

*Zborník príspevkov z vedeckej konferencie
s medzinárodnou účasťou*

Košice 2009

*Zborník príspevkov
z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou
konanej dňa 11. 12. 2009 v Košiciach*

Dušan Šlosár (ed.)

Migrácia – chudoba - nezamestnanosť

11. december 2009

Vedecký výbor konferencie:

Prof. ThDr. JCDr. Anton Fabián, PhD.

Prof. PhDr. Anna Žilová, PhD.

Doc. PhDr. Eva Žiaková, CSc.

Doc. PhDr. Oľga Orosová, CSc.

Editor:

JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD.

Recenzenti:

Prof. PhDr. Anna Žilová, PhD.

PhDr. Peter Nezník, CSc.

JUDr. Stanislav Križovský, PhD.

Vydal: Košický samosprávny kraj, Košice Námestie maratónu mieru č. 1
Katedra sociálnej práce Filozofickej fakulty UPJŠ Košice

Tlač: Košický samosprávny kraj

ISBN: 978-80-970306-0-5

EAN : 9788097030605

Obsah:

OROSOVÁ Oľga, ŽIAKOVÁ Eva, GAJDOŠOVÁ Beáta Reziliencia, kvalita života dospelievajúcich a nezamestnanosť ich rodičov	9
FABIÁN Anton Chudoba od biblických čias po dnes	18
ŽIAKOVÁ Eva, SČENSNÁ Monika Zmysel života dlhodobo nezamestnaných. Špecifiká sociálnej práce s touto skupinou klientov	28
SEDLÁKOVÁ Mária Pobyt cudzincov a poskytovanie azylu v legislatíve Slovenskej republiky	38
JANIGOVÁ Emília Integrácia ako jedna zo stratégií adaptácie migrantov.....	43
KOČIŠOVÁ Agnesa, KRÁLIKOVÁ Viera, ŠIŇANSKÁ Katarína Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike	49
BEROVÁ Lenka, ŽAKOVÁ Martina Pohľad verejnosti na migrantov	60
BALVIN Jaroslav Základy multikultúrnej výchovy v Českej a Slovenskej republike	66
KRIŽOVSKÝ Stanislav Migrácia, chudoba, nezamestnanosť – bezpečnostné aspekty.....	77
LEŠKOVÁ Lýdia Mobilita pracovnej sily verzus nestabilita rodinných vzťahov.....	83
ŠVINGALOVÁ Dana, KOTLÁR Miroslav Nezaměstnanosť v sociálne vyloučených romských lokalitách	88
DIRGOVÁ Eva Nezaměstnanosť ako fenomén modernej society	95
ŠLOSÁR Dušan Aspekty chudoby	101
RYBOVÁ Katarína Sociálne – psychologické dôsledky dlhodobej nezamestnanosti	107

KOTRADYOVÁ Katarína, SAMČÍKOVÁ Renáta Chudoba – okolnosti vplývajúce na jej rast a riešenie	113
MAUSCH Karol, RYŠ Ewa Psychologiczne czynniki ryzyka emigracji	119
ŻYWUCKA – KOZŁOWSKA Elżbieta, BRONOWSKA Krystyna, Pomoc społeczna w Polsce a problemy uchodźców	123
HANGONI Tomáš Rizikové znevýhodnení uchádzači o zamestnanie	127
KOTRADYOVÁ Katarína Príčiny kriminality cez prizmu chudoby	133
KAJANOVÁ Alena, URBAN David, VAVREKOVÁ Lenka, Psychické a sociálne dôsledky nezamestnanosti v sociálne vyloučených rómstych lokalitách a možnosti řešení prostřednictvím terénní sociální práce	137
DIRGOVÁ Eva Migrácia ako cesta k zlepšeniu kvality života	149
KORBOVÁ Mária Vplyv nezamestnanosti na pracovnú migráciu	153
FOTUL Alexander Občianska poradňa FILIA a migrácia – chudoba - nezamestnanosť a ich sociálne aspekty po siedmych rokoch aktívnej činnosti	158
RUŽIČKA Vojtech Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém	164
GLOSÍKOVÁ Martina Nezamestnanosť ako spoločenský problém v kontexte sociálnej politiky štátu	172
ĎURKOVSKÝ Peter Chudoba v kontexte importu chudoby	179
MAJDA Martin Katolícka Cirkev a jej starostlivosť o chudobných	182
KUDELÁSOVÁ Vladimíra, RADAČOVSKÁ Lenka, PILIAROVÁ Monika, Sociálno – psychologické dimenzie chudoby	185
ELIÁŠOVÁ Martina Proces vzniku koncepcie integrácie cudzincov v Európe a na Slovensku	193
SVETLÁK Vladimír Prínos učenia sociálnej náuky Cirkvi pri riešení chudoby	197

RIMÁROVÁ Kvetoslava Vplyv sociálnych faktorov na rast a vývoj školských detí	203
DVORSKÁ Soňa, ANTOLOVÁ Vladimíra, Dôsledky hospodárskej krízy na nezamestnanosť v Slovenskej republike	209
BOCKSCHNEIDEROVÁ Alena, URBAN David Enuréza a její výskyt u detí rómskeho etnika	214
ANTOLOVÁ Vladimíra Hodnotenie podmienok v Detskom domove pre maloletých bez sprievodcu v Hornom Orechovom z pohľadu maloletých bez sprievodu	222
RYBOVÁ Katarína, RUŽIČKA Vojtech Úloha sociálnej práce pri riešení problematiky bezdomovectva	228
CINA Stanislav Chudoba v rómskych komunitách v súčasnosti	234
LANGSTAIN Karol Málo pozornosti v nás a v našom okolí	240
RIMÁROVÁ Kvetoslava Vplyv nízkeho vzdelania a nezamestnanosti na zdravotné parametre rómskej populácie	245
MIKA Ján Migrácia – chudoba – nezamestnanosť a ich sociálne aspekty	250
ŽELEZNÍK Tibor, ŠTEFANOVÁ Eva IKAROS medzi študentmi...	256
GAŠPARÍKOVÁ Michaela, RAČKOVÁ Kristína Pracovné uplatnenie absolventov KU v RK v študijnom odbore magister sociálnej práce v čase hospodárskej krízy	260

Reziliencia, kvalita života dospelých a nezamestnanosť ich rodičov

Orosová Oľga, Žiaková Eva, Gajdošová Beáta (SR)

Na úvahy o tom, akými mechanizmami a zdrojmi disponujú jedinci, ktorí sú vystavení nepriaznivým vstupným podmienkam v ich živote, nadmerným záťažiam, alebo aj nečakaným negatívnym udalostiam alebo traumám, a napriek tomu ostávajú fungovať ako plnohodnotné osobnosti pri uchovaní plného zdravia, sa snaží odpovedať koncept reziliencie.

Mastenová (1990) definuje rezilienciu ako proces, schopnosť ako aj výsledok úspešnej adaptácie človeka navzdory nepriaznivým ako aj ohrozujúcim podmienkam. Podľa Carnelley (2006) psychologická reziliencia predstavuje kapacitu jednotlivca vydržať tlak stresorov a neprejsť psychickú malfunkciu ako napríklad duševnú poruchu alebo trvalú skleslosť či iný negatívny citový stav. Najvýznamnejšími oblasťami, v ktorých bola a je reziliencia skúmaná sú (Matejček, 1997): dobrý vývinový výsledok v prípade vysoko rizikových jedincov, zachovanej kompetencie u ľudí v stresových situáciách, uzdravenie sa z psychickej traumy

Šolcová (2009) v súvislosti s rezilienciou hovorí o súhrnnom výsledku dynamických procesov vzájomného pôsobenia medzi dieťaťom, rodinou a prostredím v priebehu času. Reziliencia predstavuje teda interakciu medzi rizikovými a protektívnymi zdrojmi a činiteľmi. Na druhej strane tak pri rizikových ako aj pri protektívnych faktoroch je dôležité sledovať ich súčinnosť a mechanizmy vplyvu.

Wernerová (1996) okrem štyroch vysoko rizikových faktorov - chudoba, stredné až ťažké perinatálne komplikácie, vývojové nepravidelnosti a oneskorenie a genetické abnormality a psychopatológiu u niektorých rodičov medzi ďalšími zdrojmi stresu popisuje aj stratu zamestnania alebo občasnú nezamestnanosť rodičov.

Pojem nezamestnanosť je zložitá metamorfóza existencie ľudstva, ktorá postihuje určitý okruh ľudí. Táto skupina ľudí sa označuje ako riziková skupina spoločnosti.

Nezamestnanosť sa považuje za vážny sociálny, zdravotný, psychologický, ale aj ekonomický problém. Pretvára celkový spôsob života jedinca a rozbíja štruktúru dosiaľ naučených stereotypov. Fenomén nezamestnanosti sa stáva pre spoločnosť alarmujúcim. Pre spoločnosť sa stáva nebezpečným vtedy, ak narastá do neúnosných čísel a naberať masový charakter.

Zo sociálneho hľadiska podľa S. Tomeša (In Žiaková, 2005) je nezamestnanosť vnímaná ako sociálna udalosť spojená s nedobrovoľnosťou, s pripravenosťou pre výkon zamestnania a aktívnym hľadaním práce. Reprezentuje človeka, ktorý chce pracovať, hoci je zdravotne, odborne spôsobilý nevie si nájsť pracovné miesto a tak sa aspoň pokúša nájsť si prácu cez úrad práce

O. Matoušek (2003) uvádza, že pojem nezamestnanosť sa charakterizuje ako stav v spoločnosti, ktorý postihuje určité skupiny ľudí. Zväčša mladých ľudí s nízkou kvalifikáciou a ľudí starších. Ku cieľovým skupinám patria aj tí, ktorí vnímajú prácu ako prostriedok na začlenenie do spoločnosti, resp. do určitej sociálnej skupiny a potrebujú svoj voľný čas naplniť zmysluplnou činnosťou. Podľa E. Rievajovej (In Mareš, 1994) dlhodobá nezamestnanosť všeobecne najviac postihuje: nepružnú, dlhodobú nezamestnanú pracovnú silu, osoby s nízkou úrovňou kvalifikácie, osoby s osobným a sociálnym hendikepom, príslušníkov etnických skupín a imigrantov, obyvateľov

vidieka, zdravotne postihnuté osoby, mladistvých, hlavne problémových jedincov. Muži majú väčší podiel na dlhodobej nezamestnanosti ako ženy (Balogová a kol., 2003).

Nezamestnanosť Š. Strieženec (In Buchtová, 2002). delí na dobrovoľnú a nedobrovoľnú. Nedobrovoľnú považuje za dlhodobé prerušenie pracovného vzťahu. Tento pojem vniesol do ekonómie J. M. Keynes a túto nezamestnanosť nazval ako čistiaci prostriedok na trhu práce.

Dobrovoľná nezamestnanosť znamená, že nezamestnaní uvedomele nechcú pracovať. Vyhovujú im dávky v nezamestnanosti, ktoré sa poskytujú pol roka od úradov práce a neskôr im vystačia sociálne dávky. Napriek ponuke prác, ktorú dostanú, sú naďalej nezamestnaní a svoj záujem o prácu len predstierajú (Strieženec, 1996). Súčasťou tejto skupiny sú dobrovoľné nezamestnaní, ktorý nemusia pracovať. Sú zabezpečení z iných zdrojov. Patria tu napríklad ženy v domácnosti.

B. Buchtová (2002) uvádza, že medzi dobrovoľne nezamestnaných sa radia aj tí, ktorí uprednostňujú trávenie voľného času pred vykonávaním práce. Iní sú ochotní vykonávať prácu len za určitú mzdu. Ak sa jedná o nižšiu sumu, túto prácu vnímajú ako menšie atraktívnu a stránia sa jej.

Tento typ neaktívnej účasti na trhu práce je nákladný pre štát a vynaloží sa obrovské množstvo finančných prostriedkov, ktoré sú potrebné na kompenzáciu stavu nezamestnanosti, čo nie je vôbec prospešné.

Zawadski a B. Lazarsfeld (In Buchtová, 2002) popísali adaptačný štvorfázový model straty práce. Zo začiatku tento nový stav nezamestnanosti je sprevádzaný šokom spojený s beznádejou a apatiou, potom nastupuje fáza optimizmu a chuť nájsť si novú prácu. Ak sa nedarí si nájsť novú prácu znovu upadá do beznádeje a prechádza do stavu, keď nezamestnaný svoj pracovný status vníma fatalisticky, prijíma ho ako svoj osud. Je všeobecne známe, že čím dlhšie je človek nezamestnaný, tým má väčší problém sa zamestnať. V súčasnosti sa dlhodobá nezamestnanosť nielen značne rozšírila, ale stáva sa aj závažným sociálno politickým problémom s multiplikačným efektom dĺžky nezamestnanosti (Mareš, 1994).

Frese (In Buchtová, 2002) prostredníctvom výskumov zistil, že ak si nezamestnaný po dobu šiestich mesiacov znovu nenájde prácu, vytvárajú sa trvalé následky psychického charakteru, ako sú poruchy spánku, celková labilita, depresia a strata cieľov v živote. Táto problematika sa dostáva do centra pozornosti, pretože nie je jednoduché jej čeliť. Zároveň P. Lazarsfeldovi (In Buchtová, 2002) zistil, že pri nezamestnanosti má väčší vplyv vek ako dosiahnutý stupeň vzdelania. Najväčší problém zamestnať sa majú ľudia vo veku 41 až 50 rokov. Stres je prežívaný ako začiatok pri strate práce, preto často nezamestnaný má podlomené zdravie. Dôležité je pre nezamestnaného starať sa o svoje zdravie a vytvárať mnoho aktivít, aby sa možnosť choroby nedostavila.

Podľa Plesníka (In Plasová, 2008), muži môžu napríklad chodiť hrať šípky, karty, na futbal, zatiaľ čo ženy môžu cvičiť aerobik, môžu ísť s kamarátmi do cukrárne alebo ich len tak navštíviť. Do istej miery toto delenie je má genderovo stereotypný podtón, čo znamená, že aktivitám u nezamestnaných sa medze nekladú.

Zo zdravotného hľadiska vo výskume, ktorým sa zaoberala Buchtová (2002), viac ako polovica dlhodobo nezamestnaných trpela neurózou, prejavujúcou sa bolesťami hlavy, žalúdočnými ťažkosťami. Tieto príznaky sa častejšie vyskytovali u žien ako u mužov.

Ak posudzujeme vplyv nezamestnanosti na zdravie, kde stres je významný faktor vplývajúci, je potrebné spomenúť, že riziko ohrozenia zdravia je oveľa vyššie u

ľudí, ktorí pracujú (Mareš, 1994). Týka sa to hlavne povolání spojené s vysokým pracovným nasadením, z ktorých často vznikajú workoholici. Výsledkom stresového povolania sú časté srdcovo-cievne choroby ako synonymum týchto chorôb sa používa pojem manažérska choroba.

Podľa H. Häfnera (In Buchtová, 2002) dlhodobá strata práce spúšťa predovšetkým tieto ohrozenia, ako je nadmerné užívanie nikotínu, alkoholu alebo drog počas nezamestnanosti, problémy v partnerstve a finančná núdza.

Brenner (In Mareš, 1994) poukázal na vzťah medzi psychickým zdravím a nezamestnanosťou. Tvrdil, že dĺžka nezamestnanosti paralelne súvisí s mierou a rozsahom psychického ochorenia.

Rozsah psychických ochorení postihuje prevažne imunitný, cievny, mozgový aj kardiovaskulárny systém, kde hlavným spúšťačom týchto chorôb je pocit nepotrebnosti, neužitočnosti a celkový stres z nezamestnanosti (Krebs a spol., 2005).

Stratu práce neprežíva každý jedinec rovnako. Záleží to od individuálnych charakteristík a podmieňuje to rada mnohých faktorov. Každý jedinec reaguje inak, keď je pod vplyvom psychickej záťaže. Finemanov model tvrdí, že účinky nezamestnanosti môžu mať dopad s malým alebo veľkým ohrozením, podstatné je však správanie a zvládanie záťažových situácií podľa typov osobností. Ide buď o zlyhanie pri riešení problému a následný stres, alebo osobnosť vyrieši problém a stres zvládne (In Žiaková, 2005).

Je pravdepodobné, že lepšie psychickú záťaž v nezamestnanosti prekonávajú tí, ktorí hľadajú príčinu v sebe, ako tí, ktorí hľadajú príčinu v iných okolnostiach, alebo to pripisujú osudu. Lepšie zvládajú stratu zamestnania aj tí, ktorí vedia prehrávať a vidia príležitosť a novú šancu sa inak uplatniť na trhu práce. Napriek dostatku časového rozsahu pri hľadaní práce, nezamestnaní postupne upadajú do deprivácie a ťažko vedia pracovať s emóciami, čo má dopad aj na imunitu organizmu.

B. Buchtová (2002) popisuje prepustenie z práce aj napriek včasnej informovanosti za vážnu psychosociálnu záťaž. Ak ide o dlhodobú nezamestnanosť, výsledkom je izolovanosť, uzatváranie sa do seba a celkovo to postihuje komplexne psychiku človeka.

Nezamestnanosť teda chápeme ako významnú náročnú situáciu, ktoré môže meniť a zvyčajne aj mení životný štýl a kvalitu života ako individuálnu percepciu pozície jedinca v živote v kontexte kultúry a hodnotového systému so zreteľom na ciele, očakávania, štandardy a záujmy nielen nezamestnaného, ale aj celého rodinného systému, v ktorom žije.

Medzi najpodstatnejšie negatívne vplyvy, ktoré má nezamestnanosť na rodinu sú: finančné problémy, zmena rolí (najmä v prípadoch, ak o prácu príde hlavný živiteľ rodiny), napätie, narušenie vzťahov medzi členmi rodiny (v niektorých prípadoch ich rozpad), domáce násilie, narušenie stereotypu rodinného života. Na druhej strane nezamestnanosť preveruje kvalitu rodinných vzťahov a lepšie ju zvládajú ľudia, ktorí sa majú o koho oprieť, ktorí majú možnosť otvorene o svojej situácii s rodinou hovoriť. Rodina nie je nezamestnanosťou len ohrozovaná, ale môže ňou byť aj pozitívne ovplyvnená a to v zmysle poskytovania podpory a v prejavoch rodinnej solidarity (Fedáková, 2003).

Na skúmane rozdielov reziliencie a kvality života dospelých v závislosti od nezamestnanosti jedného z rodičov sme sa sústredili v prezentovanej štúdií.

Metóda

Výskumu sa zúčastnilo 4581 žiakov ZŠ (48,7% dievčat) s priemerným vekom 14,32 roka (SD 0,648) 81 základných škôl z Košického, Bratislavského, Žilinského a Prešovského samosprávneho kraja. Zber dát bol realizovaný v zimných mesiacoch roku 2006.

Metodiky

Reziliencia

Škála reziliencie pozostáva z 33 položiek, ktoré hodnotí probant na 5 bodovej škále. (Friborg, Barlaug, Martinussen, Rosenvinge, & Hjemdal, 2005). Škála pozostáva zo šiestich aspektov reziliencie – percepcia seba, percepcia budúcnosti, štruktúrny štýl, sociálne kompetencie, rodinná kohézia, sociálne zdroje. Cronbachovej alfy pre jednotlivé aspekty sú 0.63, 0.77, 0.60, 0.69, 0.74 a 0.83. Vyššie skóre indikuje vyššiu rezilienciu.

Kvalita života

26 položkový dotazník WHO Quality of Life-BREF (WHOQOL-BREF) mapuje na 5 položkovej škále 4 oblasti kvality života:

oblasť zdravia – zahŕňa denné aktivity, zisťuje potrebu lekárskej asistencie, dostatok spánku,

pracovnú kapacitu, celkovú mobilitu jedinca.

psychologické aspekty - zisťuje mieru koncentrácie, pozitívnych emócií, negatívnych emócií, telesný vzhľad, spiritualitu, sebahodnotenie

sociálne vzťahy- osobné vzťahy, sexuálna aktivita, sociálna opora

faktory prostredia- finančné zdroje, podmienky bývania, doprava, dostupnosť služieb, bezpečnosť, možnosti voľnočasových aktivít.

Nezamestnanosť

Nezamestnanosť bola sledovaná nasledovnými otázkami osobitne pre otcov a matky

Môj otec, moja matka je:

1. Zamestnaný/ná
2. Nezamestnaný/ná menej ako 1 rok
3. Nezamestnaný/ná medzi 1 a 5 rokmi
4. Nezamestnaný/ná dlhšie ako 5 rokov
5. Invalidný dôchodca (dlhodobo práce neschopný)
6. Starobný dôchodca
7. Na materskej dovolenke
8. Nemám o ňom/nej informácie

Vzhľadom na početnosti odpovedí týkajúce sa zamestnanosti/nezamestnanosti otca a matky sme pre potreby následných analýz premennú dichotomizovali: 1 zamestnanosť a 2+3+4 nezamestnanosť (Tabuľka č. 1); odpovede 5 až 8 boli z analýz vylúčené. Na základe údajov z tabuľky č. 1 3.4% chlapcov 3.3% dievčat uvádza nezamestnanosť otca a 4.9% chlapcov a 5.6% dievčat uvádza nezamestnanosť matky.

Tabuľka č. 1. Základné údaje o nezamestnanosti

	Chlapci		Dievčatá	
	n	%	N	%
Zamestnanosť otca	1984	87,4	1988	86
Nezamestnanosť otca	77	3,4	76	3,3
Zamestnanosť matky	1951	85,9	1962	84,9
Nezamestnanosť matky	111	4,9	129	5,6

Štatistické spracovanie

Výsledky boli spracované SPSS 16.0. Analýzy boli realizované osobitne podľa rodu. Na spracovanie údajov bol použitý t-test pre nezávislé výbery.

Výsledky:

Vo vzťahu k reziliencii sme zistili :

Vyššiu úroveň percepcie seba dievčat, ktoré majú zamestnaného otca v porovnaní s dievčatami, ktoré majú nezamestnaného otca (Tabuľka č. 2).

Vyššiu úroveň rodinnej kohézie dievčat, ktoré majú zamestnanú matku v porovnaní s dievčatami, ktoré majú nezamestnanú matku (Tabuľka č. 3).

Vo vzťahu k hodnoteniu všeobecnej kvality života sme zistili:

Vyššiu úroveň všeobecnej kvality života chlapcov, ktorí majú zamestnaného otca v porovnaní s chlapcami, ktorí majú nezamestnaného otca (Tabuľka č. 2).

Vo vzťahu k hodnoteniu psychologického aspektu kvality života sme zistili:

Vyššiu úroveň psychologického aspektu kvality života chlapcov, ktorí majú zamestnaného otca v porovnaní s chlapcami, ktorí majú nezamestnaného otca (Tabuľka č. 2).

Vyššiu úroveň psychologického aspektu kvality života chlapcov, ktorí majú nezamestnanú matku v porovnaní s chlapcami, ktorí majú zamestnanú matku (Tabuľka č. 3).

Vo vzťahu k hodnoteniu fyzického zdravia sme zistili :

Vyššie hodnoty fyzického zdravia u dievčat so zamestnaným otcom (Tabuľka č. 2).

Záver a diskusia

Výskumom sme chceli preskúmať rozdiely v ukazovateľoch reziliencie a kvality života adolescentov v závislosti od zamestnanosti, resp. nezamestnanosti ich otcov alebo matiek.

Vo vzorke dievčat sme zistili vyššiu úroveň percepcie seba dievčat, ktoré majú zamestnaného otca v porovnaní s dievčatami, ktoré majú nezamestnaného, vyššiu úroveň rodinnej kohézie dievčat, ktoré majú zamestnanú matku v porovnaní s dievčatami, ktoré majú nezamestnanú matku a vyššie hodnoty fyzického zdravia u dievčat so zamestnaným otcom. V skupine chlapcov sme zistili vyššiu úroveň všeobecnej kvality života chlapcov, ktorí majú zamestnaného otca v porovnaní s chlapcami, ktorí majú nezamestnaného otca, vyššiu úroveň psychologického aspektu kvality života chlapcov, ktorí majú zamestnaného otca v porovnaní s chlapcami, ktorí majú nezamestnaného otca, vyššiu úroveň psychologického aspektu kvality života chlapcov, ktorí majú nezamestnanú matku v porovnaní s chlapcami, ktorí majú zamestnanú matku. Všetky tieto rozdiely nie sú výrazné. Zaujímavou je inklinácia k rodovým stereotypom v súvislosti s oblasťou práce, resp. situáciou nezamestnanosti.

Je možné, že vplyv nezamestnanosti smerom k rodinným príslušníkom závisí od mnohých iných charakteristík, ktoré sme neskúmali. Môže to byť napr. prežívané rôznych štádií nezamestnanosti podľa Harrisovho modelu (in Mičudová, Štrbová, 2008), alebo napr. čas nezamestnanosti, kde sa práve dlhodobá nezamestnanosť podpisuje na znížení kvality života a prežívanie subjektívnej pohody (Kováč, Benkovič, 2004), hoci zas iné výskumy (Frankovský, 2003) zmenu kvality v posudzovaní situácie nezamestnanosti v súvislosti s časom jednoznačne nepotvrdili. Možné by bolo sa zamerať aj na samotnú rezilienciu rodiny ako dynamickú rovnováhu medzi udržaním funkcií rodiny v záťažových situáciách a kapacitou jednotlivých členov rodiny vzájomne sa podporovať, komunikovať a vyrovnávať sa obťažami (Břicháček, 2002), čo určite nezamestnanosť jedného z rodičov je. Rodinný príslušník môže byť v tomto prípade modelom procesu zvládania náročných životných situácií.

Literatúra:

- Balogová, B., Mstulay, S., Matulayová, T., Župina, M. 2003. Vybrané kapitoly zo sociálnej patológie. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. 145 s. ISBN 80-8068-183-X.
- Břicháček, V. 2002. Odolnosť rodiny. In Plaňava, I., Pilát, M.(eds): Děti, mládež a rodiny v období transformace. Brno, Barrister Principal, s 10-20.
- Buchtová, B. 2002. Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociologický problém. Praha: Grada Publishing. 240 s. ISBN 80-247-9006-8.
- Carnelley, K. B.; Wortman, C. B.; Bolger, N.; Burke, Ch. T. 2006. The time course of grief reactions to spousal loss: Evidence from a national probability sample. Journal of Personality and Social Psychology. Vol 91(3), 476-492.
- Fedáková, D. 2003. Nezamestnanosť a dôsledky nezamestnanosti. Košice: SAV Košice, Človek a spoločnosť, internetový časopis pre pôvodné, teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied, dostupné na www.saske.sk/cas, ročník 6, číslo 4, ISSN 1335-3608
- Frankovský, M. 2003. Sociálnopsychologický výskum nezamestnaných – situačno-kontextový pohľad. Košice: SAV Košice, Človek a spoločnosť, internetový časopis pre pôvodné, teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied, dostupné na www.saske.sk/cas, ročník 6, číslo 2, ISSN 1335-3608.
- Friborg, O., Barlaug, D., Martnussen, M., Rosenvinge, J. H., Hjemdal, O. 2005. Resilience in relation to personality and intelligence. International Journal of Methods in Psychiatric Research, 14, Number 1, 29-42.
- Kováč, T., Benkovič, A. 2004. Kvalita života, subjektívna pohoda a stratégie zvládania v kontexte osonosti. Prešov, PULIB, ISBN 80-8068-282-8.
- Krebs, V a kol. 2005. Sociálna politika. Praha: ASPI, a.s. 504s. ISBN 80-86395-33-2.
- Mareš, P. 1994. Nezaměstnanost jako sociální problém, Brno: Sociologické nakladatelství. 151 s. ISBN 80-901424-9-4.
- Mareš, P. 2002. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství. (3. vydanie). 172 s. ISBN 80-86429-08-3.
- Martinová, M. 2005. Nezamestnanosť ako makroekonomický problém, Bratislava: edícia ekonómia. 127 s. ISBN 80-8078-038-2.
- Matoušek, O. 2005. Metódy a řízení sociální práce. Praha : Portál. 379 ISBN 80-7178-548-2.
- Matoušek, O. 2003. Slovník sociální práce. Praha : Portál. 288 s. ISBN 80 – 7178 594 – 0.

- Masten, A.S., Best, K.M., Garmezy, N. 1990. Resilience and development: Contribution from the study of children who overcome adversity. *Development and Psychopathology*, 2, 425-444.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. 1998. Riziko a resilience. *Československá psychologie*, 42, 2, 97-105.
- Mičudová, B., Štrbová, D. 2008. Krok za krokom k pracovnému uplatneniu. Bratislava:, *Educta*, 108s. [Citované 2009-12-01]. Dostupné na: [http://“ www.educta.sk/documents](http://www.educta.sk/documents)
- Plasová, B. 2008. Dlhodobý aktivizačný program pro nezaměstnané. In: *Sociální práce/ Sociálna práca*, roč. 8, 2008, č.2, s. 142. ISSN: 1213 - 6204.
- Strieženec, Š. 1996. *Slovník sociálního pracovníka*. Trnava: Sapiientia. 255s. ISBN 80-967-589-0-X.
- Vágnerová, M. 2002. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 444 s. ISBN 80-7178-678-0.
- Žiaková, E. 2005. *Psychosociálne aspekty sociálnej práce*. 2. Vyd. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. 192s. ISBN 80 – 8068 – 060 – 4.
- WHOQOL 1997. *Measuring quality of life*. Geneva: World Health Organization, 1997.

Pod'akovanie:

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-20-038205.

Kontakt:

Oľga Orosová¹, Eva Žiaková², Beáta Gajdošová¹
Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta

¹Katedra pedagogickej psychológie a psychológie zdravia

² Katedra sociálnej prác

Tabuľka č. 2 Rozdiely v aspektoch reziliencie a kvality života u chlapcov a dievčat v závislosti od zamestnanosti ich otca

	Chlapci			Dievčatá		
	OZ	ONZ	F	OZ	ONZ	F
	Priemer SD	Priemer SD		Priemer SD	Priemer SD	
Percepcia seba	22,24 3,847	21,87 3,631	,094	21,73 3,855	20,36 3,845	,150*
Percepcia budúcnosti	15,11 3,370	14,83 3,325	,414	14,72 3,479	14,22 3,642	,304
Štrukturálny štýl	12,68 2,819	12,92 2,782	,048	12,47 2,909	12,47 2,622	3,464
Sociálne kompetencie	22,40 4,049	21,19 4,646	2,226	23,58 4,091	22,79 4,331	,298
Rodinná kohézia	21,53 4,427	21,04 4,253	,311	21,75 4,525	21,69 4,578	1,566
Sociálne zdroje	27,30 5,214	27,18 4,780	2,404	29,50 5,085	28,92 4,920	,483
Ako hodnotia kvalitu svojho života?	4,04 ,909	3,63 1,149	9,716**	3,94 ,899	3,68 1,028	1,749
Ako si spokojný so svojim zdravím?	4,02 ,955	3,88 1,252	6,420	3,88 ,939	3,67 1,112	2,071
Fyzické zdravie	28,69 4,08	27,36 4,95	4,108	27,77 3,86	26,67 4,14	,375*
Psychologické	23,21 4,02	21,63 4,27	,404*	21,80 3,94	20,85 3,75	,295
Sociálne vzťahy	10,97 2,44	10,60 2,86	3,390	11,20 2,09	11,32 2,27	1,317
Prostredie	30,59 4,98	29,32 5,31	,551	29,91 4,44	29,29 4,51	,647

OZ=otec zamestnaný, ONZ=otec nezamestnaný; *p<.05, **p<.01

Tabuľka č. 3 Rozdiely v aspektoch reziliencie a kvality života u chlapcov a dievčat v závislosti od zamestnanosti ich matky

	Chlapci			Dievčatá		
	MZ Priemer SD	MNZ Priemer SD	F	MZ Priemer SD	MNZ Priemer SD	F
Percepcia seba	22,14 3,877	22,55 3,496	1,525	21,69 3,884	21,19 4,024	,299
Percepcia budúcnosti	15,01 3,410	15,57 3,422	,059	14,69 3,619	14,00 3,534	,557
Štrukturálny štýl	12,65 2,819	13,17 2,905	,524	12,46 3,053	12,03 3,135	,154
Sociálne kompetencie	22,30 4,040	23,13 4,351	,437	23,62 4,077	22,95 3,794	2,477
Rodinná kohézia	21,47 4,421	21,76 4,224	1,214	21,67 4,666	20,28 4,831	,255**
Sociálne zdroje	27,19 5,145	28,32 5,425	,442	29,45 4,859	28,54 4,992	,263
Ako hodnotia kvalitu svojho života?	4,00 ,926	4,19 ,816	,056	3,92 ,898	3,76 1,062	6,483
Ako si spokojný so svojim zdravím?	3,98 ,969	4,11 ,912	,009	3,88 ,930	3,75 ,949	1,288
Fyzické zdravie	28,51 4,11	29,38 4,03	,021	27,74 3,97	27,1237 4,02145	,009
Psychologické	22,98 4,09	24,21 3,59	,548**	21,78 4,01	21,47 4,24	1,316
Sociálne vzťahy	10,91 2,44	11,15 2,77	1,957	11,22 2,08	11,09 2,36	3,138
Prostredie	30,36 5,02	31,22 5,16	,633	29,80 4,45	28,85 5,28	4,966

MZ=matka zamestnaná, MNZ=matka nezamestnaná; *p<.05, **p<.01

Chudoba - od biblických čias po dnes

Fabian Anton (SR)

Abstrakt: Porovnanie biblických zásad, zákonov a nariadení týkajúcich sa postojov k chudobným, so súčasnou situáciou vo svete prináša zaujímavé poznatky. Z biblických nariadení vyrastá kresťanská „prednostná“ láska k chudobným uplatňovaná v stredoveku aj v staroveku. Platnosť (alebo omylnosť) súčasných spoločenských a politických teórií o odstránení chudoby verifikuje sám život a dejiny. Chudoba však zostáva.

Kľúčové slová: chudoba, bohatstvo, biblické zákony, hospodársky rozvoj, láska k blížnemu.

Abstract: Comparison of biblical principles, laws and regulations relating to attitudes towards the poor, with the current situation in the world offers interesting lessons. From Biblical Christianity-regulation grows "preferential" love of the poor in the Middle Ages and applied in antiquity. Validity (or fallibility) of contemporary social and political theories on the Elimination of Poverty is verify from life and history. Poverty remains.

Key Words: poverty, wealth, biblical law, economic development, love of neighbor.

Úvod

Reflexia nad otázkou chudoby a bohatstva vyžaduje porozumenie širších súvislostí, spojených s vývojom spoločnosti a jedince, berúc do úvahy aj náboženské okolnosti, v ktorých sa nachádzal. Slovo „chudoba“ sa už pred dvetisíc rokmi v biblickom slovníku používalo nielen v zmysle materiálnej chudoby (hospodárskej), ale aj kultúrnej a spirituálnej. Mnoho z toho, čo bolo vtedy dnes už nie je. Ale chudoba zostala. Bohužiaľ aj vo vyspelých krajinách dodnes existuje mnohoraká bieda skupín žijúcich na okraji spoločnosti, starých a chorých, obetí konzumizmu a v ešte väčšej miere veľkého počtu utečencov a emigrantov. V rozvojových krajinách sa ukazujú krízy, ktorým sa dá predísť, ak sa včas urobia medzinárodne prijaté opatrenia. Tieto sociálne problémy vznikajú sociálnou nerovnosťou. Je však nesporné, že spravodlivejšími zákonmi by sa problémy spoločného nažívania ľudí mohli znížiť na minimum a paradoxy súčasnej doby – chudoba a bohatstvo by nemuseli byť také rozsiahle.

1. Oblasti, v ktorých sú rozdiely medzi chudobnými a bohatými

Ján Pavol II. v encyklike *Sollicitudo rei socialis* (1987) používa na označenie paradoxov našej doby výraz: priepasť medzi chudobnými a bohatými. Píše: „Hojnosti majetkov a služieb, ktoré majú k dispozícii ľudia v niektorých častiach sveta, nadovšetko v rozvinutom Severe, zodpovedá na Juhu neprípustná zaostalosť, a práve v tejto zemepisno-politickej oblasti žije väčšina ľudského pokolenia... Celkový obraz sveta je rozčarujúci, či sa už berie tak, ako sa javí sám osebe, alebo vo vzťahu k zodpovedajúcim danostiam rozvinutých krajín. Spontánne prichádza na jazyk slovo "priepasť".... Okrem toho v posledných rokoch sa prejavil nerovnomerný stupeň zrýchlenia, ktorý ešte viac zväčšuje vzdialenosti a prehĺbuje priepasť. Tak krajiny na

ceste rozvoja, zvlášť tie najchudobnejšie, nachádzajú sa v situácii vážneho zaostávania.“¹

Je známe, že aj v bohatých krajinách jestvujú pre niektorých ľudí zlé sociálne pomery, dosahujúce až stupeň biedy. Opačne - v menej vyvinutých krajinách nezriedka možno pozorovať výstrednosti egoizmu a okázalého bohatstva, ktoré vyvolávajú pohoršenie.

Oblasti – sektory, v ktorých sú rozdiely medzi chudobnými a bohatými zjavné sú:

- výroba a rozdeľovanie potravín,
- hygiena, zdravotníctvo a ubytovanie, pitná voda,
- pracovné podmienky, zvlášť pre ženy,
- dĺžka života a iné hospodárske a spoločenské javy.

V kultúrnej oblasti ide o:

- analfabetizmus, ťažkosť alebo nemožnosť prísť k vyššiemu vzdelaniu,
- neschopnosť zúčastňovať sa na budovaní vlastného štátu,
- rôzne formy vykorisťovania a útlaku tak sociálneho, politického, ako aj náboženského,
- diskriminácia každého druhu, zvlášť tá, ktorá je založená na rasových rozdieloch.

Tieto prvky a aspekty robia sociálnu otázku oveľa zložitejšou práve preto, že dosiahla všeobecný rozmer. Pritom oprávnené sú túžby dnešných ľudí : „vymaniť sa z biedy, mať bezpečnejšie živobytie, zdravie, stále zamestnanie; mať zvýšenú účasť na zodpovednosti, byť bez akéhokoľvek útlaku, byť chránení pred položením, ktoré uráža ľudskú dôstojnosť; byť vzdelanejší; slovom, viac pracovať, vedieť a vlastniť, a tak aj viac byť.“²

2. Biblia o chudobných

Pri čítaní Biblie – Starého zákona zistíme, že chudobných ľudí bolo vždy dosť. I tam boli márnratní ľudia, ktorí premárnili majetok a uvrhli do biedy svoje rodiny, i tam boli živelné nešťastia a vojny, ktoré ožobračili ľudí, i vtedy boli vdovy a siroty. Kto však hoci len povrchno číta Starozákonné Psmo, presvedčí sa, že títo sociálne slabší ľudia, chudobní, vdovy, siroty boli pod osobitnou ochranou Zákona, ktorý dal Boh ľuďom.

Napríklad v Druhej knihe Mojžišovej (Exodus) sa dozvedáme, že veriteľ nesmel vziať od svojho dlžníka úroky, pritom však zákon ukladal, aby zámožní neodopreli chudobným úver. Veriteľ smel vziať od dlžníka nejaký záloh, ako zábezpeku, ale musel sa uspokojiť s tým, čo mu dal chudobný a nesmel vniknúť do príbytku dlžníka, aby si záloh sám vybral. A nikdy nesmel vziať plášť, ktorým sa chudobný v noci prikrýval, ani kamenný mlynček, ktorým si chudobná rodina každý večer mlela obilie, potrebné na nasledujúci deň. (porov. Ex 22, 26; Dt 24, 6-17)

Izraelita nesmel na svojom poli zbierať klasy, nesmel sa vrátiť po zabudnutý alebo stratený snop, nesmel zožínať úvrate, to všetko patrilo podľa zákona chudobným,

¹ JÁN PAVOL II.: *Solicitudo rei socialis*, čl. 14. Rím 30.decembra 1987. Trnava : SSV, 1997.

² PAVOL VI.: *Populorum progressio*, čl. 6. Rím 1967. Trnava : SSV 1997.

ktorí si okrem toho smeli natrhať klasov na poli, koľko potrebovali na okamžité zahnanie hladu. (porov. Dt 23, 25; Rút 2, 2) Na posvätné obetné hostiny musel zámožný Izraelita pozvať aj niekoľkých chudobných. To všetko boli opatrenia, ktoré dokazujú, ako sa veriaci ľudia už pred tritisíc rokmi starali o odstránenie biedy.

Treba poznamenať, že v Biblii, v časti, ktorú nazývame Thora, čiže Zákon, teda v Mojžišových knihách (Pentateuchu) sa hovorí spolu o náboženských aj o profánnych veciach. Je to preto, lebo u starozákonného biblického národa, u Izraelitov, nebol rozdiel medzi náboženským a štátnym zriadením. Bola tam teokracia. Ako píše Jozef Heriban: „Boh sám má najvyššiu vládnu moc, ktorú viditeľne vykonáva prostredníctvom svojho ľudského zástupcu, osobitne na to ustanoveného.“³ Teda Boh bol vládcom národa, jemu patrila aj svätá zem, ktorú Izraelitom prisľúbil a dal. On spravoval národ prostredníctvom mužov, ktorých na to určil.⁴

3. Agrárny zákon v Starom zákone - pôda a jej vlastníctvo

Starý zákon sa teda veľmi staral o ochranu súkromného majetku. Ale mal súčasne aj opatrenia, aby sa majetok nemohol nahromadiť v jedných rukách, lebo by tým ruky ostatných stali prázdne (porov. Ž 73, 12). Základným a trvalým majetkom je pôda, pozemok. Pôda nás živí, je čímsi pevným, čo ani zlodej ani vojna neodnesie. Preto je pochopiteľný hlad ľudí po pôde. Vládcovia v starodávnych časoch sa usilovali nahromadiť čo najrozsiahlejšie latifundiá a tie potom dávať ľuďom do prenájmu, obyčajne pod ťažkými podmienkami.⁵

O starodávnom Egypte čítame v biblických knihách egyptského Jozefa, že sa tam všetka pôda dostala do vlastníctva faraónov, Keď bol sedemročný hlad, prichádzali ľudia do kráľovských skladísk po obilie (porov. Gn 41, 35 – 36, 49). Najprv za peniaze (porov. Gn 42, 2). Keď sa tie minuli, dali faraónovi za chlieb svoje zvieratá, dobytok, kone, osly. Keď už nemali ani tie a hlad ešte trval, hovorili ľudia: „Čo máme zahynúť i so svojou pôdou? Vezmi si nás i s našimi pozemkami za chlieb.“ (Porov. Gn 47, 15 – 16). Tak sa dostala pôda kráľovi, ktorý ju potom vrátil ľuďom s tým, že päťinu t.j. dvadsať percent úrody museli odovzdať kráľovi.

Aj v Babylone bola len časť pôdy v rukách ľudu. Najväčšie a najlepšie pozemky vlastnil kráľ. O veľkosti pozemkov babylonského kráľa svedčí skutočnosť, že napr. kráľ Melišipak II. (1202-1188 pr. Kristom) daroval svojmu synovi 309 hektárov pôdy ako majetok, oslobodený od dane. Podobne daroval kráľ Nabuchodonozor I. (1146-1123 pred Kristom) jednému zo svojich prívržencov stoštyri hektárov pôdy. Je isté, že tieto ozaj kráľovské dary neboli ojedinelé, a že ich kráľovská pokladnica ani nepocítila.⁶

U Izraelitov to nebolo možné. Mali agrárny zákon, s akým sa nikde inde nestretáme. Podľa tohto zákona majiteľom celej svätej zeme je Boh (porov. Lv. 25, 23). Izraeliti sú len jeho nájomníkmi. Pri vchode do zasľúbenej zeme dostal každý občan kus dedičnej pôdy, ktorú mal obrábať a ktorá mala navždy ostať majetkom jeho rodiny. Z tejto pôdy sa nič nesmelo odňať, preto sa prekladanie pomedzných kameňov považovalo za veľký zločin. Pozemok nebolo dovolené natrvalo predať (porov. Lv 24, 10).

³ HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Rím : SÚSCM, 1992, s. 1005.

⁴ Porov. SEDLÁKOVÁ, Mária: Sociálne aspekty Božieho slova v Starom zákone. In: *Žit' Božie slovo vo svetle evanjelia*. Zborník z medzinárodného sympózia. Košice : TF KU, 2005. s. 76.

⁵ Porov. LEÓN-DUFOUR, X.: *Slovník biblickej teológie*. Zagreb : Krčanska sadašnjost, 1990, s. 1536.

⁶ Porov. KELLER, W.: *A Biblia má preda pravdu*. Bratislava : Tatran, s. 251.

V jubilejnom roku – bol to každý päťdesiaty rok – sa všetky pozemky museli bezplatne vrátiť pôvodným majiteľom (porov. Lv 24, 13) a všetky dlhy sa odpustili. To znamenalo, že sa pozemky mohli dať vlastne len do prenájmu, a to najdlhšie do najbližšieho jubilejného roku. Ale pôvodný majiteľ mal aj pred jubilejným rokom vždy možnosť svoj majetok vykúpiť. Ak vrátil nájomníkovi nájomné za roky, zostávajúce ešte do jubilejného roku, ten mu majetok musel vrátiť naspäť. Ak to nemohol urobiť sám majiteľ, zákon dával právo, že majetok mohol od nájmu vykúpiť najbližší pokrvný majiteľ, len aby majetok ostal v tej istej rodine.

Keď sa štátna forma Izraela zmenila na kráľovstvo (okolo roku 1000 pred Kristom), králi nemali veľké latifundiá. Bohatli ináč, najmä vojnovou korisťou a poplatkami, ktoré dostávali od podmanených národov, ale na pôdu svojich poddaných nemohli tak ľahko siahať. Je pravda, že Samuel, keď chcel Izraelitov odstrašiť od kráľovského zriadenia, medzi ľarchami, ktoré bude pre nich kráľ znamenať spomína: „(Kráľ) zoberie vaše najlepšie polia, vinohrady a olivy a dá ich svojim sluhom“ (1 Sam 8, 14). Ale toto je len výstraha a spomína sa ako bezprávie a násilie, ktorého sa králi budú dopúšťať, nie však ako právo kráľa.

Ani bezbožný kráľ Izraela Achab nemohol si tak ľahko vyvlastniť vinicu obyčajného občana Nábota, hoci mu núkal za ňu primeranú náhradu v peniazoch alebo inú vinicu. Nábota sa nechcel vzdať otcovského dedičstva a Achab odišiel smutný domov. Až pohanka Jezabel, Achabova žena, aby získala vinicu pre svojho muža dopustila sa hanebného skutku, keď dala Nábota falošne obviniť a celú jeho rodinu vyvraždiť. Potom sa zmocnila vinice, ktorá už nemala pána (porov. 1 Kr 21, 1 – 16).

4. Biblické chápanie sluhov

Položenie sluhov bolo oveľa znesiteľnejšie u ľudí, ktorí mali na zreteli toto učenie. Zákonodarstvo Biblie bralo sluhov do ochrany a nehovorilo o otrokoch. Hebrejčina ani nemá osobitné slovo na označenie otroka a sluhu. Na trhu kúpený otrok je v tejto reči ebed, sluha. Ale aj kráľov minister, najvyšší úradník je kráľov ebed, sluha, ba aj budúci Mesiáš, Spasiteľ sa tam označuje názvom Ebed Jahve, Pánov sluha. (Lv 25, 44).

Akýmkoľvek spôsobom si však Izraelita nadobudol služobníka, musel s ním zaobchádzať ako s človekom a to s človekom, ktorý mu je veľmi blízky. Zákon pokladal sluhu i keď to bol cudzinec za člena rodiny. Už tým, že nariadil, aby každý cudzinec, ktorý sa dostával do trvalého služobníctva k Izraelitovi, prijal obrad obriezky, zbližoval zákon cudzinca s Izraelitom veď sa obriezku obaja stali vyznávačmi jedného Boha a členmi tej istej náboženskej spoločnosti (Ex 12, 44).

Okrem toho boli v zákone jasne uvedené prípady, že sluha, i keď je cudzinec, má tie isté výsady, ako ostatní členovia rodiny, ktorej slúži. Sluha sa s ostatnými členmi rodiny zúčastňoval na hostine veľkonočného Baránka a iných. (Porov. Ex 12, 44). Niektoré posvätné pokrmy pri obetných hostinách smeli požívať len kňazi a ich rodiny. Týchto pokrmov sa nesmel dotknúť Izraelita, ktorý nepatrí ku kňazskej rodine, nesmel z nich jesť ani nádenník, ktorý pracoval u kňaza, lebo nepatrí trvale k jeho rodine. Ale trvalý služobník i cudzinec, mohol tieto pokrmy požívať, čím zákon zreteľne naznačoval, že sluha patrí k rodine, u ktorej je v službe.

„Pán musel svojim sluhom poskytnúť bývanie, pokrm, nápoj a odev. Sluha mal právo, ako Izraeliti, na sobotňajší odpočinok. Pán síce mohol trestať sluhu tak, ako mohol trestať ostatných členov svojej rodiny, ale zákon účinným opatrením

znemožňoval zneužitie tohto práva. Ak pán ublížil svojmu sluhovi na tele tak, že ten pritom stratil niektorý svoj úd, i keď to bol len jeden zub, pán musel tohoto sluhu prepustiť na slobodu. I z týchto niekoľkých ustanovení starozákonného Písma vidieť, že postavenie týchto sluhov nemožno ani len porovnať s otrokmi hoci akých kultúrnych pohanov.“⁷

Ešte miernejší bol osud sluhov, ktorí patrili k národu Izraelitov. Aj Izraelita mohol schudobnieť a dostať sa do služby k inému Izraelitovi. Buď sa dal do služby dobrovoľne, aby zabezpečil sebe a svojej rodine živobytie, alebo ho zákon nútil k služobníctvu. To sa stalo buď preto, že nemohol vyplatiť svoju dlžobu alebo nevedel podľa zákona nahradiť vec, ktorú odcudzil. V oboch prípadoch musel to u pána odrobiť. Izraelita však mohol ostať v službe len šesť rokov (porov. Gn 21, 2). Po šiestich rokoch služobníctva musel pán sluhu Izraelitu prepustiť na slobodu bez ohľadu na to, či dlh bol odrobený alebo nie. Ak medzitým pripadol jubilejný rok, dostal Izraelita slobodu i v tom prípade, ak ešte neuplynulo šesť rokov od začiatku služby (porov. Lv 25, 10). A zákon prikazuje pánovi, aby takéhoto sluhu nepúšťal na slobodu s prázdnyimi rukami, musel mu poskytnúť prostriedky, aby mohol začať nový život (porov. Lv 25, 13). S Izraelitom išla na slobodu aj jeho manželka a deti, ktoré priviedol so sebou do služobníctva (porov. Gn 21, 3).

Stávalo sa, že si sluha počas služby vzal za manželku niektorú zo služok svojho gazdu. Táto i deti, ktoré sa jej narodili, ostali majetkom pánovým i vtedy, keď manžel išiel na slobodu (porov. Gn 21, 4). Ale zákon dával možnosť, aby takýto sluha ostal aj naďalej dobrovoľne v službe a nemusel sa vzdialiť od svojej rodiny. Toto právo dával zákon sluhovi aj vtedy, keď si obľúbil svojho pána a bolo mu v službe dobre (porov. Gn 21, 5 – 6). Stávalo sa to často, veď v službe mal postarané o živobytie a sloboda mu často nič dobrého nesľubovala.

5. Hodnota osoby - rovnosť ľudí

O nádenníkoch vieme pomerne málo. Vieme však, že boli ľudia, ktorí nie v trvalom služobníctve, ale len príležitostne dávali k dispozícii svoju prácu a boli platení na deň (porov. Lv 19, 13). Aká bola ich denná mzda, o tom nám starozákonná Biblia nezachovala správu. Iste sa to podľa doby a okolností menilo. Ale mzdu nádenníka bolo treba vyplatiť hneď a zadržanie mzdy robotníka bol do neba volajúci hriech. Kniha Deuteronomium píše: „Neodpri plácu biednemu a chudobnému... Vyplatíš mu mzdu ešte v ten deň pred západom slnka, lebo je chudobný a závisí od nej jeho život, aby nevolal k Pánovi a aby sa ti to nepočítalo za hriech“ (Dt 24, 14 – 15). Preto veľmi prísne znie aj výstraha proroka Jeremiáša: „Beda tomu, kto stavia svoj dom nespravodlivo a svoje izby neprávom, bezplatne si zotročuje blížneho a nedá mu jeho mzdu“ (porov. Jer. 22, 13). A prorok Malachiáš medzi hriešnikmi, ktorých Boh bude prísne súdiť, uvádza aj tých, čo zdržujú mzdu nádenníka a utláčajú vdovy a siroty (porov. Mal 3, 5).

Nádenníci sa síce živili prácou svojich rúk, ale pritom si zachovali osobnú slobodu. Ináč to bolo so služobníkmi, otrokmi, ktorí nemali slobodu a patrili do živého inventára svojho pána. Otrokov získavali ľudia buď ako vojnových zajatcov alebo ich kupovali na trhoch, kde sa s ľuďmi obchodovalo ako s dobytkom. Vojnový zajatec, ako premožený nepriateľ, stratil podľa vtedajších názorov právo na život. Ak mu víťaz

⁷ SEDLÁKOVÁ, Mária: Sociálne aspekty Božieho slova v Starom zákone. In: *Žiť Božie slovo vo svetle evanjelia*. Zborník z medzinárodného sympózia. Košice : TF KU, 2005. s. 80.

život daroval, zajal ho do služobníctva a využil, ba najčastejšie zneužil ako pracovnú silu.

U pohanských národov bývalo polozenie otrokov veľmi zlé. Nezáležalo to ani na kultúrnej vyspelosti národa. Napríklad u Rimanov nemal otrok nijaké práva. Bol vecou, za ktorú pán nebol nikomu zodpovedný. Za trýznenie alebo smrť otroka zákon nikoho nebral na zodpovednosť. Iba ak otroka zabil niekto cudzí, aj to len preto, lebo tým poškodil otrokovho pána, ktorého tak pripravil o pracovnú silu. Pán neobmedzene vládol nad životom a smrťou svojho otroka.⁸

Podstatne ináč sa mala vec u Izraelitov. Ich zákonník upravuje pomer pána a sluhu. U nich sluha, i keď je to vojnový zajatec, alebo na trhu kúpený otrok, nie je bezprávná vec, ale ľudská osoba, ktorá svoju prácu dáva pánovi. Ale aj pán má voči nej určité povinnosti. Už starozákonné Písmo sväté celkom zreteľne vyslovuje rovnosť všetkých ľudí pred Bohom. Cena ľudského života nezávisí od toho, či je to život pána alebo život otroka, lebo každý človek je stvorený na obraz Boží.⁹ Len toto bolo meradlom ochrany ľudského života.

V prvej knihe Písma hovorí Boh ľuďom po potope sveta: „Kto preleje ľudskú krv, človek nech preleje jeho krv, lebo na Boží obraz som stvoril človeka“ (porov. Gn 9, 6). Ešte zreteľnejšie je vyhlásená rovnosť ľudí, rovnosť pána a sluhu pred Bohom v knihe Jób. Tam hovorí spravodlivý Jób: „Ak som na právo svojho sluhu nedbával a otrokyne sú so mnou v spore, čo urobím len, ak Boh raz povstane, čo odpoviem mu, ak (ma) navštívi? Či môj Tvorca ho v útrobach tiež nestvoril a nestvárnil nás azda v lone sám?!“ (Jób 31, 13 – 15.)

6. Začiatky kresťanstva - prednostná láska k chudobným

Po tomto konkrétnom prehľade sociálneho práva u veriacich ľudí - Židov v čase pred Kristom, môžeme prejsť k podobnej analýze v živote prvotnej Cirkvi, pred dvetisíc rokmi. Budeme pritom vychádzať z novozákonných textov, kde sa o vzťahu chudobných a bohatých jasne hovorí na mnohých miestach. Sociálne poslanstvo evanjelia nikdy nebolo len teóriou, ale stalo sa základom a motiváciou činnosti kresťanov. V Jakubovom liste čítame: "Ak je brat alebo sestra bez šiat a chýba im každodenná obživa a niekto z vás by im povedal: 'Choďte v pokoji! Zohrejte sa a najedzte sa!', ale nedali by ste im, čo potrebujú pre telo, čo to osoží?!" (Jak 2,15-16.) Bohoslužobné zhromaždenia kresťanov mali a majú aj sociálny charakter (viď zbierky), teda liturgia bola úzko spojená s charitou a modlitba zjednotená so službou.

Pod vplyvom evanjeliového posolstva niektorí prví kresťania rozdali svoj majetok chudobným a vydávali svedectvo o tom, že aj napriek rozdielnemu sociálnemu pôvodu je možné pokojné a solidárne spolužitie. Evanjelium po stáročia dávalo kresťanským mníchom silu, aby zúrodňovali zem, rehoľníci a rehoľníčky zakladali nemocnice a útulky pre biednych, bratstvá, muži i ženy všetkých stavov sa starali o núdznych a o vydedených s presvedčením, že Kristove slová: "Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili" (Mt 25,40) sú stále platné. Ján Pavol II. v encyklike *Sollicitudo rei socialis* definuje tento postoj ako „prednostnú

⁸ Porov. ROZWADOWSKI, W.: *Prawo rzymskie. Zarys wykladu wraz z wyborem zrodel*. Poznan : Ars boni et aequi, s. 94.

⁹ Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes*, 1965. Rím : SÚSCM, 1968, čl. 19.

lásku k chudobným.“¹⁰ Táto voľba kresťanskej lásky, jej uprednostňovanie a prvenstvo v konaní je charakteristická pre celú cirkevnú tradíciu.

7. Služba chudobným - teologická výzva

Teologická dimenzia sociálnej činnosti sa ukazuje ako bezpodmienečne nutná tak pre interpretáciu, ako aj pre riešenie dnešných problémov ľudského spolužitia a vzťah chudobných a bohatých. Osobitne to treba zdôrazniť v konfrontácii s "ateistickým" riešením, ktoré oberá človeka o jeden jeho hlavný rozmer, a to duchovný, ako aj v konfrontácii s liberálnymi a konzumistickými riešeniami, ktoré pod rôznymi zámenkami sa usilujú presvedčiť človeka o jeho nezávislosti od akéhokoľvek zákona i od Boha a uzatvárajú ho do egoizmu na škodu jeho samého i druhých.¹¹

Cirkevné názory na postavenie človeka, jeho zmysel a úlohy vychádzajú z Božieho zjavenia. "Aby sme spoznali človeka, pravého, celého človeka, musíme poznať Boha," povedal na konci Druhého vatikánskeho koncilu Pavol VI. a hneď nato citoval svätú Katarínu Sienskú, ktorá vo svojej modlitbe vyjadrila tú istú myšlienku: "V tvojej podstate, večný Bože, spoznám svoju podstatu."¹²

Láska k človeku a predovšetkým k chudobnému človeku, v ktorom Cirkev vidí Krista, dostáva konkrétnu podobu v podporovaní spravodlivosti. Tá sa však dá úplne realizovať vtedy, keď v chudobnom, ktorý prosí o podporu pre svoje živobytie, ľudia nebudú vidieť len akéhosi lenivca a príživníka, ale príležitosť konať dobro samo a možnosť získať väčšie (iné) bohatstvo. Len toto vedomie dodá odvahu nebáť sa rizika a prijať postupy, ktoré sú obsiahnuté v každom nezištnom pokuse poskytnúť druhému pomoc.

V tomto smere nejde výlučne len o pomoc z prebytku a v malých rozmeroch, ale aj o pomoc celým národom, teda v rozmeroch globálnych. Mnohým krajinám treba pomôcť vstúpiť do sveta hospodárskeho a ľudského rozvoja, z ktorého boli vylúčené alebo vydedené. Na to nestačí iba dávať z prebytku, ktorý je dnes evidentný (naprodukciami áut, spotrebnej techniky atď.). Musí sa predovšetkým zmeniť spôsob života, spôsoby výroby a spotreby a strnulé štruktúry moci, ktoré dnes riadia spoločnosť. Nejde ani o odstránenie štruktúr spoločenského usporiadania, ktoré sa dobre osvedčili, ale o ich orientáciu v duchu správne chápaného spoločného dobra na celú rodinu ľudstva.

Z povedaného vyplýva, že Ján Pavol II. už v roku 1991 upozorňoval na to, čo sa stalo na jeseň 2008 a čo všeobecne nazýva „veľká hospodárska kríza.“ Doteraz bola totiž orientácia na trh a zisk jediným kritériom pri posudzovaní oprávneného podnikania. Dnes treba brať do úvahy aj ďalšie kritéria, lebo trh a zisk zlyhali. Dnes stojíme pred snahami o takzvané "zmedzinárodnienie ekonomiky". Nie je to jav na zavrhnutie, veď obsahuje mimoriadne možnosti na väčší blahobyt. No čoraz väčšmi cítiť požiadavku, aby tomuto narastajúcemu zmedzinárodnovaniu ekonomiky zodpovedali účinné medzinárodné kontrolné a riadiace orgány, ktoré zameriavajú ekonomiku na spoločné dobro. Toto dnes už nezvládne len jeden štát, ani keby bol ten najmocnejší na svete. Na dosiahnutie daného cieľa je nevyhnutná stále širšia zhoda

¹⁰ JAN PAVOL II.: *Sollicitudo rei socialis*, čl. 42. Rím 30. decembra 1987. Trnava : SSV, 1997.

¹¹ Porov. JÁN PAVOL II.: *Centesimus annus*, 1991, čl. 55. Trnava : SSV, 1997.

¹² PAVOL VI.: *Homília na záverečnom verejnom zasadnutí Druhého vatikánskeho koncilu* 7. decembra 1965. In: AAS, LVIII (1966) s. 58.

medzi veľkými krajinami a v medzinárodných orgánoch musia byť spravodlivo zastúpené záujmy veľkej rodiny ľudstva.¹³

8. Náboženský aspekt: tu-svetský a zá-svetský život

Keďže vývoj človeka od jeho narodenia je nasmerovaný na stárnutie a zomieranie, je prirodzene jasné, že vlastníctvo vecí môže rozvoj človeka kvalitatívne ovplyvniť, ale nemôže ho natrvalo urobiť šťastným ani nesmrteľným. Túto moc vecí a majetok nemajú. Kresťanská teológia učí, že časné veci nie je možné správne pochopiť a ohodnotiť, ak sa človek nebude zaoberať aj inými rozmermi života, totiž večnosťou. Bez tohto kroku sa pravé poznanie mravného dobra nevyhnutne stráca, ba celé stvorenie sa stáva nepreniknuteľným tajomstvom. To, čo nám diktuje sama ľudská prirodzenosť je v kresťanstve dogmou, na ktorej ako na základnom kameni spočíva celá stavba náboženstva: že totiž tu-svetský a zá-svetský život sú ako spojené nádoby. Boh nás nestvoril iba pre tieto krehké a pomimutélné dobrá, ale pre dobrá nebeské a večné; a zem nám dal ako dočasné miesto, nie ako vlasť. Lev XIII. to vyjadril slovami: „Či vlastníš množstvo bohatstva a iných pozemských dobier, alebo ich nevlastníš, to nie je pre večné šťastie vôbec dôležité. Ale dobré či zlé používanie týchto dobier, to je to, čo je zvrchovane dôležité.“¹⁴

Životné úsilie každého človeka je spojené s prácou a námahou vo vzťahu k peniazom a k čím väčšiemu materiálnemu zabezpečeniu. Ale život žiadneho človeka nie je oslobodený od skúsenosti s utrpením, bolesťou a rozličným súžením. Tým je popretkávaný celý život na zemi. Ježiš z Nazaretu však premenil nezmyselné utrpenie na podnety smerujúce k objaveniu pravých hodnôt. Nezmyselné súženia premenil na cnosti a na zásluhy; až do takej miery, že žiaden človek nemôže dosiahnuť trvalé šťastie v nebi, ak sa vyhýba milujúcemu štýlu života na zemi. Iba "ak vytrváme, s ním budeme aj kraľovať." (2Tim 2,12.) Tým, že slobodne vzal na seba súženia a bolesti, obdivuhodným spôsobom zmiernil ich horkosť, nezmyselnému utrpeniu ukázal zmysel. Nielen príkladom, ale i nádejou na odmenu uľahčil ľuďom utrpenie: "Veď naše terajšie ľahké súženie prinesie nám nesmierne veľkú váhu večnej slávy." (2Kor 4,17.) Z biblického pohľadu teda, tí, ktorých by sme nazvali šťastnými, pretože sú majetní na tomto svete, dostávajú teda varovanie, že bohatstvá ich neoslobodia od bolesti a že celovečnému šťastiu nepomáhajú, ale môžu aj uškodiť. Bohatí musia brať na vedomie svoju zodpovednosť za užívanie materiálnych výhod a dobier. Aj oni budú musieť jedného dňa urobiť dôsledné vyúčtovanie pred Božím súdom.

Chudobných však Ježiš z Nazaretu aj jeho Cirkev učí, že pred Bohom nie je hanbou ani chudoba, ani každodenná pracovná povinnosť. Ježiš Kristus potvrdil túto pravdu vlastným príkladom, lebo, "hoci bol bohatý, stal sa chudobným" (2Kor 8,9) a chcel byť považovaný za tesárovho syna; ba nezdráhal sa prežiť väčšinu svojho života v práci: "Vari to nie je tesár, syn Márie?" (Mk 6,3). Keď reflektujeme jeho božský príklad, ľahšie pochopíme, že pravá veľkosť a dôstojnosť človeka spočíva v jeho mravnosti, teda v cnostnom živote; že cnosť je spoločným vlastníctvom, takže ju môžu rovnako dosahovať veľkí i malí, bohatí i chudobní; že jedine pre cnostné činy, nech ich vykonáva ktokoľvek, je vyhradená odmena zá-svetného života. Paradoxne vyznieva skutočnosť, že v nešťastných má Boh zvláštnu záľubu, ale Ježiš z Nazaretu naozaj nazýva blaženými chudobných (Mt 5,3), láskavo k sebe volá oddýchnuť tých, ktorí sú

¹³ Porov. JÁN PAVOL II.: *Centesimus annus*, 1991, čl. 58. Trnava : SSV, 1997.

¹⁴ LEV XIII.: *Rerum, novarum*, 1891, čl. 18. Trnava : SSV 1997.

preťaženie (Mt 11,28), slabých a prenasledovaných objíma s osobitnou láskou. Tieto pravdy majú v sebe veľkú moc oslabiť pýchu bohatých i zdánlivo šťastnejších a zotrieť z biednych poníženie; povzbudzovať jedných k zhovievavosti a druhých k skromnosti. Preto Lev XIII. dodáva: „Vzdialenosti, ktoré sú pýche také milé sa skracujú a ukazujú sa nie až také náročné dosiahnuť, aby tieto dve triedy si podali ruky a uzatvorili priateľskú dohodu.“¹⁵ Chudoba a bohatstvo nazerané aj v transcendentálnom slova zmysle naznačujú cestu prekonania hospodárskych kríz a spravodlivejšieho sociálneho poriadku.

9. Teórie o súkromnom vlastníctve a oprávnenom používaní

Vzhľadom na úvahu o hľadaní zmyslu a významu pri takých záležitostiach ako je chudoba a bohatstvo, treba ešte spomenúť rôzne spoločensko-politické orientácie v minulosti, ktoré predkladali modely na odstránenie a potlačenie chudoby. Jedným zo silných a stále pretrvávajúcich presvedčení je teória o zrušení súkromného vlastníctva, po ktorom by mal nastúpiť pozemský raj. Cirkev vo svojej sociálnej náuke však učí, že pri bohatstve treba rozlíšiť oprávnené vlastníctvo a oprávnené používanie.¹⁶ Súkromné vlastníctvo dohier, ako to vyjadril už Lev XIII., je prirodzeným právom človeka. A vykonávať toto právo je, obzvlášť v spoločenskom živote, nielen dovolené, ale absolútne nevyhnutné. "Je dovolené", hovorí Tomáš Aquinský, "ba nevyhnutné pre ľudský život, aby človek vlastnil dobrá." Ak sa však pýtame, aké má byť použitie týchto dohier, teológ odpovedá, že "čo sa toho týka, človek nemá mať vonkajšie dobrá ako svoje vlastné, ale ako spoločné, aby ich ľahko mohol rozdeľovať v čase núdze druhých. Apoštol totiž hovorí: Nariaďuj bohatým tohto sveta, aby ľahko dávali a zdieľali to, čo vlastnia."¹⁷

Istotne nikto nie je povinný prispievať druhým tým, čo je nevyhnutné pre neho a pre jeho rodinu, ba ani tým, čo nevyhnutne prislúcha a vyjadruje dôstojnosť vlastného postavenia, "pretože nik nemá žiť neprístojne."¹⁸ Avšak po zabezpečení svojich potrieb a požiadaviek je povinnosťou - tým, čo zvýši, prispieť na pomoc núdznym. "Čo zvyšuje, rozdajte ako almužnu." (Lk 11,41.) Tým sa jasne stavajú limity absolútnemu hromadeniu majetku.

Realizáciu týchto princípov nie je možné vyžadovať právnou cestou, lebo tu ide o spiritualitu, o kresťanskú lásku, ktorej naplnenie je vecou spravodlivosti. Avšak nad ľudskými zákonmi a súdmi stojí Boží zákon a súd, ktorý učí, že "blaženejšie je dávať ako prijímať" (Sk 20,35). Napokon, ktokoľvek má viac darov, či už vonkajších a telesných, alebo duchovných, dostal ich na to, aby si nimi slúžil pre vlastné zdokonalenie, a zároveň na úžitok druhým ako píše Gregor Veľký: "Kto teda má nadanie, nech dbá o to, aby nemlčal; kto má množstvo vecí, nech si dáva pozor, aby pri vykonávaní milosrdenstva nemal príliš tvrdú ruku; kto má životné umenie, nech sa o jeho užívanie a úžitok podelí s blížnymi."¹⁹

¹⁵ LEV XIII.: *Rerum, novarum*, 1891, čl. 20. Trnava : SSV 1997

¹⁶ LEV XIII.: *Rerum, novarum*, 1891, čl. 19. Trnava : SSV 1997

¹⁷ AQUINSKÝ Tomáš: *Summa Theologiae*, II-II, q. 66, a. 2. q. 65, a. 2. Olomouc : Krystal, 1937.

¹⁸ AQUINSKÝ Tomáš: *Summa Theologiae*, II-II, q. 32, a. 6.

¹⁹ GREGOR VEĽKÝ: In Evang. Hom., IX. 7. In: *Patrologia Latina* 76, 1050-1054.

Záver

Zamýšľanie sa nad chudobou a bohatstvom z hľadiska biblicko – teologického umožňuje uchopiť zmysel vecí a udalostí. V Starom Zákone nachádzame mnohé náboženské sociálne – právne zásady, ktoré upravovali život vo svojej dobe. Aj Ježiš z Nazaretu rozvíja motívy pre sociálnu činnosť na náboženskom základe. Dnes je už okrem filantropie a sociálnej činnosti cirkvi značne rozvinutá aj sociálna politika a inštitucionalizované formy sociálnej pomoci, smerujúce k potláčaniu javu chudoby a oslobodzovaniu človeka. Dôslednejšia osobná orientácia na posolstvo lásky a prenikanie princípov spravodlivosti do spoločenských štruktúr moci dáva nádej, že sa ľudstvo bude s chudobou efektívnejšie vyrovnávať.

Kontakt:

Prof. ThDr. JCDr. Anton Fabian, PhD
UPJŠ Košice
Filozofická fakulta
Katedra sociálnej práce
fabian.anton@upjs.sk

Zmysel života dlhodobo nezamestnaných. Špecifiká sociálnej práce s touto skupinou klientov.

Žiaková Eva, Sčensná Monika

Abstrakt: Príspevok je zameraný na skúmanie zmyslu života u dlhodobo nezamestnaných klientov v spojení so štandardmi sociálnej práce. Cieľom práce je zodpovedať otázku ako sa pretaví dlhodobá nezamestnanosť do zmyslu života nezamestnaného človeka a ako môže pomôcť sociálna práca týmto klientom.

Práca je formálne rozdelená do dvoch častí a to na teoretickú a empirickú časť. Prvá časť obsahuje vymedzenie pojmov: zmysel života, nezamestnanosť, sociálna práca a jej postavenie k rizikovej skupine dlhodobo nezamestnaným, aké sú štandardy sociálnej práce. Druhá časť obsahuje údaje získané na základe realizovaného výskumu a venuje sa interpretácií výsledkov, kde formou diskusie predkladá zistenia.

Kľúčové slová: zmysel života, afirmácia života, dlhodobá nezamestnanosť.

Abstract: Thesis focuses to study the meaning of life of long-term unemployed clients with the standards of social work. The aim of this work is to answer the question, how long-term unemployment is fused to the meaning of life unemployed and how can help social work for this client.

The work is formally divided into two parts, exactly on the theoretical and empirical part. The first section contains definitions: meaning of life, unemployment, social work and its position to the risk of long-term unemployed, what are the standards of social work. The second part contains the information's obtained in the research. This part focuses on the interpretation of the detected is dedicated the results. There are discussion, which presents findings

Key words: meaning of life, long-term unemployment, standards of social work.

Zmysel života

Nezamestnanosť je mýtus, ktorý v sebe nesie negatívny náboj. Napriek tomu táto problematika vzbudzuje v mnohých odborníkoch záujem. Zaujímá nás prečo práca vnáša zmyslupnosť do života a stáva sa nenahraditeľným článkom v interakcii so spoločnosťou.

Nezamestnanosť sa stala predmetom skúmania mnohých vied. Vo veľkej miere sa tomuto sociálno - patologickému javu venuje sociálna politika a sociálna práca, ktorá využíva nástroje na jej odstránenie.

Súčasný stav je však alarmujúci ako dôsledok prehĺbovania sa hospodárskej krízy. Zámerom tohto príspevku je poukázať ako súvisí dlhodobá nezamestnanosť s jeho vnímaním zmyslu života. Zároveň ako môže sociálna práca ošetriť tento problém, hoci najlepšie by bolo ak by mu predchádzala vôbec.

Uskutočnený výskum sa zrodil v spolupráci s ÚPSVaR v Košiciach, kde evidovaní nezamestnaní boli dlhodobo vyradení z pracovnej činnosti. Prevažne to boli ženy, ktoré prejavili ochotu spolupracovať a podieľať sa na výskume. Muži mali menší záujem poskytnúť obraz reality o tom, ako nezamestnanosť prežívajú. Náš pohľad na základe teoretických, ale aj empirických skúsenosti dospel k poznaniu, že dlhodobá nezamestnanosť je ťažká a zložitá situácia. Takáto situácia prináša diametrálne odlišné

vnímanie zmyslu života v porovnaní s ostatnými. Z toho vyplýva, že štandardy sociálnej práce sú dôležitou súčasťou spoločnosti pre jej zdravý vývoj spoločnosti i jednotlivcov

Prežívanie zmyslu života má diferentné tenzie, individuálny charakter a formy vnímania sa menia v priebehu života. Znamená to, že charakter resp. povaha a celková percepcia jedinca sa pretaví do hľadania zmyslu života a zároveň sa vytvorí imaginácia, kam smeruje ľudská existencia.

Zmysel života sa stal predmetom mnohých štúdií, ktoré odhaľujú podstatu žitia. Nasledovne uvádzame niekoľko pohľadov na danú problematiku.

Podľa D. Kováča (In P. TAVEL, 2007, s.100) „zmysel života je individuálne vytvorený systémový regulátor ľudského konania intrapsychického zloženia, ktorému jednotlivec pripisuje podstatný, existenčný význam vlastnému bytiu, druhým a svetu, v súlade s významnými hodnotami“.

Podľa M. Csikszentmihalyi (1996) sa dá zmysel chápať v troch rovinách. V prvej rovine chápe zmysel ako konečný cieľ života, ktorý sa skladá z nie náhodných častí. Tieto častí do seba zapadajú a majú presne vytýčený cieľ. Ako príklad uvádzam, ženu, ktorá si môže vytýčiť vytvorenie „rodinného krbu“ ako najvyššiu metú v živote. To znamená, že jej zmysel života je vytvorenie rodinného zázemia a nie napr. kariérny postup.

Pod zmyslom sa môže chápať aj konanie alebo správanie človeka. Podľa neho, vieme určiť, ako myslí, resp. aký, má zámer daný človek (M. CSIKSZENTMIHALYI, 1996). To, ako sa správa človek, ktorý stratí prácu, nás môže zorientovať v intervencii jeho nezamestnanosti a určí metódy a spôsoby práce s týmto klientom.

Posledným typom ako nazerať na zmysel, je dávať slovám určitý význam alebo upresňovať vzťahy medzi pojmami a udalosťami (M. CSIKSZENTMIHALYI, 1996). Študent, ktorý má výborné výsledky v škole, dáva najavo, že pracuje na sebe a štúdium má veľký význam pre jeho živote (M. CSIKSZENTMIHALYI, 1996).

Podľa J. Krivohlavého (2006) rozlišujeme dva významy slova zmysel:

1. Zmysel ako význam – význam v zmysle sémantickom. Ako príklad uvádzame otázku: „aký zmysel má zamýšľanie sa nad svojim životom?“
2. Zmysel ako vyjadrenie účelu, zámeru, intencie určitej činnosti alebo určitého diania – tento pojem má svoj pôvod v psychológii ľudskej motivácie. Význam „zmyslu“ má hlbší charakter na pochopenie určitej veci/javu. Ako príklad uvádzame: „máš výborný zmysel pre humor.“ To znamená, že rozumieš vtípom a zároveň je tvoj prejav humorný a vieš ho prezentovať.

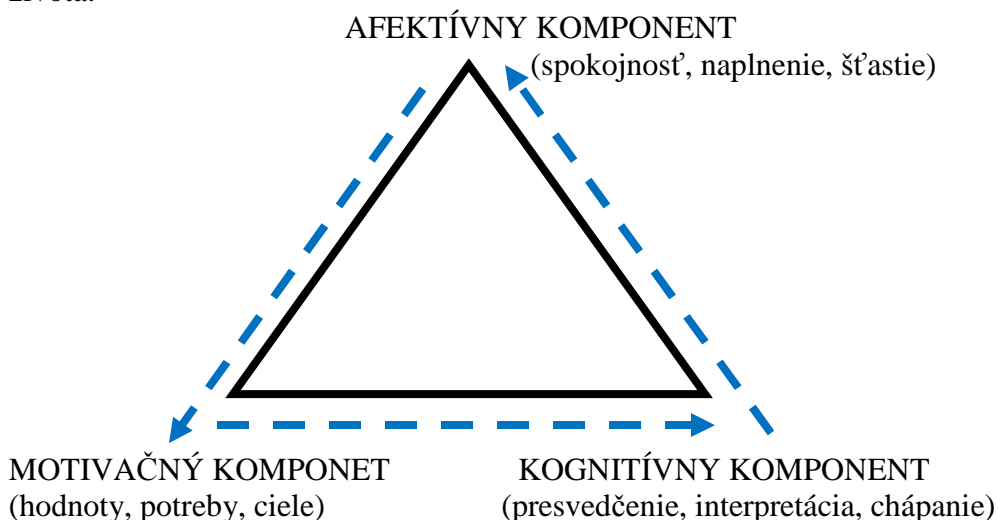
V minulosti výskumy, ktoré boli zamerané na zmysel života preukázali, že ak sa človek snaží dodržiavať svoje hodnoty a dosahovať ciele, život vníma perspektívnejšie. Zároveň sa zistilo, že človek pri vytýčení cieľov si ľahšie naplní potreby, ako keď nevie kam v živote smeruje.

Uvádzame pár postrehov významných autorov. Pri hľadaní zmyslu života je potrebné racionalizovať vlastný postoj k životu, využitie svojich predností a schopností a angažovať sebarealizáciu (J. BOROŠ, 2000). Iný človek nie je schopný svoje vedomie, a hodnoty uplatňovať vo svojom životnom postoji a to vedie ku absencii radosti, naplnenia svojej životnej cesty a k celkovému neúspechu a k nenaplneniu zmyslu života (P. HALAMA, 2007). K šťastiu človeka prispieva aj viera v samého seba a hlavne aktívny postoj k životu v ekonomicko – spoločenských podmienkach (J. BOROŠ, 2000).

Trojkomponentový model zmyslu života

Je to najrozšírenejší model týkajúci sa zmyslu života, ktorý v sebe zahŕňa tri komponenty. Autormi tohto modelu boli G. T. Reker a P. T. P. Wong a Wong (In P. HALAMA, 2007). Pod pojmom trojkomponentový model zmyslu života predstavovali viacdimenzionálny konštrukt a skladali sa z kognitívneho, motivačného a afektívneho modelu, ktoré sa navzájom ovplyvňujú. Tento model sa zvykne kresliť aj v tvare trojuholníka, z čoho vyplýva komplementárnosť modelov (Obr. 1).

Obr. 1 Komponenty a ich vzájomné vplyvy v trojdimenzionálnom modeli zmyslu života.

1. Kognitívny komponent sa týka toho, ako človek poznáva a interpretuje zmysel svojho života na základe hodnôt, postojov a presvedčení. Dáva životu koncepciu a triedi ich do jednotného rámca. Kognitívny komponent je adekvátne rozvinutý u jedinca vtedy, ak si je človek vedomý svojho životného poslania a má vysokú mieru zmyslu života, inak je jedinec chaotický, koná bezúčelne a nemá jasnú predstavu ako naplniť zmysel života (P. HALAMA, 2007). Pod kognitívnym modelom sa v praxi zisťuje, aký má človek vytvorený hodnotový rebríček, ako sa stavia k určitým problematikám v živote a pod.

2. Motivačný komponent vyjadruje ciele a potreby, ktoré jedinec považuje za dôležité na dosahovanie cieľa a realizáciu zámeru. Dobré rozvinutý motivačný komponent je značný určitými hodnotami a aj napriek určitým prekážkam, sa snaží dosiahnuť cieľ.

Ak je značná absencia tohto komponentu, vedie to ku nedostatku životných cieľov, nuda, nedostatku pocitu naplnenia. (P. HALAMA, 2007). Často sa absencia motivačného komponentu prejavuje u dlhodobo nezamestnaných, ktorí trpia nudou, apatiou a nevedia sa motivovať k práci. Prirodzene sa angažuje absencia pracovných návykov a celková nechúť k práci.

3. Posledný tretí komponent je nazvaný afektívny komponent, ktorý sa týka stavu blaženosti a pocitu radosti z realizácie určitých cieľov a súčasťou je pozitívne postavenie ku zmyslu života. Afektívny komponent je badateľný prostredníctvom rôznych postojov človeka ku problémom, napríklad tu patrí optimizmus, radosť zo života. Ľahko spoznáte človeka, ktorý má tento komponent slabo rozvinutý. Jeho typickými črtami sú depresia, smútok, negatívny postoj k životu (P. HALAMA, 2007).

Podľa toho, ako je rozvinutý tento komponent, sa zvyknú ľudia deliť na pesimistov, optimistov.

Významnou podmienkou pri charakterizovaní uvedeného modelu zmyslu života je podmienka, ktorá zdôrazňuje ovplyvňovanie sa komponentmi navzájom a určuje vzájomnú závislosť. Ak nastane absencia niektorého z komponentov, prežívanie zmyslu života je menšie, alebo môže byť až ohrozené. Na základe definovania individuálnych komponentov, dokážeme definovať, či naplníme zmysel života, alebo orientácia na cieľ sa má účinku.

Konštrukt zmyslu života

Mnoho ľudí premýšľa nad zmyslom života až v kritických momentoch alebo vo chvíľach, keď nevedia naplniť svoj život zmyslom. Naopak, ak sú zainteresovaní do diania v spoločnosti, sú aktívni a preto plynutie času vnímajú prirodzenejšie. Sú spokojnejší a nezamýšľajú sa nad zmyslom života, reagujú na potreby spoločnosti. Tí, ktorí cieľ života si nevedia určiť a nemajú pocit užitočnosti, sa trápia.

Podľa P. Cekiera (In E. RYŠ, K. MAUSCH, 2008) konštrukt zmyslu života zahŕňa šesť komponentov. Patrí tu afirmácia života, sebaakceptácia, sloboda, vytýčenie si životných cieľov, hodnota budúcnosti a postoje k smrti.

- afirmácia života: zahŕňa v sebe túžbu riadiť život a tým sa aj prejavuje láska k životu, podľa Kopaliňského a Tilicha (In E. RYŠ, K. MAUSCH, 2008) uvádza, že afirmácia života zahŕňa také kategórie ako sú silu života, resp. ide o rozvoj a pud sebazáchovy, byť samostatným, žiť s odvahou, zmierenie sa so starutím a zmenami, ktoré život prináša, prejavovať dôveru životu a aj veriť v seba, zmiernenie sa s ambivalenciou chápe autor ako uznanie ľudských problémov a životných kríz, pomoc sebe samému z vlastného povedomia, vyrovnávanie sa so strachom zo života a so smrti, akceptáciu ťažkosti existencie, s ktorou sa vie utrieť utrpenie, strach, rozčarovanie, prijatie samého seba.
- sebaakceptácia je podľa J. Reykowského (In E. RYŠ, K. MAUSCH, 2008), dôležitý regulatívny konštrukt, ktorý ovplyvňuje a podmaňuje vlastné ego. Je dôležitou substanciou pri vytváraní emocionálnej rovnováhy. Sebaakceptácia pomáha aj pre optimálne fungovanie človeka v spoločnosti a dokáže vystihnúť osobnosť človeka.
- sloboda znamená možnosť slobodne sa rozhodovať, ale s každou slobodou sa spája zodpovednosť. V existencionálnom smere sloboda sa chápe ako pocit prázdnoty, zničenie štruktúr a absencia záchytných bodov. V. E. Frankl (2006) na základe svojich životných skúseností, kde do značnej miery bola obmedzovaná jeho sloboda, vyjadril mnoho myšlienok súvisiacich so slobodou. Tvrdil, že základnou vlastnosťou pre existenciu ľudstva je slobodná vôľa. Človek tým, že je slobodný sa stáva zodpovedným a tým aj nachádza zmysel života.
- životné ciele podľa Grzegorzycyka (In E. RYŠ, K. MAUSCH, 2008) znamenajú nesmierny význam pre ľudský život, vyjadrujú ich túžby a sú adekvátnou aspiráciou pre človeka.

Ak chce človek dať svojmu životu zmysel, mal by investovať všetku svoju energiu na dosiahnutie vytýčeného cieľa, ak jedná v súlade so svojimi myšlienkami, názormi a postojmi k životu (CZIKSZENTMIHALYI, 1996). Ciele, ktoré máme v živote, nemajú vždy rovnakú hodnotu.

J. Křivohlavý (In E. RYŠ, K. MAUSCH, 2008) uvádza, že za najvyššie sa považujú tie ciele, ktoré majú transcendentálnu hodnotu, čiže prekračujú bežné činnosti a vytvárajú priestor pre generatívnu oblasť života. Táto činnosť do istej miery je označovaná aj ako zmysluplná, čiže dosiahnutie cieľa je pre nás veľmi dôležité až nevyhnutné.

- hodnota budúcnosti je smerodajný údaj, akým smerom sa má človek v živote uberať. Život je dynamický proces s neustále vyvíjajúcim sa charakterom, preto na nájdenie zmyslu života je potrebný pozitívny pohľad do budúcnosti.
- postoje k smrti je zákonitým ukončením života. Človek je jediný tvor žijúci na tejto planéte, ktorý si uvedomuje závažnosť smrti a jej nevyhnutnosť.

Cieľ výskumu

Cieľom výskumu bolo zistiť dopad dlhodobej nezamestnanosti na prežívanie resp. pociťovanie zmyslu života nezamestnaného klienta. Odhaliť, či cíti dôveru vo svojom živote alebo má skôr strach zo života resp. z novej vzniknutej situácie. Zaujímalo nás ako hodnotí klient sám seba, ako sa vníma, či nezamestnaný človek sa cíti slobodne, alebo vzniknutá situácia priniesla skôr prežívanie závislosti na iných. Zároveň aké majú očakávania dlhodobo nezamestnaní klienti od sociálneho pracovníka/ sociálnej pracovníčky a aké má osobné skúsenosti so sociálnymi pracovníkmi.

Použitá metóda

Vo výskume boli použité metódy na získanie a interpretáciu formou:

1. kvantitatívnej analýzy, kde bol použitý diagnostický dotazník PIL (purpose in life), ktorý skúma zmysel života. Tento test vznikol v šesťdesiatich rokoch a na vzniku tohto testu sa podieľal Maholick a Crumbaugh (In P. HALAMA, 2007). Skladá sa z troch častí, prvá je kvantitatívna. Nazýva sa aj ako psychometrická časť, kde je 7-bodová škála
2. kvalitatívnej analýzy, a to s otvorenými otázkami mnou utvoreného dotazníka SPN (sociálne príčiny nezamestnanosti), kde zisťujem, čo očakáva dlhodobo nezamestnaný od sociálneho pracovníka/ sociálnej pracovníčky a aké má s nimi skúsenosti. Na kvalitatívnu analýzu som použila aj tie časti dotazníka PIL, kde boli otázky kladené formou nedokončených viet a poslednej, ktorá obsahuje popis svojich cieľov, predstáv a aspirácií.

Výskumná vzorka

Výskum bol realizovaný na vzorke 30 respondentov, z toho 21 žien (70%) a 9 mužov (30 %), vo veku od 25 do 54 rokov. Podmienkou bolo, aby každý jeden respondent bol nezamestnaný viac ako 1 rok a aby jeho trvalé bydlisko bolo v Košiciach. Z toho vyplýva, že som sa zamerala na osoby evidované na úrade práce, tzv. dlhodobo nezamestnaných.

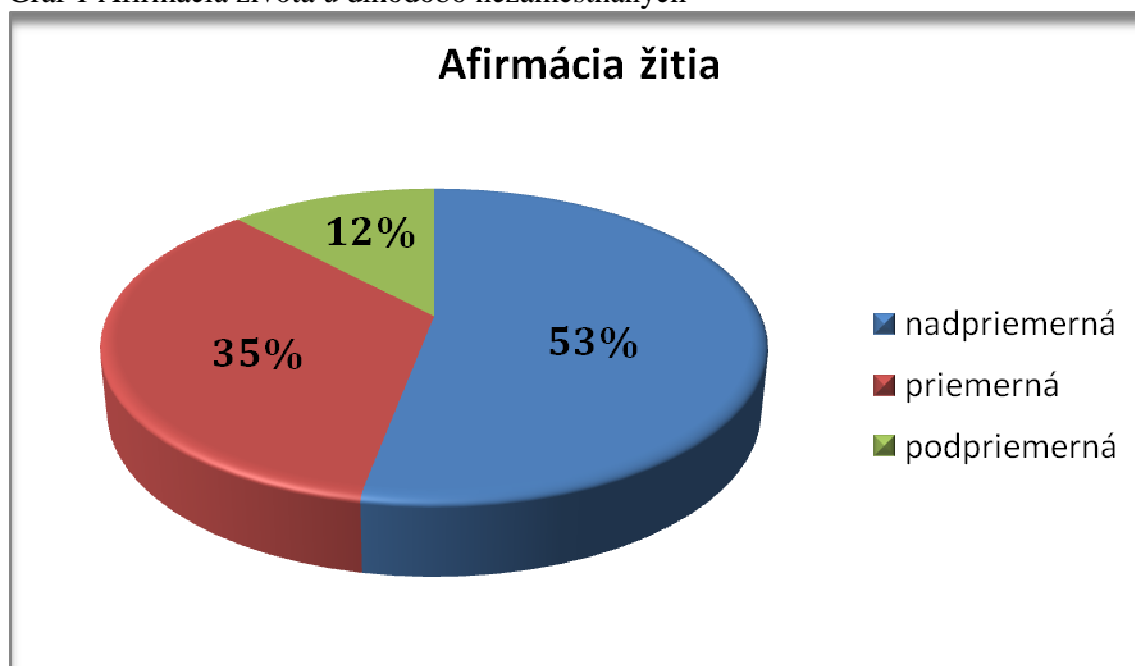
Výsledky výskumu

Predpoklad: dlhodobo nezamestnaní majú podpriemernú afirmáciu života sa nepotvrdil.

Až 53% odpovedí respondentov svedčí skôr o tom, že dlhodobo nezamestnaní vo výskumnej vzorke vidí vo svojom živote zmysel a dokážu ho nájsť, napriek svojej pracovnej situácii. U 35% respondentov sme zistili priemernú úroveň afirmácie života

a len 12% vníma afirmáciu života ako podpriemernú. Z toho teda vyplýva, že malé percento skúmanej vzorky dlhodobo nezamestnaných má ťažkosti nájsť vo svojom živote zmysel a vedieť pochopiť súvislosti svojho stavu s ostatnými faktormi, ktoré pravdepodobne dlhodobú nezamestnanosť spôsobili.

Graf 1 Afirmácia života u dlhodobo nezamestnaných

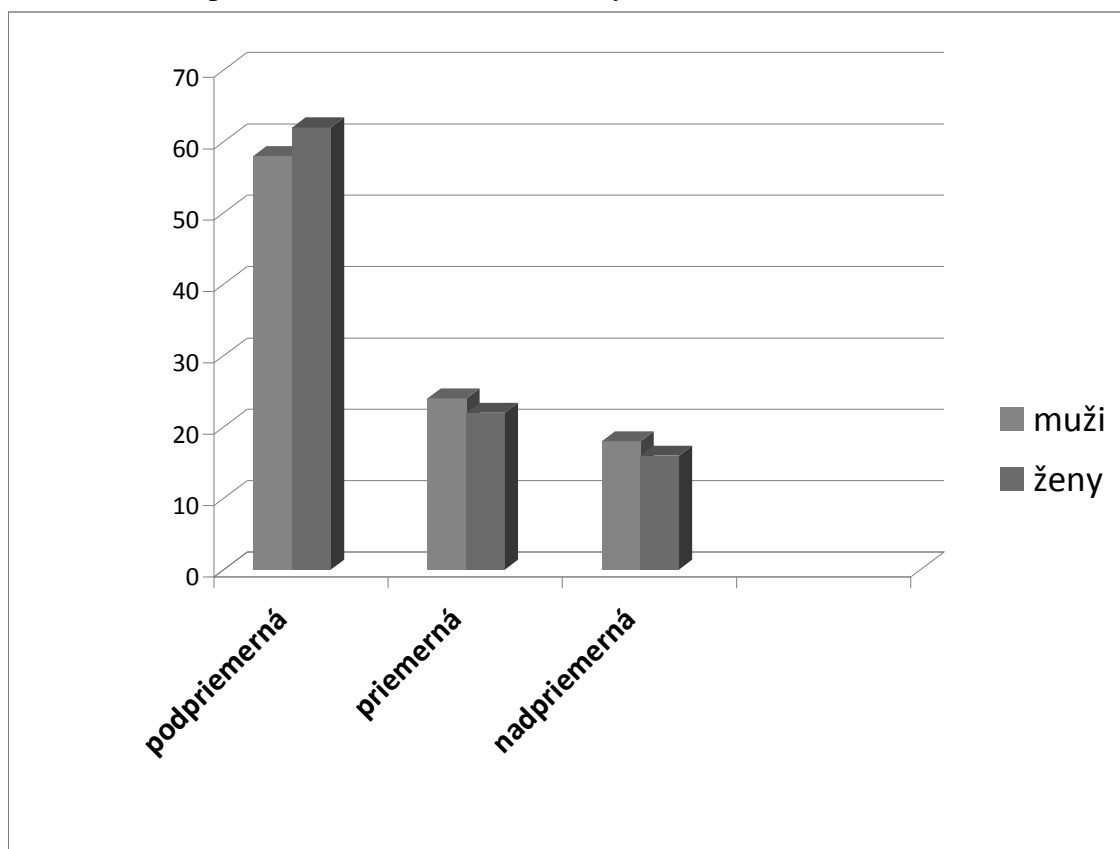
Predpoklad: Dlhodobo nezamestnaní majú podpriemernú sebaakceptáciu sa potvrdil.

Zhruba 60% opýtaných uvádza podpriemernú sebaakceptáciu. V dotazníku, kde sa nachádzali nedokončené vety, respondenti najčastejšie nižšie sebavedomie spájali s nedostatkom peňazí a sociálnych kontaktov, ktoré podľa nich spôsobuje nezamestnanosť. Priemerne svoju sebaakceptáciu vníma 23% respondentov. Len 17% nevníma sebaakceptáciu ako absentujúcu zložku vo svojej osobnosti a vie svoj život riadiť a kontrolovať sám.

V grafe na porovnanie sme rozdelili výskumnú vzorku podľa pohlavia, pretože z odpovedí vyplynulo, že muži majú vyššiu sebaakceptáciu ako ženy.

Graf 2 Sebaakceptácia u dlhodobo nezamestnaných mužov a žien

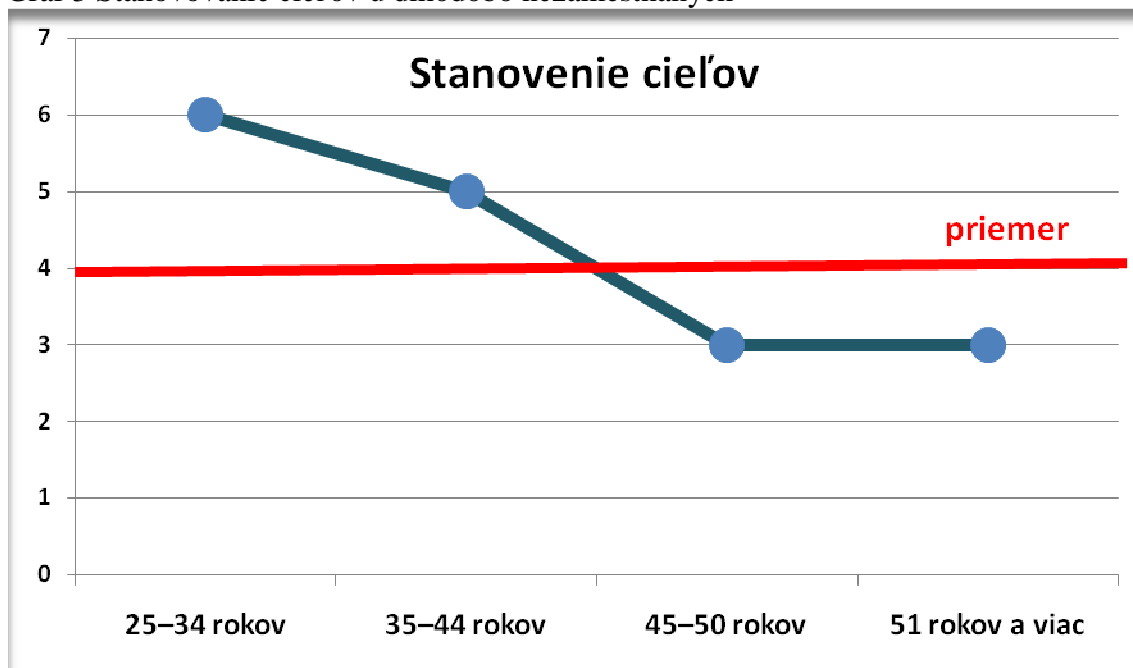

Predpoklad: Dlhodobo nezamestnaní vnímajú ciele v živote podpriemerne sa čiastočne potvrdil v závislosti od veku.

Výsledok hypotézy je vhodné kategorizovať podľa veku. Hypotéza by sa potvrdila ak by sme do výskumu zaradili dlhodobo nezamestnaných nad 45 rokov, čo reprezentuje menšiu časť našej výskumnej vzorky. Zvyšní recipienti majú vytýčené ciele v živote, kde najfrekvencovanejšia odpoveď bolo zdravie, šťastie, nájsť si prácu, dobrá rodina. Ojedinelé typy odpovedí boli neošedivieť, prestať piť, oženiť sa.

Z toho teda vyplýva, že hypotéza sa nepotvrdila. Menšie percento skúmanej vzorky dlhodobo nezamestnaných má problém s vytýčením si cieľa, čo prispieva aj k vytvoreniu zmysluplnosti v živote. Vytýčené ciele v živote sa považujú za veľmi dôležité až nevyhnutné k aspirácií v zmenu lepšieho a vnímanie dlhodobej nezamestnanosti ako niečoho zvratného.

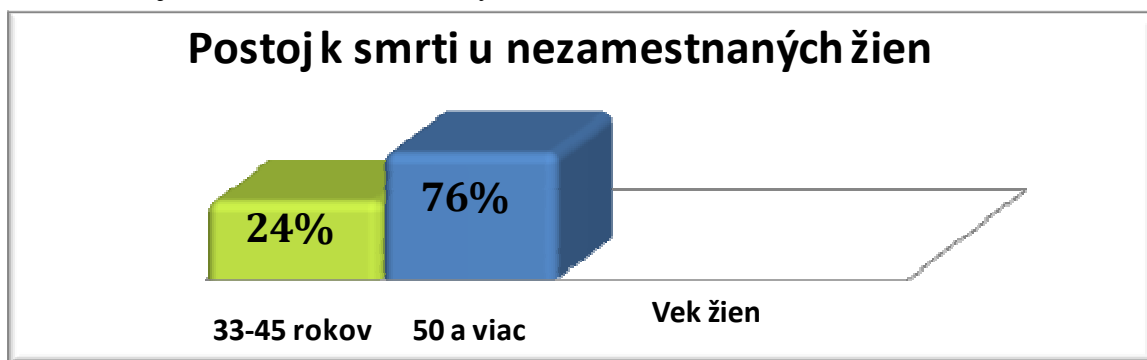
Graf 3 Stanovovanie cieľov u dlhodobo nezamestnaných

Predpoklad: Dlhodobo nezamestnaní majú negatívny postoj k smrti sa nepotvrdila.

58% dlhodobo nezamestnaných má pozitívny postoj smrti a vníma ho ako zákonitú a nezvratnú súčasť života.

Graf 4 Postoje k smrti u nezamestnaných žien

Graf 5 Postoje k smrti u nezamestnaných mužov a žien

Závery

Pri skúmaní komponentov života, v mojom výskume, sa potvrdili dve zo šiestich hypotéz. Ku všetkým komponentom života, respondenti zaujali nadpriemerný postoj, okrem jednej. Tou jednou bola sebaakceptácia, ktorá bola vnímaná podpriemerne. Tento fakt sa stotožňuje s mnohými literatúrami, kde sa uvádza, že ak ide o dlhodobú nezamestnanosť, výsledkom je izolovanosť, nízka sebaakceptácia a komplexný postih psychiky človeka (K. BUCHTOVÁ, 2002).

Analýza výsledkov výskumu podčiarkla opodstatnenie a význam sociálnej práce pre dlhodobo nezamestnaných. Význam má predovšetkým v psychickej opore a vo zvýšení sebaakceptácie, ako aj vo vykonávaní rekvalifikačných kurzov a sociálnopsychologických výcvikov so zameraním na zvýšenie sebareflexie a sebahodnotenia. Celkovo sa na výskume zúčastnili rôzne vekové kategórie od 25 rokov až po 54 rokov. Z odpovedí bolo badateľné, že vekové kategórie od 45 rokov a vyššie majú nižšie výsledky v skúmaní zmyslu života ako zvyšné mladšie ročníky. Myslíme si, že starší respondenti potrebujú oporu sociálnych pracovníkov v podstatne vyššej miere ako mladší nezamestnaní. Ich pesimizmus a negatívne výpovede týkajúce sa zmyslu života sa vo veku 45 rokov a vyššie vyskytovali dosť často. Odporúčame zamerať sa obzvlášť na túto cieľovú skupinu a vytvoriť podporné programy na rozvoj osobnosti a optimalizovať celkový postoj k životu. Jednoducho, aby sociálna práca dokázala ponúknuť možnosti riešenia dlhodobo nezamestnaným a tým pomôcť im nájsť svoj zmysel v živote.

Strata práce je pre človeka psychosociálnou záťažou a pretavením do zmyslu života sa predpokladá, že stupeň zmysluplnosti sa znižuje, ak nezamestnaní sa dlhodobo nevedia uplatniť na trhu práce. Predložené výsledky výskumu tento predpoklad do istej potvrdili a zároveň ponúkajú závažnú potrebu programov na podporu sebavedomia a poskytnutie príležitosti na trhu práce.

Použitá literatúra:

1. BOROŠ, J. 2000. Psychologické aspekty zmyslu a kvality ľudského života so zreteľom na stredoškóľakov, vysokoškóľakov a dôchodcov. In: Pedagogická revue, roč.52, 2000, č.52, s.28. ISSN: 1010-7053.
2. BUCHTOVÁ, B. 2002. Nezamestnanosť. Psychologický, ekonomický a sociologický problém. Praha: Grada Publishing. 240 s. ISBN 80-247-9006-8.

3. CSIKSZENTMIHALYI, M. 1996 . O štěstí a smyslu života. Mužeme ovládat své prožitky a ovlivňovat jejich kvalitu? Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 385 s. ISBN:80-7106-199-5.
4. FRANKL, V. E. 1998. Napriek všetkému povedať svojmu životu áno. Psychológ prežíva koncentračný tábor. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenský spisovateľ. 183 s. ISBN 80-2200-918-0.
5. HALAMA, P. 2007. Zmysel života z pohľadu psychológov. Bratislava: VEGA. 223 s. ISBN: 978-80-8095-023-1.
6. MAUSCH, K.,RYŠ, E. 2008. Duševná kondícia sociálnych pracovníkov : Noopsycho-somatická štúdia. - 1. - Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku. 179 s. ISBN 978-80-8084-286-4.
7. ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach.* Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
8. TAVEL, P. 2007: Smysl života podľa Emanuela Frankla. Praha: TRITON. 303 s. ISBN:80-7254-915-4.
9. ŽIAKOVÁ, E. 2005. Psychosociálne aspekty sociálnej práce. 2. Vyd. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. 192s. ISBN 80 – 8068 – 060 – 4.

Pobyt cudzincov a poskytovanie azylu v legislatíve Slovenskej republiky

Sedláková Mária (SR)

Abstrakt: Článok predkladá úpravu pobytu cudzincov na území Slovenskej republiky a poskytovanie azylu v našom štáte tak, ako ju rieši súčasné zákonodarstvo SR. Zaoberá sa pohľadom na dobrovoľných a nútených migrantov. V závere poukazuje na nutnosť a špecifiká sociálnej práce s migrantmi a utečencami.

Kľúčové slová: Cudzinec. Prechodný pobyt. Trvalý pobyt. Administratívne vyhostenie. Azyl.

Úvod

Hoci migrácia existovala v celej histórii ľudstva, súčasnosť je výrazne charakterizovaná pohybom osôb medzi jednotlivými štátmi. Motívy môžu byť pozitívne: cestovanie, turistika, získavanie poznávania ľudí a zeme, zaujímavejšie či výhodnejšie pracovné uplatnenie..., ale aj negatívne, a to útek pred ozbrojenými konfliktami, ohrozením a porušovaním ľudských práv v domovskej krajine. V prvom prípade by sme mohli hovoriť o dobrovoľných migrantoch, v druhom o nútených (Drbohlav, P., 2001)

Pobyt cudzincov

Predmetom Zákona č. 48/2002 Z. z. o pobyte cudzincov v znení neskorších predpisov

je ustanoviť **podmienky vstupu** cudzincov na územie Slovenskej republiky (ďalej len SR) a **vycestovania** cudzincov z územia SR, **podmienky pobytu** cudzincov na území SR, podmienky vydávania dokladov pre cudzincov, povinnosti cudzincov, iných fyzických osôb a právnických osôb súvisiace so vstupom a s pobytom, postup pri hlásení pobytu, evidencii cudzincov a kontrole pobytu, podmienky a postup administratívneho vyhostenia cudzinca z územia SR, podmienky zaistenia cudzinca a jeho umiestnenia v zariadení pre cudzincov, podmienky policajného prevozu cudzinca cez územie SR, podmienky leteckého tranzitu cudzinca cez územie SR a priestupky a iné správne delikty na úseku vstupu a pobytu. Ako cudzinca definuje každého, kto nie je štátnym občanom SR. Tento zákon sa vzťahuje aj na cudzincov, ktorí požiadali o udelenie azylu na území SR, ktorým bol udelený azyl na území SR, ktorí požiadali o poskytnutie dočasného útočiska na území SR, alebo ktorým bolo poskytnuté dočasné útočisko na území SR ak zákon o azyle neustanovuje inak (§1).

Vstup cudzinca mladšieho ako 16 rokov, ktorý nie je držiteľom cestovného dokladu, je možný len v sprievode osoby, v ktorej cestovnom doklade je zapísaný (§3).

Občanovi Európskeho hospodárskeho priestoru a jeho rodinnému príslušníkovi môže policajt **odoprieť vstup** iba v prípade, ak je nežiaducou osobou, ak existuje dôvodné podozrenie, že ohrozí bezpečnosť štátu, verejný poriadok, alebo je to potrebné na ochranu verejného zdravia alebo ak sa nemôže preukázať cestovným dokladom alebo nemá vízum, ak sa vyžaduje (§6).

Povolenie na **prechodný pobyt** oprávňuje cudzinca zdržiavať sa na území SR a na cesty do zahraničia a naspäť na územie SR v čase, na aký mu bolo policajným útvaram

udelené povolenie na prechodný pobyt (§17, ods. 1). Policajný útvar môže na žiadosť cudzinca udeliť povolenie na prechodný pobyt na čas potrebný na dosiahnutie jeho účelu, najviac však na dva roky, ak tento zákon neustanovuje inak. Ak ide o cudzinca s dlhodobým pobytom, policajný útvar na jeho žiadosť udelí povolenie na prechodný pobyt po splnení podmienok ustanovených týmto zákonom na čas potrebný na dosiahnutie jeho účelu, najviac však na päť rokov (§17 ods. 3). Povolenie na prechodný pobyt je viazané na jeden účel. Ak cudzinec hodlá vykonávať inú činnosť, než na akú mu bolo udelené povolenie na prechodný pobyt, musí podať novú žiadosť o udelenie povolenia na prechodný pobyt. Povolenie na prechodný pobyt môže policajný útvar udeliť cudzincovi na účel podnikania, zamestnania, štúdia, činnosti podľa osobitných programov, zlúčenia rodiny alebo plnenia služobných povinností civilnými zložkami ozbrojených síl (§18).

Povolenie na prechodný pobyt **zanikne**, ak cudzinec nevstúpi na územie SR do 180 dní od udelenia povolenia na prechodný pobyt, cudzinec písomne oznámi policajnému útvaru skončenie pobytu, cudzincovi sa skončila platnosť povolenia na prechodný pobyt, cudzincovi bol uložený trest vyhostenia, cudzinec bol administratívne vyhostený, cudzinec nadobudol štátne občianstvo SR alebo policajný útvar zrušil cudzincovi povolenie na prechodný pobyt (§28).

Policajný útvar **zruší** povolenie na prechodný pobyt, ak pominul účel, na ktorý bolo cudzincovi udelené povolenie na prechodný pobyt, ak zistí skutočnosti, ktoré sú dôvodom na zamietnutie žiadosti o udelenie povolenia na prechodný pobyt, ak sa cudzinec sa bez súhlasu policajného útvaru nepretržite zdržiava v zahraničí dlhšie ako 180 dní, ak zistí, že cudzinec uzavrel manželstvo s cieľom získať povolenie na pobyt, alebo ak cudzinec závažným spôsobom alebo opakovane porušil povinnosť uloženú týmto zákonom (§29).

Policajný útvar udelí na základe žiadosti povolenie na **trvalý pobyt** prvýkrát na päť rokov. Po uplynutí piatich rokov udelí policajný útvar na základe ďalšej žiadosti povolenie na trvalý pobyt na neobmedzený čas (§34 ods.2).

Zákon ďalej uvádza dôvody **administratívneho vyhostenia**, ku ktorým sa pristúpi, ak cudzinec ohrozuje bezpečnosť štátu, verejný poriadok, zdravie alebo práva a slobody iných a na vymedzených územiach aj prírodu alebo bol právoplatne odsúdený za úmyselný trestný čin a nebol mu uložený trest vyhostenia, ak poruší predpisy o omamných látkach a psychotropných látkach, ak pri kontrole predložil falšovaný alebo pozmenený doklad alebo doklad inej osoby, ak cudzinec vykonáva inú činnosť, než na akú mu bolo udelené povolenie na prechodný pobyt cudzincov, alebo ak uzavrel manželstvo s cieľom získať povolenie na pobyt, ak bez oprávnenia vstúpi na územie SR alebo sa bez oprávnenia zdržiava na území SR, ak odmieta hodnoverným spôsobom preukázať svoju totožnosť, ak sa zdržiava na území SR na základe medzinárodnej zmluvy alebo rozhodnutia vlády SR a koná v rozpore s touto medzinárodnou zmluvou alebo s rozhodnutím vlády SR, ak v konaní o udelenie povolenia na pobyt úmyselne uvedie nepravdivé alebo neúplné údaje, ak sa zistí, že účel, na ktorý bolo cudzincovi udelené povolenie na prechodný pobyt, zanikol a že cudzinec túto skutočnosť neoznámil policajnému útvaru, ak cudzinec marí výkon rozhodnutia štátneho orgánu alebo iným spôsobom závažne poruší alebo opakovane porušuje všeobecne záväzné právne predpisy (§ 57).

Cudzinca nemožno administratívne vyhostiť do štátu, v ktorom by bol ohrozený jeho život z dôvodov jeho rasy, národnosti, náboženstva, príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo pre politické presvedčenie, alebo v ktorom by mu hrozilo mučenie, kruté,

neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie, alebo trest. do štátu, v ktorom mu bol uložený trest smrti alebo je predpoklad, že v prebiehajúcom trestnom konaní mu takýto trest môže byť uložený. Cudzinca nemožno administratívne vyhostiť do štátu, v ktorom by bola ohrozená jeho sloboda z dôvodov jeho rasy, národnosti, náboženstva, príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo pre politické presvedčenie; to neplatí, ak cudzinec svojím konaním ohrozuje bezpečnosť štátu, alebo ak bol odsúdený za obzvlášť závažný trestný čin a predstavuje nebezpečenstvo pre SR. Osobu bez štátnej príslušnosti, ktorá má povolený trvalý pobyt, možno administratívne vyhostiť iba v prípade, ak svojím konaním ohrozuje bezpečnosť štátu alebo verejný poriadok a nevzťahujú sa na ňu prekážky administratívneho vyhostenia (§ 58).

Azyl

Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle v znení neskorších predpisov definuje azyl ako ochranu cudzinca pred prenasledovaním z dôvodov uvedených v medzinárodnej zmluve alebo v Ústave SR (§ 2).

Zákon uvádza **dôvody udelenia azylu**. Ministerstvo udelí azyl, žiadateľovi, ktorý má v krajine pôvodu opodstatnené obavy z prenasledovania z rasových, národnostných alebo náboženských dôvodov, z dôvodov zastávania určitých politických názorov alebo príslušnosti k určitej sociálnej skupine a vzhľadom na tieto obavy sa nemôže alebo nechce vrátiť do tohto štátu, alebo ak je v krajine pôvodu prenasledovaný za uplatňovanie politických práv a slobôd (§ 8). Ministerstvo môže udeliť azyl z humanitných dôvodov, aj keď sa v konaní nezistia dôvody podľa § 8 (§9).

Ministerstvo na účel **zlúčenia rodiny** udelí azyl, ak zákon neustanovuje inak, manželovi azylanta, ak manželstvo trvá a trvalo aj v čase, keď azylant odišiel z krajiny pôvodu a azylant so zlúčením vopred písomne súhlasí, slobodným deťom azylanta do 18 rokov ich veku alebo rodičom slobodného azylanta mladšieho ako 18 rokov, ak s tým azylant vopred písomne súhlasí (§ 10). Žiadatelia sa počas konania o udelenie azylu musia zdržiavať na území SR.

Ministerstvo **zamietne žiadosť** o udelenie azylu ako neprípustnú, ak žiadateľovi udelil azyl štát, ktorý nie je členským štátom Európskej únie, a žiadateľ môže efektívne využívať túto ochranu; to neplatí, ak žiadateľ a nie je možné do tohto štátu účinne vrátiť, ak žiadateľ prichádza z bezpečnej tretej krajiny; to neplatí, ak v jeho prípade nemožno túto krajinu považovať za bezpečnú tretiu krajinu alebo ak žiadateľ a do bezpečnej tretej krajiny nie je možné účinne vrátiť, ak je na konanie o udelenie azylu príslušný iný štát, ak žiadateľovi udelil azyl členský štát Európskej únie alebo ak je žiadateľ občanom členského štátu Európskej únie (§12).

Ministerstvo **neudelí azyl**, ak je dôvodné podozrenie, že sa žiadateľ dopustil trestného činu proti mieru, vojnového trestného činu alebo trestného činu proti ľudskosti podľa medzinárodných dokumentov, ak sa žiadateľ o azyl dopustil závažného nepolitického trestného činu mimo územia SR predtým, ako požiadal o udelenie azylu alebo o poskytnutie doplnkovej ochrany, alebo ak je vinný za činy, ktoré sú v rozpore s cieľmi a zásadami Organizácie Spojených národov. Okrem týchto dôvodov, ministerstvo neudelí azyl, ak žiadateľ má ochranu alebo pomoc iných orgánov alebo odborných organizácií Organizácie Spojených národov, ako je Úrad Vysokého komisára Organizácie Spojených národov pre utečencov a môže sa vrátiť do oblasti, kde je taká ochrana alebo pomoc poskytovaná, ak mu príslušné orgány štátu, v ktorom má pobyt, priznali práva a

povinnosti, aké priznávajú svojim občanom, alebo práva a povinnosti s nimi porovnateľné, ak žiadateľ, ktorý má viac štátnych občianstiev, odmieta ochranu štátu, ktorého je štátnym občanom, a nejde o štát podľa § 8, alebo ak žiadateľ mohol využiť účinnú ochranu v inej časti krajiny pôvodu, ak v tejto časti nie je opodstatnená obava z prenasledovania a je v nej možný jeho pobyt; ministerstvo pritom prihliada na všeobecné okolnosti a na osobné pomery žiadateľa. Ministerstvo neudelí azyl podľa ani vtedy, ak žiadateľa možno odôvodnene považovať za nebezpečného pre bezpečnosť SR alebo ak bol žiadateľ odsúdený za obzvlášť závažný zločin a predstavuje nebezpečenstvo pre spoločnosť (§ 13).

Ministerstvo poskytne **doplnkovú ochranu** žiadateľovi, ktorému neudelilo azyl, ak sú vážne dôvody domnievať sa, že by bol v prípade návratu do krajiny pôvodu vystavený reálnej hrozbe vážneho bezprávia (§13a).

Ministerstvo v konaní o azyle rozhodne do 90 dní od začatia konania, resp. od poskytnutia údajov. Lehotu na rozhodovanie možno v odôvodnených prípadoch predĺžiť. Azyl sa udeľuje na dobu neurčitú. V prípade udeľovania azylu z dôvodu zlúčenia rodiny sa prvýkrát udeľuje na tri roky; po uplynutí troch rokov sa azyl na žiadosť udeľí na dobu neurčitú (§ 20). Doplnková ochrana sa poskytuje na jeden rok; po uplynutí jedného roka sa poskytovanie doplnkovej ochrany na žiadosť predĺži vždy o jeden rok, ak sú splnené podmienky.

Dočasné útočisko sa poskytuje na účely ochrany cudzincov pred vojnovým konfliktom, endemickým násilím, následkami humanitárnej katastrofy alebo sústavným, alebo hromadným porušovaním ľudských práv v ich krajine pôvodu (§ 29).

Integrácia

Cieľom integrácie je začlenenie azylantov do spoločnosti, najmä získanie vhodného ubytovania a zamestnania. Po udelení azylu ministerstvo azylanta spravidla umiestni v integračnom stredisku. Ministerstvo po ukončení pobytu v integračnom stredisku a po absolvovaní kurzu základov slovenského jazyka jednorazovo ponúkne azylantovi možnosť ubytovania. Ministerstvo poskytne obci, ktorá zabezpečí azylantovi ubytovanie, príspevok na zaobstaranie ubytovania alebo príspevok na rozvoj infraštruktúry obce za podmienok určených komplexným programom integrácie, ktorý na návrh ministerstva schvaľuje vláda.

Azylant je na uľahčenie integrácie do spoločnosti povinný počas pobytu v integračnom stredisku navštevovať kurz základov slovenského jazyka, ktorý zabezpečí ministerstvo (§ 28).

Sociálna práca

Cieľom sociálnej práce s cudzincami, utečencami, azylantmi je okrem zlepšenia ich života najmä zabránenie sociálnej izolácie. Predovšetkým je nutné pomôcť im prekonať emocionálne a psychické traumy, ktoré ich viedli k opusteniu domova a ktoré sú prítomné minimálne v začiatkoch života v cudzine, pomôcť im zmobilizovať vlastné vnútorné zdroje a schopnosť poradiť si s problémami, aby sa dokázali vyrovnáť so životom v novom sociálnom prostredí, uľahčiť im prispôbenie a integráciu v cudzej krajine, odstraňovať štrukturálne prekážky, ktoré by ich udržiavali v sociálnej izolácii a bránili im rozvinúť sa v hostiteľskej krajine. Vzťah sociálneho pracovníka a sociálneho klienta opisovanej skupiny musí byť postavený na vzájomnej rovnosti, rešpekte a spolupráci. Každý klient je individualitou. Má svoju vlastnú históriu, svoje vlastné skúsenosti a vlastné okolnosti situácie, v ktorej sa ocitol. V týchto prípadoch

musí byť sociálny pracovník navyše kultúrne kompetentný (Kováts, András et al., 2006, s. 103).

Záver

Ministerstvo zahraničných vecí (ďalej MZV) venovalo problematike migrácie sústredenú pozornosť, rešpektujúc pritom plne skutočnosť, že je len jedným z trojice ústredných orgánov štátnej správy, ktoré sa podieľajú na riadení migrácie, čo je dané prierezovým charakterom migračnej politiky (Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, MZV SR). Migrácia a jej narastajúci význam z pohľadu SR boli zohľadnené aj pri definovaní stratégie rezortu zahraničných vecí. Jedným z dlhodobých strategických cieľov sa stalo „Regulovať migráciu v súlade so záujmami SR“ (www.mzv.sk, 2009).

Právo je rámec – teoretický podklad pre prácu. Sociálna práca s cudzincami a azyľantmi je odbornou činnosťou a pomocou. Ale nás všetkým má situácia života v pokojnej a demokratickej krajine mobilizovať k pričineniu sa za bezpečie na celom svete. Pretože demokracia je nielen o právach väčšiny, ale aj o povinnostiach voči menšinám, ak ide o ochranu ich uznaných všeobecne platných práv (Guitcheva, Gana. 2008, s. 217).

Literatúra:

DRBOHLAV, P. 2001. *Menšiny a migranti v ČR*. Praha : Portál, 2001, 144 s.

GUITCHEVA, Gana. 2008. Verejný záujem ako východiskový bod etiky verejnej správy. In : *Profesijná etika a prax*. Banská Bystrica, Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2008, 242 s., ISBN 978-80-8083-658-0.

KOVÁTS, András et al. 2006. *Praktická sociálna práca s utečencami. Prístup cez ľudské práva*, Budapešť : MENEDÉK s podporou UNHCR v Ženeve, 235 s. ISBN 963-06-0862-6.

NR SR. 2002. *Zákon č. 48/2002 Z. z. o pobyte cudzincov, úplné znenie č. 463/2006 Z. z.*

NR SR. 2002. *Zákon č. 480/2002 z. z. o azyľe, úplné znenie č. 414/2007 Z. z.*

[http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_236A069533A774E4C1257648004F02AE_SK/\\$File/Výročná%20správa%202008.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_236A069533A774E4C1257648004F02AE_SK/$File/Výročná%20správa%202008.pdf) 10.12.2009

Kontakt:

JUDr. Mgr. Mária Sedláková, PhD.

odborná asistentka

Katedra sociálnej práce

Filozofická fakulta UPJŠ Košice

a Ústav sociálnych vied

Pedagogická fakulta KU Ružomberok

pravo@netkosice.sk

mob.: 0915 136 425

Integrácia, ako jedna zo stratégií adaptácie migrantov

Janigová Emília (SR)

Abstrak: tAutora vo svojom príspevku reaguje na problematiku integrácie migrantov. Snaží sa o reflexiu z pohľadu histórie i súčasnosti sociálnej práce. V neposlednom rade venuje pozornosť niektorým činnostiam sociálnych pracovníkov s uvedenou skupinou klientov. V závere poukazuje na jeden z možných spôsobov riešenia danej problematiky prostredníctvom vzdelávacích aktivít.

Kľúčové slová: migrácia, integrácia, sociálny pracovník

0 Úvod

Pri pozornom prečítaní pozvánky na túto konferenciu pod názvom „Migrácia – chudoba - nezamestnanosť a ich sociálne aspekty“ ma v súlade s cieľmi vedeckej konferencie zaujala problematika integrácie migrantov z pohľadu sociálnej práce. Preto mi dovoľte, aby som v mojom príspevku ponúkla na diskusiu niekoľko pohľadov k uvedenej problematike.

Napriek nárastu svetovej populácie sa počet obyvateľov najstaršieho kontinentu Európy znižuje. Demografický vývoj predpokladá, že do roku 2050 bude na svete o dva a pol miliardy ľudí viac, no podľa správy Fondu OSN pre otázky populácie Európa ako jediný kontinent zaznamená úbytok obyvateľov, najväčší nárast sa očakáva v Afrike. Odborník na demografiu OSN, Joseph Chamie, vidí problém prisťahovalectva z vedeckého pohľadu nasledovne - v nasledujúcich 45 rokoch sa africká populácia zdvojnásobí, zatiaľ čo tá európska sa bude zmenšovať a starnúť. V budúcich 50 rokoch najvyspelejšie štáty absorbujú 2,5 milióna utečencov ročne. Viac než polovica pôjde do USA, Nemecka a ďalších krajín Slovensko nevyvímajúc.

OSN a Medzinárodná organizácia pre migráciu odhadovali počet medzinárodných migrantov na svete na začiatku roka 2005 na 185 až 192 miliónov a v roku 2050 by podľa kvalifikovaných odhadov mal ich počet narásť na 250 miliónov (Divinský, 2005). Ukazuje sa, že problém migrantov sa dotýka mnohých oblastí: oblasti práva, etiky a náboženstva, ekonomiky, kultúry, sociálnej práce. Na tomto mieste spomeniem len vybrané sociálne aspekty.

1 Historické paralely migrácie

Migrácia vždy bola súčasťou ľudských dejín. Prvé písomné zmienky o utečencoch pochádzajú zo starovekého Egypta. Sú obsiahnuté v spojeneckej zmluve, uzavretej medzi Ramessom II. a chetickým kráľom Chattuššilišom III. uzavretej približne v roku 1273 p.n.l. Jeden z najstarších príkladov hromadného pohybu migrantov je známy Exodus Izraelitov z egyptského zajatia. Izraeliti bývali v Egypte štyristotridsať rokov. Jahve vyviedol izraelský ľud spod nadvlády Egypta. „Nato sa Izraeliti pohli z Ramesesu do Sokotu, bolo ich asi šesťstotisíc pešo idúcich mužov, okrem detí“ (Ex, 12, 37). Šesťstotisíc mužov – tento nadsadený počet môže reprezentovať počet všetkého izraelského ľudu v čase okolo r. 950 p.n.l.

V súvislosti s migrantmi sa hovorí o poskytovaní azylu. Prvé historické paralely poskytovania azylu možno hľadať v starovekom Grécku. Etymologicky asylon v gréčtine znamená nedotknuteľný, posvätný, neprístupný, ale tiež útočisko, azyl. Asylum v latinčine vyjadruje miesto bezpečné pred lúpežou, útočisko, miesto ochrany.

Starodávna prax poskytovania azylu sa viaže na posvätné miesta, chrámy, obätné miesta, ale i niektoré jaskyne a iné miesta v prírode, ktoré mali svoju osobitnú symboliku v histórii konkrétneho štátu. S nástupom kresťanstva prevzali funkciu útočiska pre utečencov cirkevné inštitúcie, predovšetkým kláštory. Cirkevné útočisko sa stalo inštitútom, ktorý predchádzal vzniku štátneho azylového práva. K sekularizácii azylu prišlo až v stredoveku, kedy k panovníckym výsadám patrilo aj právo poskytovať útočisko. Udelenie osobnej ochrany bolo atribútom panovníckej suverenity (Balga 1997).

K podstatnej zmene v otázkach migrácie dochádza po prvej svetovej vojne. Mení sa dynamika, rozsah i intenzita pohybu utečencom a v súvislosti s rozvojom sociálnej práce možnosť hovoriť o jej inštitucionalizácii. Spoločnosť Národov definovala utečencov ako špeciálne skupiny ľudí, ktoré by sa dostali do nebezpečenstva, ak by sa vrátili do svojej pôvodnej krajiny. V auguste 1921 vytvorila funkciu Vysokého komisára pre utečencov v Európe, ktorý mal slúžiť ako koordinačné stredisko snáh o uľahčenie situácie pri masovom pohybe ľudí. Vzhľadom na vysoký počet ruských utečencov, ktorí emigrovali z Ruska v dôsledku politických zmien po Veľkej októbrovej revolúcii v roku 1917 bol do tejto funkcie menovaný Fridtjof Nansen. V tomto období bola uzatvorená dohoda z roku 1926 (Arrangement of 1926) o vydávaní potvrdení totožnosti – Nansenov pas, ktorý umožnil tisícom utečencov cestovať a usadiť sa v iných krajinách.

V medzivojnovom období sa začínajú formovať základy medzinárodného utečeneckého práva, najmä vo forme prvých medzinárodných dohovorov o právnom postavení utečencov. Convention Relating to the international Status of Refugees. Tento dohovor zjednotil predchádzajúce dohody a obsahoval predpisy týkajúce sa osobného postavenia utečenca, možnosti zamestnania, vzdelania a iných sociálnych práv. Uvedený dohovor prvý krát zaviedol zásadu, že žiadny utečenec sa nesmie vrátiť do krajiny svojho pôvodu. Táto zásada sa dnes nazýva zákaz vydávania non-refoulement. Dohovor o právnom postavení utečencov prichádzajúcich z Nemecka z roku 1938 bol protokolom rozšírený aj na utečencov z Rakúska. Aj napriek skutočnosti, že uvedené dohovory mali len funkciu odporúčaní a boli ratifikované len malým počtom štátov z historického pohľadu sú veľmi dôležité, pretože tvorili prvý stupeň vo vývoji medzinárodného práva vzťahujúceho sa na utečencov (Levická,1999).

Po transformácii Spoločnosti národov na Organizáciu spojených národov vzniká v roku 1947 Medzinárodná organizácia pre utečencov – Internatinal Refegee Organization, ktorá bola oprávnená pomáhať osobám, ktoré boli donútené opustiť svoju krajinu, alebo boli z krajiny deportovaní z rasových, politických, či náboženských dôvodov. V roku 1950 Generálne zhromaždenie OSN založilo Úrad Vysokého komisára OSN pre utečencov, ktorý je vo svete známy pod skratkou UNHCR a dočasne ho poverilo riešením problematiky utečencov.

Dňa 28. mája 1951 bola prijatá Konvencia o právnom postavení utečencov, známa pod názvom Ženevská konvencia, ktorá i napriek rôznym zmenám v povahe migrácie zostáva základným pilierom ochrany utečencov na celom svete. V Konvencii sa uplatňuje právne postavenie utečencov, ich právo na prístup k zamestnaniu a k sociálnej starostlivosti. Okrem toho sa tu stanovujú administratívne opatrenia, ktoré objasňujú záväzok štátov pomáhať utečencom v širokom spektre situácií a signatárske štáty nemôžu obmedziť povinnosti, ktoré z neho vyplývajú.

Ďalším dôležitým dokumentom bol Protokol z roku 1967 o postavení utečencov. Prijatím tejto normy sa štáty zaväzujú uplatňovať hlavné ustanovenia Konvencie z roku 1951, bez časového obmedzenia. Obidva základné dokumenty tvoria základ medzinárodnoprávnej ochrany utečencov (Brnula, 2008).

2 Miesto sociálneho pracovníka v procese integrácie migrantov

Pri teoretickej analýze skúmanej problematiky – integrácie migrantov vychádzame z definícií integrácie podľa UNHCR a podľa Európskej rady pre utečencov a vyhnanco (ECRE). Obidve definície zdôrazňujú, že proces integrácie vyžaduje aktívnu účasť utečenca, ale aj hostiteľskej krajiny. Integráciu chápajú ako sústavu vzájomne prepojených procesov.

Tieto definície sa vzájomne dopĺňajú, ale pre naplnenie cieľom konferencie považujem za prínosnejšiu definíciu integrácie utečencov podľa Európskej rady pre utečencov a vyhnanco z júla 2005: Integrácia utečencov je dynamický dvojsmerný proces. Tento proces začína od prvého dňa, kedy utečenec prišiel do novej hostiteľskej krajiny. Integrácia nie je kurz, ktorý by bolo potrebné absolvovať, ani skúška, ktorú možno zložiť, ale oveľa viac pripomína nepretržitý proces, ktorý umožňuje utečencom a spoločnostiam utečencov žiť v harmónii s hostiteľským obyvateľstvom, ktorého sú súčasťou. Preto Európska rada pre utečencov a vyhnanco definovala integráciu (2005) ako proces zmeny, ktorý je:

- a) **obojsmerný**: kladie nároky na hostiteľskú krajinu, jej príslušníkov. Od utečenca sa očakáva, že bude ochotný prispôbiť sa hostiteľskej spoločnosti, no nemusí sa zriecť svojej vlastnej kultúrnej identity. To znamená, že bude rešpektovať zákony krajiny azylu, rešpektovať ľudské práva a demokratické hodnoty tejto krajiny. Od hostiteľskej spoločnosti žiada integrácia ochotu prispôbovať verejné inštitúcie meniacemu sa profilu obyvateľstva, prijímať a vítať utečencov ako súčasť národného spoločenstva, robiť kroky na uľahčenie prístupu k zdrojom a k rozhodovaciemu procesu a podporovať dobré vzťahy medzi ľuďmi rôzneho pôvodu, rôznej rasy a rôznej národnosti.
- b) **dynamický a dlhodobý**: z hľadiska psychológie jednotlivca sa začína často v čase príchodu do konečnej cieľovej krajiny a pokračuje aj potom, keď sa utečenec stane aktívnym členom jej spoločnosti z hľadiska práva, hospodárstva, vzdelania a kultúry. Proces integrácie často presiahne prvú generáciu utečencov. Rovnako je však potrebné zdôrazniť aj medzi generačný aspekt, prijímaním opatrení, zameraných na deti utečencov.
- c) **multidimenzionálny**: integrácia súvisí aj s podmienkami a účasťou na všetkých aspektoch hospodárskeho, spoločenského, kultúrneho, občianskeho a politického života hostiteľskej krajiny, ale aj s tým, ako sám utečenec vníma to, ako ho táto spoločnosť prijíma a nakoľko sa on považuje za jej člena.

O zložitosti a rozporuplnosti procesu migrácie a imigrácie svedčia narastajúce sociálne problémy vo viacerých krajinách Európy. Ako príklad môžeme uviesť Nemecko, Taliansko alebo Francúzsko.

Nemecko priznáva, že svoje demografické problémy nemôže riešiť imigráciou, lebo tá sa ukazuje ako dvojsečná zbraň. Viaceré prisťahovalecké komunity dávajú prednosť uzavretému spôsobu života, odmietaniu západoeurópskych hodnôt a často až nepriateľským postojom k svojmu okoliu. Nemecko vníma čiastočné riešenie uvedených problémov v dohode, ktorá by bola podpísaná s prisťahovalcami. Táto zmluva je len v štádiu prípravy, ale predpokladá, že človek, ktorý chce v Nemecku dlhodobo žiť a pracovať by súhlasil s prijatím nemeckých hodnôt – rovnoprávnosťou pohlaví, slobodou vyjadrovania a integráciou do spoločnosti. Zmluva má obsahovať i podmienku, že prisťahovalec sa naučí po nemecky. Komisárka pre imigráciu Maria Bohmer považuje túto iniciatívu za veľmi dôležitú. Otázkou zostáva ako bude Nemecko dodržiavanie tejto zmluvy vymáhať. Tí, ktorí integráciu z princípu odmietajú, zmluvu rešpektovať nebudú, aj keby ju podpísali.

Vychádzajúc z definície sociálneho pracovníka podľa Žilovej (2003), ktorá ho vníma ako odborníka - profesionála, zaoberajúceho sa sociálnou pomocou jednotlivcom (na praktickej a vedeckej úrovni), skupine alebo komunite, keď sa dočasne alebo trvale nachádza v problémovej sociálnej situácii vyžadujúcej spoločenskú intervenciu považujem za potrebné zdôrazniť niektoré aspekty jeho činnosti pri práci s utečencami. Sociálny pracovník, ako profesionál, pri práci s uvedenou skupinou klientov by mal prednostne:

- prispievať k zlepšeniu sociálnych vzťahov v sociálnom prostredí spoločnosti hostiteľskej krajiny,
- pomáhať človeku žiť slobodný život v sociálne spravodlivom prostredí,
- pomáhať jednotlivcovi, rodine i komunite vytvoriť si rovnováhu medzi možnosťami a požiadavkami sociálneho prostredia a vlastnými potrebami a schopnosťami,
- nabádať jednotlivca k správnym postojom k životu, k hodnotám a k spoločensky vhodným spôsobom správania hostiteľskej krajiny,
- pomáhať jednotlivcom, skupinám, komunitám eliminovať poruchy súvisiace s interakciou so svojím sociálnym prostredím (oblasť zdravia, bývania, vzdelávania, zamestnanosti, atď.),
- vychovávať jednotlivcov k pocitu zodpovednosti za vlastnú sociálnu situáciu, príp. situáciu vlastnej rodiny.

V nadväznosti na Musila (2008, tiež Banks, 2001) môžeme povedať, že sociálny pracovník pri práci s utečencami vystupuje v úlohe úradníka, profesionála, ale i aktivistu, presadzujúc záujmy svojich klientov.

Reflektujúc vyššie uvedené skutočnosti, sociálny pracovník ako prípadový manažér môže koordinovať poskytovanie sociálnych služieb pre jednotlivcov, pre spoločenstvá i celé komunity. Pracovníci v sociálnych službách sú konfrontovaní s meniacimi sa potrebami a požiadavkami klientov, musia riešiť zložité situácie, pohotovo reagovať, meniť prístupy a formy pomoci. (Sedláková 2007). Z toho vyplýva potreba neustále získavať nové vedomosti a zručnosti - potreba celoživotného vzdelávania. Účinným spôsobom, ako organizácia ale i jednotlivec môže zabezpečiť profesionálny rozvoj svojich zamestnancov je zavedenie plánov osobného rozvoja pracovníkov. Obsahom plánu je samostatné vzdelávanie, akreditované vzdelávacie kurzy, účasť na stážach, projektoch, výcvikoch, školeniach a podobne. Sociálny pracovník, ako profesionál v danej oblasti si tvorí plány osobného rozvoja podľa svojich možností a potrieb akceptujúc poslanie, stratégiu a ciele organizácie, v ktorej vykonáva svoju činnosť.

Ďalšie vzdelávanie sociálneho pracovníka vnímam ako neoddeliteľnú súčasť výkonu profesie. Účasť na ďalšom vzdelávaní považujem za prehlbovanie kvalifikácie, bez

ktorej si v dnešnej meniacej sa spoločnosti sociálnu prácu s utečencami nevieme predstaviť. Jedným z významných predpokladov zabezpečenia kvality ďalšieho vzdelávania je akreditácia vzdelávacích inštitúcií a ich vzdelávacích programov.

Záver

Ako už bolo naznačené v názve konferencie, pokiaľ bude na svete chudoba, hlad a vojny bude aktuálna problematika migrácie. Nie je to tak dávno, čo Slováci, ale i iní občania Európskej únie emigrovali do USA, Kanady, Austrálie, či Latinskej Ameriky. Kedysi sme to boli my, dnes sú to oni.

Podľa (Benedikta XVI., 2009, 42): „*žiadna krajina nie je sama schopná vyriešiť migračné problémy doby, v ktorej žijeme. Všetci sme svedkami ťarchy bolesti, nepríjemností a túžob, ktoré sprevádzajú príliv migrantov. Známe je, že tento fenomén si vyžaduje komplexné riadenie, no napriek tomu je isté, že zahraniční pracujúci aj napriek ťažkostiam, spojeným s ich integráciou, svojou prácou významne prispievajú k ekonomickému rozvoju hostiteľských krajín a napokon aj krajine svojho pôvodu, kam posielajú časť zárobku. Pochopiteľne, týchto pracujúcich nemožno považovať len za tovar alebo iba pracovnú silu. Preto sa s nimi nesmie zaobchádzať ako s akýmkoľvek iným výrobným činiteľom. Každý migrant je ľudskou osobou, ktorú musia rešpektovať všetci a za každých okolností*”.

Práve tu vidím miesto vzdelávacích inštitúcií, vrátane Katedier sociálnej práce, ktoré by mohli ponúknuť ako reflexiu na požiadavky praxe a spoločenskú objednávku koncepcie vzdelávacích programov zamerané na problematiku migrantov, resp. pri zabezpečení akreditovaných študijných programov v odbore sociálna práca obohatiť jednotlivé študijné jednotky o predmety súvisiace utečencami. Vznik a postupné zavádzanie uvedených akreditovaných programov si vyžaduje širokú interdisciplinárnu diskusiu odborníkov z teórie a praxe sociálnej práce a iných aplikovaných vied o človeku.

Literatúra:

- BALGA, J.: *Historický vývoj azylu*. In: Verejná správa, roč. 16, 1997, č. 18-19.
- BARTOŠOVÁ, L.: *Taliansko verzus UNHCR*. In: Týždeň. VI., 36, s. 38-42, 2009. Bratislava: ISSN 1336-5932.
- BENEDIKT XVI.: *Encyklika CARITAS IN VERITATE*. 2009.
- BRNULA, P.: *Sociálna práca so žiadateľmi o azyl a azylantmi*. Prešov, 2008. ISBN 978-80-89295-10-4.
- CZINKOTAI, R. M. a kol.: *Praktická sociálna práca s utečencami*. Budapešť: Menedék, 2006. ISBN 963 06 0862 6.
- DIVINSKÝ, B.: *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – stav, trendy, spoločenské súvislosti*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2005. ISBN 80-89149-04-9.
- ECRE: *The Way Forward-Europes Role in the Global refegee protection System: towards the integration of refugees in Europe*, 2005.
- LEVICKÁ, J.: *Náčrt dejín sociálnej práce*. Trnava: 1999. ISBN 80-88908-29-9.
- MUSIL, L.: *Typologie pojetí sociální práce*. In Sociálna pedagogika, sociálna práca a sociálna andragogika – aktuálne otázky teórie a praxe. Prešov: Spoločenskovedný zborník, 2008, 23, s.42-49.

SEDLÁKOVÁ, Mária. 2007. *Poskytovateľ sociálnej pomoci v procese jej transformácie*. In *Človek v núdzi*. Zborník z medzinárodného sympózia sympózia, konaného dňa 3.5.2007 v Košiciach. Košice : TF KU, s. 109. ISBN 978-80-89138-81-4.
UNHCR: *Global Consultations on International Protection: Local Integration*, 2002.
ŽILOVÁ, A.: *Kapitoly z teórie sociálnej práce (náuka o sociálnej práci)*. 2 vyd. Badín: Mentor, 2003, 107s. ISBN 80-968932-0-3.
Zákon č. 283/1995 Z. z. o utečencoch
Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle

Adresa:

doc. PhDr. Ing. Emília Janigová,
PhD.PF KU v Ružomberku034 01 Ružomberok, Nám. A. Hlinku 56
e mail: emilia. janigova@ku.sk

Hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike

Kočišová Agnesa, Králiková Viera, Šišanská Katarína (SR)

Abstrakt: Autorky sa v predkladanom príspevku zameriavajú na hľadanie potenciálov sociálnej práce v problematike migrácie v Slovenskej republike. V záujme postupného približovania problematiky pre potreby študentov sociálnej práce použili metódu analýzy dokumentov a metódu osobných rozhovorov s pracovníkmi neziskovej organizácie Spoločnosť dobrej vôle – Goodwill v Košiciach, podieľajúcimi sa na práci s utečencami na východnom a strednom Slovensku.

Kľúčové slová: migrácia, azyl, utečenci, sociálna práca s utečencami

Úvod

K základným ľudským právam patria právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť, právo na slobodu pohybu, ako aj právo opustiť ktorúkoľvek krajinu a vrátiť sa do nej a ďalšie. Tieto práva a slobody sú zakotvené vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv zo dňa 10. decembra 1948, v medzinárodných dohovoroch o ľudských právach a v Európskom dohovore o ľudských právach. Základné ľudské práva a slobody v rámci Slovenskej republiky zaručuje Ústava SR v druhej hlave nazvanej Základné ľudské práva a slobody. Azyl cudzincom prenasledovaným za uplatňovanie politických práv a slobôd poskytuje Slovenská republika v zmysle spoločných ustanovení k prvej a druhej hlave, čl. 53 Ústavy SR.

V rámci sociálnej práce si imigranti, vzhľadom k výnimočnej situácii, v ktorej sa nachádzajú, vyžadujú mimoriadnu pozornosť sociálnych pracovníkov. Všetci tí, ktorí sa ocitli v postavení utečencov, sú ľudia s rovnakými biologickými, psychickými a sociálnymi potrebami ako ostatní; ocitli sa však v špecificky právnom postavení a ich životná situácia je formovaná práve týmto postavením v konkrétnej hostiteľskej zemi a tiež mierou stresu, ktorú pre nich odchod z vlasti znamenal. (Nezník, 2005) Utečenci boli nútení z rôznych dôvodov opustiť svoj domov, pričom väzba na domov býva obyčajne veľmi silná a ľudia ho opúšťajú iba v čase najväčšieho ohrozenia. Strata domova ohrozuje ďalšie životné potreby, napríklad potrebu fyzického bezpečia, sociálnej siete, spoločenského statusu, osobnej identity a ekonomickej istoty; so stratou komunity a doterajšieho spôsobu života úzko súvisí následný pocit, že človek nikam nepatrí.

Migrácia medzi krajinami môže byť výsledkom rôznych migračných tokov: imigrácie (cudzinci sťahujúci sa do krajiny), emigrácie (odchádzajúci občania štátu), vracajúcej sa migrácie (občania vracajúci sa do krajiny) alebo opakovanej migrácie (občania, ktorí sa pohybujú medzi krajinami). Medzinárodná organizácia pre migráciu definuje podľa Divinského (2005, s. 17) zahraničnú migráciu ako „*pohyb osoby alebo skupiny osôb z jednej geografickej jednotky do druhej cez administratívnu či politickú hranicu s cieľom usadiť sa definitívne alebo prechodne na mieste inom ako je miesto pôvodu osoby*“.

Azylová problematika

Bývalá Česká a Slovenská Federatívna Republika bola prvou postkomunistickou krajinou v strednej Európe, ktorá prijala zákony týkajúce sa utečencov. Ženevský dohovor (1951) a Protokol z New Yorku o právnom postavení utečencov (1967)

nadobudol pre ČSFR účinnosť 24. februára 1992. Slovenská republika prevzala tieto medzinárodné záväzky bezprostredne po rozdelení ČSFR; následne 16. 11. 1993 boli schválené Zásady migračnej politiky SR. Postupným približovaním SR k Európskej únii vznikla potreba prijať azylový zákon porovnateľný so zákonmi krajín EÚ. Zákon č. 480/2002 o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov nadobudol účinnosť od 1.1.2003. Účelom zákona o azyle je snaha o dosiahnutie úrovne európskeho štandardu pri rozhodovaní o žiadostiach o azyl zo strany cudzincov – utečencov, ktorým v krajinách pôvodu alebo krajinách ich posledného trvalého pobytu hrozí prenasledovanie z dôvodu rasy, náboženstva, národnosti, politickej príslušnosti či príslušnosti k určitej sociálnej skupine (Priecel, Belo-Caban, 2007). Podľa uvedeného zákona sa *žiadateľom o azyl rozumie cudzí štátny príslušník, ktorý na útvare policajného zboru vyhlási, že žiada o udelenie azylu na území SR, a azylantom (utečencom) cudzinec, ktorému bol azyl priznaný.*

Štátne orgány zaoberajúce sa problematikou žiadateľov o azyl a utečencov v Slovenskej republike

Medzi štátne orgány zaradujeme predovšetkým:

- Ministerstvo vnútra SR,
- Ministerstvo zahraničných vecí SR,
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR,
- Slovenské národné stredisko pre ľudské práva.

Pod **Ministerstvo vnútra SR** patrí Migračný úrad MV SR a Úrad hraničnej a cudzineckej polície MV SR.

Migračný úrad MV SR plní funkciu ústredného orgánu štátnej správy v oblasti azylovej problematiky. Zodpovedá za tvorbu a realizáciu migračnej politiky Slovenskej republiky v oblasti azylu a dopadov medzinárodnej migrácie súvisiacej s poskytnutím azylu. Ako prvostupňový správny orgán rozhoduje o udeľovaní azylu a poskytovaní doplnkovej ochrany cudzincom, zabezpečuje komplexnú starostlivosť o žiadateľov o azyl i samotných azylantov, zaisťuje integráciu azylantov do spoločnosti, poskytuje im pomoc pokiaľ ide o ubytovanie, zamestnanie, jazykovú prípravu, vzdelávanie, sociálne a zdravotné zabezpečenie.

Úrad hraničnej a cudzineckej polície MV SR je útvarom ministerstva vnútra, ktorý priamo riadi organizačné zložky pri plnení úloh v oblasti ochrany štátnej hranice, boja proti nelegálnej migrácii a prevádzkačstvu, hraničnej kontroly, povoľovania pobytu cudzincom, kontroly pobytu cudzincov, vyhost'ovania cudzincov, vízovej praxe a vo vymedzenom rozsahu na úseku azylového konania a realizácii dublinského nariadenia.

Tabuľka 1. Počet udelených azylov v SR podľa najdôležitejších krajín pôvodu v rokoch 1992-2006

Štát	Počet priznaných azylov	Z toho neskôr udelené štátne občianstva
Afganistan	220	67
Srbsko a Čierna Hora	46	14
Irak	42	2
Rumunsko	37	4
Rusko	36	7
Bosna a Hercegovina	36	15
Arménsko	34	27
Angola	23	8
Ukrajina	17	5
Vietnam	15	9
Spolu	506	158
Celkový počet	596	181

Zdroj: Štatistika Migračného úradu Ministerstva vnútra SR

Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky je ústredným orgánom štátnej správy pre oblasť zahraničnej politiky a vzťahy Slovenskej republiky k ostatným štátom a medzinárodným organizáciám. Do jeho pôsobnosti patrí: ochrana práv a záujmov Slovenskej republiky a jej občanov v zahraničí, riadenie zastupiteľských úradov Slovenskej republiky v zahraničí, styky s orgánmi a predstaviteľmi cudzích štátov, hospodárenie a nakladanie s majetkom Slovenskej republiky v zahraničí, koordinácia prípravy a vnútroštátneho prerokovania, uzatvárania, vyhlasovania a vykonávania medzinárodných zmlúv.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR je ústredným orgánom štátnej správy Slovenskej republiky pre oblasť pracovnoprávných vzťahov, zamestnanosti, kolektívneho vyjednávania, miezd a iných odmien za prácu, sociálneho zabezpečenia, sociálnoprávnej ochrany detí a mládeže. Zaoberá aj praktickou sociálnou starostlivosťou o cudzincov, azylov, odídencov, zahraničných Slovákov a pod. Oprávneným kategóriám migrantov napomáha aj pri sprostredkovaní zamestnania v SR. Na ministerstvo prešla od r. 2004 aj starostlivosť o maloletých migrantov (deti) bez sprievodu, zadržaných na území Slovenskej republiky.

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva bolo zriadené na základe Medzinárodnej dohody medzi vládou SR a OSN zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva s cieľom implementovať a podporovať moderný systém ochrany ľudských práv v Slovenskej republike. Stredisko je nezávislou právnickou osobou, ktorá úzko spolupracuje s medzinárodnými ľudsko-právnymi organizáciami a inštitúciami i inými medzinárodnými a vnútroštátnymi organizáciami, ktoré sa zaoberajú podporou a ochranou ľudských práv, čím zabezpečuje interakciu vnútroštátneho systému ochrany ľudských práv s medzinárodným systémom ochrany ľudských práv.

Mimovládne organizácie zaoberajúce sa problematikou žiadateľov o azyl a utečencov na Slovensku

Slovenská humanitná rada pôsobí ako mimovládne, nepolitické a nezávislé spoločenstvo dobrovoľníckych neziskových organizácií, je národným dobrovoľníckym centrom humanitných a charitatívnych organizácií, občianskych združení a nadácií pôsobiacich v sociálnej oblasti v širokom ponímaní. Ide o organizácie, ktoré poskytujú pomoc, služby, starostlivosť, poradenskú činnosť a organizujú rôznorodé aktivity v prospech sociálne znevýhodnených a hendikepovaných ľudí. Úrad SHR vykonáva riadiace, metodické, koordinačné a informačné služby pre dobrovoľnícke organizácie, ktoré združuje.

Liga za ľudské práva je mimovládna nezisková organizácia fungujúca ako občianske združenie. Od roku 2005 poskytuje bezplatnú právnu pomoc žiadateľom o azyl a azylantom na území Slovenskej republiky. Hlavným cieľom občianskeho združenia je poskytovanie komplexnej právnej pomoci žiadateľom o azyl, azylantom a osobám, ktorým bola v súvislosti s azylovým konaním poskytnutá určitá forma ochrany a tým aj zlepšovanie kvality azylovej procedúry v Slovenskej republike.

Slovenská utečenecká rada je nezisková organizácia poskytujúca všeobecne prospešné služby. Bola založená v decembri 2005 a zameriava sa azylovú problematiku a integráciu azylantov.

Ekumenická rada cirkví v Slovenskej republike (ERCSR) je združením kresťanských cirkví pôsobiacich na území Slovenskej republiky. Jej cieľom je prekonávanie rozdielov, upevňovanie jednoty medzi cirkvami a skvalitňovanie ich spolupráce, podporovanie demokracie v krajine, pomoc občanom v krízových situáciách.

Občianske združenie **Človek v ohrození** je nezisková, mimovládna organizácia, založená na Slovensku v roku 1999. Jeho poslaním je účinná pomoc ľuďom, ktorí trpia dôsledkami vojnových konfliktov, prírodných katastrof a autoritárskych režimov. Vzdelávacími a informačnými aktivitami prispieva k budovaniu otvorenej, tolerantnej a solidárnej spoločnosti. Jeho aktivity sa zameriavajú na humanitárna pomoc, rozvojová pomoc, podporu ľudských práv a vzdelávaciu a informačnú činnosť.

Asociácia azylantov je občianske združenie založené v decembri 2006. Členmi Asociácie sú azylanti a bývalí azylanti, v súčasnosti sú štátnymi občanmi SR rôznej národnosti, ktorí žijú na území SR. Hlavným cieľom Asociácie je podporovať aktívnu účasť azylantov na verejnom živote a na riešení rôznych problémov, s ktorými sa azylanti stretávajú pri integrácii na území SR.

IOM - Medzinárodná organizácia pre migráciu vznikla v roku 1951 ako medzivládna organizácia s cieľom pomáhať presídleným osobám, utečencom a migrantom v Európe. V súčasnosti má organizácia 109 členských a 24 pozorovateľských štátov a svojou činnosťou pokrýva širokú škálu migračných otázok vo všetkých oblastiach sveta. Na Slovensku má zastúpenie od roku 1995. Ako popredná medzinárodná organizácia na poli migrácie vyvíja IOM v spolupráci s vládami a migrantmi úsilie smerom k riešeniu migračných otázok, pričom kladie dôraz na

využitie pozitívneho potenciálu, ktorý migrácia môže mať pre krajiny destinácie, pre migrantov samotných a pre krajiny pôvodu.

Mimovládna organizácia Spoločnosť ľudí dobrej vôle

Vzhľadom na regionálnu pôsobnosť na východné a stredné Slovensko budeme väčší priestor venovať vybranej mimovládnej organizácii, pričom sa zameriame na aspekty sociálnej práce realizovanej v tejto organizácii. **Spoločnosť ľudí dobrej vôle** je dobrovoľným združením občanov, ktorí sa chcú aktívne podieľať na humanitárnej pomoci ľuďom, ktorí pre svoj trvalý, dlhodobu-nepriaznivý zdravotný stav, zmenu štatútu svojho postavenia (utečenci) alebo iné sociálne postihnutie, nie sú schopní sami sa plne o seba postarať. V rámci celej organizácie pôsobí asi tridsať pracovníkov s rôznym vzdelaním – právnici, sociálni pracovníci, pedagógovia, psychológovia, ekonómovia a ďalší. Poskytujú komplexné služby – právne, sociálne, psychologické poradenstvo, asistenciu, výučbu jazyka a základného všeobecného vzdelávania a pod.

Spoločnosť ľudí dobrej vôle – Goodwill v Košiciach spolupracuje so zariadeniami pre utečencov uvedenými v tabuľke č. 2, v ktorej sú zároveň uvedené aj počty sociálnych pracovníkov pracujúcich v jednotlivých zariadeniach:

Druh zariadenia	Miesto	Počet soc. prac. do roku 2009	Počet soc. prac. od roku 2009
Útvar policajného zaistenia pre cudzincov	Sečovce	1	1
Pobytový tábor	Opatovská Nová Ves	4	4
Karanténny tábor	Humenné	5	2

V Sečovciach sa nachádza Útvar policajného zaistenia pre cudzincov. Režimové zariadenie patrí pod Úrad hraničnej a cudzineckej polície. Nachádzajú sa v ňom aj rôzne zraniteľné skupiny – tehotné ženy, dojčatá, psychicky chorí ľudia a podobne. Pre tento útvar pracuje v rámci organizácie Spoločnosť ľudí dobrej vôle jeden sociálny pracovník. Podľa slov zástupcov organizácie sa jedná o veľmi ťažkú pozíciu, ktorá je determinovaná režimovým zariadením. Práca sociálneho pracovníka je sťažená jeho pozíciou- na jednej strane musí spolupracovať s policajnými zložkami, na druhej strane nesmie stratiť dôveru klientov.

Zariadenie v Humennom patrí pod Migračný úrad. Ide o karanténny, záchytný tábor. Utečenci do ukončenia karantény nemôžu opustiť tábor, ich pohyb je obmedzený. Priepustka im môže byť udelená len výnimočne. Z karanténneho zariadenia utečenci putujú do pobytového tábora. Pre Spoločnosť ľudí dobrej vôle pracovalo v Humennom donedávna päť sociálnych pracovníkov. Žiaľ v roku 2009 organizácii znížili projektový rozpočet a bude schopná zamestnávať len dvoch sociálnych pracovníkov.

Zariadenie v Opatovskej Novej Vsi patrí tiež pod Migračný úrad. Ide o pobytový tábor. Klientom sú priepustky udeľované pravidelne, aj dlhodobého charakteru. V zariadení pracujú pre Spoločnosť ľudí dobrej vôle štyria sociálni pracovníci.

Náplň práce sociálneho pracovníka úzko súvisí s typom zariadenia, v ktorom pracuje. Najťažšiu pozíciu má sociálny pracovník v Sečovciach. Práca v táboroch musí byť komplexná. Nároky kladené na sociálneho pracovníka sú vysoké. Špecifikum práce si vyžaduje, aby bol pohotový, flexibilný, kreatívny, empatický i asertívny. Musí

efektívne zvládať a pohotovo riešiť rôzne krízové situácie. Dôležité sú určité životné a pracovné skúsenosti. Práca si vyžaduje vynikajúci organizačný talent. Komunikačné zručnosti sú prioritne potrebné - nielen verbálna komunikácia (vrátane ovládania minimálne dvoch cudzích jazykov na pokročilej úrovni) ale aj komunikácia neverbálna (sociálny pracovník je utečencami neustále sledovaný, často prichádza do kontaktu s ľuďmi, ktorí majú absolvované špeciálne vojenské výcviky, nesmie sľubovať, čo nedokáže splniť, pri individuálnej práci s klientom môže prichádzať do styku s klientmi hľadanými Interpolom atď.). Pracovník musí byť citlivý na vnímanie kultúrnych odlišností a zvyklostí. Vede administratívu, napĺňa projektové ciele, realizuje voľnočasové aktivity, organizuje kultúrne a športové činnosti (futbalové zápasy, posilňovanie a pod.), vedie knižnicu, zabezpečuje zahraničnú tlač, učí klientov základným hygienickým návykom. Realizuje rôzne terapie (napr. arteterapiu a ergoterapiu). Často pôsobí ako pedagóg pri výučbe všeobecného základného vzdelávania a slovenského jazyka. Plní aj funkcie zdravotníka – má absolvovaný zdravotnícky kurz, má prístup k zdravotnej dokumentácii klientov, k liekom. Musí disponovať s vedomosťami o drogovej problematike – v táboroch sa stretáva i s ľuďmi závislými. Výnimkou nie je ani práca s agresívnym klientom – dbá na prísne bezpečnostné opatrenia (napr. kontrola športových pomôcok, z ktorých by bolo možné vyrobiť zbrane, riešenie konfliktov medzi príslušníkmi rôznych národnostných skupín a pod.). V pobytových táboroch organizuje aktivity podobné verejnoprospešným prácam pre tzv. asistentov sociálneho pracovníka (ide o výkon rôznych činností, ako napríklad starostlivosť o deti, skrášľovanie a úprava spoločných priestorov, obsluha elektrických spotrebičov).

Trocha odlišný charakter má práca sociálneho pracovníka v tzv. Integračnom stredisku. Toto zariadenie sa nachádza vo Zvolene. Utečenci v ňom môžu stráviť šesť mesiacov až jeden rok. Jeho cieľom je pripraviť utečencov na život v majoritnej spoločnosti. S tým priamo súvisí aj náplň práce sociálneho pracovníka. Spoločne s klientom vypracuje tzv. profil azylanta. Dohliada na to, aby utečenec mal identifikačnú kartu, zdravotné poistenie, všeobecného lekára, aby bol zaregistrovaný na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, aby poznal základné inštitúcie. V prípade potreby vyžiada z krajiny pôvodu doklady o dosiahnutom vzdelaní utečenca, zabezpečuje výučbu slovenského jazyka, zabezpečuje účasť na rekvalifikačných kurzoch, vyhľadáva zamestnanie pre utečenca. Zabezpečuje starostlivosť o deti utečenca – vyhľadáva jasle, materskú školu a základnú školu.

Sociálny pracovník nachádza uplatnenie aj po odchode utečencov z Integračného strediska. Azylanti majú možnosť uchýliť sa do sociálneho bývania, ktoré je v rozličných mestách na Slovensku organizované rôzne. Najlepšie podmienky sú v Košiciach. Na Vodárenskej ulici sa nachádza sedemnást' bytov určených pre azylantov. Ide o byty, ktoré patria mestu Košice, ale ktoré si na základe zmluvy platnej desať rokov prenajíma Migračný úrad MV SR. Utečenci v týchto bytoch bývajú na základe nájomnej zmluvy, ktorá je uzatváraná stále na dobu určitú a to na tri mesiace. Sociálny pracovník vedie klubovú činnosť, vykonáva aktivity súvisiace s rôznymi projektmi (napríklad arteterapiu – výrobu užitočných bytových doplnkov a podobne).

Uplatnenie študentov sociálnej práce napríklad v oblasti dobrovoľníckej práce s utečencami, prípadne výkonu odbornej praxe je komplikované. Jednak je obmedzené rizikovosťou povolania, jednak opatreniami Ministerstva vnútra SR (povolenia na vstup do pobytového tábora, nemožnosť pôsobiť v karanténnom tábore a pod.). V neposlednej miere si táto práca vyžaduje kontinuálny charakter – rodiny utečencov sú kultúrne

uzatvorené jednotky, ak niekoho vpustia do svojho sveta, právom očakávajú, že nepôjde len o jednorázové návštevy. Na výkon práce s utečencami je nevyhnutné študentov pripravovať už počas štúdia na vysokej škole. Napríklad prostredníctvom cielene zameraných povinne voliteľných či výberových predmetov s utečeneckou tematikou. Sú známe aj rôzne pilotné projekty prípravy študentov pomáhajúcich profesií – napr. tzv. Klinika občianskeho práva, ktorá bola realizovaná na Právnickej fakulte UPJŠ. Jej cieľom bolo pripraviť budúcich právnikov pre prax v problematike utečenectva. Výzvou teda ostáva napríklad zriadenie obdobnej Sociálnej kliniky, v rámci ktorej by prebiehala pod vedením odborníkov intenzívna príprava našich študentov sociálnej práce.

Sociálna práca s utečencami

Z doteraz uvedeného jednoznačne vyplýva, že potenciál sociálnej práce v problematike utečencov je veľký – priestor sa vytvára v štátnych orgánoch i v mimovládnych organizáciách. Pozícia sociálnych pracovníkov a pracovníčok sa však líši.

Sociálni pracovníci ministerstva vnútra pracujú v azylových strediskách MV a sú v každodennom kontakte s ľuďmi, ktorí tu žijú. Môžu byť v užšom kontakte so svojimi klientmi, pri získavaní dôvery klientov však môže byť pre nich nevýhodou fakt, že sú zamestnancami inštitúcie, ktorá rozhoduje o vybavení žiadosti o azyl. Sú povinní zaisťovať poskytovanie základných služieb, ktoré vyplývajú zo zákona. Niekedy je pre nich obtiažne riešiť neštandardné situácie a môžu byť plne vyťažení byrokratickými úkonmi.

Na druhej strane **sociálni pracovníci nevládných organizácií siete** nedisponujú právomocami štátnych zamestnancov; vo väčšej miere však môžu využiť svoju zvýšenú flexibilitu a otvorenosť.

Štátne i neštátne subjekty sú si vedomé toho, že spolupráca je nutná. Na rozdiel od štátnych sociálnych pracovníkov pôsobiacich v utečeneckých strediskách, pracovníci nevládných organizácií poskytujú svoje služby tiež žiadateľom o azyl a azylantom žijúcim v súkromí.

Vytváranie sociálno-ekonomického prostredia, v ktorom ľudia s rôznym rasovým, etnickým, kultúrnym a náboženským pozadím dokážu spolu nažívať nielen mierumilovne, ale aj úspešne, rovní vo svojej ľudskej dôstojnosti, posilňuje spoločnosť.

Sociálni pracovníci majú príležitosť nielen pomáhať pri postupe integrácie, ale aj tento proces vytvárať. Pri svojich stykoch so svojimi klientmi utečencami a s inštitucionálnymi rámcami, v rámci ktorých musia pracovať, môžu podporovať a realizovať zásahy zamerané na napomáhanie lepšieho porozumenia a komunikácie s hostiteľskou spoločnosťou, čo je podmienkou prípadného prijatia na oboch stranách. Kultúrne kompetentný, kreatívny a znalý sociálny pracovník dokáže robiť účinné zásahy v prospech utečencov, ktorí čelia každodenným problémom pri prebudovaní svojho života, a to od okamihu príjmu, ale i počas utečencovho života v krajine azylu (Czinkotai, 2006).

Cieľom sociálnej práce s imigrantmi je riešenie aktuálnej sociálnej situácie klientov a prevencia konfliktných situácií. Sociálne služby teda zahrňujú psychosociálne a právne poradenstvo, administratívnu a technickú pomoc, sprostredkovanie materiálnej pomoci a lekárskej starostlivosti a ponuku využitia voľného času (Fabian, 2007).

Významným podielom sa sociálni pracovníci zúčastňujú najmä na integrácii imigrantov do novej spoločnosti, čo predstavuje do značnej miery špecifický typ činnosti pomáhajúcej profesie (Trousil, 2007).

Predovšetkým ide o poskytovanie pomoci pri riešení problémov a náročných situácií v osobnom a rodinnom živote žiadateľov o azyl umiestnených v azylových zariadeniach, so zámerom udržiavať duševné zdravie vrátane preventívno-výchovnej činnosti v tejto oblasti. (Sedláková, 2007)

Sociálna práca s imigrantmi

Potrebné je ďalej zdôrazniť realizáciu komplexnej starostlivosti, výchovnej a poradenskej činnosti s aplikáciou poznatkov zo psychológie, sociológie a pracovno-právnych vzťahov, so zameraním na sociálnu pomoc osobám žiadajúcich o udelenie azylu. Sociálni pracovníci spolupracujú so všetkými zainteresovanými orgánmi pri riešení podnetov a oznámení žiadateľov o udelenie azylu, ďalej spolupracujú so zdravotníckymi inštitúciami pri zabezpečovaní lekárskej starostlivosti u žiadateľov o azyl (Devínsky, 2007).

Pokiaľ sú zaistené základné životné potreby imigrantov, malo by byť hlavnou náplňou sociálnej práce poskytovanie kvalitného poradenstva, informovať imigrantov o azylovej procedúre, o ich právach a povinnostiach, sprostredkovať orientáciu v politickom a sociálnom systéme danej krajiny. Potrebné je poskytovať oporu po dobu vybavovania žiadosti o azyl; o úspechu sa dá hovoriť vtedy, ak imigrant získa istotu, že môže sám rozhodovať o svojom živote.

Sociálna práca s imigrantmi by sa okrem psychosociálnej pomoci mala výrazne orientovať na komunitnú prácu, podporu interkultúrneho vzdelávania majority i samotných pomáhajúcich profesií a na socio-kultúrnu a politickú integráciu imigranta. Posledne zmienaná integrácia je dôležitá najmä z dôvodov snahy o zachovanie demokratického režimu v danom štáte.

Sociálna práca s imigrantmi sa bude javiť ako stále dôležitejšia súčasť sociálnych služieb v európskej spoločnosti. Tento druh sociálnej práce je výnimočný potrebou systémovo zakotviť svoje opatrenia a aktivity do politicko-kultúrneho rámca danej spoločnosti, výrazným rizikom vyhorenia pomáhajúcich profesií v dôsledku často bezvýchodnosti situácie imigranta, ktorý nezískal politický či humanitárny azyl, a veľmi vysokými nárokmi na sebareflexiu pomáhajúceho pracovníka a celej spoločnosti. M. Trousil (2007) označuje tento druh sociálnej práce ako jeden z najobtiažnejších v rámci existujúcich pomáhajúcich profesií. Európske spoločnosti sa musia vyrovnávať s neodvratiteľným prílivom imigrantov prostredníctvom hľadania vhodnej cesty integrácie odlišných kultúrnych skupín, a to nielen po stránke sociálnej a kultúrnej, ale tiež po stránke politickej, spočiatku hlavne na komunálnej úrovni.

Základné podmienky pre úspešnú integráciu cudzincov

Na Festivale Dialog kultúr Multikultúrneho centra v Prahe konaného v dňoch 2.-5. októbra 2008 vystúpila Barbara John a v rámci príspevku „*Desatoro integrácie*“ predniesla základné podmienky pre úspešnú integráciu cudzincov; uvádzame ich v stručnej podobe (podľa Tošnerovej, 2008):

1. **vznik inštitúcie (infraštruktúry) zodpovednej za integráciu cudzincov.** Nestačí iba myslieť pozitívne, ale je nutné dať integračnej politike konkrétnu podobu, vytvoriť jeden konkrétny úrad zodpovedný za integráciu cudzincov v danej oblasti. Tento úrad predstavuje určitú kontinuitu bez ohľadu na meniacu sa politickú situáciu;

2. **riadiaca úloha inštitúcie zodpovednej za integráciu.** Náplňou inštitúcie nie je len koordinovať integračné politiky, ale viesť ostatných, prichádzať s novými projektmi;
3. **politická spolupráca.** Inštitúcia zodpovedná za integráciu nemá sama o sebe takú váhu, aby mohla meniť existujúcu legislatívu a pod. Môže prichádzať s návrhmi na zmenu, ale je dobré byť súčasťou širšej skupiny, zloženej z vyšších úradov a ministerstiev, ktoré sa zaoberajú integráciou a majú rozhodovaciu úlohu;
4. **kontakt s realitou.** Úrad zodpovedný za integráciu musí byť v kontakte s migrantmi, aby vedel o ich každodenných problémoch a dokázal tak rozhodnúť o aktivitách a opatreniach, ktoré sú pre migrantskú komunitu kľúčové;
5. **účasť majoritnej spoločnosti.** Do integračnej politiky musí byť zapojená majoritná spoločnosť, s ktorou je nutné diskutovať o problémoch spojených s migráciou a integráciou a informovať ju o svojich plánoch a postupoch. Pokiaľ totiž majoritná spoločnosť odmietne myšlienku integrácie cudzincov do svojej spoločnosti, celá integračná politika zlyháva;
6. **konkrétny predstaviteľ ako hlavný zdroj informácií o integrácii cudzincov.** Tento predstaviteľ by mal diskutovať o problémoch spojených s integráciou, byť v kontakte s médiami, zúčastňovať sa mnohých akcií, vydávať publikácie. Pokiaľ to tak nie je, hrozí nebezpečenie, že napríklad extrémne pravicové strany v snahe získať viac hlasov využijú obavy občanov z imigrantov a podobne;
7. **vznik migrantskej infraštruktúry.** Štát, prípadne zodpovedná inštitúcia, by mali umožniť cudzincom zapojiť sa do verejného života, poskytnúť im peniaze na založenie vlastných organizácií. Tým dôjde k zrovnoprávneniu postavenia s pôvodnými obyvateľmi, ktorí väčšinou takéto organizácie majú;
8. **kvalitné vzdelanie.** Pre úspešné zapojenie do spoločnosti je nutné umožniť cudzincom prístup ku kvalitnému vzdelaniu, a to napríklad vytvorením predškolských jazykových prípraviek pre deti imigrantov;
9. **pracovný trh.** Účasť na pracovnom trhu patrí k základným podmienkam úspešnej integrácie. Pokiaľ je cudzinec nezamestnaný, obtiažne sa zapája do štruktúr majoritnej spoločnosti, pretože má iba veľmi obmedzený kontakt s vonkajším svetom, neučí sa dostatočne cudzí jazyk a pod.,
10. **ochrana pred diskrimináciou.** Cudzincom by mala byť poskytnutá zo strany štátu a spoločnosti dostatočná ochrana pred diskriminačným jednaním a to napríklad v podobe zákonov a vyhlášok.

Záver

V súvislosti so situáciou imigrantov a v súlade s napĺňaním európskeho ideálu humanity, lásky a pomoci bližnému, sa nemôžeme schovávať za železnú oponu a nechať trpiacich za hranicami a vyhovárať sa, že ide o ich problémy. Mnohé problémy boli a sú v rozvojových krajinách spôsobené zásahom európskych kolonialistov či nadnárodných spoločností do ich kultúry a sociálnych systémov. Minimálne z týchto dôvodov by sme preto mali pociťovať morálnu zodpovednosť za situáciu v daných krajinách a snažiť sa pomôcť zlepšiť ich životné prostredie. Sociálna práca, ktorá má k utrpeniu imigrantov najbližšie, preto nesmie zabúdať na svoju aktivizujúcu úlohu v politickej oblasti so snahou o priblíženie k ideálu sociálnej spravodlivosti.

LITERATÚRA

CZINKOTAI, Renáta M. 2006. *Praktická sociálna práca s utečencami. Prístup cez ľudské práva. Učebnica pre študentov vyššieho vzdelávania*. Budapešť : MENEDÉK s podporou UNHCR v Ženeve. 235 s. ISBN 963-06-0862-6.

DEVÍNSKY, Peter. 2007. Slovenská humanitárna rada realizuje projekt na pomoc azylantom. In *Sociálna práca/Sociálna práca* č. 2/2007. ISSN 1213-6204.

DIVINSKÝ, Boris. 2005. *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Stav, trendy, spoločenské súvislosti*. Bratislava : Fr. Ebertt Stiftung. 216 s., ISBN 80-89149-04-9.

DIVINSKÝ, Boris. 2007. *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Vývojové trendy od roku 2000*. Bratislava : Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n. o., 68 strán.

FABIAN, Anton: Kresťanský aspekt poskytovateľov sociálnych služieb. In: *Človek v núdzi*. Poskytovatelia sociálnych a charitatívnych služieb. Zborník príspevkov z medzinárodného ekumenického sympózia konaného na Teologickej fakulte Katolíckej univerzity dňa 3.5.2007 v Košiciach. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 55 - 60. ISBN 978-80-89138-4

GÁL, Zsolt. 2008. Prist'ahovalectvo v Spojených štátoch amerických a v Európskej únii. In *Sociológia, Slovak sociological Review*. Ročník 40, 2008, č. 1, s. 35-61. ISSN 0049-1225.

KEŠELOVÁ, Daniela et al. 2007. *Migračný potenciál obyvateľstva SR. Sprístupnenie trhov práce vo vybraných krajinách EU a vývojové trendy na trhu práce v SR*. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny. 95 strán.

LUTHER, Daniel (Ed). 2006. *E/Migrácie a Slovensko. Diverzita ako faktor transformácie identít*. Bratislava : Ústav etnológie SAV. 200 s. ISBN 80-88997-32-1.

MATOUŠEK, Oldřich. 2005. *Sociálna práca v praxi : špecifika rôznych cieľových skupín a práce s nimi*. Praha : Portál. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.

NEZNÍK, P.: Takzvané dobro. Leibniz ako filozof kultúry, vedy a európskeho ľudstva. In: Andreánsky, E. (Ed.): *Filozofia v kontexte globalizujúceho sa sveta*. Zborník príspevkov z 3. slovenského filozofického kongresu konaného v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 7. – 9. novembra 2005. Bratislava: Iris, 2006, s. 232 – 239. ISBN 80-89238-08-4

PRIECEL, Bernard, BELO-CABAN, Vladimír. 2007. *Migrácia a azyl v podmienkach Slovenskej republiky. Migration and Asylum in the Conditions of the Slovak Republic*. Bratislava : Migračný úrad MV SR a Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru v spolupráci s IS EQUAL. 64 strán.

SEDLÁKOVÁ, Mária. 2007. Poskytovateľ sociálnej pomoci v procese jej transformácie. In *Človek v núdzi. Zborník z medzinárodného sympózia sympózia, konaného dňa 3.5.2007 v Košiciach*. Košice : TF KU, s. 109. ISBN 978-80-89138-81-4.

ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach. Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

TOŠNEROVÁ, Barbora. 2008. *Základnými podmínkami pro integraci do nové společnosti je přístup k dobrému vzdělání a k pracovnímu trhu. Rozhovor s Barbarou John, bývalou komisařkou pro integraci a migraci v Berlíně*. Praha, 14. 10. 2008.

TROUSIL, Michal. 2007. Úloha a úskalí sociální práce s imigranty. In *Sociální práce/Sociálna práca* č. 2/2007. ISSN 1213-6204.

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

Zákon č. 480/2002 Z.z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
Zákon č. 48/2002 Z. z. o pobyte cudzincov v znení neskorších predpisov.
Smernica Rady 2003/9/ES z 27. januára 2003, ktorou sa ustanovujú minimálne štandardy pre prijímanie žiadateľov o azyl.

Štatistika Migračného úradu Ministerstva vnútra SR

www.employment.gov.sk (dňa 02.12.2009)

www.goodwillke.sk (dňa 04.12.2009)

www.ludiaakomy.sk (dňa 04.12.2009)

www.migraceonline.cz (dňa 05.12.2009)

www.unhcr-rrbp.org (dňa 09.12.2009)

Kontakty

PhDr. Agnesa Kočišová
Filozofická fakulta UPJŠ
Katedra sociálnej práce
Popradská 66, 042 31 Košice
agnesa.kocisova@upjs.sk

PhDr. Viera Králiková
Filozofická fakulta PU
Inštitút edukológie a s.p.
Katedra sociálnej práce
kralikovav@yahoo.com

PhDr. Katarína Šišanská
Filozofická fakulta UPJŠ
Katedra sociálnej práce
Popradská 66, 042 31 Košice
katka@ckr.sk

POHĽAD VEREJNOSTI NA MIGRANTOV

Berová Lenka, Žaková Martina (SR)

Abstrakt Migrácia je prirodzený jav sprevádzajúci ľudskú spoločnosť od jej vzniku. Stáva sa veľmi aktuálnou témou aj pre Slovenskú republiku, ktorá sa z pôvodne tranzitnej krajiny stáva pre mnohých migrantov cieľovou krajinou. Cieľom príspevku je podať aspoň čiastočný obraz o názore verejnosti na migrantov žijúcich na našom území. Názory sme získali v prieskume v priebehu tohto roku.

Kľúčové slová: migranti, migrácia, názory verejnosti na problematiku migrantov,

1 ÚVOD

Žijú medzi nami. Migranti. Sú takí ako my. Niektorí sa od nás líšia iba svojím vzhľadom, farbou pleti alebo vlasov. Niekedy ich ani nevnímame. Niekedy nás upútajú. Keď si ich všimneme neraz nám v hlave skrsne myšlienka: „Kto to je? Odkiaľ pochádza? Ako sa sem dostal a prečo sem prišiel?“ Zaujímali ste sa niekedy o nich, ako žijú medzi nami?

Podľa údajov OSN je vo svete asi 200 miliónov migrantov (Andrášová, www.cpep.sk), osôb, ktoré menia miesto svojho trvalého pobytu z jednej krajiny do druhej. Sťahovanie z jednej krajiny do druhej patrilo po stáročia k zvyčajnému spôsobu prežitia veľkého množstva ľudí.

Migrácia je prirodzený jav sprevádzajúci ľudskú spoločnosť od jej vzniku. Migrácia vždy bola súčasťou geografického a ekonomického rozmachu veľmocí, ale zároveň bola a je aj dôsledkom konfliktov a chudoby. Vždy bola a bude prirodzenou stratégiou ľudí na zlepšenie kvality života alebo na získanie nových skúseností. (Andrášová, www.cpep.sk)

Fenomén zahraničnej migrácie sa v súčasnosti zaraďuje svojimi politickými, ekonomickými, sociálnymi, kultúrnymi, populačnými, bezpečnostnými a inými dopadmi čoraz viac medzi globálne problémy ľudstva a je tak vysoko aktuálnou témou. (Divinský, 2005)

Cieľom tohto príspevku je podať informácie o názoroch verejnosti na migrantov žijúcich na území SR.

2. Výsledky prieskumu

Prieskumnú vzorku tvorilo 484 respondentov, z toho 146 mužov a 338 žien žijúcich, alebo študujúcich na území Trenčianskeho kraja. Prieskum vo verejnosti sme realizovali formou dotazníka. Dotazník bol vytvorený nami a pozostával z otvorených i uzatvorených otázok. Pre účely tohto príspevku sme vybrali iba časť zo zisťovaných otázok.

Otázky boli zamerané na záujem verejnosti o migračnú problematiku, názory verejnosti na poskytovanie vybraných služieb migrantom, ochotu respondentov pracovať v dobrovoľných organizáciách zameraných na pomoc migrantov a na postoj okolia voči migrantom.

Dotazníky sme hodnotili podľa nasledujúcich triediacich znakov: pohlavie, vek, stupeň najvyššieho vzdelania respondentov a sociálna aktivita respondentov.

Otázka: Zaujímali ste sa niekedy alebo sa v súčasnosti zaujímate o problematiku migrácie?

Z odpovedí respondentov vyplýva, že o azylovú problematiku sa zaujíma iba 16,4 % z celkového počtu respondentov (áno 5,4 % a skôr áno 11,0 %). Takmer polovica (48,6 %) uviedla odpoveď skôr nie a viac ako tretina (35,1 %) z celkového počtu respondentov uviedla, že sa o problematiku migrácie nezaujíma.

O migračnú problematiku sa zaujíma vyšší podiel mužov (áno 4,8 % a skôr áno 13,0%) ako žien (áno 5,6 % a skôr áno 10,1 %).

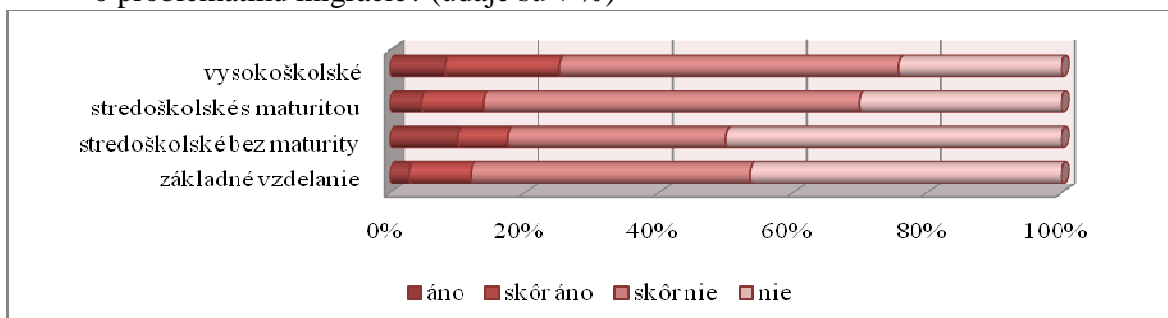
Tabuľka1: Zaujímali ste sa niekedy alebo sa v súčasnosti zaujímate o problematiku migrácie (údaje sú v %)

pohlavie	Áno	skôr áno	skôr nie	Nie	Spolu
muži	4,8	13	39,7	42,5	100
ženy	5,6	10,1	52,4	32	100
spolu	5,4	11	48,6	35,1	100

Z hľadiska vekovej štruktúry sa o problematiku migrácie zaujímajú najmä respondenti vo veku nad 41-50 rokov (áno 12,2 % a skôr áno 12,2 %). Najmenej sa o azylovú problematiku zaujímajú najmladší respondenti vo vekových skupinách 15-20 rokov (nie 48,4 % a skôr nie 53,3 %) a 21-30 rokov (nie 29,3 % a skôr nie 53,3 %).

Migračná problematika najviac zaujíma vysokoškolsky vzdelaných respondentov (áno 8,1 % a skôr áno 10,8 %) a najmenej respondentov so základným vzdelaním (nie 46,4 % a skôr nie 41,4 %).

Graf 1: Zaujímali ste sa niekedy alebo sa v súčasnosti zaujímate o problematiku migrácie? (údaje sú v %)

Z hľadiska sociálnej aktivity sa o problematiku súvisiacu s migráciou zaujímajú viac nepracujúci (áno 8,5 % a skôr áno 22,0 %) a pracujúci (áno 7,0 % a skôr áno 9,4 %) ako študenti, pričom sa o túto problematiku zaujímajú najmenej študenti stredných škôl (nie 43,2 % a skôr nie 46,4 %).

Otázka: Súhlasíte s tým, aby SR poskytla bezplatne niektoré služby migrantom?

Respondentom boli ponúknuté vybrané druhy služieb (finančné príspevky, vzdelávanie, zdravotníctvo, poradenské služby, sociálna pomoc), ktoré SR bezplatne poskytuje migrantom.

Na základe odpovedí možno konštatovať, že respondenti súhlasia s bezplatným poskytovaním služieb migrantom.

Výnimku predstavuje iba poskytovanie finančných príspevkov, kde je vyšší podiel respondentov (nie 17,8 % a skôr nie 11,1 %), ktorí nesúhlasia ako tých, ktorí súhlasia (áno 8,3 % a skôr áno 32,9 %) s poskytovaním finančných príspevkov.

Tabuľka 2 Súhlasíte s tým, aby SR poskytla bezplatne niektoré služby migrantom? (údaje sú v %)

Služby	Áno	skôr áno	skôr nie	Nie	Spolu
finančné príspevky	8,30	32,9	41	17,8	100,0
vzdelávanie	40,9	39,5	13,2	6,4	100,0
zdravotníctvo	46,7	37,6	10,5	5,2	100,0
poradenské služby	55,0	34,7	7,0	3,3	100,0
sociálna ochrana	41,7	42,4	10,3	5,6	100,0

Najviac respondentov súhlasí s poskytovaním bezplatných poradenských služieb (áno 55,0 % a skôr áno 34,7 %) a zdravotníckych služieb (áno 46,7 % a skôr áno 37,6 %), za ktorými nasleduje poskytovanie služieb sociálnej ochrany (áno 41,7 % a skôr áno 42,2 %) a služieb vzdelania (áno 10,9 % a skôr áno 39,5 %).

S bezplatným poskytovaním poradenských služieb súhlasia všetci respondenti bez ohľadu na vek, pohlavie, vzdelanie a sociálnu aktivitu.

S bezplatným poskytovaním ponúknutých služieb migrantom súhlasia viac mladší ako starší respondenti, pričom možno pozorovať pokles tohto podielu od najmladších smerom k starším respondentom.

Najústretovejší k poskytovaniu poradenských služieb (áno 61,7 % a skôr áno 30,6 %), vzdelávaniu (áno 42,1 % a skôr áno 44,3 %) a finančných príspevkov (áno 6,5 % a skôr áno 28,3 %) boli respondenti vo veku 21-30 rokov. K poskytovaniu zdravotníckych služieb (áno 51,9 % a skôr áno 37,7 %) a služieb sociálnej ochrany (áno 47,7 % a skôr áno 40,9 %) boli najústretovejší najmladší respondenti vo veku 15-20 rokov.

Najmenej ústretoví k bezplatnému poskytovaniu vybraných služieb migrantom boli respondenti vo veku 41-50 rokov pričom najodmietavejší postoj vyjadrili k poskytovaniu finančných príspevkov migrantom (nie 19,5 % a skôr nie 39,0 %) a vzdelávaniu migrantov (nie 11,7 % a skôr nie 18,3 %).

Z hľadiska vzdelanostnej štruktúry respondentov boli najtolerantnejší respondenti s vysokoškolským a menej tolerantní respondenti s neúplným stredoškolským vzdelaním.

Vysokoškolsky vzdelaní respondenti boli najtolerantnejší k bezplatnému poskytovaniu poradenských služieb (áno 62,2 % a skôr áno 29,7 %), zdravotníctvu (áno 51,4 % a skôr áno 37,8 %), vzdelávaniu (áno 44,1 % a skôr áno 44,1 %), sociálnej ochrane (áno 40,5 % a skôr áno 47,7 %) a k finančným príspevkom (áno 10,8 % a skôr áno 34,2 %).

Respondenti s neúplným stredoškolským vzdelaním zaujali najodmietavejší postoj z poskytovania finančných príspevkov (nie 40,0 % a skôr nie 22,5 %), vzdelaniu (nie 17,5 % a skôr nie 32,5 %), zdravotníctvu (nie 10,0 % a skôr nie 35,0 %), sociálnej ochrane (nie 10,0 % a skôr nie 32,5 %) a k poradenským službám pre migrantov (nie 2,5 % a skôr nie 20,0 %).

Respondenti so základným vzdelaním, medzi ktorých patria najmä stredoškolskí študenti, boli tolerantnejší k bezplatnému poskytovaniu služieb ako respondenti s úplným stredoškolským vzdelaním.

Z hľadiska sociálnej aktivity respondentov boli k bezplatnému poskytovaniu služieb ústretovejší stredoškolskí a vysokoškolskí študenti a najmenej ústretoví nepracujúci respondenti.

Študenti stredných škôl predstavovali najvyšší podiel tých, ktorí súhlasia s poskytovaním služieb sociálnej ochrany (áno 49,6 % a skôr áno 38,4 %) a vzdelávania (áno 51,2 % a skôr áno 34,4 %) a študenti vysokých škôl predstavujú najvyšší podiel tých, ktorí súhlasili s poskytovaním poradenských (áno 60,9 % a skôr áno 31,1 %) a zdravotníckych služieb (áno 45,2 % a skôr áno 47,0 %).

Nepracujúci respondenti boli sociálnou skupinou, ktorá vyjadrila najodmietavejší postoj ku všetkým bezplatne poskytovaným službám migrantom, najmä k finančným príspevkom (nie 28,8 % a skôr nie 33,9 %), vzdelávaniu (nie 6,8 % a skôr nie 30,5 %) a k poskytovaniu zdravotníckych služieb (nie 3,4 % a skôr nie 32,2 %).

Najviac pracujúcich súhlasilo s poskytovaním poradenských služieb migrantom (áno 60,5 % a skôr áno 28,1 %), najmenej s poskytovaním finančných príspevkov (áno 9,7 % a skôr áno 33,5 %).

Otázka: Na Slovensku pôsobia mnohé organizácie zamerané na pomoc migrantom. Ak by sa Vám naskytna príležitosť pracovať v takejto organizácii ako dobrovoľník, boli by ste ochotný?

Väčšina respondentov nemá záujem o zapojenie sa do dobrovoľníckej činnosti zameranej na pomoc migrantom.

Ochotu pracovať ako dobrovoľník prejavila iba viac ako tretina z celkového počtu respondentov (áno 7,9 % a skôr áno 28,3 %). Jednoznačnú neochotu vyjadrilo 20,2 % a skôr nie uviedlo 43,6 % z celkového počtu respondentov.

Tabuľka 3 Boli by ste ochotný pracovať ako dobrovoľník v organizácii zameranej na pomoc migrantom ? (údaje sú v %)

pohlavie	áno	skôr áno	skôr nie	Nie	Spolu
Muži	6,2	16,4	44,5	32,9	100,0
Ženy	8,6	33,4	43,2	14,8	100,0
Spolu	7,9	28,3	43,6	20,2	100,0

Do pomoci migrantom v rámci dobrovoľníckej činnosti by sa zapojilo viac žien (áno 8,6 % a skôr áno 16,4 %) ako mužov (áno 6,2 % a skôr áno 16,4 %). Najviac dobrovoľníkov by bolo vo veku 41-50 rokov (zhodne áno 9,8 % a skôr áno 31,7 %) a 21-30 rokov (áno 7,1 % a skôr áno 33,9 %) a najmenej vo vekových skupinách 31-40 rokov (nie 32,6 % a skôr nie 43,5 %) a najstarších respondentov vo veku nad 51 rokov (nie 21,7 % a skôr nie 50,0 %).

Najochotnejší pomáhať ako dobrovoľníci by boli pracujúci (áno 9,7 % a skôr áno 27,0 %) a stredoškoláci (áno 9,6 % a skôr áno 26,4 %).

Najnižší záujem o prácu dobrovoľníka zameranú na pomoc migrantom prejavili vysokoškolskí študenti (nie 22,6 % a skôr nie 41,7 %).

Pomáhať migrantom ako dobrovoľníci by boli najochotnejší respondenti so základným vzdelaním (áno 10,0 % a skôr áno 27,1 %). a najmenej ochotní respondenti s neúplným stredoškolským vzdelaním (nie 22,6 % a skôr nie 47,5 %).

Otázka: Stretávate sa vo svojom okolí s negatívnym postojom voči migrantom?

Podľa vyjadrenia respondentov sa väčšina z nich (nie 19,4 % a skôr nie 45,7 %) nestretáva s negatívnym postojom svojho okolia voči migrantom. Tento názor vyjadril vyšší podiel mužov (nie 21,9 % a skôr nie 45,9 %) ako žien (nie 18,3 % a skôr nie 45,6 %).

Tabuľka 4 Stretávate sa vo svojom okolí s negatívnym postojom voči migrantom? (údaje sú v %)

pohlavie	áno	skôr áno	skôr nie	Nie	Spolu
muži	11,6	20,5	45,9	21,9	100,0
ženy	11,2	24,9	45,6	18,3	100,0
spolu	11,4	23,6	45,7	19,4	100,0

Najmenej sa s negatívnym postojom voči migrantom stretávajú respondenti vo vekových skupinách 41-50 rokov (nie 31,7 % a skôr nie 41,5 %) a 21-30 rokov (nie 18,6 % a skôr nie 48,6 %) a najčastejšie sa s negatívnym postojom stretávajú najstarší respondenti vo veku nad 51 rokov (áno 15,0 % a skôr áno 23,3 %).

S negatívnym postojom voči migrantom sa najmenej stretávajú respondenti so základným vzdelaním (nie 24,3 % a skôr nie 39,3 %) a s vysokoškolským vzdelaním (nie 20,7 % a skôr nie 45,0 %) a najviac respondentov s neúplným stredoškolským vzdelaním (áno 10,0 % a skôr áno 35,0 %).

Z hľadiska sociálnych skupín respondentov sa s negatívnym postojom voči migrantom vo svojom okolí najmenej stretávajú pracujúci (nie 24,9 % a skôr nie 48,6 %) a stredoškooláci (nie 22,4 % a skôr nie 40,8 %) a najviac nepracujúci (áno 8,5 % a skôr áno 47,5 %).

Záver

Z nami realizovaného prieskumu a na základe našich doterajších poznatkov a skúseností z oblasti migračnej problematiky by sme odporúčali:

- zvýšiť informovanosť verejnosti o migračnej a priblížiť kultúrne odlišnosti jednotlivých skupín migrantov, čo predstavuje predpoklad nižšieho výskytu xenofóbie, predsudkov a diskriminácie migrantov na Slovensku;
- v súčasnej dobe na Slovensku je veľmi nízky počet sociálnych pracovníkov, ktorí by svoju činnosť priamo orientovali na prácu s migrantmi. Rovnako u nás nie sú vypracované minimálne štandardy na túto prácu. Nakoľko sa zvyšuje počet migrantov v našej krajine, vidíme potrebu vypracovania týchto štandardov. Rovnako sme toho názoru, že je potrebné zakomponovať do študijných curriкул vysokoškolského predmetu Sociálna práca s migrantmi, aby sociálny pracovník, ktorý sa vo svojej stretne s migrantom, mu vedel poskytnúť profesionálnu pomoc.

Literatúra:

ANDRÁŠOVÁ, S. Na čo nám je dobrá migrácia. [online].[citované dňa 20.10.2008]. Dostupné na internete:

<http://www.cpep.sk/fileadmin/Dokumenty/publikacie/migracia/Andrasova-Migracia.pdf>

DIVINSKÝ, Boris. 2005. Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Stav, trendy, spoločenské súvislosti, Bratislava.216s. ISBN 80-89149-04-9

Nezník, P.: Takzvané dobro. Leibniz ako filozof kultúry, vedy a európskeho ľudstva. In: Andreášsky, E. (Ed.): Filozofia v kontexte globalizujúceho sa sveta. Zborník príspevkov z 3. slovenského filozofického kongresu konaného v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 7. – 9. novembra 2005. Bratislava: Iris, 2006, s. 232 – 239. ISBN 80-89238-08-4

ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach.* Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
vlastný prieskum

Kontakt:

Lenka Berová, Ing.
Trnavská univerzita, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce
Katedra sociálnej práce Univerzitné námestie 1, 918 43 Trnava
lenka.berova@gmail.com

Martina Žaková, doc. PhDr., PhD.
Trnavská univerzita, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce
Katedra sociálnej práce Univerzitné námestie 1, 918 43 Trnava
martina.zakova@truni.sk

Základy multikulturní výchovy v České a Slovenské republice

Balvín Jaroslav (SR)

Abstrakt: V oblasti migrace, imigrace a emigrace se zvyšuje potřeba citlivé multikulturní výchovy. Příspěvek se zaměřuje na základy multikulturní výchovy v České a Slovenské republice a uvádí rozsáhlejší přehled literatury, která je využitelná pro práci ve školách i v oblasti sociální práce.

Klíčová slova: Multikulturní výchova. Interkulturní výchova. Pluralitní výchova. Národnostní menšina.

Abstract: In the field of migration, immigration and emigration is growing the necessity of sensitive multicultural education. The submission is aimed on essentials of multicultural education in Czech and Slovak Republic and provides larger overview of literature that is usable for work in schools and also in the field of social work.

Key words: Multicultural education. Intercultural education. Pluralistic education. National minority.

Úvod

Multikulturní výchova patří k novým pedagogickým fenoménům, jejichž prosazování do praxe škol je vyvoláno zvýšenou imigrací různých národů a národností do Evropy. Česká republika patřila k monokulturní oblasti, kde dominovala především kultura českého národa. Avšak od začátku devadesátých let se situace velmi rychle začala měnit. Příliv nových cizinců na jedné straně a prosazování národnostních práv ze strany tradičních národnostních menšin vyvolal potřebu měnit koncepce výchovy a začlenit do škol i multikulturní výchovu. V České republice je 12 tradičních národnostních menšin. Mezi nimi důležitou pozici zastává i polská národnostní menšina. Nejsilnějšími minoritami jsou romská a slovenská národnostní menšina. Celkem je Romů v České republice přibližně 300 000, Slováků stejný počet. V desítkách tisíc v České republice žijí další minority: Bulhaři, Chorvati, Maďaři, Němci, Poláci, Rusové, Rusíni (v Polsku nazýváni Lemkové), Řekové, Ukrajinci a Srbové. Zvláštní kategorii tvoří Židé, kteří, ačkoliv žijí a působí na území České republiky, nechtějí, aby byli považováni za národnostní menšinu. V počtu 50 000 v České republice žijí a pracují Vietnamci. Informovanost o právech těchto národnostních menšin i o cizincích, kteří přicházejí do České republiky je důležitou součástí multikulturní výchovy ve školách. Vysoké školy s pedagogickým zaměřením zařazují proto do svých akreditačních spisů i předmět Multikulturní výchova. Také odborníci v pedagogice se těmito otázkami zabývají zvýšenou měrou. Mezi nimi je nejvýznamnějším pedagog Jan Průcha. O ostatních informuje naše stať v závěru přehledem vybrané literatury.

Smysl multikulturní výchovy

V současné době se do škol prosazuje multikulturní výchova i ze strany ministerstva školství. V národním programu České republiky se vymezuje smysl multikulturní výchovy takto:

- „*Multikulturní výchova na základě poskytování informací o všech menšinách, zejména romské, židovské a německé, jejich osudech a kultuře, utváří vztahy porozumění a sounáležitosti s nimi.*“

- *Výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě znamená usilovat o život bez konfliktů a negativních postojů ve společenství různých národů, jazyků, menšin a kultur, být schopen respektovat i značné odlišnosti mezi lidmi a kulturami dnešního světa.*“ (Národní program...2001:14-15)

Česká republika i Slovenská republika se snaží multikulturní výchovu zavádět do škol nikoliv jako samostatný předmět, ale jako průřezový směr, který budou používat učitelé ve všech, především humanitních předmětech.

Přínos multikulturní výchovy

Přínos multikulturní výchovy je vymezován ve dvou oblastech rozvoje žáků:

„a) V oblasti vědomostí, dovedností a schopností mají žáci

-získat znalosti o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti,

-učit se komunikovat a žít s příslušníky odlišných skupin,

-uvědomovat si, že všechny etnické skupiny a všechny kultury jsou si rovnocenné a žádná není nadřazená jiné,

-rozvíjet schopnost poznávat a tolerovat odlišnosti jiných národnostních, etnických, náboženských skupin a spolupracovat s nimi,

-rozpoznávat projevy rasové nesnášenlivosti a xenofobie,

uvědomovat si možné dopady svých verbálních i neverbálních projevů a být odpovědný za své jednání,

osvojit si základní pojmy multikulturní terminologie: kultura, etnikum, identita, diskriminace, rasismus, národnost, netolerance aj.

b) V oblasti postojů a hodnot multikulturní výchova

-pomáhá vytvářet postoje tolerance a respektu k odlišným sociokulturním skupinám,

-napomáhá uvědomovat si vlastní identitu,

-stimuluje, ovlivňuje a koriguje jednání a hodnotový systém žáků,

-učí je vnímat odlišnost jako příležitost k obohacení, nikoli jako zdroj konfliktu,

-pomáhá uvědomovat si neslučitelnost rasové, náboženské a jiné netolerance s principy života v demokratické společnosti,

-vede k angažovanosti při potírání projevů netolerance, xenofobie, diskriminace a rasismu,

-učí aktivně se spolupodílet na utváření vztahu společnosti k minoritním skupinám.“

(Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV), 2005: 97-98)

Realizace multikulturní výchovy ve školách

V České republice se zabývá otázkami multikulturní výchovy nejvíce pedagog Jan Průcha. Ve svých publikacích upozorňuje na rozporuplnost zavádění multikulturní výchovy do škol. V teorii je možno tyto otázky podrobně rozebrat a využít i pro vypracování závazných dokumentů ze strany ministerstva školství. Avšak realita, bývá jiná. Praxe, jak už to mnohdy bývá, se poněkud opožďuje za teorií. Na tento problém poukazuje Jan Průcha následujícím způsobem: *„Jak patrně, není toho málo, co se ukládá školám a učitelům při realizaci multikulturní výchovy. Vytyčované postuláty jsou jistě správné-ovšem z teoretického hlediska. Z pohledu praxe vypadá záležitost jinak. Vždy je snadnější formulovat určité vzdělávací cíle nebo kompetence žáků. Překážkou je již to, že dosud nebyli učitelé nemultikulturní výchovu na pedagogických fakultách a jiných fakultách náležitě připravováni...Ještě závažnější překážkou je to, že ti, kdo*

naplánovali „přínos“ multikulturní výchovy, zřejmě nebyli obeznámeni s vědeckými poznatky o reálných možnostech ovlivňování postojů a hodnot mladých lidí k žádoucímu stavu... Proto jsou požadavky kladené na multikulturní výchovu často iluzorní a skutečné účinky jsou jen zbožným přáním.

Avšak není nutno podléhat skepsi, nýbrž je dobré **přístupovat k multikulturní výchově ve školách pozitivně-to je nesporně užitečná záležitost, jen je třeba vědět, jak s ní zacházet racionálně, bez nereálných očekávání.** Aby mohli být učitelé schopni multikulturní výchovu realizovat, musí (1) mít především jasno v jejích základních pojmech a (2) potřebují také vědět, z čeho studovat a odkud čerpat informace a pomoc k multikulturní výchově.“ (Průcha, 2006, s.27-28)

Ve Slovenské republice se nejvíce zabývá multikulturní výchovou Erich Mistrík. Ale o tom zase někdy příště...

Otázka pojmů základních zákonitostí pro učitele

Ve svých statích i při přípravě mé publikace s názvem *Multikulturní výchova jako pedagogický systém* se snažím prezentovat pojmy a vztahy mezi nimi, které souvisejí s tématem multikulturní výchova jako multidimenziální pedagogický systém.²⁰ Jestliže uvažujeme o začleňování multikulturní výchovy do vyučování, měl by mít učitel jasno i v užívání jednotlivých pojmů, které odrážejí proces výchovy a vzdělávání nejenom v rovině obsahové, ale také v rovině didaktické. Mé úvahy vycházejí z nastudování celé řady přístupů a vytvořily v mém uvažování určitý sumář názorů, se kterými bych se ve svém textu chtěl se čtenáři podělit.

O multikulturní výchově existuje již velké množství literatury, statí, článků. Multikulturní výchova se zavádí do škol, multikulturním přístupům se učí studenti pedagogických směrů. Multikulturní otázky vstupují i na pole jiných profesí-např. do ošetřovatelství, lékařské péče, medicíny, managementu, podnikání.

Avšak v určitých statích, odborných a vědeckých člancích existuje podle mého soudu nevyjasněnost mezi pojmy multikulturní, interkulturní a pluralitní. Podle mého výkladu je vymezení těchto pojmů následující:

- Multikulturní, multikulturalita, multikulturnost, multikulturalismus, multikulturní výchova, multikulturní výchova a vzdělávání: pojmy, které vyjadřují skutečnost, že ve světě existují různé kultury vedle sebe a vyvíjejí se v relativní samostatnosti a mají právo na svoji samostatnou existenci, autonomii svého vlastního rozvoje.
- Interkulturní, interkulturalita, interkulturnost, interkulturalismus, interkulturní výchova, interkulturní výchova a vzdělávání: pojmy, které vyjadřují skutečnost,

---

²⁰ Zastáncem teorie systémů, jež je možno použít i při tvorbě systému multikulturní výchovy v naší práci, je Niklas Luhmann. (Viz Luhmann, 1984).

„Jako *systémy* ve smyslu teorie systémů lze chápat jednotky či celky různého druhu. Tak mluvíme o systémech mechanických, organických, psychických a sociálních. Přitom jsou systémy zásadně určeny dvěma diferencemi, jimiž je můžeme také analyzovat:

Uvnitř jde o diferenciaci mezi *prvkem a vztahem*. Systémy se skládají z prvků, jež jsou v určitých vzájemných vztazích. Mají tedy *strukturu*.

Navenek jde o diferencii mezi *systémem a okolím*. Systémy jsou určeny svým odlišením od okolí.

Obecná *funkce* systému záleží v tom, že vytvořením vlastní struktury (prvky/vztahy) redukuje *složitost světa* tak, že je možno stabilizovat hranici mezi systémem a okolím a řešit dané problémy. Přitom musí být systémy s to „užívat diference systému a okolí uvnitř systému jako orientace a jako principu vytváření informací“ (Luhmann, 1984, s. 25). Jsou tedy *autoreferenční*. Tolik o obecném rámci systémů.“ (Anzenbacher, 1994, s. 175)

že tyto různorodé kultury spolu musí spolu komunikovat a vést dialog.

- Pluralitní, pluralita, plurálnost, pluralismus, pluralitní výchova, pluralitní výchova a vzdělávání: pojmy, které vyjadřují skutečnost, že tato různorodé kultury mají v sobě určité hodnoty, které jsou do jiných kulturních systému nepřeložitelné, neporozumitelné, uzavřené.

Často jsou různé vyučovací situace pojmenovávány stejným pojmem, nebo pro jistotu se pojmy střídají, takže člověk pomalu neví, co je vlastně popisováno. Proto jsem si sám pro sebe, a možná že tím trochu ovlivním i jiné, chtěl v těchto pojmech udělat pořádek. Přál bych si, aby můj text byl vyjádřením oné snahy po vymezení a diferenciaci těchto pedagogických pojmů.

Uvedené otázky jsou různě interpretovány z hlediska různých vědních disciplin. Nebude cílem porovnávat systém těchto názorů, je jasné, že je to multidimenzionální pohled, spočívající ve využití kulturologických, pedagogických i filozofických disciplin, jakož i disciplin speciálních, jako je romologie, historie, literatura, geografie atd.

Snahou je nejenom akademická informace o vytýčených otázkách, ale i vedení studentů k jejich aplikaci do praxe jejich oboru. K tomu slouží i metoda výkladu, která preferuje rozporuplnost myšlenkových přístupů jednotlivých autorů, komparaci náhledů a postojů, snahu po netradičním výkladu a strukturaci problematiky.

Každý zkoumaný problém není možno nazírat pouze z jednoho určitého úhlu. Podobně i téma multikulturní výchovy. Jejím předmětem je žák či student jako příslušník různorodých kultur. Každý žák či student je osobností. A ta je průsečíkem nejrůznějších determinant. Pokud tedy chceme prozkoumat komplexně a z nejrůznějších úhlů pojem, pod nímž se skrývá téma multikulturního působení na objekt výchovy, pak je nutno vycházet nikoliv pouze z jedné vědní disciplíny. Základem pohledu a jednotícím pohledem je ovšem zkoumání pedagogické. Avšak i pedagogika je rozčleněna na řadu subdisciplin, není to jen pedagogika všeobecná, ale také pedagogika sociální, speciální, pedagogika volného času, a také pedagogika multikulturní výchovy. Také pro analýzu edukace ve vztahu k žákům odlišných národností podobně jako i pro zkoumání dalších různých jevů souvisejících s multikulturní pedagogikou, je potřebné zapojení těchto různých disciplin. Jak k píše přední slovenský odborník v sociologii Peter Ondrejko: *„pro pochopení světa, i nás samých, našeho poznávání světa, výchovu a vzdělávání vzhledem k jeho složitosti bychom měli používat pedagogiku jako soustavu věd o výchově a vzdělávání. Věda a výzkum, které si kladou za cíl zabývat se vzděláváním a výchovou v nejrůznějších sférách života společnosti, věda, která se zabývá cíli, předmětem, obsahem, prostředky a metodami organizací, dětmi, mládeží, dospělými, jednotlivci, skupinami i celou společností, je tak složitá, že se přimlouváme spíše za používání pojmu soustava věd o výchově a vzdělávání, a to se všemi důsledky obsahovými a metodologickými, ale zejména průnikem a otevíráním se širokému spektru jiných vědních disciplin“*. (Ondrejko, 2004, s. 30) Tento Ondrejkoův požadavek koresponduje i s názory českých pedagogů, jako je Jan Průcha. (Průcha 2001 a další publikace v literatuře) nebo Bohumír Blížkovský. (Blížkovský, 1997). Ten svou koncepcí systémové pedagogiky ukazuje, jak je např. potřebné pro pedagogickou vědu využívání obecné teorie systémů jako jednoho z nejproduktivnějších proudů a základů soudobé vědy. I ve vztahu k soudobému světu charakterizovanému svojí pluralitou národů a národností, zostřeným konfliktem kultur, je potřebné hledat spolupráci pedagogiky a dalších disciplin. Blížkovský přímo říká: *„Má-li se naše civilizace vůbec zachránit, nesmí promarnit své historické, globální všenápravné poslání, musí splnit i svou funkci interkulturní a výchovnou hledáním a tvorbou smysluplného života*

založeného na dodržování základních lidských práv i na ochraně přírody, na spoluodpovědnosti všech lidí za kultivaci celého lidského světa. Není proto náhodné, že se znovu soustřeďuje pozornost k základním otázkám vzdělávání a výchovy, že se funkce školy chápe mnohem komplexněji v širších souvislostech filozofických, sociologických, politických, hospodářských, kulturních i ekologických“ (Blížkovský, 1997, s. 15-16).

V práci o multikulturní výchově jako multidimenziálním pedagogickém systému je zapotřebí tyto názory předních odborníků respektovat. Proto je naše téma třeba rozebírat z hlediska systému vědních disciplin, přičemž jednotícím hlediskem je přístup pedagogický, multikulturně výchovný.

Vybraná literatura z české a slovenské produkce

- Anzenbacher, Arno. 1994. Úvod do etiky. Praha: Zvon České katolické nakladatelství. ISBN 80-7113-111-3.
- Balvín, J. a kol. 1998. Romové a jejich učitelé. 12. setkání Hnutí R 27.-28. listopadu 1998. Ústí nad Labem: Hnutí R, s. 103-107. ISBN 80-902461-1-7.
- Balvín, J. a kol. 2000 a. Romové a alternativní pedagogika. 16. setkání Hnutí R na Technické univerzitě v Liberci 2.-3. června 2000. Ústí nad Labem. ISBN 80-902461-7-6.
- Balvín, J. a kol. 2000 b. Romové a pedagogika. 2000. 15. setkání Hnutí R na Technické univerzitě v Liberci 24.-25. března 2000. Ústí nad Labem: Hnutí R. ISBN 80-902461-3-3.
- Balvín, J. 2004. Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém. Praha: Radix (ISBN 80-86031-48-9), Hnutí R (ISBN 80-86798-01-1).
- Balvín, J. 2006. Obohacení výuky historie pro romské žáky formou etických situačních her. In: Vaculík J., Němec, J. (ed.). 2006. Problematika sociálních skupin ve výuce společenskovedních předmětů. Sborník příspěvků z mezinárodní konference. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra historie a sociální pedagogiky. s. 46 – 51. ISBN 80-86633-74-8.
- Balvín, J. 2007 a. Konference Rubikova kostka: MULTIKULTURALITA jako jednota možného a uskutečněného. In: Rubikova kostka MULTIKULTURALITA. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. s. 20 - 22. ISBN 80-903727-2-4.
- Balvín, J. 2007 b. Proč se stala Rubikova kostka symbolem šestého setkání národnostních menšin v Praze? In: Rubikova kostka MULTIKULTURALITA. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. s. 31 - 32. ISBN 80-903727-2-4.
- Balvín, Jaroslav. 2007. Metody výuky romských žáků. Praha: Radix.
- Balvín, Jaroslav. 2008. Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka. Praha: Radix.
- Balvín, Jaroslav. 2009. Multikulturalita a edikace romského žáka. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Fakulta sociálních vied a zdravotníctva.
- Blížkovský, Bohumír, 1997. Systémová pedagogika. Ostrava: Amosium.

- Fobelová, D. 2004. Tri rozmery kultúry. Bratislava: IRIS. ISBN 80-89018-75-0.
- Davidová, Eva, 1995. Romano drom-Cesty Romů 1945-1990. Změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku. Olomouc: Univerzita Palackého, 1995.
- Horváthová, Jana, 2002. Kapitoly z dějin Romů. Praha: Člověk v tísní.
- Horváthová, J. 2006. Devleskere čhave svedectvom starých pohľadníc. Poprad: Region Poprad s. r. o. ISBN 80-969344-0-6.
- Hűbschmannová, Milena, 1993. Šaj pes dovakeras - Műžeme se domluvit. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Interkulturní vzdělávání. Příručka nejen pro středoškolské profesory. 2002. Praha: Společnost Člověk v tísní.
- Klub Polski w Pradze 1887-1997. 1997. Praha: Wydali Klub Polski w Pradze.
- Lyko, M. 2007. Pohľad na dôstojnosť pracujúceho človeka v multikultúrnom priestore, v kontexte jeho života v rodine a sociálneho učenia Katolíckej cirkvi. In: Rubikova kostka MULTIKULTURALITA. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. s. 155 - 159. ISBN 80- 903727-2-4.
- Liégeois, J.-P., 1997. Romové Cikáni kočovníci. Dejiny a súčasnosť v európskom kontexte. Bratislavova: Academia Istropolitana 2. vydanie. ISBN 80-967674-2-9.
- Luptáková, Katarína, 2004. Interkulturná výchova vo výchovno-vzdelávacom procese na 1. stupni ZŠ. Banská Bystrica: Univerzita Mateje Bela v Banském Bystrici Pedagogická fakulta. ISBN 80-8055-920-1.
- Luhmann, Niklas. 1984. Soziale Systeme, Grundriß einer allgemeinen Theorie.
- Mistrík, Erich, Haapanen, Satu, Heikkinen, Jazudek, Roman, Ondrušková, Nataša, Räsänen, 1999. Kultúra a multikultúrna výchova-Culture and Multicultural Education. Bratislava: IRIS. ISBN 80-88778-81-6.
- Mistrík, Erich, 1999. Čo je to kultúra? What is culture. In: Mistrík, Erich, Haapanen, Satu, Heikkinen, Jazudek, Roman, Ondrušková, Nataša, Räsänen. Kultúra a multikultúrna výchova-Culture and Multicultural Education, Bratislava: IRIS, s. 16-75. ISBN 80-88778-81-6.
- Mistrík, Erich, 1999. Čo je multikultúrna výchova. What is multicultural education. In: Mistrík, Erich, Haapanen, Satu, Heikkinen, Jazudek, Roman, Ondrušková, Nataša, Räsänen, 1999. Kultúra a multikultúrna výchova-Culture and Multicultural Education. Bratislava: IRIS, s. 110-127. ISBN 80-88778-81-6.
- Mistrík, Erich, 1999. Multikultúrna výchova ako syntéza-Multicultural education as a synthesis. In: Mistrík, Erich, Haapanen, Satu, Heikkinen, Jazudek, Roman, Ondrušková, Nataša, Räsänen, 1999. Kultúra a multikultúrna výchova-Culture and Multicultural Education. Bratislava: IRIS, s. 140-151. ISBN 80-88778-81-6.
- Mistrík, Erich, 1999. Úloha umenia v multikultúrnej výchove-A role of art in multicultural education. In: Mistrík, Erich, Haapanen, Satu, Heikkinen, Jazudek, Roman, Ondrušková, Nataša, Räsänen, 1999. Kultúra a multikultúrna výchova-Culture and Multicultural Education. Bratislava: IRIS, s. 152-160. ISBN 80-88778-81-6.
- Mistrík, Erich, 1999. Vonkajšie vplyvy a charakter kultúry. Příloha č. 2. In:

- Mistrík, Erich, Haapanen, Satu, Heikkinen, Jazudek, Roman, Ondrušková, Nataša, Räsänen. Kultúra a multikultúrna výchova-Culture and Multicultural Education, s. 308-317. Bratislava: IRIS. ISBN 80-88778-81-6.
- Mistrík, Erich, Haapanen, Satu, Heikkinen, Jazudek, Roman, Ondrušková, Nataša, Räsänen, 1999. Kultúra a multikultúrna výchova-Culture and Multicultural Education. Bratislava: IRIS. ISBN 80-88778-81-6.
  - Národní program rozvoje vzdělávání v České republice-Bílá kniha. 2001. Praha: MŠMT a Ústav pro informace ve vzdělávání.
  - Nezník, P.: Takzvané dobro. Leibniz ako filozof kultúry, vedy a európskeho ľudstva. In: Andreánsky, E. (Ed.): Filozofia v kontexte globalizujúceho sa sveta. Zborník príspevkov z 3. slovenského filozofického kongresu konaného v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 7. – 9. novembra 2005. Bratislava: Iris, 2006, s. 232 – 239. ISBN 80-89238-08-4
  - Nový, I., Schroll-Machl, S. et al. 2003. Interkulturní komunikace v řízení a podnikání. Praha: Management Press.
  - Ondrejkovič, Peter, 2004. K úlohám pedagogických vied v integračnom procese. In: Švec, V., Knotová, D., Prokop, J. (ed.) Výchova v kontextu sociálných proměn, sborník referátů z 12. konference ČPdS. Brno: Konvoj.
  - Praha a národnosti. 1998. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Praha: Odbor školství, mládeže a tělovýchovy Magistrátu hl. m. Prahy.
  - 120 lat Klubu Polskiego w Pradze. 2007. Praha: Creator. ISBN 978-80-254-0993-0.
  - Průcha, J. 1997. Moderní pedagogika. Věda o edukačních procesech. Praha: Portál.
  - Průcha, Jan, 2001. Multikulturní výchova: Teorie-praxe-výzkum. Praha: ISV.
  - Průcha, J. 2002 a. Etnopedagogika. Pedagogika, 52, 2002, 2, s. 195-205.
  - Průcha, J. 2003. Interkulturní psychologie: Relevantní informační zdroje a témata výzkumu. Československá psychologie, 47, 2003, č. 6, s. 573-586.
  - Průcha, Jan. 2006. Multikulturní výchova. Příručka (nejen) pro učitele. Praha: Triton. s. 264. ISBN 80-7254-866-2.
  - Průcha, Jan, 2007. Interkulturní psychologie. Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů. Druhé, rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-280-5.
  - Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. 2005. Praha: Výzkumný ústav pedagogický.
  - Rubikova kostka MULTIKULTURALITA. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. s. 20 - 22. ISBN 80- 903727-2-4.
  - Šatava, Leoš, 1994. Národnostní menšiny v Evropě. Praha: Ivo Železný.
  - ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach. Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
  - Taylor, Charles, 2001. Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání. Praha: Filosofia.

- Urban, D., Kajanová, A. 2008. Salesiánský výchovný systém jako metoda práce s romskou mládeží. Sociální práce/Sociálna práca, roč. 8, č. 3. ISSN 1213-6204.
- Urban, D., Kajanová, A. 2008. Salesiáni Dona Boska a jejich práce s romskými dětmi v Českých Budějovicích. Kontakt, roč. 10, č.2, s. 317-322. ISSN 1212-4117.
- Urban, D. 2009. Doučovanie rómskych detí a Žižkov v prostredí salesiánských stredísk mládeže. Zaměstnanost a sociálna politika, č. 5, s. 10, ISSN 1336-5053.
- Urban, D., Kajanová, A. 2009. Vzdělání jako klíčová oblast integrace Romů v České republice. AntropoWEBZIN, č. 1. ISSN 1801-8807.
- Urban, D., Elichová, M. 2008. Participation of romani asistent on the field of don Bosco centres for youth in the Czech Republic. In Interkulturalita a národnostné menšiny: v sociálnych, filozofických, pedagogických, kultúrnych, historických a prirodovedných súvislostiach. Nitra: Univerzita Konstantina Filozofa v Nitre, ISBN 978-80-970032-1-0.
- Valachová, Daniela, Kadlečiková, Zuzana, Butašová, Anna, Zelina, Miron, 2002. Vzdelávanie Rómov a multikultúrna koexistencia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. ISBN 80-08-03339-8.
- Vašečka M. editor: Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. ISBN 80-88935-41-5.
- Vališová, A. 2007. Multikulturní výchova a problém autority ve společnosti. In: Rubikova kostka MULTIKULTURALITA. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. s. 37 - 41. ISBN 80- 903727-2-4.
- Vavreková, L. 2004. Edukácia a terénna práca. In: Balvín, J. 2004. Výchova, vzdelávaní a kultura ve vztahu k národnostním menšinám. Mezinárodní konference 3. setkání národnostních menšin 22. setkání Hnutí R 13. – 14. listopadu 2003. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2004. ISBN 80-908972-6-9. s. 239 – 243.
- Vavreková, L. 2005. Metódy, edukácia a terénna sociálna práca práca. In: Balvín, J. 2005. Metódy výchovy a vzdelávaní ve vztahu k národnostním menšinám. Mezinárodní konference 4. setkání národnostních menšin 23. setkání Hnutí R 11. – 12. listopadu 2004. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2005. ISBN 80-902972-8-9. s. 242-248.
- Vavreková, L. 2007 a. Rodina ako základ hodnotovej orientácie Rómov. In: Rubikova kostka MULTIKULTURALITA. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. s. 394 - 398. ISBN 80- 903727-2-4.
- Vavreková, L. 2007 b. Rómska komunita z hľadiska multikultúrneho prístupu k sociálnej práci. In: Rubikova kostka MULTIKULTURALITA. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. s. 436 - 443. ISBN 80- 903727-2-4.
- Vavreková, L., Lapšanská, J. 2007. Empirické poznatky a zkušenosti z vlastnej práce vo vzťahu k náplni práce komunitných sociálnych pracovníkov. In: Rubikova kostka MULTIKULTURALITA. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav

Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. s. 444 - 451. ISBN 80- 903727-2-4.

Vybraná literatura z polské produkce

- Branna, D. 1996. *Informacja na temat mniejszości polskiej w Republice Czeskiej*. Czeski Cieszyn.
- Burda, B. 2006. Problematyka mniejszości narodowych i etnicznych w obecnych podrecznikach do historii i wiedzy o społeczeństwie w Polsce. In: Vaculík J., Němec, J. (ed.). 2006. *Problematika sociálních skupin ve výuce společenskovedních předmětů. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra historie a sociální pedagogiky. s. 54 – 60. ISBN 80-86633-74-8.
- *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie. 2000. (red.) T. Lewowicki przy współudziale E. Grodzkiej-Mazur, i A. Szczurek-Boruty*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu śląskiego.
- Ficowski, J. 1953. *Cyganie polscy*. Warszawa: Wyd. Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Ficowski J. 1986. *Cyganie na polskich drogách*. Krakov, Wroslaw: Wyd. Literackie.
- Gwizdalski J, Haretyk A. 2005. Polskie organizacje i towarzystwa oświatowe na Zaolziu jako reprezentanci mniejszości narodowej w Czechach. [w] Szerlag A. (red.) *Wielokulturowość – międzykulturowość obszarami edukacyjnych odniesień*. Kraków: Impuls.
- Horyń J. 2005. Romowie w kontekście edukacji międzynarodowej, [w] Szerlag, A. (red.) *Wielokulturowość – międzykulturowość obszarami edukacyjnych odniesień*,
• Kraków: Impuls.
- http://pl.wikipedia.org/wiki/Romowie_w_Polsce
- Idzik, I. 2004. *Czy istnieje potrzeba edukacji międzykulturowej? // Sprawy Narodowościowe*.
- Jasiński, Z. Lewowicki, J. Nikitorowicz (red.). 1998. *Potencjał społeczno - kulturowy polskich pograniczy*. Opole 1998.
- Z. Jasiński, T. Lewowicki (red.): *Oświata etniczna w Europie Środkowej*. Opole 2001
- Konieczka – Śliwińska, D. 2006. Školství národnostních a etnických menšin v Polsku. Historická perspektiva. Národnostní menšina, etnická menšina – hledání definice. In: Vaculík J., Němec, J. (ed.). 2006. *Problematika sociálních skupin ve výuce společenskovedních předmětů. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra historie a sociální pedagogiky. s. 61 – 68. ISBN 80-86633-74-8.
- Kurcza, Z. (red.) 1997. *Mniejszości narodowe w Polsce*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kwadrans, Ł. 2007 a. Edukacja Romów w Polsce – komunikat. In: *Rubikova kostka MULTIKULTURALITA*. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních

- menšin. s. 530 - 539. ISBN 80- 903727-2-4.
- Kwadrans, ě. 2007 b. Problemy Romůw w kontekście integracji europejskiej. In: *Rubikova kostka MULTIKULTURALITA*. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. s. 514 - 518. ISBN 80- 903727-2-4.
  - Kwadrans, ě. 2007 c. Problemy romských dzieci w społeczeństwie większości. In: *Rubikova kostka MULTIKULTURALITA*. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. s. 526 - 529. ISBN 80- 903727-2-4.
  - Kwadrans, ě. 2007 d. Psychologiczne i socjologiczne determinanty uprzedzeń oraz dyskryminacji wobec mniejszości narodowych i grup etnicznych na przykladzie Romůw. In: *Rubikova kostka MULTIKULTURALITA*. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. s. 519 - 525. ISBN 80- 903727-2-4.
  - Kwadrans, ě. 2007 e. Romany Education in the Central Europe. Comparative Study on the Example of Czech Republic, Poland and Slovakia. In: *Rubikova kostka MULTIKULTURALITA*. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. s. 539 - 544. ISBN 80- 903727-2-4.
  - Lewowicki, T., Grabowska, B. (red.) 1998. *Młodzię i tolerancja. Studium z pogranicza polsko-czeskiego*. Cieszyn 1998
  - Lewowicki, T. 2002. *Edukacja wobec ładu globalnego*. Warszawa.
  - Mazan, L. 2007. *Polska Praga czyli dlaczego Matejko lubil knedle*. Współpraca: Zdeněk Hrabica. Krakow: ANABASIS s. c. ISBN 978-83-85931-17-1.
  - Mirga A., Mróz L. 1994. *Cyganie. Odmiennosc i nietolerancja*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
  - Męczkowska, 2002. Od świadomości nauczyciela do konstrukcji świata społecznego. Nauczycielskie kompetencje wymagań dydaktycznych a problem rekonstrukcyjnej kompetencji ucznia, Kraków.
  - Mróz, L. 1992. *Geneza cyganów i ich kultury*. Wyd. Fundacji "Historia pro Futuro", Warszawa 1992
  - Nikitorowicz, J. 1995. *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
  - J. Nikitorowicz, M. Sobeci, D. Misiejuk (red.). 2001. *Kultury tradycyjne a kultura globalna. Konteksty edukacji międzykulturowej*, Białystok 2001.
  - Porębski A. 1991. *Europejskie mniejszości narodowe. Geneza i kierunki przemian*. Warszawa.
  - Rosin, M. 2007. Pedagogia Thomasa Gordona jako wychowanie ku porozumieniu. In: *Rubikova kostka MULTIKULTURALITA*. 2007. Sestavil a redigoval Jaroslav Balvín. Mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin. s. 132 – 139. ISBN 80- 903727-2-4.

- Śliwerski, B. 2003. *Pedagogika antyautorytarna /w:/ Pedagogika. Podręcznik akademicki, t. 1*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, PWN, Warszawa 2003, s. 378-393.
- *120 lat Klubu Polskiego w Pradze*. 2007. Praha: Creator. ISBN 978-80-254-0993-0.
- Szerłaż, A. 2002. *Wielokulturowość – międzykulturowość obszarami edukacyjnych odniesień*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Tomaszewski J. 1992. *Mniejszości narodowe w Polsce w XX w.* Warszawa.
- Urban, J., Różańska, A. 2000. *Oświata polskiej mniejszości narodowej na Zaolziu - raport o stanie oświaty i instytucjach oświatowych w roku 2000*.
- Urlińska, M. (red). 1995. *Edukacja a tożsamość etniczna*, Toruń.
- Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 [w] Dz. U. z 1996r. Nr 67, poz. 329 oraz Nr 106, poz. 496.
- Wrzesiński W. 1992. *Polska- Polacy- Mniejszości narodowe*: Wrocław.

Kontakt

Doc. PhDr. Jaroslav Balvín, CSc.

Ústav romologických štúdií, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva

Univerzita Konštantína Filozofa, Kraskova 1, 949 01 Nitra

jbalvin@ukf.sk

MIGRÁCIA, CHUDOBA, NEZAMESTNANOSŤ - BEZPEČNOSTNÉ ASPEKTY

Križovský Stanislav (SR)

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá bezpečnostnými aspektmi migrácie chudoby a nezamestnanosti. S nelegálnou migráciou sú spojené mnohé bezpečnostné problémy, ako používanie nelegálnych prostriedkov ako sú hrozby alebo použitie sily alebo iných foriem donucovania, zneužívanie, podvod, klamanie, zneužívanie moci alebo stavu núdze. Obdobné problémy sa vyskytujú aj v marginalizovanej rómskej komunite Slovenska. Východiskom sa javí potreba zmeny prístupu k riešeniu tzv. rómskej problematiky, predovšetkým ide o dôslednosť pri realizácii jednotlivých opatrení.

Kľúčové slová: migrácia, obchodovanie s ľuďmi, zneužívanie, krádež, devastácia

Migrácia, chudoba, nezamestnanosť sú spoločenské javy, ktoré spolu veľmi úzko súvisia. Nezamestnanosť plodí chudobu a tá je hlavnou príčinou migrácie ľudí do oblastí, kde očakávajú splnenie svojich nádejí na lepší život. Všetky tieto javy majú rôzne dimenzie. Medzinárodnú dimenziu (globálnu dimenziu), vnútroštátnu dimenziu, sociálnu (societárnu) dimenziu, ekonomickú dimenziu, kvalitatívnu dimenziu, bezpečnostnú dimenziu.

Medzinárodná (globálna) dimenzia súvisí s migračnými vlnami obyvateľov chudobných krajín Ázie, Afriky, Južnej Ameriky do bohatších severských krajín Severnej Ameriky a najmä Európy. Migrácia sa uskutočňuje vo formách legálnej ale najmä nelegálnej migrácie. Migrácia má svoje kladné aj záporné stránky. V súvislosti s „vymieraním“ Európy, vrátane Slovenska je tu potreba obnovy obyvateľstva pre potreby tvorby zdrojov. Predpokladom tvorby zdrojov je ale kvalifikovaná pracovná sila. Žiaľ, najmä v prípade nelegálnej migrácie sa jedná o ľudí, ktorí nie sú pripravení vykonávať kvalifikovanú prácu.

S nelegálnou migráciou sú spojené mnohé problémy, ktoré vystihol viceprezident Európskej komisie:

„Je nevyhnutné priznať, že takmer isté nájdenie ilegálnej práce v členských krajinách EÚ je hlavnou hnacou silou za nelegálnou imigráciou z tretích krajín. Toto nelegálne zamestnávanie nie je len porušujúce právo, je aj škodlivé.“ Dodal: „Šanca pracovať láka do EÚ mnohých, sen sa však môže zmeniť na tvrdú realitu zneužívania a podmienok podobných otroctvu – žiadna ochrana na stavbách či pri práci s pesticídmi, alebo práca 12 – 16 hodín denne, niekedy len za 30eur. Faktor priťahujúci nelegálnych imigrantov – toto nelegálne zamestnávanie- je tiež silne spojené so smutnými, niekedy tragickými cestami, často organizovanými pašerákmi, na ktoré sa imigranti vydávajú, aby prišli do EÚ a ktoré si každý rok vyžadujú 3 – 4 000 mŕtvych. Musíme byť preto rozhodní a rozhodnutí konať jednotne v boji proti tomuto fenoménu vytvorením podobných trestov a zabezpečením ich efektívneho presadzovania.“ (Viceprezident Komisie Franco Frattini)

S ilegálnou imigráciou je úzko späté obchodovanie s ľuďmi. Mnohé európske krajiny začali aktívne viesť zápas s nelegálnou imigráciou, robiac všetko možné preto, aby zabránili vstupu ilegálnych imigrantov do Európy a deportovali tých, ktorí sa nachádzajú na ich území bez potrebných povolení, vrátane pracovných.

S obchodovaním s ľuďmi úzko súvisí používanie nelegálnych prostriedkov ako sú hrozby alebo použitie sily alebo iných foriem donucovania, zneužívanie, podvod,

klamanie, zneužívanie moci alebo stavu núdze. Obchodovanie s ľuďmi obsahuje získavanie, prepravu, ukrývanie alebo prijímanie ľudí za účelom ich zneužívania. Zneužívanie zahŕňa:

- nútenie ľudí do prostitúcie alebo inej formy sexuálneho zneužívania,
- nútenú prácu alebo služby,
- otroctvo alebo stav podobného otroctvu.

Obete bývajú lákané falošnými sľubmi alebo donútené fyzicky. Používajú sa pritom manipulácia, nátlak, podvodu, zastrašovanie, použitie fyzického násilia.

Ľudia, ktorí sú predmetom obchodu, pochádzajú zvyčajne z chudobnejších oblastí sveta, kde sú obmedzené možnosti. Zgrupujú sa z najzraniteľnejších skupín spoločnosti ako sú deti na úteku, utečenci, alebo iní ľudia bez domova.

Základné charakteristické znaky, ktoré sú spojené s právom na život, sloboda, osobná bezpečnosť, právo opustiť svoju krajinu a vrátiť sa do nej, alebo právo na azyl, sú zakotvené v Ústave Slovenskej republiky. Tieto práva, ktoré podliehajú jej suverenite sa priznávajú všetkým osobám, bez ohľadu na národnosť, príslušnosť k etnickej skupine, sociálny pôvod, rasu, jazyk, pohlavie, náboženské a politické presvedčenie. Vo všeobecnosti sa rovnaký prístup v tejto oblasti uplatňuje aj k cudzincom a azylantom. Týmto sa prezentuje nielen akceptovanie medzinárodných dokumentov akými sú Všeobecná deklarácia ľudských práv, prijatá Valným zhromaždením OSN v roku 1948, Charta pre novú Európu, ktorá bola podpísaná na záver konferencie KBSE v Paríži v roku 1990 a v neposlednom rade aj schopnosť prispôbovať sa trendom v rámci Európskej únie. S touto súvislosťou je potrebné venovať veľkú a osobitnú pozornosť aj uplatňovaniu požiadaviek uvedených v Dohovore o odstraňovaní všetkých foriem násilia voči ženám a v ďalších dokumentoch prijatých IV. Svetovou konferenciou o ženách v Pekingu, zaoberajúcou sa rovnosťou žien a mužov a dokumentu z kodanského zasadnutia Konferencie o ľudskej dimenzii, prezentujúceho požiadavky súvisiace s ochranou a rozvojom ľudských práv a základných slobôd.

Riešenie problému ilegálnej imigrácie je považované za prioritu v rámci celej Európskej únie. Opatrenia prijímané Európskou úniou a jej členskými štátmi proti ilegálnej imigrácii vychádzajú zo skutočnosti, že nekontrolovateľná imigrácia osôb z tretích krajín ohrozuje stabilitu politického, ekonomického aj demokratického systému. (P. Nezník, 2005) Toto konštatovanie je podopreté zovšeobecneniami, ku ktorým dospeli orgány Európskej únie:

- Začína sa prejavovať nedostatočná integrácia imigrantov, pri ich vysokom počte pôvodná domáca populácia nie je schopná ich absorbovať.
- Dôsledkom je vytváranie izolovaných inokultúrnych spoločenstiev, ktoré si nevytvárajú pozitívny vzťah ku kultúre a zvykom pôvodného obyvateľstva.
- Vznikajú rôzne druhy napätí medzi pôvodným obyvateľstvom a novým etnikom, vznikajú prejavy rasizmu – spočiatku len voči menšine, neskôr obojstranne.
- Vytvára sa značná ekonomická záťaž voči systému sociálneho zabezpečenia, čo vytvára tlaky na zmenu tohto tradičného systému.
- V lokalitách, kde minority dosahujú vysokú početnosť, dochádza často k odchodu investorov, čo vedie k hospodárskemu úpadku takýchto regiónov.[1]

Za zdôrazňovaním problémov spojených s prijímaním imigrantov je strach. Občania sa boja negatívneho efektu, ktorý vraj majú prisťahovalci na ekonomiku, sociálny systém a vnútornú bezpečnosť.

V posledných rokoch sa v rámci európskeho programu zvýšil význam integrácie imigrantov, ktorí žijú a pracujú v EÚ. V nadväznosti na požiadavku zo zasadnutia Rady v oblasti spravodlivosti a vnútorných záležitostí v roku 2002 na vytvorenie národných kontaktných miest pre integráciu schválila Európska rada na svojom zasadnutí v júni 2003 príslušný mandát a vyzvala Komisiu, aby podávala výročné správy o migrácii a integrácii. Vo svojom oznámení o prisťahovalcoch, integrácii a zamestnanosti vymedzila Komisia holistický prístup k integrácii. [2] V novembri 2004 vyšlo prvé vydanie Handbook on Integration for policy-makers and practitioners (Príručky o integrácii politických činiteľov a pracovníkov).

Haagsky program prijatý na zasadnutí Európskej rady 4. až 5. novembra 2004 zdôrazňuje potrebu lepšej koordinácie vnútroštátnych integračných politík a iniciatív EÚ v tejto oblasti. V programe sa ďalej uvádza, že základom budúcich iniciatív v EÚ by mal byť rámec založený na spoločných princípoch, ktorý sa opiera o jasné ciele a spôsoby hodnotenia.[3]

Na zasadnutí Rady v oblasti spravodlivosti a vnútorných záležitostí 19. novembra 2004 sa prijali spoločné základné princípy, o ktoré sa má opierať koherentný európsky rámec pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín:

1. „Integrácia je dynamický, obojsmerný proces vzájomného prispôsobovania sa všetkými prisťahovalcami a obyvateľmi členských štátov“
2. „Integrácia znamená rešpektovanie základných hodnôt Európskej únie“
3. „Zamestnanosť je kľúčová pre proces integrácie a je základom pre účasť prisťahovalcov, teda toho, čím môžu prisťahovalci prispieť hostiteľskej spoločnosti a pre zviditeľnenie takejto účasti“
4. „Základná znalosť jazyka, histórie a inštitúcií hostiteľskej spoločnosti je nevyhnutná pre integráciu a umožniť prisťahovalcom túto základnú znalosť získať je predpokladom úspešnej integrácie“
5. „Úsilie v oblasti vzdelávania je kľúčové pre prípravu prisťahovalcov a hlavne ich potomkov na to, aby boli úspešnejší a aktívnejší členovia spoločnosti“
6. „Prístup prisťahovalcov k inštitúciám, ako aj k súkromným a verejným tovarom a službám na báze rovnosti s občanmi hostiteľských krajín a nediskriminačným spôsobom je nevyhnutným základom pre lepšiu integráciu“
7. „Časté kontakty medzi prisťahovalcami a občanmi členských štátov tvoria základný mechanizmus pre integráciu. Spoločné fóra, medzikultúrny dialóg, vzdelávanie o prisťahovalcoch a ich kultúrach a zlepšovanie životných podmienok v mestských oblastiach podporujú interakciu medzi prisťahovalcami a občanmi členských štátov“
8. „Praktizovanie rôznych kultúr a náboženstiev je garantované Chartou základných práv a musí sa chrániť, ak dané praktiky nie sú v rozpore s nedotknuteľnými európskymi právami alebo vnútroštátnym právom“
9. „Účasť prisťahovalcov na demokratickom procese a tvorení integračných politík a opatrení, najmä na miestnej úrovni, podporuje ich integráciu“
- 10: „Zovšeobecňovanie integračných politík a opatrení vo všetkých príslušných politických portfóliách a úrovniach vlády a verejných služieb je dôležité pri tvorbe a zavádzaní verejnej politiky“
- 11: „Stanovenie jasných cieľov, indikátorov a hodnotiacich mechanizmov je potrebné na to, aby sa prispôsobila politika, vyhodnotil pokrok v integrácii a zefektívnila výmena informácií“[4]

K tomu, aby opatrenia v rámci integračného procesu boli účinné, je nutné, aby boli proaktívne. Znamená to predovšetkým, aby boli na príslušnej regionálnej úrovni

spracované programy integrácie, do realizácie ktorých budú zapojení sociálni partneri a organizácie, vrátane zástupcov imigrantov. K základným pilierom, o ktoré sa opiera proces integrácie imigrantov, patria:

1. znalosť jazyka hostiteľskej krajiny,
2. prístup k zamestnaniu,
3. zabezpečenie bývania,
4. prístup k vzdelaniu,
5. zamedzenie akejkoľvek formy diskriminácie,
6. neustály monitoring a analýza situácie,
7. rozvoj a podpora pedagogiky spolužitia,
8. občianska účasť imigrantov na verejnom živote,
9. prispôsobenie sa verejných orgánov a služieb novej situácii.

Z hľadiska budúceho vývoja v oblasti imigračných tlakov na Európu ťažiskovou oblasťou sa stáva stredomorie. Na krajiny Južnej Európy sa neustále valia vlny imigrantov zo Severnej Afriky. Je potrebné uvedomiť si, že v údolí rieky Níl, v Sudáne, Čade sa neustále zvyšuje počet obyvateľstva, pričom zdroje na ich obživu sa nezväčšujú, naopak, v dôsledku drancovania prírodného prostredia a neustálych vojnových konfliktov sa zmenšujú. Odhady hovoria, že v týchto oblastiach je dnes asi 350 miliónov ľudí žijúcich v nedostatku. Bude Európa schopná týchto ľudí prijať a integrovať do svojej spoločnosti? Ak sa včas neprijmú účinné opatrenia a ak sa táto masa ľudí pohne smerom k Európe, bude to mať katastrofálne dôsledky. Je to veľmi významná bezpečnostná hrozba.

Nielen chudoba tretieho sveta a s ňou spojená migrácia osôb je významným, v tomto prípade vonkajším bezpečnostným rizikom, ale aj chudoba a nezamestnanosť domáceho obyvateľstva predstavuje bezpečnostné riziko, najmä, ak sa toto riziko dlhodobo podceňuje. Máme na mysli predovšetkým chudobu, nezamestnanosť a s tým spojené negatívne javy v marginalizovanej rómskej komunite.

Nemáme pritom na zreteli rómsku komunitu ako celok, ale časť rómskej komunity, ktorá sa doposiaľ nebola schopná adaptovať na podmienky života v súčasnej civilizovanej spoločnosti. Problém vidíme v prístupe, akým sa doteraz tzv. rómsky problém riešil. Zastávame názor, že riešenie spočíva v rovnocennom prístupe k všetkým obyvateľom bez ohľadu na to, či sa jedná o Róma, alebo ne – Róma.

Marginalizovaná časť rómskej populácie sa pasovala do pozície „sme tu, tak sa o nás postarajte“. Pritom ale vehementne poukazujú na to, že sú diskriminovaní v prístupe k vzdelaniu, práci, dokonca aj k sociálnej a zdravotnej starostlivosti. Takmer dokonale poznajú svoje práva, dôrazne ich aj uplatňujú. Pokiaľ však ide o povinnosti, dodržiavanie právnych noriem, ich plnenie je pre nich neznámym pojmom. Z takéhoto postoja je malý krôčik k páchaniu protiprávnej činnosti.

Trestná činnosť Rómov predstavuje vážny spoločenský problém, je ale nutné poukázať na to, že v súčasnosti nejstávajú štatistiky o ich skutočnom podiele na páchaní priestupkov a trestných činov. K tomu konštatovaniu dochádzame len na základe správ, ktorých sme denno-denne svedkami. Rómovia, páchajúci trestnú činnosť v súčasnosti už nie sú iba lapikurkári, páchajú závažnú trestnú činnosť lúpeží, obmedzovania domovej a osobnej slobody, dokonca vraždy. Nedávne prípady v obciach Buzica a Jasov sú toho jasným dôkazom.

Nemôžeme byť ľahostajní voči konaniu, keď deti páchajú trestnú činnosť na popud rodičov, pretože maloletých páchatel'ov nemožno postihnúť.

O Rómoch sa hovorí, že ich jediným bohatstvom sú deti. Je nutné toto príslovie poopraviť, pretože deti sa stávajú takmer jediným zdrojom obživy. Deti sú plodené preto, aby živili svojich rodičov prostredníctvom sociálnych dávok. Nie sú výnimočné prípady, ak sú deti zneužívané na žobranie, krádeže, prípadne na rôzne druhy vydierania za účelom získania peňazí.

Slovenskí Rómovia v hojnom počte emigrovali do niektorých krajín Európskej únie. Aj oni sa stávajú obeťami obchodovania s ľuďmi. Vo Veľkej Británii pôsobia v pakistanskej komunite, ktorá im je jazykovo príbuzná. Podľa údajov talianskej polície negatívne sa zapísali do vedomia turistov na Sicílii, kde gangy mladých Rómov zo Slovenska obťažovali turistov búchaním plastovými fľašami po kapotách áut, pokiaľ nedostali určitú čiastku peňazí. Po takejto skúsenosti turista do budúcnosti stráca záujem o danú dovolenkovú destináciu. Sú signály o tom, že po razantných opatreniach talianskej polície sa tieto gangy presúvajú do Španielska. Mladé rómske dievčatá sa taktiež stávajú obeťami sexuálneho zneužívania, častokrát dobrovoľne.

Pokusy integrovať Rómov do spoločnosti jestvujú od čias panovania Márie Terézie. Integrované opatrenia boli vždy poplatné danej dobe, vždy vyhovovali viac existujúcej vládnej moci ako samotným Rómom. Nemožno sa dnes čudovať ich prezieravému postoj.

Je nám všetkým jasné, že majoritná spoločnosť nikdy neprijme a ani nemôže prijať a akceptovať spôsob života, aký vedie v súčasnosti marginalizovaná časť Rómskej komunity. V rámci boja proti chudobe sú prijímané a realizované rôzne programy, v súčasnosti napr. lokálne stratégie komplexného rozvoja zamerané na pomoc obciam s minimálne 15% podielom rómskeho obyvateľstva. Je zaujímavé zistiť, ako boli zistené počty Rómov v jednotlivých obciach, keď oficiálna štatistika nejestvuje.

To ale nie je hlavný problém. Hlavný problém je v tom, že v minulosti a aj v súčasnosti sa vynakladajú obrovské finančné prostriedky na sociálne dávky, ktoré sú ale využívané neúčelne, pretože ich adresáti nevedia hospodáriť, žijú len pre prítomnosť. V dňoch sociálnych dávok je veľká hojnosť, o niekoľko dní opäť hlad. Túto situáciu zneužívajú úžerníci, žijúci v prostredí danej komunity, takmer celý objem sociálnych dávok končí v ich vreckách. Oni potom za vysoký „interes“ požičiavajú Rómom ich vlastné peniaze. Nebolo by rozumnejšie vyplácať sociálne dávky nie raz mesačne, ale raz týždenne? Ak to vedia robiť úžerníci, mohol by to vedieť aj štát.

Veľkým problémom je otázka bývania. Členovia marginalizovaných rómskych komunít nie sú ochotní platiť elektrinu, vodu, prípadne plyn, drevo na kúrenie. Navyše domy, v ktorých bývajú sú tak zdevastované, že po krátkej dobe nie sú vhodné na bývanie. Ak sa zväčší počet členov rodiny, k domu pribudujú chatrče, ktoré rastú zo dňa na deň. Problém je riešený tak, že sa postaví nové domy, aj keď s nízkym štandardom, kam sú títo Rómovia nasťahovaní. Za veľmi krátku dobu, zhruba do piatich rokov sú ale tieto domy tzv. vybývané. Znamená to, že sú tak zdevastované, že nie sú vhodné na bývanie. Príkladov z minulosti a aj prítomnosti je neúrekom, aj v našom blízkom okolí. Najnovšie sa riešila otázka na Luníku IX v Košiciach, kde musel byť panelový bytový dom zbúraný kvôli narušenej statike. Vznikli tu obrovské škody, ale nikto nie je braný na zodpovednosť. Neprispôsobiví Rómovia sa sťahujú z domu do domu, jeden byt zničia, druhý dostanú. Myslím že je namieste otázka, komu to prospieva?

Cez realizáciu projektov sa prelievajú veľké peniaze. Chybou všetkých projektov je to, že sú krátkodobé, že peniaze sú určené na vytvorenie vhodných podmienok na zlepšenie kvality života Rómov, ale nie na udržanie kvality života. Takto sa vlastne pohybujeme vždy v určitom kruhu. (D. Šlosár, 2009) Je potrebné zmeniť filozofiu prístupu k riešeniu

tzv. rómskeho problému. Z hľadiska riešenia sociálnych problémov na Rómov je potrebné prestať hľadiť ako na etnikum. Každý obyvateľ, občan štátu je nositeľom práv a povinností. Je potrebné pristupovať ku každému rovnako, dôsledne vyžadovať plnenie povinností, aj uplatňovať práva každého jedinca. A práve vo vyžadovaní povinností je naša spoločnosť nedôsledná. Je pohodlnejšie urobiť nejaké vyhlásenia, vyčleniť balík peňazí, po nejakom čase skonštatovať, že nastali nejaké pokroky, aj keď žiadne nenastali, ako riešiť problémy aj realizáciou aj nepopulárnych opatrení, bez ktorých ale nemôže dôjsť k zmene situácie.

Ak sa má v relatívne krátkom čase, teda za obdobie života jednej generácie niečo zmeniť, mali by sa prijať niektoré opatrenia, napríklad:

- 1.) Vyplácať dávky sociálnej starostlivosti týždenne – aj za cenu, že peniaze na to pôjdu práve z vyplácaných sociálnych dávok.
- 2.) Pri návrhu projektov na zlepšenie života Rómov vyčleniť prostriedky na udržanie toho, čo sa vybuduje, na udržanie kvality života.
- 3.) Zamestnať Rómov z marginalizovaných komunit aj za cenu umelej zamestnanosti – nedávať im peniaze len tak, je potrebné aby nadobudli pracovné návyky.
- 4.) Postupne ich integrovať do spoločnosti prostredníctvom selekcie – vybudovať nové sídliská s kompletnou vybavenosťou, vrátane pracovných príležitostí, kde umožniť bývanie tým členom marginalizovanej komunity, ktorý chcú pracovať, vzdelávať sa. Ak sa nebude vzdelávať, nebude pracovať, vráti sa späť do pôvodného prostredia. Nie je predsa možné, aby na tých, ktorí sa nechcú integrovať, doplácali ostatní.
- 5.) Vybudovať internátne školy, kde budú umiestnené deti neprispôsobivých rodičov, tým upraviť režim styku s deťmi tak, aby v čo najmenšej miere mohli negatívne ovplyvňovať výchovný proces.
- 6.) Pri vyplácaní sociálnych dávok uplatňovať princíp zásluhovosti.

LITERATÚRA:

A. THURZO: Dopad vstupu Slovenskej republiky do schengenského priestoru na slovenských občanov In: Zborník Informačná kampaň o dopadoch Schengenu na občanov SR a rizikách obchodovania s ľuďmi

D. ŠLOSÁR. 2009. E3dukácia Rómov. KSK : Košice, 150s. ISBN 978-80-970137-6-9.

P. Nezník: Takzvané dobro. Leibniz ako filozof kultúry, vedy a európskeho ľudstva. In: Andreášsky, E. (Ed.): Filozofia v kontexte globalizujúceho sa sveta. Zborník príspevkov z 3. slovenského filozofického kongresu konaného v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 7. – 9. novembra 2005. Bratislava: Iris, 2006, s. 232 – 239. ISBN 80-89238-08-4

Príloha I k Záverom predsedníctva, Európska rada, 4.-5. november 2004

Dokument Rady 14615/04 z 19. novembra 2004

Kontakt:

JUDr. Stanislav Križovský, PhD.

Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach

Kukučínova 17, 040 01 Košice

Tel.: 055/7274313, e-mal: stanislav.krizovsky@vsbm.sk

MOBILITA PRACOVNEJ SILY VERZUS NESTABILITA RODINNÝCH VZŤAHOV

Lešková Lýdia (SR)

Abstrakt: Migrácia za prácou je jav, ktorý je súčasťou globalizácie a v celosvetovom meradle má rastúcu tendenciu. Neustále znižovanie počtu pracovných miest v dôsledku nepriaznivého vývinu trhu práce a s tým spojenej zamestnateľnosti núti čoraz väčšie množstvo ľudí migrovať za prácou. Každé vycestovanie do zahraničia má veľký vplyv na život a vzťahy v rodine. Príspevok sa zaoberá pracovnou mobilitou, ktorá síce prináša ekonomické zabezpečenie rodiny, ale často i narušenie rodinných a sociálnych vzťahov.

Kľúčové slová: pracovná mobilita, migrácia za prácou, nestabilita rodiny.

1 Úvod

Migrácia a mobilita za prácou do zahraničia je celosvetový jav a považujú sa za súčasť globalizácie. Tento novodobý fenomén prináša na strane jednej možnosť privyrobiť si, finančne zabezpečiť svoju rodinu, ale na strane druhej spôsobuje odlúčenie členov rodiny. Takéto odlúčenie prináša so sebou aj negatíva v oblasti sociálnych vzťahov, ktoré po čase môžu začať stagnovať. Nie je neobvyklý aj jav vrcholiaci v nefunkčnosti rodiny, kde sa dôsledky prejavujú na všetkých jej členoch, nevynímajúc ani tých najzraniteľnejších, a to sú deti.

2 Migrácia a mobilita pracovnej sily

Mobilita rodín za prácou sa môže diať aj vďaka globalizácii. Globalizácia je jednou z najčastejšie diskutovaných tém súčasnosti. Pod pojmom globalizácia sa chápe proces, pri ktorom sa jednotlivé geopolitické oblasti postupne vzájomne zblížujú, a zároveň sa stávajú vzájomne závislejšími v rámci globálneho svetového systému. Globalizačný proces teda prináša pozitíva pre ekonomický rozvoj (Peter JUSKO, 2004, s. 58).

Doba globalizácie, neobmedzenej mobility a migrácie, prináša nové fenomény a aspekty do výchovy a spolužitia rodiny. Je na zváženie, akú hodnotu má finančné zabezpečenie získané opustením rodiny na určitý, niekedy až prídlhý čas, a akú hodnotu majú sociálne vzťahy. Každé vycestovanie do zahraničia má teda veľký vplyv na život a vzťahy v rodine, no je to dôsledok nepriaznivého vývinu zamestnanosti. Neustále dochádza k znižovaniu počtu pracovných miest, a tak mobilitu pracovnej sily nie je možné zastaviť (Anton FABIAN, 2007, s.108)

Mobilita ľudí za prácou je v dnešnom globálnom svete bežný jav. Stáva sa to hlavne, keď trh práce neposkytuje dostatočné množstvo práce pre ľudí a tí sú nútení ísť za prácou aj niekde mimo svojej krajiny. Každý človek ako individuálny jedinec môže mať rôzne dôvody k migrácii za prácou. Z hľadiska mobilizácie a mobility pracovnej sily možno rozlišovať mobilitu internú (vnútornú - medziregionálny rámec) a externú (vonkajšiu - zahraničná mobilita).

Externá pracovná mobilita je jedným z komponentov celkových medzinárodných migračných pohybov, ktoré sú viacdimeznionálne. Väčšina výskumov a zisťovaní poukazuje na možnosti získania lepšieho zamestnania a vyššej mzdy ako na podstatné činitele či hybnú silu migračného konania ľudí. Dynamika vývoja migrácie za prácou má v celosvetovom meradle rastúcu tendenciu. Veľký vplyv na vývoj migračného toku v SR malo sprístupnenie trhov práce väčšiny členských štátov EÚ, ktoré je založené

na podstate komunitárneho práva voľného pohybu pracovníkov a rovnakom zaobchádzaní. Právo voľného pohybu môžeme definovať ako:

- právo hľadať zamestnanie v inej členskej krajine EÚ ako je krajina pôvodu pracovníka,
- právo pracovať v inej členskej krajine,
- právo usadiť sa v inej členskej krajine,
- právo na rovnaké zaobchádzanie v prístupe k zamestnaniu, v prístupe k rovnakým pracovným podmienkam a ďalším výsadám umožňujúcim integráciu pracovníka v hostujúcej členskej krajine (Eneke HANZELOVÁ - Daniela KEŠELOVÁ - Zuzana KOSTOLNÁ, 2008, s. 43 – 44).

Prechod pracovnej sily z jedného štátu do iného štátu je motivovaný ekonomickými ale aj neekonomickými činiteľmi.

Je však zrejmé, že pre ľudí, ktorí sa rozhodnú pracovať v zahraničí, je najväčšou motiváciou vyššia mzda. Základné dôvody občanov pre migráciu za prácou sú:

- vyššia hospodárska úroveň cieľového štátu v porovnaní s hospodárskou úrovňou v pôvodnej zemi migranta,
- viac mzdových príjmov,
- situácia na trhu práce,
- zvýšenie kvalifikácie a získanie skúseností (Jana VAVREČKOVÁ, 2006, s. 47).

Ľudí k migrácii za prácou do zahraničia môže motivovať celkovo vyššia hospodárska úroveň cieľového štátu oproti hospodárskej úrovni jeho domovskej krajiny. Pre väčšinu populácie však predstavuje dominantné postavenie v rámci motivácie k práci v zahraničí úroveň pracovných príjmov v cieľovom štáte oproti úrovni pracovných príjmov v domácom prostredí.

Ak je na trhu práce v krajine pôvodu vysoká nezamestnanosť a je ťažké nájsť si tam zamestnanie, môže to viesť k rozhodnutiu migrovať do inej krajiny s cieľom prijať akékoľvek pracovné miesto, hoci aj menej kvalifikované. Každá krajina, ktorá chce aktívne riešiť problém nezamestnanosti a aspoň sčasti eliminovať migráciu za prácou do zahraničia a s tým často spojené aj negatívne dôsledky, musí si definovať silné a slabé stránky problému, pričom je nevyhnutné klásť dôraz na existujúce príležitosti ako aj možné riziká. Ak je jedným z dôvodov trh práce a nedostatok pracovných príležitostí, je potrebné prijímať adekvátne opatrenia politiky zamestnanosti, ktoré majú viesť k znižovaniu nezamestnanosti (aktívna politika trhu práce - systém podpory a pomoci občanom pri uplatnení sa na trhu práce prostredníctvom systému nástrojov aktívnej politiky. Nástrojmi aktívnej politiky trhu práce sú najmä vzdelávanie a príprava pre trh práce – rekvalifikácie, podpora vytvárania nových pracovných miest, podpora zamestnávania osobitných skupín občanov, podpora udržania pracovných miest, podpora prevádzky pracovných miest, podpora vypracovania projektov na oživenie zamestnanosti a podpory zamestnávania občanov so zdravotným postihnutím a pasívna politika trhu práce - dávka nezamestnanosti, systém dávok v hmotnej núdzi, prechod na trhu práce, vyplácanie predčasného starobného dôchodku osobám preddôchodkového veku).

Dôvodom k pracovnej migrácii odborníkov môže byť účasť na medzinárodných projektoch, rozvoj profesionálnych vedomostí, práca v špičkových zahraničných tímoch, ako i možnosť kariérneho postupu. Samozrejme nielen vysoko kvalifikovaní odborníci odchádzajú za prácou do zahraničia, aby si zvýšili kvalifikáciu alebo získali skúsenosti. I menej kvalifikovaní pracovníci odchádzajú do zahraničia, aby sa naučili

cudzí jazyk, s cieľom neskôr si nájsť lepšie uplatnenie buď v zahraničí alebo po návrate v krajine svojho pôvodu.

Dôvodov záujmu práce v zahraničí je viacero. Patrí medzi nich:

- cestovať a získavať životné skúsenosti a zdokonaľiť si jazykové kompetencie;
- možnosť vyššieho zárobku, možnosť získať odborné znalosti a tým zlepšiť svoje šance a pozíciu na domácom trhu práce;
- lepšie pracovné podmienky (t. j. pracovné prostredie, možnosti kariérneho rastu, sociálne podmienky súvisiace s výkonom práce).

V súvislosti s javom migrácie je potrebné poukázať na rozmanitosť osobnej situácie, rodinných a spoločenských okolností, lokálnych podmienok a možností, ktoré viedli k rozhodnutiu odísť z domovského prostredia. Taktiež je potrebné upozorniť na osobitosť situácie každého jednotlivca a podmienok v nových pôsobiskách (Daniel LUTHER, 2006, s. 9 – 13).

Rodina je z rôznych príčin nútená migrovať za prácou do inej krajiny. Môže to byť nezamestnanosť v štáte, alebo želanie vyššieho životného štandardu rodiny. Dôvody migrácie za prácou sa rôznia a záleží od toho, či sú to ženy alebo muži alebo celá rodina. Ak v zahraničí pracuje celá rodina, bolo by vhodnejšie, keby sa presťahovala celá. Je lepšie pre rodinu, ak sú všetci spolu a plnia všetky svoje funkcie, akoby mali byť rozdelení a o deti sa starajú starí rodičia.

Na základe rôznych výskumov sa zistilo, že najzákladnejším faktorom odchodu ľudí do zahraničia bez ohľadu na vek, vzdelanie či rodinný stav sú ekonomické dôvody. Tieto výskumy tiež ukazujú, že muži sú ochotnejší častejšie vycestovať za prácou do zahraničia ako ženy. Môže to súvisieť so skutočnosťou, že muži ako živitelia rodiny majú väčšiu zodpovednosť za materiálne zabezpečenie rodiny a ženy ako matky detí majú väčšiu emocionálnu zodpovednosť za udržanie rodiny. To však neznamená, že ženy neodchádzajú za prácou do zahraničia vôbec.

3 Dopady migrácie za prácou na rodinu

Ideál rodiny s dvoma rodičmi nie je v reálnom živote vždy naplňovaný, no napriek tomu má svoj stály význam. Kvalitný vzťah medzi rodičmi je modelom, podľa ktorého sa deti učia vytvárať svoje budúce vzťahy. Preto by deti mali vnímať cit, vzájomnú podporu a spoluprácu v rodine a dobré vzťahy rodiny so širším okolím (Irena SOBOTKOVÁ, 2007, s. 176).

Štúdie, ktoré sa zaoberajú výskumom vplyvu pracovnej mobility a migrácie za prácou, si väčšinou kladú za cieľ objasniť dopady tohto celosvetového fenoménu na sociálne vzťahy a rodinu. „Keď je to naháňanie za peniazmi, za mamonou, tak je to bezohľadné rozhodnutie. Je to na úkor spolužitia členov rodiny. Všetci sa odcudzujú. Škodí to aj manželstvu.“ (Jarmila BARÁTOVÁ, 2007, s. 309 – 311).

Migrácia za prácou vo veľkej miere ovplyvňuje život rodiny i jednotlivé sociálne vzťahy jej členov. Za odchod za prácou sa často platí vysoká cena. Člen rodiny, ktorý odchádza do zahraničia, musí zvládnuť obrovskú psychickú záťaž - vlastné zamestnanie v cudzine, ale aj odlúčenie od svojej rodiny. Postupom času v dôsledku cestovania za prácou môže tiež medzi ľuďmi, ktorí žijú v partnerskom zväzku, dochádzať k odcudzeniu, vynárajú sa problémy s výchovou detí, oslabuje sa kohézia rodiny a neraz nastáva aj jej rozpad. Ak odchádza za zamestnaním muž, tzv. „slamené vdovy“ takisto musia zvládnuť dvojité zaťaženie - vlastné zamestnanie, ale aj starostlivosť o domácnosť a príbuzných. To neraz znamená i nutnosť ujať sa časti tzv. mužskej práce, ktorú predtým vykonával manžel (Jana ANDRUCHOVÁ a kol., 2007, s. 95-97).

V súčasnosti sa vyskytuje často fenomén odchádzania celých rodín za prácou do zahraničia. Je to spôsobované nepriaznivými ekonomickými a sociálnymi okolnosťami v domovskej krajine (Daniel LUTHER, 2006, s. 140 – 141).

Odčlenenie sa člena rodiny od pôvodného prostredia, ako aj jeho postupné včleňovanie do nových životných situácií zahrňuje v sebe aspekty vnútorného konfliktu. Prerušenie osobných kontaktov, s rodičmi, súrodencami, s partnerom, so svojimi deťmi a taktiež ostatnými príbuznými a priateľmi, je emocionálne mimoriadne deprimujúce a komplikované nejasnou perspektívou. Okrem emocionálnej frustrácie zo strany domova možno medzi stresujúce faktory zaradiť nutnosť zvládnuť miestny jazyk na primeranej úrovni, nájsť si prácu a ubytovanie, zoznámiť sa s novým prostredím, nielen vo fyzickom, ale aj v hodnotovom význame.

Migrácia so sebou prináša množstvo sociálnych, či už priaznivých alebo nepriaznivých, dopadov. Ide o dopady najmä na rodinu, na jej schopnosť adaptovať sa na situácie súvisiace s migračnými procesmi. Najčastejšou príčinou je ekonomická situácia rodín, teda nedostatok práce a nízke mzdy v domovskej krajine. Sťahovanie rodín alebo jej jednotlivých členov do zahraničia má výrazný dopad na fungovanie rodiny a rodinných sietí (Erika MUROVÁ, 2009).

Krízy, ktoré môžu nastať v súvislosti s odchodom jedného alebo oboch rodičov u detí, sa môžu nazvať aj „krízami z životných zmien“, kde spúšťačom sa stáva práve odchod rodiča, vzniknutá nová situácia, kde výchovnú úlohu oboch rodičov preberá jeden rodič. Dospelí jedinci spravidla chápu, že akokoľvek je kríza vo svojich počiatkoch bolestná, nie je to žiadne absolútne zlo, ktoré by muselo jedinca bezpodmienečne zlomiť alebo zničiť. Naopak, dieťa a mladý človek väčšinou sám nemá dostatočné skúsenosti k rýchlemu a úspešnému prekonaniu krízy, ale o to je jej priebeh nebezpečnejší. Nezanedbateľnú úlohu pri riešení ťažkých životných situácií zohráva emočná podpora a potvrdenie správnosti jednania zo strany vrstovníkov, pričom v situácii, keď chýba autorita rodiča v rodine v dôsledku odchodu za prácou na dlhšie obdobie, je možné, že vrstovnícka skupina sa stane negatívnym výchovným činiteľom. Ide hlavne o prípady, ak dieťa či mladý trpí zlými pocitmi v súlade so smútkom zo „straty“ rodiča, zo straty určitej identity, podľa ktorej sa mal formovať a socializovať. Všetky tieto faktory môžu viesť k asociálnemu vývoju u jedinca (Richard JEDLIČKA a kol., 2004, s. 194).

Pri pohľade na opačnú stranu je možné povedať, že kríza z odlúčenia nastáva aj u rodiča, ktorý za prácou odchádza. Ten sa ocitá v cudzom prostredí, bez akýchkoľvek doterajších sociálnych väzieb, mimo obvyklých kontaktov a možnosti pomoci od rodiny a priateľov. O to ťažšou situáciou je tá, ak kríza vznikne v dôsledku očakávania pozitívnych udalostí, ktoré nie sú naplnené, ale naopak sa stanú zdrojom neúmerného stresu a mnohých neistôt (Richard JEDLIČKA a kol., 2004, s. 171).

Ekonomická migrácia v rámci Slovenska ako aj do zahraničia, výrazne ovplyvňuje fungovanie rodiny a rodinných sietí:

- Mení sa deľba rôl v rámci nukleárnej rodiny, ktorá sa stáva na istý čas rodinou neúplnou, ako aj funkcia širšej rodiny a príbuzenstva voči takejto nukleárnej rodine.
- Často dochádza k miešaným manželstvám, z ktorých potom môže vyplývať aj zvýšená rozvodovosť, príčinou ktorej sú rôzne kultúrne, náboženské alebo iné nezhody.
- Odlúčené rodiny- často odchádza do zahraničia jeden z partnerov, ale niekedy aj obaja a deti ostávajú v starostlivosti starých rodičov -po čase sa taká rodina stane nefunkčnou .

- Mení sa rodinná súdržnosť - tým, že sa rodina sťahuje za prácou stráca kontakty so širším rodinným prostredím.
- Zmeny v každodennom spôsobe života členov rodiny.
- Detí migrantov majú často krát v školách jazykové problémy a školy ich zaraďujú do skupín na základe schopností (Jozef BREZÁK, 2005, s. 275-280).

4 Záver

Odchod za prácou do zahraničia má okrem nepriaznivého vplyvu, na stabilitu či už rodiny alebo iných sociálnych vzťahov, aj značný pozitívny vplyv. Týka sa to najmä toho, že podpora ich zamestnanosti v zahraničí môže znížiť riziko, že so svojou rodinou upadnú do chudoby. Zároveň sa môžu vybudovať nové sociálne väzby, medzinárodné kontakty a taktiež dôležité skúsenosti. Zasielanie peňažných prostriedkov, ktoré sú zvyčajne niekoľkonásobne vyššie ako za rovnako vykonanú prácu v domovskej krajine, tiež prispievajú k lepšej ekonomickej a sociálnej stabilite rodín. Mobilita za prácou prináša so sebou aj rôzne dopady. Cestovanie za prácou často spôsobuje problémy v manželstve a v rodine, pričom najväčšími rizikami pracovnej mobility sú najmä: riziko odcudzenia, riziko nehovorenia o problémoch, riziko emocionálneho vyčerpania a zhoršenia komunikácie, riziko vzniku neúplnej rodiny.

Nedá sa jednoznačne povedať, že migrácia za prácou predstavuje pre rodinu len negatíva v podobe narušenia vzťahov a väzieb v rodine. Určite to vyvažujú i pozitíva v podobe zlepšenia ekonomickej situácie rodiny. Nesmierne dôležité je zváženie tak závažného kroku, akým je migrácia za prácou obzvlášť vtedy, ak sa migrácia dotýka nielen jednotlivca ale aj jeho rodiny. V takom prípade je potrebné uvažovať o možnosti vytvorenia pracovných podmienok pre oboch dospelých členov rodiny, ako aj vytvorenie podmienok pre deti a ich zdravý všestranný harmonický vývoj.

Literatúra

- ANDRUCHOVÁ, Jana a kol. 2007. Tu a teraz: sondy do života žien 45+, Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 119 s. ISBN 978-80-88935-95-7.
- BARÁTOVÁ, Jarmila. 2006. Vplyv migrácie na súčasnú rodinu (na príklade obce Pitelová). In: Slovenský národopis. Slovak Academic Press : Bratislava, roč. 54, č. SN3/2006, s. 310-340, ISSN 1335-1303.
- BREZÁK, Jozef. 2005. Úvod do štúdia demografie (najmä pre sociálnu prácu a sociálnu politiku), Bratislava : Lúč, 280 s. ISBN 80-7114-496-7.
- FABIAN, Anton: Spoločenské a cirkevné premeny v postoji k rozvedeným. In: Rodina v súčasnom svete. Sociálna služba a pastorácia rodín. Zborník z vedeckej konferencie 23. novembra 2007. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity 2007, s. 107 - 112. ISBN 978-80-7141-587-9.
- HANZELOVÁ, Eneke - KEŠELOVÁ, Daniela - KOSTOLNÁ, Zuzana. 2008. Migranti zo Slovenska v zahraničí: fakty a súvislosti. In: Rodina a práca - Aktuálne otázky migrácie do zahraničia v optike výskumu, Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, roč. 4, č. 2, s. 39-78, ISSN 1336-7153.
- JEDLIČKA, Richard a kol. 2004. Děti a mládež v obtížných životních situacích, Themis : Praha, 478 s. ISBN: 80-7312-038-0.
- JUSKO, Peter. 2004. Sociálna politika pre sociálnych a misijných pracovníkov. Banská Bystrica, 146 s. ISBN 80-8083-018-5.

- LUTHER, Daniel. 2006. E/Migrácie a Slovensko. Diverzita ako faktor transformácií identít, Bratislava : Ústav etnológie SAV, Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici. 192 s. ISBN 80-88997-32-1.
- OECD. International Migration: The human face of globalisation. Medzinárodná migrácia: Ľudská tvár globalizácie. 2009. OECD. 160 s. ISBN: 9789264061644
- MÜHLAN, Eberhard. 1997. Buď o.k., otec!, Martin : Advent Orion, 202 s. ISBN 80-8819-66-6.
- MUROVÁ, Erika. Slovensko a migračné procesy.
In:<http://www.sspr.gov.sk/texty/File/konfera2/Konferencia/Murova/migracia.pps#261,5> (31.10.2009).
- NEZNÍK, P.: Takzvané dobro. Leibniz ako filozof kultúry, vedy a európskeho ľudstva. In: Andreánsky, E. (Ed.): Filozofia v kontexte globalizujúceho sa sveta. Zborník príspevkov z 3. slovenského filozofického kongresu konaného v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 7. – 9. novembra 2005. Bratislava: Iris, 2006, s. 232 – 239. ISBN 80-89238-08-4
- SOBOTKOVÁ, Irena. 2007. Psychologie rodiny, 2. prepracované vydanie, Praha : Portál, 224 s. ISBN 978-80-7367-250-8.
- ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach. Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- VAVREČKOVÁ, Jana a kol. 2006. Migrace odborníků do zahraničí a potřeba kvalifikovaných pracovních sil, Praha : VÚPSV, 84 s. ISBN 80-87007-00-X.

Adresa autorky:

PhDr. Ing. Lýdia Lešková, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku,
Teologická fakulta Košice, Katedra sociálnej práce
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: leskova@ku.sk

Nezaměstnanost v sociálně vyloučených romských lokalitách

Švingalová Dana, Kotlár Miroslav (ČR)

Abstrakt: Cílem příspěvku je analyzovat nezaměstnanost a související sociální problémy v sociálně vyloučených romských lokalitách Libereckého kraje. Šetření bylo provedeno na základě řízených rozhovorů terénních pracovníků s náhodně vybranými klienty. I když výsledky šetření není možné generalizovat, ukazuje se, že problém nezaměstnanosti, nízké úrovně vzdělání a dalších souvisejících problémů je velmi palčivý a je třeba hledat opatření na řešení tohoto problému. V závěru příspěvku je proto stručně pojednáno o pracovní agentuře, její činnosti a specifikách. Agentura vychází z předpokladu, že právě pravidelný příjem je z legální pracovní činnosti je tím hlavním prostředkem k tomu, jak se vymanit ze života sociálně vyloučené lokality. Další možností, jak zvýšit možnost uplatnění na trhu práce, je absolvování kvalifikačního kurzu pro pracovníky v sociálních službách se zaměřením na terénní služby v sociálně vyloučených lokalitách.

Klíčová slova: nezaměstnanost, sociálně vyloučené romské lokality, pracovní agentura, Liberecké romské sdružení.

Základní teoretická východiska

Sociální vyloučení je jedním z vážných problémů moderní společnosti. Termín sociální vyloučení se poprvé objevil ve francouzské literatuře v 70. letech minulého století. Za autora je označován Lenoir, který v roce 1974 publikoval knihu *Les Exclus: un Francois sur Dix* (Vyloučení, jeden Francouz z deseti). Pojem sociální vyloučení se začal používat hojně v 80. a 90. letech min. stol. v západoevropských zemích. Byl to zástupný pojem pro výraz „chudoba“, který evokuje pouze nedostatek hmotných zdrojů, ale dostatečně nezohledňuje důležité kritérium kvality sociálních vztahů.

Odhaduje se, že v EU žije asi 60 milionů lidí v chudobě. Ačkoli chudoba není totožná se sociálním vyloučením, je jedním z jeho projevů. (Navrátil a kol., 2003, str. 15)

Sociální vyloučení lze označit jako sociální segregaci. V jejím důsledku mají určití jednotlivci, rodiny, případně skupiny i celá lokální společenství (komunity) omezený přístup ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém životě společnosti. (Šlosár, 2008) Typicky se sociální vyloučení projevuje nízkou kvalifikací, obtížemi při uplatnění na trhu práce, nízkými příjmy a chudobou, problematickou kvalitou bydlení, horším zdravotním stavem. (Navrátil a kol., 2003, str. 28)

Mnohé zdroje (např. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit*, 2006, str. 9, Navrátil a kol., 2003, str. 28) se shodují v tom, že větší riziko sociálního vyloučení lze nalézt často u těch osob, které jsou mj. nedostatečně vzdělané, dlouhodobě nebo opakovaně nezaměstnané a příslušníci různých menšin, kam bezesporu patří i Romové. I když není možné klást rovnítko mezi pojmy „Rom“ a „sociálně vyloučený“, v dnešní době se vyčleňuje zvlášť pojem sociálně vyloučená romská lokalita. V souladu s některými odbornými zdroji (např. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit*, 2006, str. 10) chápeme pod pojmem sociálně vyloučená romská lokalita prostor obývaný skupinou, jejíž členové se sami považují za Romy a/nebo jsou za Romy označováni svým okolím, a jsou sociálně vyloučeni. Na jedné straně se může jednat o jednotlivý dům, ve kterém žije několik jednotlivců či rodin, nebo celou městskou čtvrť

čítající několik stovek nebo dokonce tisíc obyvatel na straně druhé. Tento prostor je jak místem, do něhož jsou „vyloučení“ odkázáni, tak i místem, které se na jejich vyloučení podílí.

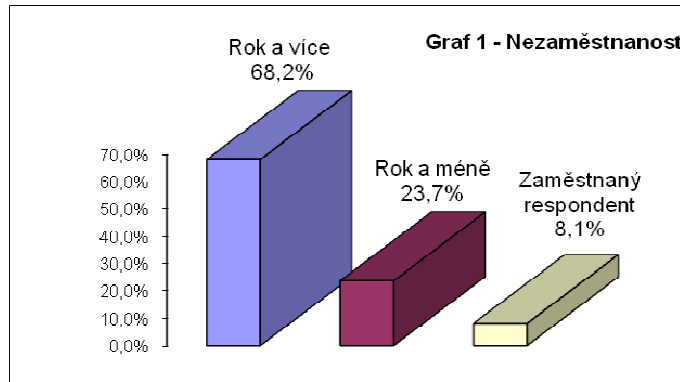
Nezaměstnanost je tím nejdůležitějším jevem, který prostupuje téměř každého obyvatele sociálně vyloučené lokality a od kterého se odvíjí další sociálně patologické jevy. Pravidelný příjem je pak zásadním determinujícím faktorem pro možnost vymanit se ze sociálně vyloučené lokality. (Nezík, 2005)

Sociálně vyloučení Romové v produktivním věku jsou v naprosté většině případů nezaměstnaní a v naprosté většině případů z této naprosté většiny nezaměstnaní dlouhodobě. (Hirt, Jakoubek, 2006, str. 91)

Průzkum nezaměstnanosti a souvisejících jevů v sociálně vyloučených romských lokalitách

Příspěvek vychází ze šetření Libereckého romského sdružení, o.s., (*dále již jen LRS*), které uskutečnilo v sociálně vyloučených lokalitách v Libereckém kraji v době od 12.2007 do 7.2009 průzkum zaměřený na problematiku nezaměstnanosti a dalších souvislostí.

Šetření bylo prováděno v romských sociálně vyloučených lokalitách Libereckého kraje. Podílelo se na něm 8 zaškolených profesionálních terénních pracovníků, z toho 5 Romů, kteří si náhodně vylosovali 193 respondentů ze svých, více jak 700 klientů, s nimiž pracují v rámci terénní sociální služby LRS déle než 6 měsíců. Průzkum byl pak proveden na základě řízeného (strukturovaného) rozhovoru s náhodně vybranými respondenty ve věku od 18 do 60 let, z nichž bylo 98 mužů a 95 žen.

Jak ukázaly výsledky průzkumu (viz graf č. 1), počet nezaměstnaných činí celkem 91,9%, což značně převyšuje průměrný počet nezaměstnaných v naší republice, a to i v době celosvětové krize. Jedná se většinou o nezaměstnanost dlouhodobou, tj. trvající déle než rok. Tento údaj však velmi dobře koresponduje např. s údaji uvedenými v *Analýze sociálně vyloučených romských lokalit* (2006, str. 41): Nezávisle na celkové míře nezaměstnanosti v regionu byla ve většině zkoumaných lokalit zaznamenána míra nezaměstnanosti mezi 90 – 100 %. Velice často se jedná o dlouhodobou (mnohdy několikaletou) anebo opakovanou nezaměstnanost.

Další analýzou bylo zjištěno, že dlouhodobá nezaměstnanost postihuje méně respondenty žijící ve velkých městech (Liberec, Jablonec n. Nis.). Je to dáno stále ještě větším množstvím pracovních příležitostí v těchto lokalitách než např. v malých městech a v lokalitách příhraničních (např. Nové Město pod Smrkem), kde je celkově nezaměstnanost dlouhodobě vyšší.

Délka pracovního poměru se u žen pohybovala v rozmezí od 1 měsíce do 8 let. Nejčastějším povoláním byla uklízečka, dělnice, kuchařka, pomocná síla, pedagogický asistent a pracovník v terénních sociálních službách.

Délka pracovního poměru u mužů byla od 1 měsíce do 16 let. Pouze 2 osoby pracují jako osoby samostatně výdělečně činné (podnikající). Jeden respondent pracuje jako policista. Nejčastějším povoláním u mužů byl pomocný dělník nebo dělník.

Za nejčastější příčiny ztráty zaměstnání byla zjištěna výpověď ze strany zaměstnavatele, u žen odchod na mateřskou dovolenou a poté již nenavrácení se do pracovního poměru a v neposlední řadě také zdravotní stav respondentů. Neutěšený zdravotní stav obyvatel sociálně vyloučených lokalit vyplývá ze špatné kvality bydlení, nedostatečných hygienických podmínek a v neposlední řadě i ze samotného nezdravého životního stylu těchto obyvatel. Invalidní důchod (celkový nebo částečný) pobírá 14 % respondentů.

Zajímavé jsou výsledky, které ukazují podíl zaměstnaných a nezaměstnaných na trhu práce v závislosti na výši dosaženého vzdělání. Vycházeli jsme z premisy, že čím vyšší je dosažené vzdělání, tím lepší je možnost pracovního uplatnění.

Předpokládali jsme, že největší skupinu dotazovaných budou tvořit lidé, kteří absolvovali vzdělání na speciální škole (tj. dříve zvláštní nebo pomocné škole, resp. dle současné školské terminologie základní škole praktické nebo speciální). Výsledky však ukázaly, že pouze 13% z celkového počtu dotazovaných absolvovalo vzdělání na speciální škole (v poměru 6 % u žen a 7% u mužů). Vzdělání na „běžné“ základní škole ukončilo jako nejvyšší dosažené vzdělání 66% respondentů, i když 41% z nich neukončilo základní vzdělání v řádném, tj. 9. ročníku, nýbrž dříve. Celkově jde tedy o 79% respondentů, kteří mají nejvyšší ukončené vzdělání základní, což celkem dobře koresponduje s údaji v odborných zdrojích - např. Matoušek (2005, str. 302) uvádí, že 80% českých Romů má pouze nejvyšší dosažené vzdělání základní.

Druhou nejpočetnější skupinu tvoří lidé s nejvyšším dosaženým vzděláním - tříletý učňovský obor - 13% z celkového počtu (převažovali zde muži). Mezi nejčastější učební obory patřily u mužů např. sklář, tesař, malíř, obuvník, zedník, truhlář. U žen byl nejčastějším oborem prodavačka a následně technické obory.

Nejvyššího vzdělání na dvouletém učňovském oboru dosáhlo 5% respondentů. Nejméně respondentů mělo nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské s maturitou (pouze v 3%). Ani jeden respondent neměl nejvyšší dosažené vzdělání vysokoškolské.

Více jak polovina respondentů se již po ukončení nejvyššího dosaženého vzdělání žádnou formou dále nevzdělává (větší poměr je na straně žen), což samozřejmě také ztěžuje jejich uplatnění na trhu práce. Většina respondentů, kteří se dále vzdělávají nebo vzdělávali, tvoří lidé, kteří jsou zaměstnaní a jejichž nejvyšší dosažené vzdělání je vyučení. (D.Šlosár, 2009) K formám a obsahu dalšího vzdělávání přiřazujeme zejména řídičské oprávnění a dále různé formy kvalifikačních a rekvalifikačních kurzů, nejčastěji organizované a zajišťované úřady práce.

Z našeho průzkumu vyplývá, že u respondentů s nejvyšším dosaženým vzděláním základním dosahuje nezaměstnanost hodnoty 73%, pouze 27% respondentů s nejvyšším dosaženým vzděláním základním je tedy zaměstnaná. Zejména u respondentů

s nejvyšším dokončením vzděláním středním (střední odborná učiliště) se znatelně prokazuje vliv vzdělání na možnost pracovního uplatnění, neboť 53% těchto respondentů je zaměstnaných. Nejlépe jsou na tom respondenti s dokončenou střední školou s maturitou, kteří jsou všichni zaměstnaní (2 ženy jsou na mateřské dovolené).

Obecně je známo, že velkým problémem u osob sociálně vyloučených je práce „na černo“. Odhaduje se, že 20 – 30 % ekonomicky aktivní romské populace získává prostředky k obživě nelegálně. (Nečas, 1999, str. 113) I když v našem průzkumu 59% respondentů odpovědělo, že práci „na černo“ nevykonává nikdy, téměř polovina respondentů přiznala, že tuto práci vykonává ať již příležitostně, občas nebo často (i pravidelně několikrát týdně). Toto přiznání se vyskytovalo nejvíce u respondentů žijících ve velkých městech, kde je mnohem více pracovních příležitostí, včetně nelegálních. Práci „na černo“, podle zjištěných informací využívají více muži než ženy. Formy práce „na černo“ jsou velmi různorodé: výkopové práce, pomocné stavební a demoliční práce, úklidové práce apod.

Je přirozené, že se osoby ze sociálně vyloučených lokalit chtějí alespoň něčím přiblížit standardu dnešní společnosti, a tak i pod vlivem reklamních kampaní podléhají nabídkám různých typů velmi „neseriozních“ půjček. Terénní pracovníci se ve své praxi často setkávají se situacemi, kdy se klient snaží splácet své dluhy, ovšem nasmlouvání pracovníci pověřeni vybíráním splátek vystavují doklady na výrazně nižší finanční obnos, než skutečně dostávají s odůvodněním, že ze splátky jsou odečteny jakési úroky z úroků za nedodržení termínu splátky. Jinou stránkou jsou pak podmínky, za kterých lze půjčku získat. Zcela se ignoruje, že u osob ze sociálně vyloučeného prostředí je evidentním problémem pravidelný příjem. Pracovníci jsou hodnoceni za počet uzavřených půjček či celkovou výši poskytnuté finanční částky a získají svou odměnu nezávisle na budoucích obtížích klienta se splácením půjčky. Zřejmě i to je důsledek nastavení exekutorských možností v České republice. Zadluženost v sociálně vyloučených lokalitách tak jde ruku v ruce s poptávkou po tzv. práci „na černo“, protože plat zadlužené osoby v případě legálního zaměstnání je po jednom, maximálně dvou měsících zabavován exekutory. Proto zadlužené osoby jsou přímo nuceni vyhledávat nelegální zaměstnání.

Na základě informací ze šetření lze říci, že míra zadluženosti vedle míry nezaměstnanosti v dané lokalitě je přímo úměrná poptávce po práci „na černo“. Nechráněný pracovní poměr je vždy velmi rizikový, přičemž případné následky nese zaměstnanec i zaměstnavatel. Mnoho respondentů si již dnes uvědomuje skutečnost, že z práce „na černo“ vyplývají vážná rizika pro jejich další život - např. z neplacení důchodového pojištění vyplývá i nezapočítání doby do odpracované doby nutné k přiznání všech typů důchodů (invalidního, starobního, vdovského, sirotčího).

Je potěšující, že nikdo ze zkoumaného vzorku neuvedl, že se vyplatí žít pouze ze sociálních dávek. Nejčastější uváděné důvody, proč se nevyplatí žít ze sociálních dávek, byly: dávky jsou nízké, pracovat je normální, práce znamená nezávislost člověka, člověk se má dobře, když pracuje; apod. Ukazuje se, že sociální systém v České republice není již nastaven tak demotivujícím způsobem, aby podporoval způsob života „na sociálních dávkách“. Ani počet dětí není již v tomto ohledu finančně lukrativní. U zkoumaného vzorku bylo zjištěno, že průměrný počet dětí je 2,4.

Pokusili jsme se také analyzovat ze subjektivního hlediska respondentů příčiny ztíženého uplatnění na trhu práce, resp. nezaměstnanosti. Ve 23% případů bylo uváděným důvodem ztíženého pracovního uplatnění nedostatečné vzdělání, z čehož lze usuzovat, že tato část respondentů si uvědomuje důležitost vzdělání vzhledem

k uplatnitelnosti na trhu práce. Zajímavé je, že pouze 19% respondentů uvedlo jako faktor, který považují za ztížení pracovního uplatnění - etnickou příslušnost (Rom/Romka). Jako další důvody byly např. uváděny: vysoká nezaměstnanost v dané lokalitě, nevhodný obor, ve kterém se dotyčný vyučil, problémy se zaměstnavatelem ohledně zápočtového listu, dlouhodobá nezaměstnanost respondenta a špatný zdravotní stav.

Je velmi potěšující, že 67% respondentů uvedlo, že zná někoho ve svém okolí, který má díky svému vzdělání práci. Nejčastěji se jednalo o příbuzné, známé, souseda, kamarády nebo např. svého šéfa. Pouze 33% uvedlo, že nikoho takového ve svém okolí nezná. Tyto výsledky jsou v rozporu s některými informacemi obsaženými v odborné literatuře – např. Smolík (2008, str. 36): V přirozeném okolí sociálně vyloučených jedinců nadto velmi často zcela absentují osoby, jež je možné vnímat jako vzory úspěchu dosaženého prostřednictvím vzdělání. Následné vnímání hodnoty vzdělávání jakožto velmi sporné je tak, z pohledu obyvatel sociálně vyloučených lokalit, logickým důsledkem tohoto stavu.

Závěr

Na základě dosavadních několikaletých zkušeností LRS s terénní sociální prací, volnočasovými aktivitami, přípravným klubem pro předškolní děti apod. je posilováno naše přesvědčení, že právě komplexnost poskytovaných služeb a jejich provázanost může být jedním z prostředků řešení sociálního vyloučení, a tím i mnoha dalších, variabilních, souvisejících sociálně patologických aspektů.

V roce 2008 vznikla při LRS pracovní agentura. Pracovní agentura se zaměřuje na vyhledávání pracovních pozic zejména pro klienty terénních sociálních pracovníků. Agentura disponuje aktuálně 150 klienty, kteří prokázali, že pracovat chtějí a umějí. Do poloviny roku 2009 zajistila agentura zaměstnání pro 58 osob. Tato pracovní agentura se významně odlišuje od činnosti jiných pracovních agentur. Např. je třeba důsledně dohlížet na docházku pracovníků do zaměstnání, na pracovní výkon a pracovní „morálku“ zaměstnanců, zajistit jim dopravu na pracoviště a zpět a v případě potřeby i ubytování. Výplatní termín není měsíční, ale týdenní.

Tyto, ale i další motivační prvky mohou přibližovat klienty k běžnému životu většiny spoluobčanů, k tomu, aby si dokázali sami aktivně hledat, najít a zejména udržet zaměstnání. Zkušenost s pravidelným příjmem je právě klíčem k vymanění se ze života sociálně vyloučené lokality a komunity. Teprve potom je možné nalézt nové bydlení pro sebe a rodinu a hlavně udržet si ho pravidelným placením nájemného a nákladů na služby spojené s bydlením.

I když není snadné nacházet širokou nabídku pracovního uplatnění pro naše klienty - pracovní zakázky jsou odvislé od poptávek různých firem, pracovní agentura se stala nedílnou součástí komplexnosti služeb Libereckého romského sdružení.

Činnost, efektivnost a výsledky agentury lze však kvalitně hodnotit až v delším časovém horizontu. Současné výsledky však již naznačují, že pracovní agentura, s akcentem na její specifika, by mohla být přínosným prvkem v rámci komplexnosti služeb proti sociálnímu vyloučení.

Jedním z mnoha produktů komplexnosti služeb jsou i akreditované vzdělávací akce, v nichž využíváme dosavadních zkušeností. Liberecké romské sdružení, o.s. je akreditováno jako vzdělávací instituce Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. LRS získalo mj. akreditaci pro realizaci kvalifikačního kurzu pro pracovníky v sociálních službách se zaměřením na terénní

služby v sociálně vyloučených lokalitách. Jedná se o ojediněle takto zaměřený kurz v naší republice. V roce 2009-2010 proškoluje 19 pracovníků v terénních sociálních službách Královehradeckého kraje, které získají úspěšným absolvováním kurzu plnou kvalifikaci pro tuto pracovní pozici. Vzhledem k tomu, že kurz má u účastníků velmi dobrý ohlas, na jaře 2010 plánujeme realizaci dalšího kurzu pro Liberecký kraj. Uchazečem pro přijetí do kurzu může být osoba starší 18-ti let, s minimálně dokončeným základním vzděláním a trestně bezúhonná. V případě, že uchazeč tato kritéria splní a zároveň má motivaci takovou práci vykonávat, je to možné i z řad osob sociálně vyloučených. Získáním hodnotného dalšího vzdělání se zvyšuje možnost být zaměstnaný jako pracovník v terénních sociálních službách, získat stálé pracovní místo a mít pravidelný příjem. Do budoucna máme zájem rozšířit kurzy i na další kraje v republice.

Literatura:

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. 2006. Praha : MPSV, 117 s.

HIRT, T., JAKOUBEK, M. 2006. *Romové v osidlech sociálního vyloučení.* Plzeň : Aleš Čeněk, 414 s. ISBN 80-86898-76-8.

NAVRÁTIL, P. a kol. 2003. *Romové v české společnosti.* Praha : Portál, 224 s. ISBN 80 – 7178 – 741 – 8.

NEČAS, C. 1999. *Romové v České republice včera a dnes.* Olomouc : Vydavatelství UP, 129 s. ISBN 80-7067-952-2.

NEZNÍK, P.: Takzvané dobro. Leibniz ako filozof kultúry, vedy a európskeho ľudstva. In: Andreánsky, E. (Ed.): *Filozofia v kontexte globalizujúceho sa sveta. Zborník príspevkov z 3. slovenského filozofického kongresu konaného v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 7. – 9. novembra 2005.* Bratislava: Iris, 2006, s. 232 – 239. ISBN 80-89238-08-4

SMOLÍK, A. 2008. *Integrační a asimilační trend při pedagogické práci s dětmi ze sociálně specifického prostředí.* Disertační práce. Praha : FF UK, Katedra pedagogiky, 173 s.

ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach.* Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

ŠLOSÁR D. 2009. *Edukácia Rómov.* Košice : KSK, 150s. ISBN 978-80-970137-6-9.

Kontaktní údaje:

PhDr. Mgr. Dana Švingalová, Ph.D., e - mail: svingalova@tiscali.cz
Liberecké romské sdružení, o.s.

Bc. Miroslav Kotlár, e - mail: lrs@lrs.cz
Liberecké romské sdružení, o.s.

Nezamestnanosť ako fenomén modernej society

Dirgová Eva (SR)

Abstrakt: Jedným z najzávažnejších problémov súčasnej trhovej ekonomiky je nezamestnanosť. Snaha o vytvorenie nových pracovných príležitostí, ako aj snaha o zmenšenie ťarchy nezamestnanosti je vážnym ekonomickým, ale aj sociálnym a politickým problémom. Nezamestnanosť je prirodzeným fenoménom a atribútom slobodnej spoločnosti založenej na trhovom hospodárstve a demokracii. Nezamestnanosť ako faktor závažnej zmeny spôsobu života je udalosťou, ktorá si vyžaduje veľké adaptačné úsilie zamerané na novovzniknutú situáciu. Atribútom nezamestnanosti sú negatíva v podobe zníženia životnej úrovne, vylúčenia zo sociálnych vzťahov a narušených životných istôt.

Kľúčové slová: Nezamestnanosť, práca, spoločnosť, Cirkev.

Abstract: One of the most significant problems of the current market economy is unemployment. An effort to create new job opportunities as well as to lower the heaviness of unemployment is the serious economic, social and political issue. Unemployment is the natural phenomenon and feature of the democratic society based on market economy and democracy. Unemployment as a factor of the serious change is the event that requires a lot of adaptation effort aimed at the newly created situation. The features of the unemployment are the negatives in forms of the lowering the standards of living, exclusion from the social relationships and disrupted life certainties. Key words: Unemployment, work, society, Church.

Úvod

V každom z historických období žila či živorila vrstva obyvateľov, ktorí sa nachádzali v hmotnej alebo sociálnej núdzi. Preto pocit zabezpečenia, istoty a bezpečia je a aj v minulosti stále bol pre každého človeka veľmi dôležitý. Túto istotu je možné nadobudnúť stálou prácou a správnym výberom zamestnania. Podstatné je, aby pre ľudí bola práca zmyslom života a zdrojom vlastného vyžitia.

Nezamestnanosť je neodvratnou súčasťou života, je charakterizovaná ako komplikovaný sociálny problém, kedy dopyt po práci je nižší ako ponuka práce na trhu práce.²¹ Nezamestnanosť je jedným z najzávažnejších problémov súčasnej trhovej ekonomiky. Snaha o vytvorenie nových pracovných príležitostí, ako aj snaha o zmenšenie ťarchy nezamestnanosti je vážnym ekonomickým, ale aj sociálnym a politickým problémom. Je vhodné zdôrazniť, že človek má ľudskú dôstojnosť vždy a všade, aj v životnej situácii, akou je nezamestnanosť.²²

Potreba pomáhať nezamestnaným je sociálno-etickou požiadavkou solidarity. Je veľkou úlohou spoločnosti a zodpovedných orgánov v štáte postarať sa o to, aby každý, kto hľadá prácu, aj primeranú prácu dostal. Iba prácou sa človek realizuje a rozvíja svoje ľudské bytie.

Nezamestnanosť v kontexte transformujúcej sa spoločnosti

²¹ BAŠISTOVÁ, A. – KALANIN, P.: *Chudoba a nezamestnanosť*. In: *Disputationes scientificae universitatis catholicae in Ružomberok*, roč. 6, (2006), č. 4-B, s. 143.

²² KALANIN, P.: *Vybrané kapitoly z medicínskej etiky – Eutanázia*. Ružomberok: PF KU, 2003, s. 64.

Znižovanie počtu pracovných miest, hromadné prepúšťanie či likvidácia podniku sú bežnou realitou, ktorú prináša život. Stretávame sa s nimi takmer každý deň. Pokiaľ sa nás tento problém bezprostredne netýka, neuvedomujeme si jeho dopady na ľudí, ktorí sa s jeho následkami musia vyrovnávať. Trh práce v minulosti a ani v súčasnosti nie je schopný ponúknuť dostatok pracovných príležitostí, a tak čoraz častejšie vystupuje do popredia otázka riešenia nezamestnanosti.

Zamestnanosť sa spája s vytváraním nových pracovných miest, vhodne stimulovanými investíciami, so zvyšovaním atraktívnosti pracovných miest, kvality práce a jej produktivity. Politika podpory v nezamestnanosti sa presadzuje s dôrazom na zabezpečenie princípov rovnosti príležitostí, pri dôslednom zabezpečovaní zákazu diskriminácie osôb na základe pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasového pôvodu, národnostného alebo etnického pôvodu, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie.

„*Nezamestnanosť* je prirodzeným fenoménom a atribútom slobodnej spoločnosti založenej na trhovom hospodárstve a demokracii.

Nezamestnanosť ako faktor závažnej zmeny spôsobu života je udalosťou, ktorá si vyžaduje veľké adaptačné úsilie zamerané na novovzniknutú situáciu. Atribútom nezamestnanosti sú negatíva v podobe zníženia životnej úrovne, vylúčenia zo sociálnych vzťahov a narušených životných istôt.“³

Nezamestnanosť má silný vplyv nielen na spoločenský život, ale aj na život samotných nezamestnaných.

Príčinou resp. dôsledkom nezamestnanosti je nízka kvalifikácia, strata zamestnania, chýbajúca prax, zdravotné postihnutie, a pod.

Strata zamestnania ovplyvňuje negatívnym spôsobom sebahodnotenie, znižuje sebavedomie a sebaúctu a vedie aj k pocitu menejcennosti. Nezamestnaný stráca po určitej dobe schopnosti a zručnosti, ktoré nevyužíva, stráca pracovné návyky a dochádza k stagnácii osobnosti. Stratou zamestnania, či nemožnosťou nájsť si zodpovedajúce pracovné uplatnenie je človek pozbavený možnosti realizovať a presadiť sa na vytváraní hodnôt.

Človek bez zamestnania stráca objektívne spojenie s realitou, zmocňujú sa ho pochybnosti o vlastných schopnostiach, nastáva neistota a strach z budúcnosti.

Problematika zamestnanosti ovplyvňuje zásadným spôsobom rozvoj krajiny, ale aj regiónu. Determinuje ekonomický rozvoj, zabezpečuje príjmy – dôchodky obyvateľov, ktorí očakávajú trvalo udržateľnú stabilitu prostredia.

Naša spoločnosť prechádza transformačnými procesmi, ktoré zasahujú všetky oblasti nášho života. V procese transformácie slovenskej ekonomiky sa objavuje fenomén nezamestnanosti, ktorý zaskočil celú spoločnosť. Nezamestnanosť je problémom, ktorý sa dotýka mnohých oblastí spoločenského života. *Nezamestnanosť* chápeme predovšetkým ako makroekonomický problém - stav v ekonomike, keď si práceschopné osoby v produktívnom veku nemôžu nájsť vhodné zamestnanie na trhu práce.

Do popredia vystupuje i rad ďalších problémov spojených s nezamestnanosťou, ako napríklad finančné problémy, ktoré súvisia s nákladmi potrebnými na realizáciu aktívnej a pasívnej politiky zamestnanosti, problémy organizačného charakteru, spojené so

---

³ RIEVAJOVÁ, E.- STANEK., V. - KRAUSOVÁ, A.: *Transformácia sociálnej sféry v Slovenskej republike – Nezamestnanosť a sociálna práca*. Bratislava: Sprint, 199, s. 19.

sieťou služieb zamestnanosti poskytovanými organizáciami štátneho i súkromného sektoru, ale i problémy politického charakteru.

Jedným z východísk úspešnosti tejto transformácie bola zmena ekonomického myslenia a teoretické i praktické zvládnutie nových kategórií a súvislostí trhového hospodárstva. S postupným utváraním trhovej ekonomiky prudko vzrástla potreba širších vedomostí o fungovaní *trhu práce*. Vytvorenie trhu práce bolo sprevádzané i vznikom nových inštitúcií. V praxi sa začali uplatňovať nástroje aktívnej politiky trhu práce zamerané na podporu fungovania trhu práce, na ktorom je výrazný nesúlad medzi ponukou a dopytom po práci.

Inštitucionálny vývoj služieb zamestnanosti začal vznikom *úradov práce*. Úrady práce, vo forme, v akej ich poznáme dnes, museli od svojho vzniku prejsť mnohými legislatívnymi zmenami a úpravami. Svojím vývojom prešli i služby, ktoré poskytujú.

Politika zamestnanosti sa snaží pružne reagovať na potreby trhu práce rôznymi opatreniami, akými sú *rekvalifikácia* a *dalšie vzdelávanie pre trh práce*, *podpora vzniku nových pracovných miest*, *podpora zamestnávania znevýhodnených uchádzačov na trhu práce*, *podpora samozamestnávania* a mnohé iné.

Spoločnosť sa preto snaží *aktívnymi opatreniami na trhu práce* riešiť sociálnu situáciu nezamestnaných *dalším vzdelávaním a odbornou prípravou pre trh práce*. Súčasťou týchto aktivít je teoretická a praktická príprava, ktorá umožňuje získať nové vedomosti a odborné zručnosti za účelom pracovného uplatnenia sa uchádzača o zamestnanie vo vhodnom zamestnaní. Základným cieľom aktívnych metód práce s nezamestnanými je dosiahnutie vyššej kvality pracovnej sily a zvýšenie jej flexibility na trhu práce.

Všeobecne je akceptovaný názor, že situácia nezamestnanosti má negatívne dôsledky nielen ekonomické, ale tiež sociálne, psychické aj zdravotné. Tieto sa prejavujú nielen v znížení životnej úrovne, ale aj v raste napätia v rodine i v ostatných interpersonálnych vzťahoch, často dochádza k sociálnej izolácii nezamestnaných, dostavuje sa apatia, aj zdravotné ťažkosti. Z textu Národnej správy o ľudskom rozvoji SR 2001-2002 je známe, že pre celú populáciu v Slovenskej republike sú najčastejšou príčinnou smrti choroby obehovej sústavy.⁴

Charakteristika negatívneho dopadu nezamestnanosti na jednotlivca, rodinu a spoločnosť

„Prechod spoločnosti na trhovú ekonomiku v deväťdesiatych rokoch 20. storočia priniesol v Slovenskej republike staronový jav – nezamestnanosť. Makroekonomickú rovnováhu sa v Slovenskej republike prvom období transformácie podarilo udržať, začala sa však prejavovať nerovnováha medzi reprodukčnými zdrojmi a ich využitím, čo viedlo postupne k poklesu spoločenskej produkcie, rastu nezamestnanosti, teda celkovej transformačnej recesii. Začala sa *sociálna diferenciácia spoločnosti*.“⁵

⁴ TAKÁČ, P. – KALANIN, P. – SKORODENSKÝ, M. – KUBINCOVÁ, A.: *Psychosociálne faktory v rehabilitácii pacientov po infarkte myokardu*. In: Disputationes scientificae universitatis Catholicae in Ružomberok, roč. 6, (2006), č. 4-B, s. 165.

⁵ MAREŠ, P.: *Nezamestnanosť jako sociální problém*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2002, s. 29.

Sociálna transformácia sa odráža vo všetkých oblastiach života spoločnosti. Proces premien sociálnej sféry má permanentný charakter, ktorý je časovo neohraničený a je preto nevyhnutné riešiť aktuálne a perspektívne spoločenské procesy a javy, najmä v otázkach zamestnanosti, chudoby, pracovných a sociálnych príjmov, postavenia osobitných skupín občanov, nových sociálnych inštitúcií a pod.

Nezamestnanosť býva obyčajne sprievodným javom i rozvinutých trhových ekonomík, nie je teda fenoménom len menej úspešne sa hospodársky rozvíjajúcich krajín. Transformujúce sa ekonomiky museli riešiť problémy adaptácie hospodárstva a privatizácie, zvládnuť reštrukturalizačné procesy, prijímať opatrenia na stabilizáciu ekonomiky vrátane udržania miery inflácie na akceptovateľnej úrovni a tak sa zákonite nemohli vyhnúť nezamestnanosti.

Existencia nezamestnanosti je istým prirodzeným atribútom slobodnej spoločnosti založenej na trhovom mechanizme a demokracii. Súvisí priamo s umiestňovaním kapitálu a následným vynúteným pohybom pracovníkov za pracovnými príležitosťami. Svoj význam zohráva aj slobodné rozhodnutie osôb o tom, či budú závislé od príjmov zo zamestnania alebo od iných, najmä sociálnych príjmov.

Pokiaľ sa nezamestnanosť stáva hromadnou až masovou a čas trvania jednotlivcov bez práce sa predlžuje, stáva sa problémom nielen tých, ktorí strácajú prácu, ale aj celej spoločnosti, štátnych a samosprávnych orgánov, ale aj politických strán. Vysoká nezamestnanosť nastoľuje pred spoločnosť a jej predstaviteľov vážne problémy *finančného* (náklady na nevyhnutnú podporu vzrastajúceho počtu osôb bez príjmu zo zamestnania), *organizačného* (potreba rozsiahleho a byrokratizovaného aparátu služieb zamestnanosti) a *politického charakteru* (ohrozenie sociálneho zmieru, čo v prípade postkomunistických krajín znamená i spochybňovanie sociálnych a ekonomických reforiem). Dlhodobá nezamestnanosť smerujúca k ohrozovaniu sociálnych práv obyvateľstva predstavuje hrozbu pre štátnu moc. Môže mať i dlhodobú konzekvenciu spočívajúcu v novom rozdelení spoločnosti, tlaku na reformu základných hodnôt spoločnosti a štýlu jej života. Časť populácie alebo i celá spoločnosť stráca životné perspektívy.

Nezamestnanosť je spojená s existenciou trhu, konkrétne *trhu práce* a predstavuje dôsledok a súčasne prejav nerovnováhy medzi ponukou a dopytom práce. Každodenne desiatky miliónov ľudí na celom svete hľadá svoju cestu, ako sa dostať z biedy prostredníctvom jednoduchého aktu: ísť do práce. Pre mnohých ale vynaložené úsilie neprináša želaný výsledok, aby sa dostali z biednych podmienok. Čo ľudia potrebujú, je práca a čestná príležitosť dostať sa k adekvátnej práci. *Z ekonomického hľadiska* predstavuje nezamestnanosť nedostatočné využitie disponibilnej pracovnej sily. *Z sociologického hľadiska* je javom, ktorý môže spôsobiť znehodnotenie pracovného i ľudského potenciálu, t.j. útlm alebo zánik zručností, schopností a návykov, ktoré pracovná sila získala v procese svojho vývoja. *Z psychologického hľadiska* často predstavuje pre nezamestnaného negatívny frustrujúci zážitok vlastnej neúspešnosti, nepotrebnosti a neschopnosti uplatniť sa.

Zo sociálneho hľadiska je nezamestnanosť javom, ktorý za hraničných okolností (napr. masová nezamestnanosť, dlhodobá nezamestnanosť) môže evokovať vznik sociálno-negatívnych a sociálno-patologických javov na úrovni jednotlivcov, ale i celej spoločnosti. U jedinca sa môže vyskytnúť napr. psychická deprimácia, neuróza, zvýšená náchylnosť na bežné ochorenia a pod. V celospoločenskom meradle zvýšenie

hospodárskej a inej kriminality, vznik sociálneho napätia, atď. Je nutné zdôrazniť, že najviac ohrozenou skupinou ľudí chudobou je skupina nezamestnaných a tiež iných neaktívnych osôb.⁶

Z *individuálneho hľadiska* nezamestnanosť môžeme definovať ako stav, keď osoba nemá platené zamestnanie, keď sa nemôže zamestnávať konkrétnou činnosťou (fyzickou, psychickou). Celospoločensky je to sociálny jav s prirodzeným alebo spoločensky negatívnym charakterom.

Nezamestnanosť je vážnym ekonomickým problémom, pretože reprezentuje stratenú potenciálnu hodnotu celej ekonomiky, ale zároveň i sociálnym indikátorom, pretože je spojená s takými spoločenskými javmi, akými sú rôzne závislosti, zvýšená rozvodovosť, zločinnosť a pod.

Cieľom každého štátu je najmä z hľadiska udržania sociálneho zmiernu dospieť k plnej zamestnanosti, teda takému stavu, kedy ten, kto chce pracovať a akceptovať mzdu, ktorú mu zamestnávateľ za daných podmienok môže ponúknuť, si zamestnanie vždy nájde.

Postoj Cirkvi k sociálnej otázke

Problém nezamestnanosti si rovnako všíma aj Cirkev vo svojom sociálnom učení. Cirkev vidí v nezamestnanosti vážne ohrozenie ľudského spolužitia, a preto neustále apeluje na zodpovedné štátne orgány, orgány samosprávy a tretí sektor, aby vyvinuli všetko úsilie pre záchranu jestvujúcich pracovných miest a aby neustále vytvárali podmienky pre nové pracovné príležitosti. Hodnota a dôstojnosť ľudskej práce tkvie teda v človeku ako ľudskej bytosti, ktorej Boh prikázal podmaniť si zem, čiže pracovať.

Prácu treba chápať ako formovanie, dotváranie, zdokonaľovanie tohto sveta. Pápež *Pius XI.* vo svojej encyklike „*Quadragesimo anno*“ spomína, že tak, ako je vták predurčený na lietanie, tak je človek stvorený pre prácu. A tak duševne i telesne zdravý človek nemôže žiť bez práce. Potrebuje pracovať, aby vytvoril niečo hodnotné, cenné a aby tak plnil Božiu vôľu. Konkrétny každodenný život nám však ukazuje, že práca môže byť príjemná a človeku bytostne blízka, je preňho darom a zadosťučinením, inokedy je práca ťažká, frustrujúca a vyvoláva odpor. Správne chápať fenomén nezamestnanosti nám môže napomôcť sociálne učenie Cirkvi a kresťanská etika. V katolíckej sociálnej náuke sa nezamestnanosť vždy chápala ako mimoriadne zlo, ktoré ohrozuje jednotlivca, ako aj spoločnosť. *Pius XI.* v Encyklike „*Quadragesimo anno*“ sa venuje otázke nezamestnanosti v súvislosti s odmeňovaním za prácu. Pápež uvádza, že veľmi nízke mzdy na jednej strane a veľmi vysoké na druhej strane zapríčiňujú nezamestnanosť. Nezamestnanosť a najmä dlhotrvajúca nezamestnanosť je strašným bičom, lebo spôsobuje nezamestnanému údery, ktoré ho vrhajú do hospodárskej biedy a mravného nebezpečenstva.

Početné úvahy o otázke nezamestnanosti nachádzame tiež v sociálnych encyklikách pápeža *Jána Pavla II.* v encyklike „*Laborem exercens*“ sa zamýšľa, že nad uskutočnením sociálnej spravodlivosti v rozličných častiach sveta, v rozličných krajinách a v ich vzájomných vzťahoch sú potrebné vždy nové hnutia solidárnosti medzi pracujúcimi a solidárnosti s pracujúcimi.“ Chudobní sa objavujú v rozličných podobách, na rozličných miestach a v rozličných situáciách. V mnohých prípadoch sa objavujú ako dôsledok zneváženia dôstojnosti ľudskej práce - a to preto, že sa obmedzili pracovné príležitosti, teda pre pohromu nezamestnanosti.

---

⁶ BAŠISTOVÁ, A. – KALANIN, P.: *Chudoba - miera rizika chudoby*. In: *Disputationes scienticae universitatis Catholicae in Ružomberok*, roč. 6, (2006), č. 4-B, s. 124.

Záver

Potreba pomáhať nezamestnaným je sociálno-etickou požiadavkou solidarity. Je veľkou úlohou spoločnosti a zodpovedných orgánov v štáte postarať sa o to, aby každý, kto hľadá prácu, aj primeranú prácu dostal. Iba prácou sa človek realizuje a rozvíja svoje ľudské bytie. Dôležitú úlohu v uvedenej situácii zohrávajú masové médiá, ktoré umožňujú masovú komunikáciu definovanú ako proces šírenia a prenášania obsahu formou výpovede smerom k rozsiahlemu, rozptýlenému a spoločensky nesúrodému publiku, resp. mase príjemcov, pričom ide o proces verejný, nepriamy a jednostranný.⁷ Dnešná spoločnosť vysoko vyzdvihuje hodnotu práce a tak významne ovplyvňuje skutočnosť, že človek už nechce byť len pasívnym objektom, ale tiež aktívnym subjektom pretvárajúcim prostredie okolo seba. Možnosť pracovať je symbolom toho, že jedinec sa dokáže postarať sám o seba a zabezpečiť si uspokojenie svojich potrieb.

Literatúra:

- BAŠISTOVÁ, A. – KALANIN, P. 2006. *Chudoba - miera rizika chudoby*, In: Disputationes scientificae universitatis Catholicae in Ružomberok, roč. 6, č. 4-B. ISSN 1335-9185.
- FERENCOVÁ, M. – KALANIN, P. – BAŠISTOVÁ, A. 2007. *Kultúra a komunikácia*, In: Biuletyn edukacji medialnej, roč. 1, č. 1.
- GLOS, J. 2001. *Prínos kresťanstva do rozvoja ekonomického myslenia*, Banská Bystrica : EF UMB, ISBN 80-8055-578-8.
- KALANIN, P. 2003. *Vybrané kapitoly z medicínskej etiky – Eutanázia*, Ružomberok : PF KU, 180 s. ISBN 80-89039-30-8.
- KOŠČ, S. 2007. *Katolícka sociálna náuka*, Ružomberok : PF KU, ISBN 978-80-8084-340-3.
- MAREŠ, P. 1998. *Nezaměstnanost jako sociální problém*, Praha, ISBN 80-901424-4.
- RIEVAJOVÁ, E. - STANEK., V. - KRAUSOVÁ, A. 1997. *Transformácia sociálnej sféry v Slovenskej republike – Nezamestnanosť a sociálna práca*, Bratislava : Sprint.
- ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach*. Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- TAKÁČ, P. – KALANIN, P. – SKORODENSKÝ, M. – KUBINCOVÁ, A. 2006. *Psychosociálne faktory v rehabilitácii pacientov po infarkte myokardu*, In: Disputationes scientificae universitatis Catholicae in Ružomberok, roč. 6, č. 4-B.

Kontakt:

PhDr. Mgr. Eva Dirgová, PhD.

Katedra spoločenských vied a sociálnej náuky Cirkvi PF KU

Nábřežie Jána Pavla II. č. 15

058 01 Poprad

Eva.Dirgova@ku.sk

---

⁷ FERENCOVÁ, M. – KALANIN, P. – BAŠISTOVÁ, A.: *Kultúra a komunikácia*. In: Biuletyn edukacji medialnej, roč. 1, (2007), č. 1, s. 46.

ASPEKTY CHUDOBY

Šlosár Dušan (SR)

Abstrakt: Chudoba má veľa dimenzií a ešte viac riešení. Riešenie chudoby nie je o rozdávaní. Jej poznanie umožňuje vypracovať aj koncepty jej riešenia. Stratégie riešenia nachádzajú oporu v minulosti ale musia byť postavené pre budúcnosť.

Kľúčové slová: chudoba, charita, možnosti riešenia chudoby, inštitúcie v oblasti chudoby.

Aby človek mohol existovať a rozvíjať sa ako bio-psycho-sociálna bytosť, musí uspokojovať nielen svoje fyziologické, ale tiež i vyššie sociálne potreby. Ak tento základný prvok v živote človeka nie je dostatočne saturovaný, dostáva sa do životnej situácie, ktorú všeobecne označujeme ako CHUDOBA. Chudoba ako sociálna udalosť v kontraste s bohatstvom existovala už v dávnej ľudskej minulosti, je fenoménom prítomnosti a je dosť pravdepodobné, že v nejakej forme bude súčasťou aj budúcnosti tretieho tisícročia. Civilizačný a spoločenský pokrok dnešného sveta je neuveriteľne rýchly a umožňuje všestranný rozvoj osobnosti. Mali by sme byť práve preto šťastnejší, bohatší, slobodnejší. (P.Nezník, 2009) Svetový vývoj a moderná trhová spoločnosť však poukazujú na pravý opak: prevláda strach a neistota z budúcnosti, obavy z rastu chudoby.

Chudobu teda môžeme podľa L. Gajdošíkovej chápať v troch základných kontextoch, a to:

- **historickom**, kedy bola spájaná s určitým sociálnym postavením, statusom či rolou,
- **súčasnóm**, kedy v reálnom svete (hlavne v SR) sa stotožňuje s nedosahovaním úrovne životného minima,
- **medzinárodnóm**, kedy sa chudoba prejavuje hlavne v priemyselne rozvinutých krajinách Európy nedostatkom pracovných príležitostí a dlhodobou nezamestnanosťou.

I keď pojem chudoba nie je na Slovensku ukotvený legislatívne, chudoba tu v uvedených kontextoch reálne existuje, má svoju podstatu, históriu, príčiny, dôsledky i kategórie ohrozené týmto fenoménom. Práve týmto aspektom chudoby sa venujeme v tejto kapitole.

Vymedzenie chudoby

Chudoba patrí medzi kľúčové a najviac ohrozujúce sociálne udalosti. Existuje viacero vymedzení tohto pojmu, avšak všetky jednoznačne vychádzajú z „nedostatku čohosi“ čo je dôležité pre existenciu človeka. Prvé definície chudoby sa objavili až v 19. storočí v súvislosti s priemyselnou revolúciou. Chudoba bola poväčšine definovaná (v súlade s danou dobou) ako nedostatok zdrojov na uspokojenie základných potrieb – najmä čo sa týka stravy, oblečenia, bývania. Vo svojej podstate zostávajú tieto tvrdenia v platnosti aj dodnes, aj keď sa prvotný problém zlých životných podmienok a fyzického prežitia rozšíril o sociálny a kultúrny aspekt: „V súčasnosti prevláda v európskych krajinách širšie vymedzenie chudoby podľa Rady Európy (RE) z decembra 1984, podľa ktorého chudoba označuje osoby, rodiny alebo skupiny osôb, ktorých zdroje (materiálne, kultúrne a sociálne) sú natolko limitované, že ich vylučujú z minimálne akceptovaného životného štýlu štátov, v ktorých žijú“ (Šimúnková, K., 2000, s. 77).

Z pôvodných definícií chudoby vychádzajú: I. Tomeš (1996, s. 126), ktorý uvádza, že „tradične je chudoba chápaná ako stav, v ktorom nedostatok hmotných prostriedkov obmedzuje možnosti spotreby, keď nedostatok peňazí neumožňuje zabezpečiť dôležité (základné) životné potreby na primeranej úrovni“. P. Ondrejko (2001, s. 59), ktorý zasa z pohľadu sociálnej patológie chudobu chápe ako sociálny jav charakteristický nedostatkom životných prostriedkov jednotlivca alebo skupiny, ktorý v tomto zmysle je považovaný za sociálny problém, prípadne za sociálno-patologický jav.

V širšom kontexte tento sociálny fenomén rozoberá M. Cár (1994, s. 235), ktorý chudobu vo všeobecnosti charakterizuje ako spoločenský jav, ktorý je špecifickou súčasťou života spoločnosti a má tri dimenzie:

- **ekonomickú** – spočíva v nerovnakej dostupnosti zdrojov pre jednotlivých členov spoločnosti i v rozdielnej schopnosti využívať tieto zdroje,
- **sociálno-psychologickú** – t.j. diferencovaná dostupnosť k základným pôžitkom, nevyhnutným pre dôstojnú existenciu jednotlivcov i celých skupín v danom spoločenstve,
- **politickú** – čo znamená obmedzený alebo žiadny prístup k rozhodovaciemu procesu, pričom všetky tieto aspekty veľmi úzko súvisia, vzájomne sa dopĺňajú a podmieňujú.

V rámci krajín Európskej únie je používaná obsiahlejšia definícia chudoby, s ktorou sa zároveň stotožňujeme, pretože chudobu pomenováva zrozumiteľne, zahŕňa všetky aspekty v jej relatívnom poňatí a napriek zjednocovaniu postupov starších i nových členov Európskeho spoločenstva berie do úvahy špecifiká životných podmienok tej – ktorej krajiny: „*Ludia žijú v chudobe, ak ich príjem a iné zdroje sú natolko nedostatočné, že im neumožňujú dosiahnuť takú životnú úroveň, ktorá je akceptovateľná v spoločnosti, v ktorej žijú. V dôsledku chudoby môžu poznať mnohonásobné znevýhodnenie od nezamestnanosti, cez nízky príjem, zlé bývanie, nedostatočnú zdravotnú starostlivosť až po prekážky v prístupe k celoživotnému vzdelávaniu, kultúre, športu či rekreácii. Sú často marginalizovaní a vylúčení z účasti na aktivitách (ekonomických, sociálnych a kultúrnych), ktoré sú bežné pre ostatných ľudí a ich prístup k základným právam môže byť obmedzený*“ (Národný akčný plán sociálnej inklúzie, 2004, s. 57). Z uvedeného je zjavné, že chudoba je v súčasnosti chápaná oveľa komplexnejšie ako v počiatkoch vytvárania jej teórie, pričom v rámci krajín Európskej únie je vnímaná aj ako dôsledok štrukturálnych zmien, ktoré sprevádzajú sociálno-ekonomický vývoj spoločnosti. Vzhľadom na celkový vývoj ľudstva chudoba takto zároveň predstavuje i závažnejší sociálny i spoločenský problém, pretože sa dotýka viacerých sfér života jedinca, skupiny či samotnej spoločnosti.

Aj keď neexistuje úplne jednoznačná definícia chudoby vzhľadom na jej multidimenzionálnosť, na sociálnu a ekonomickú situáciu a vymedzenie hraníc sociálnej nerovnosti v jednotlivých krajinách, je potrebné si uvedomiť, že tento sociálny fenomén tu reálne existuje (dokonca i v tých najbohatších krajinách) a ohrozuje človeka a častokrát i jeho ľudskú dôstojnosť. Len veľmi ťažko je možné chudobu úplne eliminovať, pretože je výrazom extrémnej nerovnosti: chudoba verus bohatstvo. „V súčasnom svete sa nerovnosť i chudoba stále generujú a roztržka medzi bohatstvom a chudobou narastá ako v globálnom (chudobné a bohaté štáty), tak aj v národnom meradle (chudobní a bohatí občania)“ (Mareš, P., 1999, s. 39).

Nie vždy môžeme úplne porovnávať chudobného a chudobného, preto v rámci týchto súvislostí vo všeobecnosti chudobu rozlišujeme:

- **Absolútnu** – t.j. ak nie sú naplnené základné životné potreby z dôvodu nedostatku prostriedkov (žiť dlhodobo pod absolútnou hranicou chudoby znamená priame ohrozenie života). Častokrát sa tento koncept zamieňa aj s pojmom bieda, ktorý sa obvykle používa v súvislosti s hladom, telesným alebo duševným utrpením alebo poškodzovaním, sociálnou odkázanosťou a pod. V súvislosti so zdražovaním základných životných potrieb je prechod z chudoby do biedy veľmi rýchly (Mareš, P., 1999, s. 112, Ondrejko, P., 2001, s. 59).
- **Relatívnu** – ktorá porovnáva štandard chudobných s tými, ktorí chudobní nie sú. Je teda spojená s priemernou životnou úrovňou obyvateľstva, t.j. jednotlivca, rodina, resp. sociálna skupina uspokojujú svoje potreby na výrazne nižšej úrovni ako je priemerná úroveň v danej krajine.

Kým v rozvojových krajinách prevláda absolútna chudoba, v Európe sa vyskytuje najmä relatívna chudoba. Chudoba je tiež výsledkom materiálneho vývoja spoločnosti a relativizuje sa. Znamená to, že sa nedá porovnať chudobný z bohatšej krajiny (napr. západná Európa, USA) s chudobným z menej prosperujúcej spoločnosti akými sú napr. mnohé africké krajiny (Mareš, P., 1999, s. 111, Tomeš, I., 1996, s. 127).

Okrem tohto (podľa nášho názoru prevládajúceho a najčastejšie používaného základného členenia) existuje aj niekoľko ďalších, ktoré chudobu delia z rôznych hľadísk a je možné ich využiť pri podrobnejšej sociologickej či ekonomickej analýze problému chudoby. Napríklad P. Mareš (1999) v súvislosti so životným cyklom a trhom práce analyticky rozlišuje:

- **starú chudobu (demografickú, horizontálnu)** – ktorá je síce nezávislá od trhu práce, ale naopak závisí od veku, životného a rodinného cyklu a neschopnosti pracovať. Môže byť trvalá, či tvoriť len určitú etapu životného cyklu, alebo predstavuje iba krátkodobú životnú epizódu. Sú tu zastúpení chorí a telesne či duševne handicapovaní, osamelé matky s deťmi, dôchodcovia a osamelo žijúci starí ľudia, príslušníci etnických minorít a pod.,
- **novú chudobu (vertikálnu)** – ktorá je spojená s pozíciou jedincov i celých sociálnych kategórií na trhu práce, ktorý v dnešnom ponímaní existuje od 70. rokov 20. storočia. Patria sem najmä nezamestnaní, neúplné rodiny, osoby s nízkymi príjmami a osoby permanentne znevýhodňované na trhu práce. Jej základom je teda rast nezamestnanosti spojený jednak s technickým rozvojom a tiež s procesom globalizácie ekonomiky.

P. Ondrejko (2001, s. 59) z hľadiska jednotlivca prípadne spoločenskej skupiny rozlišuje chudobu buď:

- **nezapríčinenu** alebo
- **spôsobenu vlastným pričinením.**

V súvislosti so sociálnou situáciou môžeme uvažovať aj o chudobe:

- **skrytej** – tvoria ju tí chudobní, ktorí si neuplatňujú nárok na dávky a služby sociálnej pomoci, teda nie sú zahrnutí v oficiálnych štatistikách (napr. nelegálni imigranti, bezdomovci),
- **latentnej** – patria sem poberatelia príspevkov, dávok či služieb sociálnej pomoci, ktoré ich držia na spoločensky uznanej hranici životného minima (Mareš, P., 1999, s. 58 – 59).

V duchu kresťanského náboženstva a morálky začali tento sociálny problém v prvom rade riešiť cirkevné inštitúcie v duchu filantropie a charity. B. Balogová (In Balogová, B., Gerka, M., Aleš, P., 2002, s. 13) ich člení do štyroch skupín:

- kostoly, pod portálmi ktorých boli rozdávané almužny,
- kláštory,
- rády (napr. johaniti, templári),
- zámožní jednotlivci, ktorí sa v rámci filantropie osobne angažovali v starostlivosti o chudobných.

Formy pomoci zároveň člení na:

- a) spontánnu a osobnú pomoc – almužny,
- b) organizovanú pomoc pre tých, ktorí sa o seba nedokázali postarať – chorí, starí, duševne chorí, deti, siroty.

Starostlivosť o chudobných vyplývala aj z povinností kresťana. Táto filantropická činnosť bola náhodná, dobrovoľná a individualizovaná. K pomoci chudobným a trpiacim najviac nabádala rímsko-katolícka cirkev. Popredná starostlivosť patrila vdovám s malými deťmi a sirotám žijúcim v biede a tiež tým, ktorí boli považovaní za príťaž – chorí, chudobní a práceneschopní (Vašek, B., In Kováčiková, D., 2002, s. 118).

Príčiny chudoby (epidémie, prírodné katastrofy, neúroda atď.) sa rozrastali a s nimi stúpali aj počty chudobných, resp. vznikali celé žobrálne klany. „Nárast chudoby v 13. a 14. storočí spôsobil, že cirkevné inštitúcie neboli schopné starať sa o všetkých, ktorí to potrebovali. ... hlavným zdrojom obživy bola almužna zo žobrania. Pomoc žobrákom do určitej miery poskytovali obce. Niektoré obce žobranie regulovali pridelovaním **práva** žobrať.“ Taktiež aj mestá mali povinnosť postarať sa o chudobných. Zakladali pre nich chudobince, ktoré aj keď fungovali na báze dobrovoľných príspevkov, postupne sa stali verejno-právnymi inštitúciami (Kováčiková, D., 2002, s. 120).

P. Mareš (1999, s. 87-89) k tomuto faktu uvádza, že starostlivosť o chudobných sa takto postupne inštitucionalizovala a stala sa súčasťou činností obcí a miest, charity a tiež i atribútom tzv. „domovského práva“. „Pretože po mnoho stáročí boli chudobinské podpory administrované lokálne na základe domovského práva (i keď pod kontrolou centrálnej moci), dominovalo v charite predovšetkým rozlišovanie medzi cudzími a domácimi chudobnými. Zodpovednosť za chudobu končila na hraniciach rodín a obcí.“ Ďalej k tomuto dodáva, že „cieľom charity bolo len uspokojiť tie najzákladnejšie potreby chudobných a nenechať ich zomrieť hladom. V žiadnom prípade medzi ich motívy nepatrila snaha povzniesť tieto osoby nad ich stav“. Koncom stredoveku už chudoba pohlcovala stále širší okruh osôb, čím sa začína vynárať i nová chudoba. Rast pauperizmu (t.j. závislosti na charite) začal ohrozovať zavedený poriadok chudobných a chudoba bola čoraz častejšie stotožňovaná so sociálnymi deviáciami ako napr. tuláctvo, krádeže, prostitúcia, lúpeže. Tieto zmeny ovplyvnili aj postoj spoločnosti ku chudobe. Na margo tohto problému D. Kováčiková (2002, s. 122) uvádza, že isté riešenie priniesli rôzne tzv. pracovné zákony, ktoré nútili žobrátov pracovať. „K nim patrila anglický zákon z r. 1576, ktorý práceneschopným ponúkal len prácu, vôbec nie podporu. Chudobní si museli svoju almužnu odpracovať.“

Pre našu krajinu ako veľmi nepriaznivé vyzneli údaje, ktoré na základe dostupných výskumov, analýz, mikrocenzov jednotlivých štátov za rok 2003 zostavil Eurostat. Hranicu relatívnej chudoby v tomto prípade tvorilo 60 % priemerného príjmu domácností v každej konkrétnej krajine. Podľa týchto údajov okolo 72 miliónov občanov je považovaných za ohrozených rizikom chudoby v Európskej únii (pri počte 25 členských krajín). Medzi krajiny s najvyšším ohrozením chudobu patria Slovensko, Írsko, Grécko (21 %), nasledujú Portugalsko, Taliansko, Španielsko (19 %), Veľká

Británia a Estónsko (18 %). Ku krajinám, kde sú občania najmenej ohrození chudobou patrí Česká republika (8 %), Luxembursko, Maďarsko, Slovinsko (10 %), Fínsko a Švédsko (11 %), Dánsko, Francúzsko, Holandsko (12 %) a Rakúsko (13 %) (GUIO, A., 2005, s. 1).

Významnú úlohu v pomoci proti chudobe zohrávajú svetové organizácie ako Organizácia spojených národov (OSN), UNICEF, Svetová zdravotnícka organizácia (WHO), Svetová banka (World bank) a mnohé iné, ktoré zabezpečujú hlavne potravinovú, zdravotnícku, vzdelávaciu či misijnú pomoc. Táto forma nie je úplne adekvátnym riešením chudoby a pretečie ešte mnoho, mnoho času, kým sa dospeje k výraznejšiemu pokroku. Veď ako na margo globálnej chudoby na webovej stránke Českého výboru pre UNICEF uvádza P. Gomba (2004): „*Napriek tomu, že svetové štatistiky o globálnej chudobe sú notoricky známe, predstaviť si skutočnú tvár chudoby je pre kohokoľvek kto ju neprežil veľmi obtiažne. Chudoba totiž znamená omnoho viac než nedostatok peňazí. Chudoba je, keď nemôžete zaspať hladom. Chudoba je, keď nemáte strechu nad hlavou. Chudoba je, keď je vám zle, ale nemáte na doktora. Chudoba je, keď si nemôžete prečítať cestovný poriadok, lebo ste nechodili do školy. Chudoba je, keď vám ubližujú, ale vaše volanie o pomoc nikto nepočuje. Chudoba je bezmocnosť, bezcennosť a nesloboda.*“

Za účelom inštitucionálneho zabezpečenia sa pod gesciou MPSVaR SR vytvorila báza na spoluprácu na:

- horizontálnej úrovni (medzi rezortnými ministerstvami),
- vertikálnej úrovni (medzi jednotlivými stupňami štátnej správy i samosprávy) a tiež na
- medzisektorovej úrovni (medzi vládnymi inštitúciami, mimovládnyimi organizáciami a súkromným sektorom).

Významnú úlohu tu zohráva vybudovanie mimovládnej Slovenskej siete proti chudobe a sociálnej exklúzii. (*Táto vznikla v roku 2004 ako občianske združenie „Slovenská sieť proti chudobe – Slovak Antipoverty Network“ so sídlom v Bratislave. Ide o združenie mimovládnych organizácií, ktorého cieľom je podporovať, organizovať a koordinovať aktivity zamerané na efektívny boj proti chudobe na území Slovenska.*) Ako pozitívne podporné údaje sú v tomto pláne uvedené aj dobré skúsenosti z praxe prezentujúce úspechy pri rozvoji rómskej osady v spišskom regióne a zriaďovaní Agentúr podporovaného zamestnávania pre občanov so zníženou pracovnou schopnosťou v bansko-bystrickom regióne (Národný akčný plán sociálnej inklúzie, 2004).

Prioritnú pozornosť boju proti chudobe a sociálnej exklúzii venuje tiež OSN, ktorej členské krajiny na svojom Miléniovom summite v septembri 2000 podpísali Miléniovú deklaráciu zahŕňajúcu osem miléniových rozvojových cieľov zameraných na rozvoj pokroku vo svete. Na obdobie do roku 2015 prijali tieto ciele:

Cieľ 1 – je zameraný na znižovanie extrémnej chudoby,

Cieľ 2 – na zlepšenie prístupu mladej generácie k všeobecnému základnému vzdelávaniu,

Cieľ 3 – na rovnosť príležitostí a odstránenie rodových rozdielov,

Cieľ 4 – na znižovanie detskej úmrtnosti,

Cieľ 5 – na zlepšovanie materského a reprodukčného zdravia,

Cieľ 6 – je reakciou na kritické šírenie infekčných chorôb v mnohých častiach sveta,

Cieľ 7 – sa zameriava na kvalitu životného prostredia a

Cieľ 8 – pojednáva o prostriedkoch na dosiahnutie predchádzajúcich cieľov a o pomoci rozvinutých krajín tým najchudobnejším krajinám.

Zo všetkých uvedených dokumentov vyplýva, že proces sociálnej inklúzie na Slovensku sa postupne rozbieha. Navrhované opatrenia zohľadňujú národné podmienky a snažia sa ich prepojiť predovšetkým s cieľmi Európskej únie. Tento proces nie je možné ani potrebné urýchľovať vzhľadom k postupnému prijímaniu zväčša nepopulárnych opatrení vlády, ktoré sa prejavujú ako negatívne sociálne účinky ekonomickej transformácie. Prvým krokom je teda vytváranie podmienok pre zamestnanosť, vyrovnanie regionálnych disparít a adresná reforma v sociálnej oblasti, pričom sa ráta s paralelným rozvojom aj v ďalších prioritných oblastiach. Na Slovensku zatiaľ stále pretrvávajú pesimistické vnímanie reality a pocit, že zmeny smerujú k horšiemu, preto mnohí obyvatelia sú v očakávaní, čo prinesie budúcnosť. Podľa odhadov a prognóz, prvé pozitívne výsledky by sa mali prejavovať až v horizonte zhruba piatich až desiatich rokov.

Výber z literatúry:

BALOGOVIÁ, B.. 2006. Úvod do sociálnej práce pre sociálnu a charitatívnu službu. Prešov: PU PBF, 75 s. ISBN 80 – 8068 – 504 – 5.

DŽAMBAZOVIČ, R., GERBERY, D. 2005. Od chudoby k sociálnemu vylúčeniu. s. 143 – 176. In Sociológia, Ročník 3/2005. č. 2, ISSN 0049 – 1225.

MAREŠ, P.: Sociologie nerovnosti a chudoby, Praha : SLON 1999, ISBN 80–85850–61–3 STRIEŽENEC, Š.: Náčrt problematiky sociálnej politiky, Bratislava : UK, 1993, str. 198, ISBN 80 – 223 – 0712 – 2

Mausch K. , *Zdravie z aspektu sociálnej práce. Interdisciplinárna empirická štúdia.* Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2008, ISBN 978-808084286- 5.

Nezník, P.: Patočka, Leibniz a dejiny filozofie. In: Tholt, P.; Nezník, P.(eds.): Patočkova a subjektívna fenomenológia a dejiny filozofie. AFPh 3/2009. Košice : Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2009. 250 s. ISBN 9788070977583 (viaz.), s. 124 – 147

Ryš E., 2008, *Duchovnosť z aspektu sociálnej práce*, Ružomberok, ISBN 978-80-8084-347-2

Šlosár, D.: 2009. *Drogová prevencia v sociálnej práci.* Košice : TU Košice, 128s. ISBN 978-80-970236-7-6.

Vavreková, L. 2008. *Kvalita života a terénna sociálna práca v komunitách na Spiši.* In: *Kvalita života v stratégiách sociálnej práce vo vzťahu k marginalizovaným skupinám.* Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Prešov: Košický samosprávny kraj, Prešovská univerzita. ISBN 978-80-969932-0-8. s. 105 – 111.

Žiaková, Eva. 2005. *Psychosociálne aspekty sociálnej práce.* Prešov: Akcent Print. 232 s. ISBN 80-969274-2-6.

ŽILOVÁ, A. – HUDECOVÁ, A.: *Chudoba ako spoločenský problém súčasnosti,* Zborník z konferencie v Banskej Bystrici konaného dňa 11. 11. 2004, PF UMB, ISBN 80 – 8083 – 081 – 9

Kontakt:

JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD.

UPJŠ Košice

dusan.slosar@vucke.sk

Sociálno – psychologické dôsledky dlhodobej nezamestnanosti

Rybová Katarína (SR)

Abstrakt: Príspevok sa venuje dôsledkom dlhodobej nezamestnanosti na život jedinca v spoločnosti. Poukazuje predovšetkým na sociálne a psychologické dopady, pozornosť venuje aj sociálno-patologickým prejavom, ktoré sa reprezentujú vznikom rôznych foriem deviantného správania, teda správania odchyľujúceho sa od normatívnych kritérií spoločnosti. Naznačuje tiež niektoré formy riešenia dlhodobej nezamestnanosti, zdôrazňuje predovšetkým pozitívny prístup politiky zamestnanosti, ktorý by nemal ostať len v teoretickej rovine a mohol tak napomôcť k eliminácii negatívnych dopadov tohto nežiaduceho spoločenského javu.

Kľúčové slová: Nezamestnanosť. Rodina. Sociálna izolácia. Sociálna závislosť. Sociálno-patologické javy. Politika zamestnanosti.

Po páde „železnej opony“ sa vplyvom trhovej ekonomiky začala nezamestnanosť plne prejavovať vo svojej otvorenej podobe. V posledných rokoch zápasí naša spoločnosť nie veľmi úspešne s jej vysokou mierou, ktorá v súčasnosti nadobúda stúpajúcu tendenciu. Okrem toho, že vysoká miera nezamestnanosti vytvára pre spoločnosť vážne finančné, organizačné a politické problémy, pre samotného jedinca, ktorého sa osobne dotýka, znamená predovšetkým krízovú situáciu, depriváciu, zmenu životnej úrovne, zvlášť vplyvom dlhodobej nezamestnanosti dochádza k strate sociálneho statusu, sebaúcty a vzniku mnohých negatívnych pocitov, dôsledkom ktorých môžu byť aj rôzne prejavy deviantného správania. Tieto bývajú často podmienené aj postojmi verejnosti, ktoré často chápu nezamestnanosť ako dôsledok zlyhania jednotlivca.

Prístupy v určení prahu dlhodobej nezamestnanosti sa odlišujú v závislosti od podmienok jednotlivých krajín. Niektoré krajiny (napr. Rakúsko, Nórsko, Veľká Británia) považujú za dlhodobo nezamestnanú takú osobu, ktorá je bez práce dlhšie ako šesť mesiacov. Väčšina krajín však inklinuje k štandardnej definícii Medzinárodnej organizácie práce na určenie dlhodobej nezamestnanosti, ktorá stanovuje dobu trvania nezamestnanosti na dvanásť a viac mesiacov. V našej spoločnosti je dlhodobo nezamestnaný občan vedený v evidencii uchádzačov o zamestnanie najmenej dvanásť mesiacov z posledných šesťnásť mesiacov od zaradenia do evidencie uchádzačov o zamestnanie (Zákon č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti). Aj napriek rôznorodosti prístupov má dlhodobá nezamestnanosť výrazné sociálno-psychologické dopady na život nezamestnaného jedinca.

Harrisonov model ukazuje vplyv na duševnú stabilitu nezamestnaného v závislosti na čase a má nasledujúce štyri fázy:

1. šok – ide o začiatočnú reakciu človeka, spravidla odmietajúceho skutočnosť, že sa stáva nezamestnaným, nedôvera.
2. optimizmus – je možné charakterizovať ako obdobie usilovného hľadania nového zamestnania. Finančná situácia je viac-menej zabezpečená, prevláda nádej, že si jedinec čoskoro nájde nové pracovné miesto. Trvá len krátky čas.
3. pesimizmus – dochádza k poklesu aktivity v hľadaní zamestnania, nastávajú pocity menejcennosti a strata sebaúcty, nádej začína slabnúť, strácajú sa sociálne kontakty, nastupuje nuda, depresia, strata sebadôvery. Objavujú sa pocity

vlastnej viny, ktoré sú zosilnené i správaním okolia, utiahnutie sa človeka do seba. Psychosociálny začarovaný kruh sa začína točiť.

4. fatalizmus – rezignácia, zmierenie sa s nezamestnanosťou, strata akéhokoľvek záujmu o zamestnanie, prejavuje sa nárastom apatie voči spoločnosti, odmietaním základných ľudských a občianskych hodnôt (The Salvation Army, 1999).

Harrisonov model neudáva dĺžku času jednotlivých fáz. Tá je individuálna. Psychická reakcia na stratu zamestnania je tým väčšia, čím sú silnejšie motívy k práci

Stratou zamestnania sa podľa P. Nezníka (2005) u človeka mení životná úroveň a sociálny status v zmysle prijatia nového a to statusu nezamestnaného, ktorý je často sprevádzaný jeho ponížujúcou stigmatizáciou, nakoľko je verejnosťou vnímaný ako menejcenný.

Dlhodobá nezamestnanosť sa hlboko dotýka prežívania samotného jedinca, ako aj jeho rodiny, pričom jej negatívny dopad nesúvisí len s **finančnými problémami**, ale tiež so štrukturálnou dezorganizáciou a krízou, ktorá sa premieta do **krízy rodinných problémov**, pričom sú narušené denné rodinné zvyklosti, nastávajú zmeny v sociálnych vzťahoch medzi členmi rodiny, zmeny postavenia nezamestnaného jedinca v rodinnom systéme, často zmena jeho statusu a authority, tiež narušenie stereotypu rodinného života (napr. zmeny v rozdelení domácej práce). Niektorí autori uvádzajú, že prítomnosť nezamestnaného muža môže v domácnosti rušiť ženinu kontrolu nad domácim priestorom, ktorý je inak jej doménou, čiže dochádza k rušivému vplyvu trvalej prítomnosti nezamestnaného člena. Súčasne so stratou roly žiteľa sa muž stáva votrelcom v tradičnom sociálnom priestore svojej ženy. Nezamestnanosť môže teda narušiť a úplne rozbiť vzťahy medzi jednotlivými členmi rodiny a to nielen napätím vznikajúcim zo stresu spôsobeného nedostatkom finančných prostriedkov. Súčasne možno poukazovať i na súvislosť medzi nezamestnanosťou a násilnými činmi v rodine ako medzi partnermi, tak i vo vzťahu k deťom.

Rovnako ak trvá nezamestnanosť dlhšiu dobu, človek začína strácať **pracovné návyky**, ochabuje sa pracovná vôľa, na udržanie ktorej nepriaznivo pôsobí aj okolnosť, že nezamestnaný je nútený prijímať prácu, ktorá sa mu naskytne i za podmienok oveľa nepriaznivejších v porovnaní s predchádzajúcim zamestnaním. Zvlášť rizikovou skupinou sú čerství absolventi škôl, ktorý majú často problém umiestniť sa na trhu práce, pretože väčšina zamestnávateľov požaduje od svojich potenciálnych zamestnancov predchádzajúcu prax v príslušnom odbore a teda ak je aj vhodná pozícia, absolvent ju nezíska práve kvôli jej neexistencii. A tak sa stáva, že absolventi sú často dlhodobo nezamestnaní a tu je riziko nevytvorenia si pracovných návykov, čo v prípade získania zamestnania môže mať negatívny dopad na jeho pracovné výkony, morálku, či dochvilnosť.

Vplyv dlhodobej nezamestnanosti prináša so sebou i riziko vzniku **sociálnej izolácie**. U človeka absentujú totiž sociálne kontakty, ktoré mal vytvorené na pracovisku a táto absencia vedie väčšinou aj k prerušeniu iných, ďalších kontaktov, ktoré s pracoviskom priamo nesúvisia. Zriedkakedy nezamestnaný človek udržiava vzťahy a kontakty s bývalými kolegami. Môže to byť spôsobené tým, že nechodia do práce, vzniká u nezamestnaných pocit, že už medzi nich nepatria. Ostatní majú totiž to, o čo nezamestnaný prišiel. (Šlosár, 2008) Po strate zamestnania sa ľudia niekedy vyhýbajú nielen tým, ktorí sú zamestnaní, ale aj ostatným nezamestnaným, pretože pôsobia na nich depresívne. Ďalším dôvodom môže byť, že sa nezamestnaní obávajú zverejnenia faktu, že prišli o prácu.

Sociálnu izoláciu nezamestnaných je potrebné chápať hlavne ako ich izoláciu od majoritnej (zamestnanej) populácie. Tento problém je výraznejší práve v miestach, kde dochádza k masovej a dlhodobej nezamestnanosti a nezamestnaní nežijú obklopení zamestnaným obyvateľstvom, ale ľuďmi s podobným osudom, aký postihol ich samých (Mareš, 2002).

Dlhodobá nezamestnanosť často súvisí aj so **sociálnou závislosťou** nezamestnaného jedinca. Ako uvádza Pavúk (In: Jusko, 2001), za sociálne závislého považujeme jedinca, ktorý v dlhodobom horizonte nie je schopný identifikovať a následne riešiť svoj sociálny problém (nezamestnanosť) z dôvodu straty samostatnosti spôsobenej defektmi príslušného sociálneho systému. U osôb patologicky sa nachádzajúcich mimo trhu práce je dimenziou, ktorá vyvoláva sociálnu závislosť záchranná sociálna sieť, ktorá predstavuje súbor legislatívnych noriem a opatrení, ktorými štát garantuje všetkým občanom minimálnu úroveň pomoci v prípade, že sa ocitnú v núdzových sociálnych situáciách. Ako uvádza Matulay a Matulayová (In: Jusko, 2001), aby záchranná sociálna sieť mohla efektívne fungovať, musí mať dve základné vlastnosti:

1. hustota, t.j. zabezpečenie uspokojenia základných životných potrieb každého občana v stave hmotnej núdze,
2. pružnosť, t.j. motivácia občana k aktívnej spoluúčasti na riešení svojej sociálnej situácie.

Defekty záchranej sociálnej siete, najmä nedostatočná individuálna participácia pri hľadaní východísk, predstavujú výnimočný prejav sociálnej závislosti v špecifických slovenských podmienkach. Občania v hmotnej núdzi postihnutí dlhodobou nezamestnanosťou sa často nachádzajú v sociálnej „pasci“, ktorej účinky nevedia vlastným pričinením eliminovať. Ich vývojovým trendom je potom často silná závislosť od sociálneho systému (subsystému sociálnej pomoci), ktorý v kontexte s problémami politiky zamestnanosti nedostatočne plní rolu spoluregulátora sociálnej sféry (Jusko, 2001).

Podľa individuálnych dispozícií jedinca má dlhodobá nezamestnanosť **radu dôsledkov** ako **somatických**, tak i **psychických**. Zhoršenie telesného zdravia býva sprevádzané nielen telesnými príznakmi, ale aj zvýšeným využívaním zdravotníckych služieb nezamestnanými. Dlhodobé vplyvy zahrňujú vyššiu pravdepodobnosť rozvoja kardiovaskulárnych ochorení, bronchiálnych porúch, vysokých hodnôt cholesterolu v sére a vysokého krvného tlaku, vyššiu úmrtnosť. Ako psychické následky nezamestnanosti sa uvádzajú najmä depresívne symptómy, znížená sebaúcta, vytráca sa pocit zdravia a uspokojenia, zvyšuje sa hostilita a úzkosť, celkovo je zhoršená kvalita života (Buchtová, 2002).

Dôvodom rozvoja psychických ochorení vplyvom dlhodobej nezamestnanosti je vyššia úroveň napätia a negatívnych pocitov a nižšia úroveň šťastia a životného uspokojenia. Táto **psychická deprivácia** je vysvetľovaná obvykle náhlým poklesom životnej úrovne a chudobou, po vyčerpaní nárokov na dávky v nezamestnanosti. Finančné obavy nie sú jediným impulzom narušujúcim psychickú rovnováhu nezamestnaných. Je to aj vplyv vylúčenia človeka z inštitúcií, ktoré pred stratou zamestnania v jeho živote dominovali a s tým súvisiace rozbitie naučenej životnej rutiny.

Odrhnutie od minulej organizácie života a ich pravidiel, reštrukturalizácia času, strata časového a sociálneho horizontu, to všetko vplyva na psychickú rovnováhu a zdravie nezamestnaného človeka. Rozbitie časovej štruktúry dňa a zmeny vo vnímaní času sú považované za jeden z najvýraznejších psychologických dôsledkov nezamestnanosti. Ľudia vysedávajú pred televízorom, či zabíjajú čas napr. hracími automatmi. Dni

nemajú žiadnu štruktúru a po určitej dobe neodlišujú všedné dni od víkendov. Neobmedzené množstvo času paradoxne nezamestnaným zabraňuje v tom, aby ho využívali. Hlavne mladí ľudia majú problém pri popisovaní svojich denných skúseností. Ich voľný čas je spojený predovšetkým s nudou. Je to výrazné hlavne u osôb, ktoré nemajú žiadne pracovné návyky a ich životný štýl je pasívny. Navyše využívanie voľného času v jeho skomercializovanej podobe dnes vyžaduje peniaze a tak sa vytvára bludný kruh.

Stav dlhodobej nezamestnanosti je spojený i s väčšou emocionálnou nestabilitou. Sú ohrozené hodnoty jedinca a jedinec nielenže stráca svoju cenu vo vlastných očiach, ale vníma i stratu svojej ceny v očiach ostatných. Rozvíjajú sa v ňom pocity podradenosti, stráca sebadôveru a všeobecne je ohrozená morálka. Nezamestnaní majú v porovnaní so zamestnanými tendenciu byť úzkostnejší, nespokojnejší, neurotickejší a trpia poruchami spánku. Je treba podotknúť, že neurotická osobnosť bojuje medzi vnútornými a vonkajšími silami, vníma spoločnosť v opozícii proti sebe a pocity viny obracia na seba, čo ju neurotizuje a vytvára konflikty. Tieto konflikty sú trvalou súčasťou jej napätí, ktoré môže riešiť napríklad alkoholom, drogami, ustavičnou nespokojnosťou, agresiou (Zelina, 1995).

Negatívne dopady dlhodobej nezamestnanosti súvisia aj s **páchaním sociálno-patologických javov**, ako suicidálne prejavy, drogové závislosti a s nimi súvisiaci alkoholizmus, iné nelátkové závislosti (napr. patologické hráčstvo), prostitúcia, bezdomovectvo, či riziko vstupu do zhubného kultu.

Na tému nezamestnanosť a samovražda existuje celý rad štúdií. Nezamestnanosť sa v nich preukázateľne spája s vyšším výskytom samovražednosti a nedokonaných demonštratívnych samovrážd. Hlavne nedokonané samovráždy sú významným výrazom psychických ťažkostí. Ide o pokus extrémneho spôsobu komunikácie, keď ostatné spôsoby ako ukázať svoje ťažkosti, zlyhali. Miera samovrážd je podľa niektorých štúdií vo Veľkej Británii v oblastiach s väčšou mierou nezamestnanosti až deväťkrát častejšia, než u zamestnanej populácie. (Mareš, 2002)

Súvislosť dlhodobej nezamestnanosti s drogovými závislosťami možno ponímať z dvoch uhlov pohľadu:

- droga ako príčina nezamestnanosti (drogová závislosť jedinca má za následok stratu zamestnania)

- droga ako dôsledok nezamestnanosti (jedinec volí únik ako cestu formu riešenia svojej nepriaznivej situácie - nezamestnanosti do požívania omamných látok).

Sociálne postavenie páchatel'ov drogovej trestnej činnosti podľa údajov Prezídia policajného zboru, ktoré sú uvádzané v Správe o stave a vývoji drogovej scény na území Slovenskej republiky za rok 2007 (In: Schavel, 2008) hovorí o tom, že nezamestnanosť bola najvýznamnejšou sociálnou charakteristikou závislých deviantných jedincov (70%).

Vzhľadom k vyššie popisovaným sociálno-psychologickým dopadom dlhodobej nezamestnanosti na jedinca sa rizikovým faktorom stáva aj potenciálna závislosť na sekte, či zhubnom kulte. Ako uvádza Hroncová, Kraus a kol. (2006), zvlášť ohrozená týmto vplyvom je mládež ako čerství absolventi škôl. Na začiatku profesijnej dráhy môže dôjsť k rozporom v súvislosti s uplatnením sa na trhu práce, kedy sa pre mladého človeka otvárajú dve perspektívy – nezamestnanosť, ktorá ho vytláča do úzadia spoločenského života alebo vykonávanie neobľúbeného zamestnania, dôsledkom čoho dochádza k odcudzeniu sebe samému. Východiskom pre riešenie môžu byť práve

deštruktívne kulty a sekty, ktoré ponúkajú seberealizáciu v absolútnom hodnotovom systéme, kde aj úplne nevýznamná činnosť dostáva vyšší zmysel.

Je evidentné, že etiológia vzniku deviantného správania, ktoré sa prejavuje v rôznych podobách sociálno-patologických javov má multifaktoriálny charakter. Dlhodobá nezamestnanosť však môže výrazne prispieť k ich vzniku.

Záver

Dlhodobá nezamestnanosť je pre jedinca záťažovou životnou situáciou, ktorá má negatívne dopady nielen na človeka samotného, ale aj na jeho rodinu, či širšie príbuzenské vzťahy. S touto nepriaznivou situáciou sa jedinci vyrovnávajú rôzne, čo závisí od konkrétnej situácie človeka, od jeho finančného zázemia, osobnosti ako aj miery sociálnej opory v jeho okolí. Dôležitú úlohu zohrávajú aj také faktory ako fyzické a psychické zdravie, uplatniteľnosť vzdelania, praktické skúsenosti, vek, pohlavie, odolnosť voči záťaži, motivácia a pripisovanie subjektívneho významu práce pre život jedinca. Významným činiteľom na elimináciu dôsledkov dlhodobej nezamestnanosti je realizácia plánov a zámerov politiky zamestnanosti, ktorá vo vyspelých priemyselných krajinách považuje za hlavné nástroje boja proti tomuto nežiaducemu spoločenskému javu predovšetkým:

- zvyšovanie kvalifikácie, výcvik k doplneniu kvalifikácie a rekvalifikácia dlhodobo nezamestnaných,
- poskytovanie informácií dlhodobo nezamestnaným o situácii na trhu práce, o tých vlastnostiach, ktorých rozvíjanie môže zlepšiť ich orientáciu a konkurenčnú schopnosť na trhu práce,
- podpora firiem na vytváranie pracovných miest pre dlhodobo nezamestnaných,
- zlepšovanie schopností dlhodobo nezamestnaných nájsť si prácu (kluby práce, kde si nezamestnaní vymieňajú skúsenosti s hľadaním zamestnania a zdokonaľujú svoje sociálne schopnosti,
- preventívne zvyšovanie kvality výučby a výcviku mládeže a rekvalifikácie,
- špeciálne programy tvorby pracovných miest zahrňujúce často prácu sociálnej povahy alebo pri zlepšovaní pracovného prostredia a riadené často miestnymi orgánmi a pod.

V spoločnosti prevládajú snahy vlády o rast zamestnanosti s vytváraním nových pracovných miest vhodne stimulovanými investíciami, so zvyšovaním atraktívnosti pracovných miest, kvality práce, produktivity práce, zapojením sa do poznatkovej ekonomiky a so znižovaním podielu chudobných pracujúcich. Významnou by mala byť snaha prijať opatrenia na uplatňovanie programového a projektového prístupu zameraného na posilnenie sociálnej inklúzie, predchádzanie vylúčeniu z trhu práce a podporu integrácie znevýhodnených skupín do zamestnania, najmä absolventov škôl, osôb so zdravotným postihnutím, matiek s deťmi a osôb vo veku blízkom dôchodkovému veku, podpora príslušníkov rómskych marginalizovaných komún, vytváranie a udržiavanie ich pracovných návykov, zníženie regionálnych rozdielov z hľadiska zamestnanosti, nezamestnanosti a produktivity práce, najmä v zaostávajúcich regiónoch s vysokou nezamestnanosťou (www.government.gov.sk).

Použitá literatúra:

Buchtová, B. et al. 2002. *Nezaměstnanost psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada Publishing a.s., 2002. 240 s. ISBN 80-247-9006-8

- Hroncová, J. – Kraus, B. et al. 2006. *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, PF, 2006. 252 s. ISBN 80-8083-223-4
- Jusko, P. 2001. *Sociálna závislosť – riziká a možnosti riešenia z pohľadu sociálnej práce*. In: Práca a sociálna politika, č. 4/2001, s.16-17
- Mareš, P. 2002. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 172 s. ISBN 80-86429-08-3
- Nezník, P.: Takzvané dobro. Leibniz ako filozof kultúry, vedy a európskeho ľudstva. In: Andreánsky, E. (Ed.): *Filozofia v kontexte globalizujúceho sa sveta*. Zborník príspevkov z 3. slovenského filozofického kongresu konaného v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 7. – 9. novembra 2005. Bratislava: Iris, 2006, s. 232 – 239. ISBN 80-89238-08-4
- Schavel, M. et al. 2007. *Sociálna prevencia*. Trnava: VŠ zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava a Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P.P.Gojdiča Prešov, 2008. 141 s. ISBN 978-8089271-22-1
- ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach. Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- The Salvation Army. February 1999. *Qualitative Research Into The Impact Of Unemployment*. s.5
- Zákon NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti
- Zelina, M. 1995. *Sloboda osobnosti alebo malý kurz kvality života o tom, ako sa stať samým sebou v modernom svete*. Šamorín: Fontana Kiadno, 1995. 133 s.
- Politika zamestnanosti*. [online] [citované 2009-12-10] Dostupné na internete: <http://www.government.gov.sk/1682/3-1-politika-zamestnanosti.php>

Kontakt:

PhDr. Katarína Rybová, PhD.

Trnavská univerzita, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce

Katedra sociálnej práce

rybova@post.sk

CHUDOBA – OKOLNOSTI VPLÝVAJÚCE NA JEJ RAST A RIEŠENIE

Kotradyová Katarína, Samčíková Renáta (SR)

Postupné vytváranie nového systému sociálnych nerovností a sociálnej stratifikácie je jedným z viditeľných dôsledkov transformácie v podmienkach Slovenskej republiky. Systémový charakter spoločnosti zaručuje vzájomnú spätosť jej jednotlivých komponentov, ktoré skúmame z hľadiska jednotlivých spoločenských sfér. Sociálna sféra je relatívne autonómnou sférou, ktorej rozvoj podmieňuje fungovanie politickej, ekonomickej a kultúrnej sféry. Centrom sociálnej sféry je človek ako ľudská bytosť so všetkými svojimi primárnymi a sekundárnymi potrebami. Cieľom sociálnej sféry je zabezpečenie osobnostného rozvoja človeka, zabezpečenie dôstojnej životnej úrovne, primeraného sociálneho zabezpečenia ale i zabezpečenie potrebnej sociálnej infraštruktúry. (Kotradyová, 2009, s. 227)

Tento systém je zásadne odlišný od toho, ktorý existoval štyridsať rokov počas existencie Československej socialistickej republiky (Sopóci,2000;Sopóci-Džambazovič,2002).

Vstupom SR do EÚ a otvorením Schengenského priestoru vyplynuli pre SR a jej obyvateľov síce nehmateľné, ale zároveň aj veľmi silné pozitíva, ktoré môžeme chápať ako hmatateľnú výhodu pre bežných ľudí, pretože otvorenie vnútorných hraníc medzi členskými štátmi Únie umožňuje slobodné cestovanie bez toho, aby občania podliehali pasovej kontrole. (Kotradyová – Kalanin , 2008, s. 64) Napriek tomu, že v porovnaní s ostatnými transformujúcimi sa hospodárstvami je nárast príjmovej nerovnosti na Slovensku relatívne mierny a naša krajina zostáva ešte aj v súčasnosti jednou z najrovnošťarskejších v Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), možno identifikovať zväčšujúce sa rozdiely v príjmoch, majetku a životnej úrovni jednotlivcov i celých sociálnych kategórií obyvateľstva. Jedným z viditeľných dôsledkov celospoločenských zmien po roku 1989 je teda vznik diferenciacie v socio-ekonomickej situácii obyvateľov Slovenska. Jej odraz spočíva i v takzvanom roztvárani nožníc. Teda na jednej strane vo vzniku a existencii politicko-ekonomických elít uzatvorených voči zvyšku spoločnosti. Na druhej strane vo vytvorení oveľa početnejšej najnižšej spoločenskej triedy, skladajúcej sa z ľudí odkázaných na starostlivosť štátu a charitu. Alebo dokonca jednotlivcov či sociálnych kategórií, ktorí sa nachádzajú akoby mimo stratifikačného systému spoločnosti a sú vylúčení z možností participovať na chode spoločnosti aspoň na minimálne akceptovateľnej štandardnej úrovni. (Šlosár, 2009) Keďže postavenie jednotlivca v sociálnej štruktúre súčasnej spoločnosti sa odvíja najmä od jeho pozície na trhu práce, najviac ohrozenými chudobou sú práve ľudia z rôznych príčin diskriminovaní (alebo vylúčení) na trhu práce (napríklad dlhodobozamestnaní), príslušníci etnických minorít, starší ľudia či nízkokvalifikovaní jednotlivci). Táto chudoba sa týka celých sociálnych kategórií a možno ju nazvať „novou“ chudobou. Avšak chudoba v podmienkach našej krajiny ešte stále vykazuje aj znaky takzvanej starej, demografickej chudoby. Medzi jedincov ohrozených chudobou možno preto stále zaraďovať aj členov viacpočetných rodín či jednorodičovských domácností. (Fabian 2009)

Chudoba a/ako nízky príjem

Chudoba sa v laickej i odbornej verejnosti najčastejšie spája s nedostatočným príjmom, ktorý nedovoľuje jednotlivcovi alebo domácnosti uspokojovať základné potreby. Jej rozsah v spoločnosti závisí od meradiel, ktoré sa používajú na jej zisťovanie, a potom sa stretávame s takými pojmami, ako je hranica určená 40% mediánu ekvivalentného príjmu dospeljej osoby, hranica určená 50% mediánu ekvivalentného príjmu dospeljej osoby, hranica životného minima, určenie chudoby na základe parity kúpnej sily (2,15 USD na osobu a deň a 4,30 USD na osobu a deň). (Income poverty...2000; Národný akčný...2004). Najčastejšie používanou mierou je 60% z mediánu ekvivalizovaného príjmu v tej-ktorej krajine a táto miera sa používa i na medzinárodné porovnávanía. Použitie uvedených mier má potom za dôsledok rôzne podiely chudobných ľudí v spoločnosti (tak domácnosti, ako i jednotlivcov). Podľa najčastejšie používanej miery chudoby, ktorou je 60% z mediánu príjmu v krajine, bola v roku 2003 miera chudoby v Slovenskej republike 21,0%, v Českej republike 8,0%, v Maďarsku 10,0%, Poľsku 15,0% (Džambazovič 2005).

Typy chudoby

Kým tradičné merania chudoby sa zameriavajú predovšetkým na analýzu počtu chudobných a ich štruktúru v určitom čase, novšie výskumy idú ďalej a zohľadňujú i dobu zotrvania v tejto situácii, počas ktorej „chudobní jednotlivci alebo domácnosti“ zažívajú skúsenosť s týmto stavom. Novšie merania a analýzy chudoby už obsahujú aj časový aspekt, dobu trvania tejto nepriaznivej situácie. Potom hovoríme o viacerých typoch chudoby:

- Krátkodobá chudoba – trvá niekoľko málo týždňov, prípadne mesiacov – do 6 mesiacov;
- Dočasná chudoba – v určitom životnom cykle, napr. po narodení dieťaťa príjmy citeľne klesnú;
- Trvalá chudoba – trvá viac ako 2,5 roka;
- Opakovaná chudoba.

Krátkodobá skúsenosť s chudobou nie je mimoriadnou hrozbou pre jednotlivca alebo rodinu. Na prekonanie skúsenosti s krátkodobou chudobou môže jednotlivec alebo domácnosť aktivovať dodatočné alebo náhradné zdroje, prípadne uspokojovanie niektorých potrieb odložiť alebo zvoliť stratégie, ktoré neohrozia uspokojovanie potrieb a nebudú mať nepriaznivé dôsledky na život jednotlivcov, domácností v budúcnosti. Horšie dôsledky má dlhodobá skúsenosť s chudobou, prípadne viacnásobné opakovanie skúseností. K tomu môžeme priradiť aj také predpoklady ako je nezamestnanosť, nízke vzdelanie, štruktúra rodiny – pomer detí a dospelých v ekonomicky aktívnom veku, región, susedstvo a pod.

Chudobné domácnosti majú často problémy s platbami, ako je nájom, inkaso, splácanie pôžičiek. Často sa dostávajú do situácie, keď musia niektoré platby uprednostniť pred inými. Jedna časť uprednostňuje obmedzovanie nákupu šatstva, iná nie je schopná kupovať predmety dlhohodobej spotreby, ďalšia má problémy so splácaním pôžičiek. Nedostatok príjmov sa teda rieši uprednostňovaním určitých platieb, potrieb pred inými. Veľa domácností musí meniť svoje stratégie uspokojovania potrieb, niekedy môžeme hovoriť o stratégii prežitia, riešiť ťažkosti každodenného života. V mnohých domácnostiach, najmä ak situácia trvá dlho, sa môže objaviť neschopnosť rodiny tvoriť budúcnosť svojich detí, ďalšej generácie. Nedostatkovosť zdrojov, ak sa stane

chronickou, má ďalekosiahle dôsledky aj z psychickej, nielen materiálnej stránky. Nakoniec sa dá na tento stav zvyknúť a vychovávať v takýchto podmienkach detí. Vyrastanie detí v takýchto podmienkach je hrozbou ich ďalšieho vývoja i postojov k svojej situácii, ambíciám do budúcnosti. Deti si osvoja postoje, že ich situácia sa nedá zmeniť, že akákoľvek aktivita nestojí za námahu.

Na vymanenie sa z chudoby je potrebné mať určité aktíva, kapitál. A vieme, že ľudský kapitál v podobe vzdelania, kvalifikácie, dobrého zdravia je kľúčovým prvkom v kontexte prístupu k finančným aktívam. Deti z chudobných rodín, ktoré dlhodobo žijú v chudobe, majú k nemu sťažený prístup, čím sa ocitajú v znevýhodnenej situácii pri uchádzaní sa o pracovné miesto. Marginalizovaná východisková pozícia pri vstupe do ekonomicky aktívneho veku vytvára bariéry pre únik z dlhodobo zažívanej deprivácie v rodičovskej rodine. Aj tu pravdepodobne platí, že tak ako sa s predlžovaním doby zotrvávania mimo trhu práce sťažuje získanie novej práce, tak sa s predlžovaním etapy života v chudobe znižuje šanca na únik z chudoby a rastie riziko generačného prenosu chudoby.

Rok 2010 – Európsky rok boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu

V máji 2009 bol Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky vypracovaný Národný program Slovenskej republiky k Európskemu roku boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu (2010) ďalej len „európsky rok“, ktorý je strategickým dokumentom Slovenskej republiky, kde je vjadrený záväzok dosiahnuť „rozhodujúci vplyv na ostránenie chudoby“ v súlade s rozhodnutím²⁴, ktorým bol rok 2010 vyhlásený za Európsky rok boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Cieľom predloženého materiálu je:

- zabezpečiť zvýšenie verejného povedomia o situácii ľudí žijúcich v chudobe, najmä skupín alebo osôb sociálne vylúčených a ohrozených sociálnym, hospodárskym a kultúrnym právam,
- vytvoriť priestor na zapojenie všetkých zainteresovaných subjektov, ktoré by mohli prispievať svojou aktívnou participáciou k lepšej implementácii politík sociálnej inklúzie.

Chudoba a sociálne vylúčenia má široké, zložité a mnohorozmerné podoby, ktoré predovšetkým súvisia s faktormi, ako sú príjem a životná úroveň, príležitosť na vzdelanie a dôstojnú prácu, sociálnu ochranu, bývanie, prístup k zdravotnej starostlivosti atď. Na raste chudoby sa podieľajú nezamestnanosť a stúpajúce životné náklady. Najrizikovejšie skupiny ohrozené chudobou sú deti a mládež, starší ľudia, osoby so zdravotným postihnutím atď. Dôležitý je tiež fakt, že chudoba na Slovensku je determinovaná tiež etnickými aspektmi a dotýka sa vo veľkej miere predovšetkým rómskeho obyvateľstva. V zmysle uvedeného sa Slovenská republika prihlásila k programu Dekáda začleňovania rómskej populácie 2005-2015, ktorého prierezovými témami sú chudoba, rodová rovnosť a diskriminácia. Počas Európskeho roka bude zároveň Slovenská republika predsedajúcou krajinou programu Dekáda začleňovania rómskej populácie 2005-2015, čím sa zvýši dôraz pri realizácii jednotlivých aktivít na národnej a medzinárodnej úrovni.

---

²⁴ Rozhodnutie č. 1098/2008 EC Európskeho parlamentu a Rady z 22. októbra 2008 o Európskom roku boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu (2010)

Udržateľné zníženie chudoby a odstránenie sociálneho vylúčenia Slovenská republika zabezpečuje opatreniami, akými sú :

- zabezpečenie podpory príjmu,
- podpory prístupu k zamestnaniu,
- podpory prístupu k vzdelávaniu a integrácii na trh práce,
- prístupu k verejných službám a rozvoj ľudského kapitálu.

Základným cieom sociálnej politiky Slovenskej republiky je utvárať pre obyvateľov taký legislatívny a inštitucionálny rámec a prijímať a realizovať také opatrenia, ktoré zabezpečia udržanie a rozvoj ľudských, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv a zdrojov smerujúcich k zabezpečeniu dôstojnej životnej úrovne každého človeka, podpore rodovej rovnosti, zabezpečeniu rovnosti príležitostí a eliminácii akejkoľvek formy diskriminácie.

Za hlavné prioritné ciele na dosiahnutie predchádzania a odstraňovania chudoby a sociálneho vylúčenia na Slovensku pre obdobie 2008-2010²⁵, ktoré nadväzuje na predchádzajúce obdobie 2006-2008, Slovenská republika naďalej považuje:

- zredukovať chudobu detí a riešiť medzigeneračnú reprodukciu chudoby preventívnymi opatreniami a podporou rodín s deťmi,
- zvýšiť začlenenie a bojovať proti diskriminácii zraniteľných skupín obyvateľstva podporou dostupnosti verejných služieb, rozvojom lokálnych riešení a zvyšovaním participácie vylúčených skupín na živote spoločnosti,
- zlepšiť prístup na trh práce a zvýšiť zamestnanosť a zestnatelnosť znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie a skupín obyvateľstva ohrozených sociálnym vylúčením.

Kľúčovou úlohou naďalej zostáva zabezpečenie komplexného prístupu k tvorbe politík a opatrení sociálnej inklúzie, mainstreaming, t. j. prepojenie rôznych typov politík na úrovni národnej, regionálnej a lokálnej a zabezpečenie šírenia povedomia o problematike chudoby a sociálneho vylúčenia, pričom dôležitou súčasťou týchto aktivít je rozvoj spolupráce, tvorba partnerstiev medzi jednotlivými subjektmi na horizontálnej a vertikálnej úrovni.

Činnosti európskeho roka sú zamerané na naplnenie jeho cieľov a hlavných zásad²⁶, pričom zároveň odrážajú aj naplnenie hlavných prioritných cieľov Slovenskej republiky zameraných na odstránenie chudoby a sociálneho vylúčenia.

Hlavné ciele európskeho roka sú:

- uznanie práv – uznanie základného práva ľudí žijúcich v chudobe a čeliacich sociálnemu vylúčeniu na to, aby žili dôstojne a ktívne sa zapájali do života v spoločnosti. Európsky rok zvýši verejné povedomie o situácii ľudí žijúcich v chudobe, najmä skupín alebo osôb v zraniteľnej situácii, a pomôže podporiť ich účinný prístup k sociálnym, hospodárskym a kultúrnym právam, ako aj k dostatočným zdrojom a kvalitným službám. Európsky rok tiež pomôže v boji proti stereotypom a poznačeniu;
- zdieľaná zodpovednosť a účasť – posilňovanie účasti verejnosti v súvislosti s politikami a opatreniami v oblasti sociálneho začlenenia a zdôrazňovanie kolektívnej a individuálnej zodpovednosti v boji proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu, ako aj významu propagácie a podpory dobrovoľných činností.

²⁵ Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2008-2010

²⁶ Článok 2 R. č. 1098/2008EC

Európsky rok podporí zapojenie verejných a súkromných aktérov okrem iného aj prostredníctvom proaktívnych partnerstiev. Posilní povedomie a záväzok a vytvorí príležitosti, aby mohli prispievať všetci občania, najmä ľudia s priamo alebo nepriamo skúsenosťou s chudobou;

- súdržnosť – presadzovanie súdržnejšej spoločnosti prostredníctvom zvyšovania povedomia verejnosti o tom, aké výhody pre všetkých má spoločnosť, v ktorej sa odstráni chudoba, umožňuje sa spravodlivé rozdelenie a nikto nežije na jej okraji. Európsky rok podporí spoločnosť, ktorá udržiava a rozvíja kvalitu života vrátane kvality života zručností a zamestnania, sociálny blahobyt vrátane blahobytu detí a rovnaké príležitosti pre všetkých. Navyše zabezpečí trvalo udržateľný rozvoj a solidaritu medzi generáciami a v rámci generácií a koherentnosť politík s akciami Európskej únie na celom svete;
- záväzok a konkrétne opatrenia – opakované zdôrazňovanie silného politického záväzku Európskej únie a členských štátov rozhodujúcim spôsobom vplyvať na odstraňovanie chudoby a sociálneho vylúčenia a presadzovania tohto záväzku a opatrení na všetkých úrovniach riadenia. Európsky rok, ktorý stavia na úspechoch a potenciáli otvorenej metódy koordinácie²⁷ v oblasti sociálnej ochrany a sociálneho začlenenia, posilní politický záväzok predchádzať chudobe a sociálnemu vylúčeniu a bojovať proti nim tým, že sústreďí politickú pozornosť a zmobilizuje všetky zainteresované strany a ešte viac podnieti činnosť členských štátov a Európskej únie v tejto oblasti.

V rámci európskeho roka bude vykonávaných niekoľko činností ako:

- národné konferencie so zameraním na európsky rok,
- podpora inovatívnych opatrení sociálnej inklúzie,
- zvyšovanie povedomia o problematike chudoby a sociálneho vylúčenia a právach ľudí žijúcich v chudobe a ohrozených sociálnym vylúčením za účelom ich dôstojného života a ktívneho zapájania sa do života spoločnosti,
- podpora rozvoja a vzdelávania v súvislosti s realizáciou politík zameraných na odstránenie a zmiernenie chudoby a sociálneho vylúčenia,
- informovanie verejnosti prostredníctvom médií, univerzálnych informačných materiálov.

Literatúra:

Sopóci, J. – Džambazovič, R.: Sociálne nerovnosti. In: Sopóci, J. a kol.: Slovensko v deväťdesiatych rokoch. Bratislava, Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2002

Džambazovič, R.: Meniace sa podoby chudoby na Slovensku. Doktorská dizertačná práca, UK, Bratislava, 2005.

Fabian, A.: Hľadanie zmyslu sociálnej nerovnosti a návrhy na jej riešenie. In: *Sociálne poslanstvo Jána Pavla II pre dnešný svet. Chudoba. Reflexie cez prizmu sociálnej náuky Cirkvi, spoločenských a ekonomických vied*. Zborník z konferencie v Poprade 26. marec 2009. Ružomberok : PFKU, 2009, str. 163.

---

²⁷ Otvorená metóda koordinácie bola vytvorená na úrovni Európskej únie pre spoločné usmerňovanie politík členských krajín v oblasti boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu a v oblasti sociálnej ochrany s cieľom naplniť jeden zo strategických lisabonských cieľov, a síce podstatne znížiť chudobu do roku 2010.

Zborník príspevkov z konferencie UNESCO MOST: Chudoba v slovenskej spoločnosti a vzťah slovenskej spoločnosti k chudobe. Bratislava, 2006

Kotradyová, K. – Kalanin, P.: Slovensko v Európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. In Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou – Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám, konanej dňa 16.máj 2008. Košice: Košický samosprávny kraj. 2008. ISBN 978-80-9699321-1-5.

Kotradyová, K.: Sociálne aspekty staroby. In Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou – Sociálna práca, manažment a ekonómia, prepojenie a spolupráca, konanej dňa 18.2. 2009 v Dolnom Kubíne. PF KU Ružomberok, 2009. ISBN 978-80-8084-501-8.

Nezník, P.: Takzvané dobro. Leibniz ako filozof kultúry, vedy a európskeho ľudstva. In: Andreánsky, E. (Ed.): Filozofia v kontexte globalizujúceho sa sveta. Zborník príspevkov z 3. slovenského filozofického kongresu konaného v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 7. – 9. novembra 2005. Bratislava: Iris, 2006, s. 232 – 239. ISBN 80-89238-08-4

Šlosár D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach.* Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Kontakty:

Mgr. Katarína Kotradyová, PhD., Železničná 71,
053 61 Spišské Vlaky – 0905 258909

Mgr. Renáta Samčíková, Letná 10,
044 71 Čečejevce – 0904 397745

Psychologiczne czynniki ryzyka emigracji

Mausch Karol, Ryś Ewa (PL)

Streszczenie: Rozpatrując emigrację jako zjawisko psychologiczne zwraca uwagę analogia tej sytuacji do złożonego zjawiska jakim jest stres psychologiczny i jego bezpośrednie oraz długotrwałe następstwa. Stres wywołany emigracją może powodować dezadaptację o charakterze stresu pourazowego, kryzys, a w dłuższej perspektywie zaburzenia psychosomatyczne, uzależnienia od substancji psychoaktywnych oraz choroby psychiczne.

When we analyze an emigration as the psychological problem we find the analogy with stress and with their close and farthest repercussions. Stress evoked by an emigration can make desadaptation like posttraumatic stress disorders, crisis, and in the long time psychosomatic disturbances, addiction from drugs, mental diseases.

Key words: emigration, stress, disorders.

1. Wstęp

Zjawisko emigracji we współczesnym świecie jest na tyle powszechne, że stanowi przedmiot badań wielu dyscyplin naukowych. Rozpatrując emigrację jako zjawisko psychologiczne zwraca uwagę analogia tej sytuacji do złożonego zjawiska jakim jest stres psychologiczny i jego bezpośrednie oraz długotrwałe następstwa. Stres wywołany emigracją może powodować dezadaptację o charakterze stresu pourazowego, kryzys, a w dłuższej perspektywie zaburzenia psychosomatyczne, uzależnienia od substancji psychoaktywnych oraz choroby psychiczne jak np. depresja. Prezentowany artykuł stanowi propozycję omówienia następstw stresu wywołanego emigracją. Emigranci narażeni są na stres tak samo jak w kraju rodzinnym. Pojawiają się inne, dodatkowe czynniki, które go wywołują. Największy problem stanowi zazwyczaj bariera językowa. Do tego dochodzi inna kultura, obyczaje, tryb życia, również prawo, którego nieznajomość prowadzi często do nieprzyjemnych sytuacji. (Šlosar, 2009) Dodatkowo praca poniżej kwalifikacji i mieszkanie w warunkach gorszych niż te, do których oczekiwano, wpływają na obniżenie poczucia własnej wartości. Czynnikiem stresującym są także oczekiwania ekonomiczne bliskich oczekujących w kraju.

2. Stres jako zjawisko psychologiczne

W naukach biologicznych stres jest najczęściej rozumiany jako fizjologiczna mobilizacja organizmu. Selye utożsamia stres ze wzrostem ogólnej aktywności organizmu, opartej na fizjologicznej reakcji, którą powodują zmieniające się warunki zewnętrzne lub wewnętrzne (Selye, 1974). Należy podkreślić, że koncepcja ta nie uwzględnia indywidualnych różnic między ludźmi w reagowaniu na bodźce stresujące, gdyż pomija kontekst psychologiczny i społeczny zjawiska stresu. W badaniach laboratoryjnych ocenia się stopień szkodliwości takich czynników jak np. bakterie lub wirusy, które mobilizują organizm wywołując stres. Pomija się w tym przypadku badanie warunków w jakich zadziałał stresor. Nawet jednak w warunkach laboratoryjnych można zaobserwować i kontrolować wpływ niektórych czynników psychologicznych. Mason stwierdził, że ocena zagrożenia lub stopnia „nieprzyjemności” bodźców w stresującej sytuacji życiowej jest jedną z ważniejszych determinant reakcji hormonalnej w stresie (Mason, 1969). Czynniki psychologiczne

mogą także pośrednio doprowadzić do uszkodzenia żywej tkanki organizmu, w wyniku przedłużającej się mobilizacji emocjonalnej w stresie i do wystąpienia zaburzeń lub chorób psychosomatycznych.

Lazarus i wsp. (1978) wykazali, że pojęcie stresu psychologicznego można najlepiej wyrazić w kategoriach transakcyjnych, w relacji człowiek – środowisko. Stres nie jest w tym kontekście, ani stymulującym bodźcem środowiskowym, ani reakcją na bodziec. Stres w ujęciu transakcyjnym to relacja między żądaniami ze strony środowiska człowieka a możliwościami osoby w radzeniu sobie z sytuacjami trudnymi, czyli stresującymi. Związek pomiędzy człowiekiem i środowiskiem ma charakter interakcji. Każdy z elementów tej interakcji wpływa na pozostałe czynniki, ulegając jednocześnie oddziaływaniom z ich strony. Wskazuje się na dwie podstawowe funkcje umiejętności radzenia sobie w trudnej sytuacji życiowej. Pierwsza z tych funkcji to dążenie do zmiany sytuacji trudnej. Motywuje ona podmiot do oddziaływania na źródło stresu, czy to poprzez zmianę zachowania osoby, czy też przez próbę zmiany środowiska. Druga funkcja radzenia sobie ze stresem dotyczy kontroli własnych emocji. Usiłowanie poradzenia sobie z emocjami ma na celu zredukowanie złego stanu psychicznego i/lub somatycznego u osoby oraz zabezpieczenie przed wyczerpaniem psychofizycznym i ewentualną chorobą.

Rahe i wsp. zaproponowali model stresu, w którym starali się wykazać, że istotne znaczenie dla stanu zdrowia osoby mają zdarzenia życiowe, które powodują wzrost napięcia emocjonalnego u osoby. Posługując się Skalą Ważnych Zmian Życiowych stwierdzono, że istnieją korelacje pomiędzy liczbą przeżytych zdarzeń życiowych a stanem zdrowia ludzi. Im większa liczba przeżytych stresujących zdarzeń, tam większe prawdopodobieństwo zachorowania przez osobę (Rahe, Refomo, Bennet, 1974).

Z badań Mauscha (1991) wynika, że zdarzenia życiowe dotyczą ważnych i cenionych przez podmiot spraw oraz powodują silne – negatywne lub pozytywne – reakcje emocjonalne (np. rozwód, poważna choroba itp.). Ocena zdarzeń życiowych zależy od indywidualnych cech psychologicznych, związanych ze specyficznym stylem funkcjonowania poznawczo – emocjonalnego osoby. Stresujące zdarzenia życiowe zajmują zwykle wysoką rangę w indywidualnej, określonej przez osobę, hierarchii ważności sytuacji oraz powodują znaczne natężenie reakcji emocjonalnych. Doświadczenie stresujących zdarzeń życiowych powoduje zachwianie stanu równowagi między osobą i otoczeniem, uruchamiając psychologiczne i biologiczne mechanizmy readaptacyjne, np. mechanizmy obronne osobowości, pobudzenie neurohormonalne czy pobudzenie układu immunologicznego (Mausch 2000).

Badania psychoneuroimmunologiczne wykazują, że występowanie niektórych chorób można wyjaśnić cechami osobowości badanych oraz przeżytymi przez nich, w okresie poprzedzającym chorobę, sytuacjami stresującymi. Liczba objawów psychosomatycznych obserwowanych u ludzi w stresie, ich bogactwo i różnorodność, np. zmiany w układzie krążenia, pokarmowym lub mięśniowo – ruchowym i in., może stanowić pewną wskazówkę dla określenia stopnia podatności na choroby. Można, zatem przewidywać prawdopodobieństwo zachorowania, poprzez sformułowanie psychologiczno – medycznej charakterystyki badanych osób. Wyniki badań określające wachlarz reakcji psychosomatycznych osoby w stresie, dają także podstawy do podejmowania działań psychoterapeutycznych, zmierzających do minimalizowania reakcji somatycznych i zmniejszania ryzyka zachorowania. Jest to szczególnie istotne dla osób odczuwających dolegliwości somatyczne o etiologii psychogennej.

Przegląd wybranych koncepcji stresu w powiązaniu z etiologią chorób, zaburzeń w zachowaniu czy też ryzykiem uzależnienia się od substancji psychoaktywnych ujawnia znaczący postęp w zakresie rozumienia tych zagadnień od czasu teorii stresu sformułowanej przez H. Selye'ego. Obecnie wśród specjalistów panuje dość powszechnie przekonanie, że stres i choroby psychosomatyczne oraz zaburzenia w zachowaniu są z sobą związane. Twierdzi się nawet, że liczba chorób w etiologii, których stres pojawia się jako jeden z czynników sprawczych, jest coraz większa.

Prezentowane modele stresu pokazują, w jaki sposób stres może przyczyniać się do powodowania chorób psychosomatycznych. Wspólną cechą tych koncepcji jest wskazywanie na subiektywny charakter zjawiska stresu. Każda osoba, w zależności od posiadanych cech osobowości i indywidualnych doświadczeń życiowych, nadaje przeżywanym sytuacjom specyficzne znaczenie, określa stopień swojego zagrożenia, a także szacuje możliwości poradzenia sobie ze stresem poprzez uświadomienie sobie, jakimi dysponuje, tzw. zasobami osobistymi.

3. Emigracja jako sytuacja stresująca

Według teorii stresu Lazarusa i Launiera zmiany wynikające z fenomenu migracji zalicza się do krańcowych sytuacji życiowych (life events). Wywołują one u migrującego stres, a stresorami są wymagania z wewnętrznego i zewnętrznego świata, które doprowadzają do naruszenia psychospołecznej równowagi. Pojawia się konieczność uruchamiania nowych strategii, aby doprowadzić do wyrównania zaburzonej równowagi psychospołecznej. Zmiany psychiczne należą do najbardziej głębokich, ponieważ migracja w swojej istocie jest procesem zachodzącym na poziomie psychicznym, a osiągnięcia psychicznych dopasowań migranta są wynikiem najdłużej trwającego procesu. ([http:// www.zuviel.net/content/view/81/38/](http://www.zuviel.net/content/view/81/38/))

Amerykański psychiatra Carlos E. Sluzki (2001). zaproponował model faz migracji, według którego proces migracji daje się określić następującymi psychicznymi fazami. Chodzi przede wszystkim o pokazanie przejścia z kultury wyjściowej do nowej. Proces psychicznych przemian C. E. Sluzki podzielił na pięć zróżnicowanych i od siebie oddzielonych faz, które kształtują się poprzez indywidualne osiągnięcia osoby migrującej. Według Sluzkiego migracja zaczyna się fazą przygotowania. W tym czasie każda osoba, która zdecydowała się na migrację przygotowuje się do niej mentalnie w sposób mniej lub bardziej świadomy. Na tym etapie budują się oczekiwania indywidualne wsparte przekonaniem w środowisku przygotowującego się do migracji opiniami o życiu w miejscu przyszłego osiedlenia.

Po akcie emigracji następuje pierwsza faza w kraju przyjmującym. Jest to faza nadkompensacji. W tej fazie wszystko to co się zostawiło w kraju pochodzenia jest często nadmiernie lub niewspółmiernie negatywnie oceniane, a to wszystko co nowe bywa zdecydowanie zbyt pozytywnie przeżywane. W spotrzeganiu są często dopuszczane tylko i wyłącznie pozytywne obrazy. Możliwe ryzyka związane z faktem emigracji są w tej fazie wyparte ze świadomości. Pojawia się następna faza dekompensacji. (P.Nezník, 2005) Czasowo patrząc jest to najdłuższa i jakościowo najgłębsza faza migracyjna. W tej fazie dochodzą do głosu tłumione i wypierane ryzyka, przywiezione obciążenia i doświadczenia rozłąki, dochodzi do ujawnienia się zaburzeń psychosomatycznych (np. choroby układu krążenia, pokarmowego itp.), do rozwoju różnego rodzaju uzależnień, do zaburzeń psychicznych.

W ostatniej fazie migracyjnej adaptacji dochodzi często do rozwijania indywidualnych strategii przystosowawczych oraz radzeniem sobie z następstwami emigracji. Osiągając tę fazę migranci mają w tym momencie już wykształconą biculturalną, dwukulturową identyfikację. To otwiera szansę do jeszcze pełniejszego rozwoju osobowości i do osiągnięcia wyższego poziomu psychicznej stabilizacji (<http://www.zuviel.net/content/view/81/38/>)

Bibliografia

(<http://www.zuviel.net/content/view/81/38/>)

Lazarus R.S., Launier R.: Stress – related transactions between person and environment. W.: L.A. Pervin, M. Lewis (red.): Perspectives in interactional psychology. Plenum Press. New York 1978

Mason J.W.: Organization of psychoendocrine mechanism. Psychosom. Med. 1969,80,565-575.

Mausch K., Psychologiczna diagnoza osób z zaburzeniami psychosomatycznymi w kontekście wyników badań psychoneuroimmunologicznych. Zeszyty Naukowe „Studia Pedagogica Universitatis Stetinensis 5, Nr 400, s.75-86, Szczecin 2005.

Mausch K.: Psychologiczne właściwości człowieka a stan układu immunologicznego. Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin 2000.

Mausch K.: Zdarzenia życiowe I ich ocean, a zawał serca. Szczecińskie Roczniki Naukowe 1991, t.VI, z.2, 77-93.

Nezník, P.: Takzvané dobro. Leibniz ako filozof kultúry, vedy a európskeho ľudstva. In: Andreánsky, E. (Ed.): Filozofia v kontexte globalizujúceho sa sveta. Zborník príspevkov z 3. slovenského filozofického kongresu konaného v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 7. – 9. novembra 2005. Bratislava: Iris, 2006, s. 232 – 239. ISBN 80-89238-08-4

Rahe R.H., Refomo M., Bennet L.: Recent life changes, myocardial infarction and abrupt coronary death. Arch. Inter. Med. 1974, 133, 221-235.

Selye H.: Stress without distress. Lippincott, Philadelphia 1974.

ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach.* Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Kontakt:

Karol Mausch

Ewa Ryś

Uniwersytet im. A. Mickiewicza

Pomoc społeczna w Polsce a problemy uchodźców

Żywucka – Kozłowska Elżbieta, Bronowska Krystyna (PL)

„ Ci, którzy odmawiają wolności
innym, nie zasługują na nią sami”

(Abraham Lincoln)

Konwencja dotycząca statusu uchodźców, została sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 roku. W preambule tego aktu prawa międzynarodowego wskazano:

„ Wysokie Umawiające się Strony,
biorąc pod uwagę, że Karta Narodów Zjednoczonych i Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne dnia 10 grudnia 1948 r., potwierdziły zasadę, zgodnie z którą wszyscy ludzie, bez dyskryminacji, powinni korzystać z podstawowych praw i wolności,

biorąc pod uwagę, że Narody Zjednoczone niejednokrotnie wykazywały duże zaniepokojenie losem uchodźców i podejmowały wysiłki na rzecz zapewnienia im możliwie najszerszego korzystania z tych podstawowych praw i wolności,

uważając za pożądaną rewizję i konsolidację wcześniejszych umów międzynarodowych dotyczących statusu uchodźców, a także rozszerzenie ich zakresu oraz ochrony przez nie przewidzianej poprzez sporządzenie nowej umowy,

biorąc pod uwagę, że przyznanie azylu może być dla niektórych państw zbyt uciążliwe i że zadowalające rozwiązanie problemu, którego doniosłość i międzynarodowy charakter Narody Zjednoczone uznały, nie może z tego powodu być osiągnięte bez międzynarodowej współpracy,

wyrażając życzenie, aby wszystkie państwa, uznając społeczny i humanitarny charakter problemu uchodźców, zrobiły wszystko co w ich mocy, by problem ten nie stał się przyczyną napięć między państwami (...)” [Dz.U. z dnia 20 grudnia 1991 roku].²⁸

Konwencja definiuje termin „uchodźca” [art. 1], przyjmując, iż stosuje się go do osoby, która:

„1) była uważana za uchodźcę stosownie do Porozumień z dnia 12 maja 1926 r. i dnia 30 czerwca 1928 r. lub stosownie do Konwencji z dnia 28 października 1933 r. i dnia 10 lutego 1938 r., Protokołu z dnia 14 września 1939 r. lub też Konstytucji Międzynarodowej Organizacji do spraw Uchodźców.

Decyzję o nieuznawaniu za uchodźcę podjęte przez Międzynarodową Organizację do spraw Uchodźców w okresie jej działalności nie stanowią przeszkody do przyznania statusu uchodźcy osobom, które spełniają warunki przewidziane w punkcie 2 niniejszego ustępu;

2) w rezultacie zdarzeń, jakie nastąpiły przed dniem 1 stycznia 1951 r., oraz na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego

państwa, albo która nie ma żadnego obywatelstwa i znajdując się na skutek podobnych zdarzeń, poza państwem swojego dawnego stałego zamieszkania nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa.” [art. 1 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców]²⁹.

Uchodźcy żyją we wszystkich krajach współczesnego świata, w tym także w Polsce. Bez pomocy państwa nie byłoby w stanie rozpocząć poniekąd nowego dla nich etapu życia. Uciekając z miejsc, w których dotychczas egzystowali, zwykle zostawili wszystko. Stąd też państwa sygnatariusze Konwencji (w tym także Polska), przyznając im status uchodźców, zobligowane są do udzielenia tym ludziom pomocy.

W świetle ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej [Dz.U. Nr 64 poz. 593 z 2004 roku z późniejszymi zmianami]³⁰, pomocy społecznej udziela się osobom i rodzinom z wielu różnych powodów. W art. 7 przywołanej ustawy, (pkt 11) wskazano osoby, które otrzymały status uchodźcy. Oznacza to, że uchodźcy mogą korzystać ze wsparcia państwa, w tym ze świadczeń pieniężnych oraz rzeczowych. Oczywistym jest bowiem, że najważniejszą kwestią jest zapewnienie tym osobom lokali, w których mogą zamieszkać. Podkreślenia wymaga także i to, że wśród zadań pomocy społecznej w Polsce znajdują się nie tylko te, polegające na wypłatach świadczeń, czy pracy socjalnej, ale także realizacja innych zadań, wynikających z rozeznaczonych potrzeb. Niewątpliwie w tym przypadku, mając na względzie potrzeby uchodźców, koniecznością jest nauka języka państwa, w którym osobom takim przyznano przedmiotowy status. Bez jego znajomości trudno sobie wyobrazić egzystencję jednostki w obcym kraju. Świadczenie takie w ramach pomocy społecznej, ustawodawca wskazał w przepisie art. 36 pkt 1 lit. g ustawy o pomocy społecznej, zaś w pkt 2 (lit. i) wymienił schronienie jako formę świadczenia niepieniężnego.

W rozdziale 5 omawianej ustawy, poświęconym integracji uchodźców wskazano na obowiązek pomocy takim osobom. Zobowiązaniem do tejsze jest starosta właściwy ze względu na miejsce zamieszkania uchodźcy. Świadczenie takie udzielane jest w okresie nie dłuższym niż 12 miesięcy [art. 91 oraz 92 ustawy o pomocy społecznej].³¹

W wielu państwach na świecie, mimo wszechobecnych hasła antywojennych, antytotalitarnych i pokojowych szerzą się ruchy, których cele sprzeczne są z pokojowym istnieniem. Przykładem takich są zamachy terrorystyczne, wystąpienia profaszystowskie oraz wszelkiego rodzaju działania zmierzające do unicestwienia określonych grup narodowych, etnicznych czy religijnych.

Nie dysponujemy aktualnymi danymi statystycznymi co do liczby uchodźców w Polsce. Nie udało się nam odnaleźć takowych danych w BIP Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji RP.

Wedle danych Biura Analiz Sejmowych RP w roku 2007 przyznano status uchodźcy 178 osobom, w roku poprzedzających (2006) zaś 485 spośród 2110

ubiegających się o ten status w Polsce. [A. Grzymała – Kazłowska, R. Stefańska, Uchodźcy w Polsce w: Infos nr 19 (43)/ 2008, s. 3]³²

Wiadomo natomiast z jakich pochodzą osoby, starające się o status uchodźcy w Polsce. Przede wszystkim to Czeczeni, Kurdowie, Ugandyjczycy, Białorusini oraz mieszkańcy byłej Jugosławii.

Jednym z najtrudniejszych problemów związanych z imigracją (poprzedzającej zwykle starania o status uchodźcy) jest problem integracji. Wskazuje się, że typowymi w tym zakresie są:

1. trudności ze znalezieniem mieszkania,
2. bezdomność,
3. kłopoty ze znalezieniem pracy,
4. trudności językowe,
5. problemy zdrowotne. [M. Pawlak, N. Ryabinska, Dlaczego uchodźcy nie chcą integrować się w Polsce ? w: Analiza problemów integracyjnych dla uchodźców, J. Frelak, W. Klaus, J. Wiśniewski (red.) Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007, s. 103- 133]³³

Obowiązkiem państwa przyjmującego (udzielającego schronienia w później przyznającego status uchodźcy) jest zapewnienie godnych warunków życia takim osobom. Przepisy prawa wprost wskazują na obowiązki poszczególnych organów, reprezentujących władzę rządową i samorządową. Przepisy uprzednio przywołanej ustawy o pomocy społecznej nakazują udzielenie takiej osobom będącym w potrzebie, w tym przypadku - uchodźcom.

Wydaje się, że zadania te realizowane są w Polsce w sposób prawidłowy i nie budzący zastrzeżeń.

Podkreślenia wymaga także i to, że pomoc uchodźcom w Polsce w znacznym stopniu determinowana jest obowiązkami wynikającymi z aktów prawa międzynarodowego, które Polska ratyfikowała. Procedura przyznania przedmiotowego statusu jest jednak wydłużona w czasie, co z kolei powoduje konieczność pomocy ubiegającym się o takowy. Bez pomocy państwa, jak też i innych podmiotów (w tym organizacji pozarządowych, które w znaczącej mierze niosą pomoc w tym zakresie), egzystencja tych ludzi byłaby niemożliwa. Stąd też tak ważne jest poznanie ich potrzeb oraz ich zrozumienie. Odmienności kulturowe, społeczne, religijne (ale także inna) powodują konieczność dynamicznego dostosowywania programów pomocy. Na ile są one efektywne, trudno ocenić.

Sam problem uchodźstwa, jak i imigracji jest skomplikowanym i w naszej ocenie wymaga systematycznych badań na wielu płaszczyznach nauki.

Bibliografia

1. Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. Dz.U. z dnia 20 grudnia 1991 roku
2. Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. Dz.U. z dnia 20 grudnia 1991 roku
3. ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej Dz.U. Nr 64 poz. 593 z 2004 roku z późniejszymi zmianami
4. ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej Dz.U. Nr 64 poz. 593 z 2004 roku z późniejszymi zmianami
5. A. Grzymała – Kozłowska, R. Stefańska, Uchodźcy w Polsce w: Infos nr 19 (43)/2008, s. 3
6. P.Nezník, : Takzvané dobro. Leibniz ako filozof kultúry, vedy a európskeho ľudstva. In: Andreánsky, E. (Ed.): Filozofia v kontexte globalizujúceho sa sveta. Zborník príspevkov z 3. slovenského filozofického kongresu konaného v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 7. – 9. novembra 2005. Bratislava: Iris, 2006, s. 232 – 239. ISBN 80-89238-08-4
7. M. Pawlak, N. Ryabinska, Dlaczego uchodźcy nie chcą integrować się w Polsce ? w: Analiza problemów integracyjnych dla uchodźców, J. Frelak, W. Klaus, J. Wiśniewski (red.) Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007, s. 103- 133
8. D. Šlosar. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach.* Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Kontakt:

Elżbieta Żywucka – Kozłowska
Krystyna Bronowska
Uniwersytet im. A. Mickiewicza

Rizikovní, znevýhodnění uchádzači o zamestnanie

Hangoni Tomáš (SR)

Abstrakt: Najpočetnejšou a najviac zraniteľnou skupinou nezamestnaných sú občania starší ako 50 rokov veku a dlhodobo nezamestnaní občania. Príspevok má snahu objasniť dôvod ich vylúčenia z trhu práce a zároveň poukazuje na ich možnosti znovu zaradenia sa na tento trh. Predmetom príspevku sú aj analýzy a popisy sociálno-psychologických dôsledkov týchto negatívnych sociálnych udalostí občanov.

Kľúčové slová: znevýhodnění nezamestnaní, dlhodobo nezamestnaní, starší občania, trh práce, zamestnávateľia, diskriminácia

Medzi rizikové skupiny nezamestnaných občanov patria tí, ktorí majú sťažené podmienky uplatnenia sa na trhu práce oproti iným nezamestnaným občanom. Trh práce ich odmieta, pretože nesú ako nezamestnaní so sebou určitý znak alebo súbor znakov, ktoré nie sú trhom práce akceptovateľné. Napríklad žena po poberaní rodičovského príspevku bude mať sťažené uplatnenie na trhu práce pre jej neplnoleté dieťa, pretože zamestnávateľ predpokladá absencie zo zamestnania z dôvodu starostlivosti o dieťa. Štát o týchto rizikových skupinách občanov vie, dokonca ich zadefinoval v zákone o službách zamestnanosti. Zároveň je potrebné podotknúť, že každou jednou novelou tohto zákona sa rozširuje okruh znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie. Hlavne, vo vzťahu k týmto občanom, sa realizuje prostredníctvom štátnej intervencie aktívna politika trhu práce.

Z hľadiska počtosti najväčšie zastúpenie znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie je z radov absolventov škôl, občanov starších ako 50 rokov veku, dlhodobo nezamestnaných občanov, rodičov s maloletými deťmi a občanov so zdravotným postihnutím. Cieľovým záujmom sú pre nás občania starší ako 50 rokov veku a dlhodobo nezamestnaní, nakoľko sa u nich najmarkatnejšie prejavujú negatívne dôsledky nezamestnanosti.

Občania starší ako 50 rokov veku

Ide o kategóriu ľudí, ktorí sú väčšinou v najproduktívnejšom veku. Osvojené vedomosti v školských vzdelávacích systémoch majú ešte tendenciu plne sa aplikovať a ich skúsenosti sú cennou devízou ponuky na trh práce. Avšak miera adaptability a flexibility na pracovné činnosti postupne s pribúdajúcim vekom klesá. Ťažšie sa vyrovnávajú s novými pracovnými úlohami, bránia sa zavádzaniu nových moderných technológií, ktoré im prinášajú ťažkosti s nácvikom a prípravou na nich. Sú konzervatívni a radi robia to, na čo sú zvyknutí. Majú podstatne zníženú kreativitu. Práve pre vlastnosti, ktoré sú charakteristické znížením účinkom ich pracovnej sily, ich trh práce odmieta. Pre ľudí, ktorí stratili zamestnanie v tomto veku je situácia veľmi zložitá aj z hľadiska psychického dopadu na ich osobnosť. Strata zamestnania ich traumatizuje, do dôchodku majú ešte relatívne ďaleko a pracovné ponuky žiadne. Z hľadiska ich fyziológie, ktorá je príznačná pre tento vek, sú vystavovaní pri zvládaní stresu rôznym zdravotným postihnutiam, prameniácim z neriešiteľnej pre nich situácie. Zároveň je ale potrebné poukázať, že viac ako mnohí iní pracovníci, sú k zamestnávateľovi lojálni a chránia jeho dobré meno. V práci sú precíznejší, miera zodpovednosti za plnenie pracovných úloh je vysoká, ale na druhej strane sú uzkostliví a majú viacej obáv, čo ich blokuje ku kreatívnemu prístupu v práci. Pomerne veľká

časť z nich, pokiaľ stratí prácu, sa zaeviduje na úrad práce sociálnych vecí a rodiny a zotrávajú v tejto evidencii až do obdobia, pokiaľ im nevznikne nárok z titulu veku na uplatnenie nároku na poberanie starobného dôchodku, alebo časť, ktorá splní podmienky, odchádza do predčasného starobného dôchodku.

Jedincov, ktorých sa dotkne takáto skutočnosť, veľmi negatívne vnímajú svoj predčasný záver profesionálnej kariéry. Miera vyrovnania sa s touto situáciou je oveľa nižšia ako u iných vekových skupín. Niektorí v odhodlaní pracovať, ak sa im naskytne pracovná ponuka, príjmu aj menej kvalifikovanú a horšie platenú prácu. Väčšinou takúto prácu prijímajú z dôvodu záchrany svojej integrity a ochrany svojho psychického a fyzického zdravia.

Táto kategória občanov je predmetom záujmu mnohých analytikov problematiky zamestnanosti a trhu práce, ktorí konštatujú, že „čím je človek starší, tým pevnejšie sú jeho návykové stereotypy, a tým i ťažšie a pomalšie sa prispôsobuje novým životným situáciám. Ako ďaleko je starší človek schopný prispôsobiť sa zmeneným podmienkam a ako tieto zmeny prežíva, to závisí na rade faktorov. Vedľa primárnej úlohy osobnosti tu vystupujú do popredia rôzne životné okolnosti, úroveň inteligencie, spoločenské postavenie a rodinné pomery.“(Buchtová, 2002, s.112)

Ťažšie umiestnenie starších ľudí na trhu práce je podľa Kucharčíkovej (2003) spôsobené viacerými faktormi, a to najmä :

- zhoršený zdravotný stav,
- nižší dosiahnutý stupeň vzdelania,
- menšia profesionálna a teritoriálna mobilita,
- nižšia ochota rekvalifikovať sa a osvojiť si nové vedomosti a zručnosti,
- nedostatky v oblasti práce s počítačom,
- pomalšie osvojovanie si najmodernejších technológií,
- častejšie pracovné úrazy.

Podľa výskumných poznatkov Inštitútu pre výskum práce a rodiny, v prípade, ak sa zamestnávateľia rozhodujú prijať zamestnanca na voľné pracovné miesto, pri splnení podmienok rovnakého vzdelania, kvalifikácie a odborných zručností uchádzača o prácu, takmer dve tretiny zamestnávateľských subjektov (61,5 %) by preferovalo uchádzačov vo veku 30 – 49 rokov. Necelá tretina (27,3 %) by v prípade rozhodovania dala prednosť mladým uchádzačom do 29 rokov. (Kostolná, 2008)

Na druhej strane zamestnávateľia menej vnímajú výhody zamestnávania občanov nad 50 rokov. Je to napríklad:

- väčšie množstvo pracovných skúseností. – v závislosti od počtu odpracovaných rokov, od počtu vystriedaných zamestnaní,
- vyššia miera lojálnosti – ako poistka pred prepustením z práce,
- ochota pracovať i v zhoršených podmienkach – v snahe zachovať si pracovné miesto za každých okolností,
- nižšie mzdové nároky a kariérový postup,
- spoľahlivosť, zodpovednosť – keď pracovať, tak poriadne,
- ustálenosť starších pracovníkov – ich tendencia zotrvať na danom mieste,
- stabilné rodinné zázemie a odrastené deti.

Medzi najviac ocenené pracovné charakteristiky starších pracovníkov v porovnaní s mladšími, na ktorých sa zhodli zamestnávateľia patrí vysoký stupeň lojálnosti a zodpovedný vzťah k firme (90,4 %). (Kostolná, 2008)

Negatívnym prvkom zo strany zamestnávateľov je to, že oni sami nevytvárajú podmienky pre optimálne fungovanie starších pracovníkov, nejavia o nich záujem a už len čakajú, kedy sa odoberú na dôchodok. Podľa Kucharčíkovej (2003) iba vo veľmi malej miere umožňujú svojim zamestnancom využívať pružné formy pracovného času, čím nezohľadňujú potreby starších zamestnancov.

Vytlačanie zamestnancov z pracovného pomeru z titulu veku v súčasných legislatívnych podmienkach chápeme ako ich diskrimináciu. Vek občana nesmie byť dôvodom na jeho diskrimináciu v zamestnaní. Ak chceme byť zosúladení s európskymi štandardmi pracovného práva, musíme staršiemu pracovnej sile vychádzať maximálne v ústrety. Zamestnávateľ by sa mal pripravovať a pracovne vytvárať podmienky pre svoju staršiu pracovnú silu, mal by poznať fyziológiu staršieho procesu a adekvátne k nej prispôbovať ergonómiu v zamestnaní. Mal by zrovnoprávniť postavenie starších zamestnancov aj v oblasti ich profesionálneho rastu a vzdelávania na takej úrovni, aby vek zamestnanca nebol obmedzujúcim faktorom pri vzostupe jeho kariéry, a dôvodom blokácie jeho ďalšieho vzdelávania v oblasti rozvoja svojich profesijných kompetencií.

Slovenská legislatíva v oblasti pracovného práva je konštituovaná podľa európskych legislatívnych noriem a v súčasnosti skutočne žiadna právna norma nediskriminuje pracovnú silu z hľadiska jej veku. S diskrimináciou sa stretávame len u zamestnávateľov. Pre zabránenie tohto stavu je potrebné posilniť postavenie týchto občanov v zamestnaní a na trhu práce a adekvátne k tomuto postaveniu realizovať legislatívne opatrenia v Zákonníku práce a v Zákone o službách zamestnanosti.

V súčasnej štátnej intervencii k tejto skupine občanov je im najviac ponúkaný nástroj aktívnej politiky trhu práce príspevok na samozamestnanie. Pracovné osamostatnenie a nezávislosť prináša určité pozitíva, ale z titulu veku a určitej miery konzervatívnosti už nie je pre túto skupinu občanov zaujímavá, oni potrebujú pokračovať vo svojich profesijných činnostiach, odovzdávať svoje skúsenosti a pripravovať mladších kolegov na zvládanie pracovných úloh. Výhodné pre túto vekovú skupinu nezamestnaných sú rekvalifikačné programy, a to hlavne s takým zameraním, ktoré aspoň trochu korešpondujú buď s ich vzdelaním alebo pracovnými činnosťami, ktoré predtým ako sa dostali do stavu nezamestnanosti, vykonávali.

Občania dlhodobo nezamestnaní

Problematika dlhodobo nezamestnaných osôb sa dotýka všetkých nezamestnaných občanov, ktorí sú v evidencii úradov práce sociálnych vecí a rodiny dlhšie ako jeden rok. Sú to vykazovaní nezamestnaní a sú súčasťou štatistických spracovaní úradov práce. Mimo evidenciu týchto úradov nájdeme ešte celý rad dlhodobo nezamestnaných, ako sú bezdomovci, tuláci a podobne, ktorých nezachytáva žiadna štatistika ale sú tu medzi nami. Dlhodobá nezamestnanosť predstavuje vážny spoločenský problém. Je to ďalšia kategória nezamestnaných osôb o ktorých zamestnávateľia nejavia záujem. Sú to jedinci, ktorým vyprchali pracovné návyky a zručnosti, trpia syndróm naučenej neschopnosti presadiť sa na trhu práce a doba po ktorú zdieľajú nezamestnanosť ich zadaptovala na nový životný štýl života nezamestnaného. V tejto súvislosti v sociálnej práci s dlhodobo nezamestnanými vznikajú paradoxné situácie, ak im sociálny pracovník, sprostredkovateľ zamestnania po rokoch nájde prácu, zdráhajú sa ju prijať. Nechcú alebo lepšie povedané už nedokážu privyknuť si na iný životný štýl, berú to už

ako významný, ale negatívny zásah do ich života. Aj keď sa im podarí nastúpiť na vytypované pracovné miesto, väčšinou na ňom dlho nevydržia, opúšťajú ho s argumentáciou rôznych nedostatkov pracovného miesta. V súčasnosti táto skupina osôb predstavuje väčšinu evidovaných na úradoch práce, ich očakávania už nie sú spojené s pomocou pri hľadaní zamestnania, ale plnenie odvodovej povinnosti do zdravotného poistenia zo strany úradu práce.

Dlhodobou nezamestnanosťou sa hlavne u tých občanov, ktorí boli zamestnaní, stráca zmysel života, negatívne sociálno-psychologické javy, ktoré súvisia s nezamestnanosťou nadobúdajú oveľa väčší rozmer, a tým aj dosah týchto javov na osobnosť nezamestnaného sa zintenzívňuje, ako napríklad sociálna izolácia, absencia sebarealizácie, vynechanie pravidelného denného rytmu, nuda a podobne.

U tých občanov, ktorí nikdy neboli v pracovnom pomere a teda neboli zamestnaní, nie je dosah dlhodobej nezamestnanosti taký intenzívny. Dôvodom je hlavne ten fakt, že nevedia čo je to byť zamestnaný, aký je to životný fenomén pre človeka. Osobnostne to nevnímajú ako ujmu na svojej integrite, ľahšie to znášajú a permanentne odmietajú pravidelnú prácu. Ako nespravodlivosť tento jav vnímajú iba v porovnaní s inými ľuďmi, ktorí pracujú, majú príjem a tým si môžu dovoliť zvýšenú osobnú spotrebu.

Dlhodobá nezamestnanosť nie je len fenomén príznačný pre Slovensko, ale je to celosvetový problém. Títo ľudia sú stále v tom istom sociálnom postavení a rokmi sa im toto postavenie nezamestnaného nemení. To znamená, že ak bude evidovaná miera nezamestnanosti klesať, kdekoľvek na svete, počet dlhodobo nezamestnaných bude ten istý, alebo bude len mierne kolísavý. Predpokladá sa, že ľudia, ktorí sú dlhodobo nezamestnaní tvoria približne jednu polovicu zo všetkých nezamestnaných.

Za faktory vplyvajúce na dlhodobú nezamestnanosť možno považovať: vplyvy ľudského kapitálu (pohlavie, vek, vzdelanie), vplyvy sociálne a osobnostné (zdravotný stav, rodina, sociálne prostredie), vplyvy diskriminácie (ženy s malými deťmi, rómske etnikum) a tiež príslušnosť k regiónom s vysokou mierou nezamestnanosti. (Masárová, 2005)

V súčasnosti najviac postihnutými skupinami občanov dlhodobou nezamestnanosťou sú :

- z hľadiska pohlavia : ženy
- z hľadiska veku: mladí ľudia po skončení školy, občania na 50 rokov veku
- z hľadiska vzdelania : ľudia so základným vzdelaním a bez vzdelania
- z hľadiska zdravia : ľudia zdravotne postihnutí
- z hľadiska etnicity : rómski spoluobčania.

Na porovnanie s iným autorom uvádzame Rievajovú (2003), ktorá taktiež typuje skupiny jedincov, ktorých dlhodobá nezamestnanosť najviac postihuje. Zaujímavé je jej zistenie, podľa ktorého sa muži vo väčšej miere podieľajú na dlhodobej nezamestnanosti v porovnaní so ženami. V súčasnosti štatistiky úradov práce hovoria o väčšom podiele žien.

Ide najmä o:

- nepružnú, dlhodobo nezamestnanú pracovnú silu,
- osoby s nízkymi príjmami, nekvalifikovanú pracovnú silu a v rámci nej najmä ženy s nízkym mzdovým ohodnotením, z čoho potom vyplýva malý rozdiel medzi pôvodným a sociálnym príjmom,
- osoby s kumulovaným osobnými a sociálnymi handicapmi,
- príslušníkov etnických skupín a imigrantov,
- obyvateľov vidieckych oblastí,

- zdravotne postihnutých jedincov,
- mladistvých, najmä problémových jedincov,
- podľa pohlavia majú muži tendenciu mať vyšší podiel na dlhodobej nezamestnanosti ako ženy.

Príčiny dlhodobej nezamestnanosti ako ich uvádza Krupinski (2002), možno vidieť:

- v nezáujme zamestnať sa v dôsledku zabezpečených sociálnych dávok, zaplateného poistného, čo pre mnohých postačuje na umelé zotrvanie v nezamestnanosti, navyše, keď je naporúdzi „čierna práca“,
- v neochote zamestnávateľov zamestnať uchádzača, keď bol dlhší čas bez práce
- v nízkej nástupnej mzde, ktorá často ľudí nemotivuje, aby zvýšili svoje úsilie pri hľadaní zamestnania,
- v nízkej profesijnej mobilite uchádzačov, nízkej úrovni sociálnych zručností a absencii vyšších kvalifikácií, ktoré si vyžadujú disponibilné voľné pracovné miesta.

Dlhodobá nezamestnanosť sa stala nepriaznivou situáciou ako pre jedinca, tak aj pre celú spoločnosť, predstavuje komplexné spektrum problémov, ktoré zasahujú do života jedinca a jeho rodiny, ohrozujú jeho existenciu z pohľadu dlhodobého, zanechávajú stopy na psychickom zdraví jedinca a narušajú jeho sociálnu integritu, nakoľko tento jav vylučuje človeka zo spoločnosti na dobu dlhšiu, než len prechodnú. Spoločnosť pri tom vynakladá nemalé prostriedky na pomoc pri integrácii dlhodobo nezamestnaných na trh práce, vytvára im systém aktívnej politiky trhu práce, ktorý je realizovaný rôznymi podpornými programami. Okrem týchto problémov je potrebné zdôrazniť, že dlhodobá nezamestnanosť je veľmi silným až „magnetickým“ predpolím kriminality a ďalších sociálno-patologických javov, ktoré pramenia z dlhodobej zníženej spotreby a v potrebe vykonávať určitú činnosť, ktorá nahrádza pracovnú aktivitu.

Na mimoriadnu závažnosť tohto problému poukazuje anglický psychológ M. Robb, ktorý už v roku 1934 upozornil na to, že dlhodobá nezamestnanosť vedie k beznádejnosti, ktorá je spájaná s pocitom bezcennosti a viny a privádza niektorých ľudí až k samovražde. (Robb, 1934)

V Slovenských podmienkach k sebevražedným konaniam zo straty zamestnania prichádza tesne po tejto negatívnej skutočnosti, resp. po oznámení zamestnávateľom o prepustení z práce, ako reakcia na nezávládnutie záťažovej situácie, menej už pri dlhodobej nezamestnanosti. Vyplýva to zo skutočnosti, že Slováci sa dokážu veľmi rýchlo zadaptovať na sťažene životné podmienky, je to ich historicky podmienená skúsenosť, sú viac zomknutejší oproti iným Európanom a pomoc dostávajú od širokého spektra príbuzných.

Pre dlhodobo nezamestnaných sú štátom ponúkané rôzne nástroje aktívnej politiky trhu práce, od príspevku na samozamestnanie cez rôzne vzdelávacie a rekvalifikačné kurzy, ako aj možnosť vykonávať aktívnu činnosť pre udržateľnosť pracovných zručností a návykov. Nástroje sú vyberané jednak z hľadiska prejavenej záujmu uchádzačov o zamestnanie o ne, ako aj vo forme odporúčaní z hľadiska profesie, veku a vzdelania.

Literatúra:

BUCHTOVÁ, B. a kol. 2002. Nezamestnanosť psychologický ekonomický a sociálny problém. Praha: Grada Publishing, a.s., 2002. 240 s. ISBN 80-247-9006.

KOSTOLNÁ, Z. 2008. Aktívne starnutie v kontexte trhu práce SR. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008. 43 s.

- KRUPINSKI, M. 2002. Nezamestnaní pod lupou. Bratislava: IUVENTA 2002. 36 s. ISBN 80-88893-84-4.
- KUCHARČÍKOVÁ, A., 2003. Makroekonomický problém nezamestnanosti a nezamestnanosť starších ľudí. In: Uplatnenie nezamestnaných starších ľudí na slovenskom trhu práce. Zborník z vedeckého seminára, konaného dňa 28. apríla 2003. Bratislava: VÚPSVaR, 2003. s. 42-47 ISBN 80-7138-114-4.
- MASÁROVÁ, J. Dlhodobá nezamestnanosť. In: Sociálno-ekonomická revue, 2005, č. 3, s. 38-43.
- NEZNÍK, P.: Takzvané dobro. Leibniz ako filozof kultúry, vedy a európskeho ľudstva. In: Andreánsky, E. (Ed.): Filozofia v kontexte globalizujúceho sa sveta. Zborník príspevkov z 3. slovenského filozofického kongresu konaného v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 7. – 9. novembra 2005. Bratislava: Iris, 2006, s. 232 – 239. ISBN 80-89238-08-4
- RIEVAJOVÁ, E. a kol. 2003. Teória a politika zamestnanosti. Bratislava: Ekonóm, 2003. 275 s. ISBN 80-225-1757-7.
- ROBB, M. The psychology of the unemployed from a medical point of view with an examination of some typical clinical cases. In: Beales, H. L., LAMBERT, Memoirs of the Unemployed. London, Gollanez, 1934.
- ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach.* Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Kontakt:

PhDr. Tomáš Hangoň, PhD.
Pravoslávna bohoslovecká fakulta
Prešovskej univerzity v Prešove
Masarykova 15, 080 01 Prešov
e-mail: hangoň.tomas@gmail.com

Príčiny kriminality cez prizmu chudoby

Kotradyová Katarína (SR)

Abstrakt: Kriminalita v Slovenskej republike má stúpajúcu tendenciu a mnohí považujú tento jav za prejav stále sa zväčšujúcej sa chudoby. Príčinu však môžeme hľadať nie v samotnej chudobe, ale v procese, ktorý je s ňou spojený, teda v sociálnej exklúzii. Morálny kompas jednotlivcov sa rúca a v niektorých sociálnych skupinách, ktoré sú vystavené negatívnym spoločenským procesom narastajú sociálno-patologické javy a s nimi spojená kriminalita.

Kľúčové slová : kriminalita, exklúzia, interakcia, chudoba, delikvencia.

Na Slovensku ešte stále pretrvávajú výrazné regionálne rozdiely, ktoré sa pretavujú do nerovnakých životných podmienok a šancí. Existujú u nás celé marginalizované územia, ktoré sú znevýhodnené vo viacerých aspektoch (geografickom, sociálnom, priemyselnom a pod.) (Eva Dirgová, 2009, s. 124.)

Ľudia dnešnej spoločnosti chcú a túžia byť vždy šťastní, zdraví a spokojní, večne mladí, usmievaví a bohatí, veď takto nás denne o tom presviedčajú média. Čo však s tými, ktorí nedosahujú uvedené parametre? Nemôžu byť zdraví ani bohatí, z dôvodu trvalej či absolútnej chudoby až biedy nemôžu byť šťastní ani usmievaví a z dôvodu rastúcej ľahostajnosti spoločnosti sa cítia zbytoční, opustení a nepotrební. Sú títo ľudia naozaj ešte ľuďmi? Komu vlastne patrí tento svet, naozaj len bohatým? (František Drozd, s. 135. 2009)

Ak kapitalizmus teda patrí vzdelaným, pripraveným a silným, tak čo tí slabí, aké sú ich šance?

Sú zodpovední za stále sa zvyšujúci sa počet kriminálnych činov? Je to chudoba, ktorá núti ľudí žijúcich na okraji spoločenskej a sociálnej priepasti kradnúť, podvádzať, prípadne vraždiť?

Sofistikovaná analýza príčin kriminality v súčasnej dobe na Slovensku často vychádza z paradigmy chudoby. Mnohí politici húževnato bránia a zastávajú názor, že kriminalita sa spája s chudobou predovšetkým preto, lebo majetková kriminalita má stúpajúcu tendenciu a páchatelmi sú často občania, ktorí sú nezamestnaní alebo sú to jedinci, ktorí žijú vo veľmi zlých sociálnych podmienkach. Vymedzenie kriminality v SR je založené na trestno-právnom základe, pričom neexistuje žiadna univerzálna teória zločinu, ktorá by objasňovala samotné príčinné súvislosti vzniku deviantného správania. Niektoré z prvých pokusov vysvetliť zločin a iné formy deviácie boli biologickej povahy. Jedným z priekopníkov fyzickej antropológie bol aj Francúz Paul Broca, ktorý tvrdil, že na mozgoch zločincov objavil zvláštnosti, ktorými sa líšia od počestných občanov. Cesare Lombroso bol presvedčený, že kriminálne typy je možné identifikovať podľa tvaru lebky. V 40. rokoch 20. storočia bola oživená myšlienka súvislosti medzi biologickým typom človeka a kriminalitou Wiliamom Sheldonom. Rozlíšil tri hlavné typy ľudskej fyziognómie a jeden z nich prehlásil za typ priamo spojený s delikvenciou. Svalnatí, atletickí jedinci – tzv. mezomorfné typy sú podľa neho náchylnejšie k zločinnému jednaniu ako ľudia chudí alebo tučnejší. Neskôr sa niektorí výskumníci snažili nájsť súvislosť medzi kriminálnymi sklonmi a určitými chromozómami v genetickej výbave jedinca. Objavilo sa tvrdenie, že medzi delikventami, zvlášť medzi páchatelmi násilných trestných činov sú nadpriemerne zastúpení jedinci s nadbytočným

chromozómom Y. (Anthony Giddens, 2005, s. 190) Žiadna z týchto teórií sa však dodnes nepotvrdila.

Sociologické vymedzenie kriminality sa od trestno-právneho vymedzenia podstatne líši. V Mertonovom poňatí deviacie sa vyskytuje termín anómia a Merton pod týmto pojmom rozumie napätie, ktorému je chovanie jedinca vystavené v dôsledku konfliktov medzi akceptovanými normami a sociálnou realitou. (Anthony Giddens, 2005, s. 192) Merton rozlišuje niekoľko možných reakcií na hodnotový konflikt. V prvom rade sú to konformisti, ktorí sú charakteristický tým, že prijímajú zákonné spôsoby k dosahovaniu svojich cieľov, ale na druhej strane aj prijímajú všeobecne platné normy vyskytujúce sa v spoločnosti za svoje. Na strane druhej sú inovátori, ktorí síce prijímajú spoločenské normy a hodnoty, ale nedosahujú ich zákonným spôsobom. Ide o rôzne formy predovšetkým nelegálneho zbohatnutia, alebo obohatenia. V neposlednom rade sú to rebelovia, ktorí rezolútne odmietajú spoločenské normy a aktívne sa snažia zmeniť spoločenský systém, pričom ich hnutie je radikálne. Ak by sme prijali Mertonové tvrdenia, do ktorej skupiny by sme zaradili ľudí žijúcich na hranici chudoby? V 19. storočí panoval názor, že tzv. deviantné správanie je priamym dôsledkom sociálneho prostredia a kriminalita bola spájaná s prizmou chudoby. V tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia bolo Slovensko poznamenané silnou hospodárskou krízou. (P. Nezník 2005) Hlad a bieda v tomto období boli také silné, že ich nie je možné porovnať s dnešnou situáciou v Slovenskej republike.

Kriminalita a násilné trestné činy v tomto období však nemali stúpajúcu tendenciu, pričom posudzovanie kriminálnych činov bola oveľa tvrdšie ako je v dnešnej dobe. Morálny kompas, ktorí mali ľudia v sebe bol príčinou toho, že jedinci radšej žobrali ako kradli. Moderné sociologické teórie začali kriminalitu skúmať cez prizmu troch prelínajúcich sa systémov a to cez systém spoločenských noriem, sociálnej štruktúry a cez spoločenské hodnoty. Spoločenské normy sú pritom štandardizované zovšeobecnenia týkajúce sa očakávaného správania jednotlivca ako člena spoločnosti. Majú charakter pravidiel alebo predpisu, hovoria o tom, čo má a čo nemá robiť člen spoločnosti a ako je potrebné a ako je nevhodné správať sa z hľadiska spoločnosti. (Juraj Madej, 2007, s. 46.) Každá krajina má spoločenské normy zakomponované aj v trestnom poriadku, pričom v jednotlivých krajinách existujú porovnateľné polarities. Čo je v jednej krajine dovolené, to sa v druhej trestá väzením. V niektorých spoločnostiach, ktoré poskytujú svojim členom široké pole individuálnych slobôd a vyznačujú sa toleranciou k deviantnému správaniu, je násilná kriminalita nízka. A naopak, v niektorých krajinách, kde sú individuálne slobody obmedzené, sa násilie vyskytuje vo veľkej miere. (Anthony Giddens, 2005, s. 225) Pri posudzovaní kriminálnej štatistiky je nutné pripomenúť, že tzv. latentná kriminalita, čiže skutky proti zákonu, ktoré nikto nikdy neohlásil, je oveľa častejšia ako kriminalita oznámená orgánom činným v trestnom konaní, a z nej zasa len určitá časť kriminality – tzv. objasnená kriminalita – je objasnená do tej miery, aby sa dal s istotou určiť páchatel' trestného činu. (Matoušek-Kroftová, 2003, s. 144)

C. Shaw a H. Mc – Kay realizovali výskum týkajúci vplyvu sociálnych a ekonomických ukazovateľov na kriminálnu činnosť a dospeli k názoru, že nie je možné hovoriť o akomsi priamočiarom spojení chudoby a kriminality. Skôr sa prikláňajú k názoru, že kriminalita súvisí s istým druhom sociálnej situácie, v ktorej sa jedinec nachádza, pričom za svoju sociálnu situáciu nie je takýto jedinec vždy priamo zodpovedný.

Hlavným faktorom ovplyvňujúcim vznik kriminality je základná kontradikcia medzi relatívne rovnomerným rozmiestnením ľudských požiadaviek a túžob a nerovnomernosťou v existujúcich možnostiach ich naplnenia, ktorá je závislá na pozícii jedinca v sociálnej stratifikácii. Sociálna stratifikácia je pritom sociálne rozvrstvenie spoločnosti na jednotlivé sociálne vrstvy, pričom sociálnu vrstvu tvorí veľká skupina osôb majúcich zhodné, spoločensky významné a od ostatných odlišiteľné znaky. Ide o súbor osôb integrovaných určitou vnútornou väzbou, ale v mnohých prípadoch aj umocňovaným pocitom spolupatričnosti. (Juraj Madej, 2007, s. 40.) Mnohí poprední sociológovia tvrdia, že kriminálna činnosť nesúvisí s chudobou, ale so sociálnou exklúziou, ako konečným výsledkom extrémnej chudoby, pričom sociálna exklúzia je postmoderným ekvivalentom sociálneho vylúčenia. Chudoba je pritom ponímaná ako relatívny sociálny stav jedinca, ktorý sa nachádza v obtiažnej sociálnej situácii a sociálna exklúzia je priamym procesom, ktorý je charakteristický ako proces separácie jednotlivca od spoločnosti zapríčinený napr. nedostatočným vzdelaním, nezamestnanosťou, ekonomickým zaťažením, alebo nedostatočným prístupom k vzdelaniu. V tomto ponímaní nemôžeme preto ani sociálnu inklúziu vnímať len ako proces začleňovania jednotlivca do určitej triedy, ale skôr ako akt začleňovania človeka do prevládajúceho univerzálneho poriadku.

Na základe vyššie uvedeného môžeme jednoznačne potvrdiť, že nie všetci chudobní kradnú a tiež nie všetci, čo kradnú a robia násilnú trestnú činnosť sú chudobní, prípadne nezamestnaní. Dôvodom krádeží nie je nutne materiálna beznádej, ale skôr sociálna exklúzia, čiže proces v ktorom prevládajú narušené sociálne vzťahy a beznádej. Patologické správanie a z neho vyplývajúca kriminalita je v tomto ponímaní chápané ako vzdorovanie spoločenským a sociálnym normám hlavného spoločenského prúdu a rozpad tradičných spoločenských hodnôt.

Existuje aj kriminalita, ktorá sa spája a vyskytuje sa v sociálnych skupinách, kde majú výrazné zastúpenie Rómovia. Je typická pre rómske osady, ale neznamená, že je to kriminalita rómska. Ak budeme pokračovať v takýchto tvrdeniach, tak potom môžeme hovoriť aj o kriminalite rusínskej, maďarskej, prípadne pomenovať takúto kriminalitu kriminalitou etnickou a tu už je len krôčik k tomu, aby sme sa dostali na úroveň neonacistov a žonglovali s rasizmom. Aký je rozdiel medzi chudobným Nerómom a chudobným Rómom? Predovšetkým v tom, že chudobní Rómovia sú vyčleňovaní spoločnosťou do segregovaných osád alebo v lepšom prípade sú im vyčleňované celé sídliska. Je potrebné si uvedomiť, že chudoba sa ináč správa, keď je koncentrovaná a ináč sa prejavuje, keď je územne rozptýlená. Je pravdou, že v rómskych osadách dochádza k úžere, ku krádežiam ale i k násilným trestným činom. Ale v žiadnom prípade to nie je kriminalita rómska, ale kriminalita určitej sociálnej skupiny. V takomto prípade môžeme porovnávať kriminalitu rôznych sociálnych skupín a uvidíme, že kriminalita sa najčastejšie vyskytuje v sociálnych skupinách, ktoré sú ohrozené sociálnou exklúziou. Uvádzanie zlej sociálnej situácie ako dôvodu pre páchanie trestnej činnosti, nie je na mieste. Jednotlivec, ktorí je ohrozený sociálnou exklúziou stráca práve v tomto procese tzv. morálny kompas a jeho hodnotový systém sa rúca. Chudoba je stav, ktorý hodnotíme ako priamy nedostatok finančných prostriedkov, ktoré nám slúžia na zabezpečenie základných životných potrieb. (Šlosár 2008) Je možné, že ak tento stav pretrváva dlho, prípadne je medzigeneračný, dochádza k tomu, že jednotlivec sa dostáva do spoločenskej vrstvy, ktorá je ohrozená sociálnym vylúčením a u nastúpením procesu sociálnej exklúzie, v ktorom prevládajú narušené sociálne väzby a vzťahy. Kriminálna činnosť nie je teda priamym výsledkom stále sa zväčšujúcej chudoby. Dôvodom stále

stúpajúcej kriminality je samotná sociálna exklúzia, ktorá sa často s chudobou ako takou spája. V budúcnosti je potrebné vypracovať modelovo adaptovateľné návrhy, ktoré budú začlenené do sociálnych programov, ktoré zabránia vzniku procesov sociálnej exklúzie v sociálnych skupinách, ktoré sú ňou priamo ohrozené. Takouto cestou môžeme prispieť k znižovaniu kriminálnej činnosti a k vytvoreniu pozitívneho hodnotového systému aj v sociálnych vrstvách, ktoré sa ocitli na hranici chudoby.

Použitá literatúra

DROZD, František. 2009. Chudoba a kríza srdca. In: Lisník,A.(zost). Reflexia cez prizmu spoločenskej náuky Cirkvi, spoločenských a ekonomických vied. Zborník z konferencie. Poprad. 26.3.2009. Ružomberok: PF KU. 436 s. ISBN 978-80-8084-459-2.

DIRGOVÁ, Eva. 2009. Chudoba ako sociálny fenomén. In: Posolstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet.“ Chudoba cez prizmu sociálnej náuky Cirkvi, spoločenských a ekonomických vied.” Zborník príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou. Poprad: PF KU. 2009. 436 s. ISBN 978-80-8084-459-2.

GIDDENS, Anthony. 2005. Sociológia. Praha: Agro. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

MADEJ, Juraj. 2007. Sociológia I. Košice: VŠBM, 106 s. ISBN 978-80-89282-08-1.

MATOUŠEK, Oldrich – KROFTOVÁ, Andrea. 2003. Mládež a delikvence. Praha: Portál. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.

NEZNÍK, P.: Takzvané dobro. Leibniz ako filozof kultúry, vedy a európskeho ľudstva. In: Andreánsky, E. (Ed.): Filozofia v kontexte globalizujúceho sa sveta. Zborník príspevkov z 3. slovenského filozofického kongresu konaného v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 7. – 9. novembra 2005. Bratislava: Iris, 2006, s. 232 – 239. ISBN 80-89238-08-4

ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach.* Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Kontakt:

Mgr. Katarína Kotradyová, PhD.

Teologický Inštitút

Spišské Podhradie

Teologická fakulta

KU – Ružomberok

kkatarinay@centrum.sk

č. t. 0905 258 909

PSYCHICKÉ A SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY NEZAMĚŠTNANOSTI V SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH ROMSKÝCH LOKALITÁCH A MOŽNOST ŘEŠENÍ PROSTŘEDNICTVÍM TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE

Kajanová Alena, Urban David (ČR) Vavreková Lenka (SR)

Klíčová slova: sociálně vyloučené lokality – Romové – nezaměstnanost – psychické a sociální důsledky – terénní sociální pracovník

Souhrn

Článek se zabývá problematikou psychických a sociálních důsledků dlouhodobé nezaměstnanosti na život Romů žijících v sociálně vyloučených lokalitách. V teoretické části autoři nejprve vymezují problematiku dlouhodobé nezaměstnanosti romské populace v České republice, se zaměřením se především na psychosociální důsledky, které bývají, ve srovnání s dopady ekonomickými, mnohdy opomíjeny. Výzkumná část je pak věnována výstupům kvalitativního socioetnografického výzkumu, který proběhl u tří romských rodin ze dvou vybraných sociálně vyloučených lokalitách Jihočeského kraje. Výsledky poukazují na některé odlišnosti oproti u majority presentovaným dopadům dlouhodobé nezaměstnanosti. V první řadě status zaměstnaného a nezaměstnaného v romských komunitách není výrazně odlišný, v souvislosti jednak s vysokou mírou sociální opory poskytované komunitou, ale také s celkově vysokou nezaměstnaností v komunitě, kde tudíž není jedinec kvůli statusu nezaměstnaného stigmatizován. (Šlosár 2009) Naopak stigmatizace, se kterou se nezaměstnaní Romové potýkají ze strany majority, přetrvává mnohdy i po získání pracovního místa. Na rozdíl od majoritních nezaměstnaných jsme u zaměstnaných respondentů zaznamenali vyšší podíl kouření cigaret, než během nezaměstnanosti (z důvodu zvýšeného stresu). Nezaměstnanost byla také často spojena s vyšším podílem alternativních zdrojů obživy. Tyto výsledky výzkumu jsou doplněny o výsledky výzkumu ze Slovenské republiky, který byl zaměřen na problémy, jež řeší terénní sociální pracovník působící v romských komunitách společně se svými klienty.

Úvod

Nezaměstnanost, především ta dlouhodobá, ovlivňuje zdravotní stav negativně skrze ekonomické dopady a s nimi spojené sekundární následky (např. nezaměstnaní se v důsledku nedostatku prostředků hůře stravují, častěji propadají různým závislostem, zadlužují se a tak zvyšují míru stresu). Nelze však opomíjet ani neméně závažné důsledky psychické a sociální, postihující společenské vztahy, hodnoty a sociálních instituce (zejména rodinu). Zdravotní stav ovšem může rovněž nezaměstnanost determinovat.

V tomto článku bychom rádi popsali konkrétní psychické a sociální dopady dlouhodobé nezaměstnanosti na příkladu tří romských rodin žijících v sociálně vyloučených lokalitách v Jihočeském kraji. Článek je výstupem z disertační práce, se zaměřením na sociální determinanty zdraví vybraných romských komunit.

1. Teoretické vymezení problematiky

1.1 Nezaměstnanost v romských komunitách

Za charakteristický rys nezaměstnaných v romských komunitách je považována dlouhodobá nezaměstnanost. Zkušenost s nezaměstnaností má, dle odhadů, 74 % ekonomicky aktivních Romů, přitom 35 % trpí opakovanou nezaměstnaností a celých 39 % je opakovaně a dlouhodobě nezaměstnaných (Winkler et al., 2005). Značnou část, až 90 % dlouhodobě nezaměstnaných, tvoří romské ženy (Navrátil, 2002, s. 43). Nejzávažnější je situace v sociálně vyloučených lokalitách, kde se nezaměstnanost kombinuje s nečinností, tzn. některé osoby zde žijící nejsou zaměstnané, ale ani práci nehledají. Světová banka a kancelář Rady vlády pro záležitosti romské komunity realizovala v roce 2008 v sociálně vyloučených romských lokalitách, kde působí Agentura pro sociální začleňování, expertní studii. Podle ní až 56 % Romů v produktivním věku (15-64 let) spadá do výše uvedené skupiny nečinných³⁴.

Příčin vysokého podílu nezaměstnaných v romských komunitách je mnoho, a nejsou předmětem tohoto článku, rádi bychom ale uvedli, že je mezi ně řazen i zhoršený zdravotní stav a z něj vyplývající změněná pracovní schopnost. Významný faktor představuje nízké vzdělání a kvalifikace (Svoboda et al., 2008, s. 28). Především u sociálně vyloučených nedochází k mezigeneračnímu zvyšování vzdělanosti a úroveň dosaženého vzdělání Romů se od začátku přechodu k tržní ekonomice spíše zhoršila. Existují studie o tom, že pouze menší část dětí s rodiči se základním vzděláním získala vyšší než základní vzdělání. Jedním z hlavních důvodů malé participace (převážně sociálně vyloučených) Romů na trhu práce ztráta motivace: mnoho nezaměstnaných se po více neúspěšných pokusech (do jisté míry způsobené i diskriminací ze strany zaměstnavatele) vzdává snahy najít si zaměstnání.

1.2 Psychické a sociální důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti

Výzkumy v oblasti nezaměstnanosti ukazují, že ztráta práce postihuje ve svých důsledcích celou psychiku člověka, jeho intelektuální i citovou oblast i oblast vůle. Podle některých studií (např. Murphy, Athanasou, 1999) je stav nezaměstnanosti odpovědný za 10 -16 % variance duševního zdraví. Prožívání a důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti jsou individuálně podmíněné. Záleží na obranných reakcích jedince, na jeho vnitřní odolnosti a sociálním zázemí, stejně jako na kvalitě fungování jednotlivých složek psychického života. Někteří jedinci jsou pravděpodobně více disponováni k tomu, aby ztráta zaměstnání postihla jejich psychickou rovnováhu.

Psychické důsledky nezaměstnanosti lze rozdělit do několika kategorií:

- změny ve vnímání času, rozbití struktury denního času, deprivace z absence pravidelných činností
- psycho-sociálně patologické chování (především výskyt kriminality, nárůst konzumace alkoholu, kouření a drogových závislostí a nárůst pokusů o sebevraždu) (Komrsová, 2007).
- dopad na psychické zdraví (psychosomatická onemocnění, deprese a další).

Sociální důsledky nezaměstnanosti vycházejí především ze sociální izolace, vyplývající z redukce sociálních kontaktů, ztráty participace na cílech širších sociálních skupin, ztráty sociálního statusu s důsledkem snížení sebeúcty, rozkladu rodinných

---

³⁴ Česká republika - Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů. Světová banka, 2008. 41 s. ISBN 978-80-87041-52-9.

vztahů a změny postavení v rodině a ztráty hodnot a respektu k veřejným autoritám, až asociálnímu chování vůči společnosti (Mareš, 1994, s. 62).

Psychické a sociální důsledky nezaměstnanosti souvisí úzce se zdravotním stavem, především v návaznosti na stres. Ztráta zaměstnání představuje životní událost, mnohdy nepředvídatelnou a neovlivnitelnou, tedy značný stresor. Zhoršení zdravotního stavu dlouhodobě nezaměstnaných bylo prokázáno mnoha výzkumy (např. Buchtová, 2002). Projevuje se větší spotřebou zdravotnických služeb, mortalitou, a především psychologicky podmíněnými potížemi – psychosomatická onemocnění a neurotické obtíže vykazovala, dle výzkumu Buchtové (2002), více než polovina dlouhodobě nezaměstnaných respondentů. Mezi další nejčastější onemocnění, kde psychosociální vlivy nezaměstnanosti působí jako jejich spouštěč, či přispívají na jejich udržení, patří hypertenze, astma, vředová choroba žaludku a dvanáctníku a kožní choroby. Několika výzkumy byl rovněž prokázán vyšší výskyt diabetu u nezaměstnaných (Vadmanis et al., 2001).

Nepřímý vliv na zhoršení zdravotního stavu má nadměrné požívání nikotinu, alkoholu a drog během doby nezaměstnanosti a samozřejmě také vzrůstající finanční nouze, promítající se do stravování (Buchtová, 2002).

2. Cíl

2.1 Cíl výzkumu v České republice

Článek je výstupem z disertační práce s názvem „Sociální determinanty zdraví vybraných romských komunit“ a představuje jednu z těchto determinant - nezaměstnanost. Cílem disertační práce bylo popsat působení těchto determinant (dle Wilkinson, Marmot, 2005) v širším kontextu každodenního života cílového souboru (romských rodin).

2.1 Cíl výzkumu v Slovenské republice

Cílem bylo zjistit, čemu se věnují sociální terénní pracovníci, jaké problémy řeší se svými klienty a jak je možné tyto problémy rozdělit z různých hledisek.

3. Metodika

3.1 Výzkumný vzorek v České republice

Výzkumný vzorek představují tři romské rodiny žijící ve dvou vybraných sociálně vyloučených lokalitách Jihočeského kraje. Příslušnost k romské menšině vymezujeme na základě sebeidentifikace (Romem je ten, kdo se za něj považuje). Rodiny byly vybrány účelovým reprezentativním výběrem a všechny tři popisované v rámci tohoto článku měly 7 členů.

Názvy lokalit, stejně jako jména respondentů, jsou vynechána, z důvodu zachování anonymity.

3.2 Výzkumný vzorek v Slovenské republice

Výzkumným vzorkem byli terénní sociální pracovníci a jejich asistenti, kteří pracují v romských komunitách na Spiši v Slovenské republice, konkrétně v okrese Spišská Nová Ves a Gelnica. Celkem se jednalo o 40 respondentů.

3.3 Metody výzkumu v České republice

Vzhledem ke kvalitativní povaze celého výzkumu a s ohledem na atypičnost cílového souboru, byl jako výzkumná metoda použit střednědobý terénní výzkum (field

research). V rámci výzkumného šetření byly použity následující techniky: zúčastněné pozorování, interview (polostrukturované a nestrukturované), narativní interview a genealogie.

Získaná data byla zaznamenávána formou terénních poznámek. Nebyl používán diktafon k nahrávání dat, neboť nahrávky by mohly narušit důvěru respondentů k výzkumníkovi. V případě interpretovaných citací se tak nemusí vždy jednat o naprosto doslovné přepisy.

Výzkum probíhal v souladu se zákonem 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů. Všichni respondenti byli obeznámeni s cíli výzkumu a dali k němu ústní souhlas. Zároveň jsem postupovala v souladu s etickými principy výzkumu (Bullock, Panicker, 2003). Vlastní výzkum probíhal v letech 2006-2009.

3.4 Metody výzkumu v Slovenské republice

V rámci výzkumu byla použita technika strukturovaného interview a analýza dokumentů, které při své práci používají terénní sociální pracovníci (list klienta, pracovní výkaz).

Získaná data byla zaznamenávána formou terénních poznámek. Nebyl používán diktafon k nahrávání dat. Vlastní výzkum probíhal v roce 2005.

4. Výsledky

4.1 Výsledky výzkumu v České republice

Mít práci by bylo fajn. Měly bysme peníze. Nikdo nás ale nevezme. (respondentky, sestry 18 a 20 let)

Většina osob žijících ve zkoumaných rodinách byla dlouhodobě nezaměstnaných. Průměrná délka nezaměstnanosti byla 4 roky. Rodina A sestávala z 6 dospělých a 1 dítěte. 5 dospělých (3 ženy a 2 muži) byli nezaměstnaní, 1 muž pracoval v rámci veřejně prospěšných prací pod městským úřadem. V rodině B, byly 3 děti a 4 dospělí, z nich jeden zaměstnaný, jeden v plném invalidním důchodu a jedna žena na mateřské dovolené (tedy 1 nezaměstnaná žena). Rodina C čítala 5 dětí a 2 dospělé, ženu v částečném a muže v plném invalidním důchodu. Žena nemohla dlouhodobě nalézt zaměstnání, které by odpovídalo jejímu zdravotnímu stavu. Z hlediska vzdělání byl soubor rozdělen zhruba na dvě poloviny, kdy polovina měla zvláštní a polovina základní vzdělání, které však převažovalo u respondentů starší generace.

Během výzkumu došlo v několika případech k získání zaměstnání, ale také jeho ztrátě. Tato situace se týkala především respondentů z rodiny, kde v únoru 2007 dvě respondentky (A/3 a A/5) získaly zaměstnání uklízeček v továrně, v červenci téhož roku však úklidová firma svou činnost ukončila a respondentky se staly nezaměstnanými. Respondentka A/5 posléze v srpnu získala novou práci ve výrobě součástek, její sestra však zůstala až do konce výzkumu nezaměstnaná. V roce 2007 byl rovněž zaměstnán přítel respondentky A/3 (resp. A/4) a to na dobu určitou 1 rok.

Ke konci výzkumu získala respondentka 3/A možnost zúčastnit se rekvalifikačního kurzu na pomocnou kuchařku, kterého využila. Ostatním respondentům tato možnost údajně dosud nabídnuta nebyla.

Sezonní nezaměstnanost se v průběhu dvou let týkala jednoho respondenta (10A/B), který pracuje ve stavebnictví.

10/A/B: Nechodím přes zimu do práce, už druhý rok to tak dělám, že jdu na ÚP, než zase na jaře dostanu práci. ... prostě na zimu práci nemá a většinu nás takhle propustí.

Důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti, které níže uvádíme, vyplývají z nejčastěji se vyskytujících pozorovaných jevů u dlouhodobě nezaměstnaných.

- Pokles motivace hledat dále místo na trhu práce

34/A: Chodím na pracák, nic víc pro to dělat nejde. Tady jsou bez práce i bílí, natož my.

Respondenti, kteří byli dlouhodobě bez zaměstnání, volili pasivní přístupy hledání pracovního místa. Byli sice registrováni na úřadu práce, sami však práci nehledali. Uváděli však, že tomu tak vždy nebylo, na hledání práce spíše rezignovali v důsledku dlouhodobých negativních zkušeností:

1/A: Nehledám práci. Dřív jsem se třeba různě chodila ptát, ale nemá to cenu. Práce tady není, už vůbec ne pro ženskou a na to abych dojížděla, jsem už stará. Navíc, ta cesta vlakem stojí tolik, že se to ani nevyplatí.

3/A: Když jsem dřív dostala umístěnkou, myslela jsem si, že je to prostě, že jdu do práce. Oni mi pak stejně řekli, že ta práce pro mne není.

Respondenti vypovídali, že se o nabízené zaměstnání ucházeli, nicméně byli odmítnuti kvůli etnicitě. Modelovou situací představovalo příslibení místa po telefonu a odmítnutí poté, co klient firmu navštívil osobně. V některých případech ale byli zájemci odmítnuti již během telefonátu: „Oni poznají, že je to cikán podle přízvuku nebo podle jména“ (pers., pracovnice Městského úřadu města I, 2006). „Určitě existuje diskriminace Romů v zaměstnání. Zaměstnavatelé poznají Roma po telefonu. Jednak podle jména, když se představí, jednak proto, že neumí tak dobře mluvit“ (pers., terénní sociální pracovnice, město II, 12/2006).

Nezaměstnanost se mnohdy projevovala potřebou racionalizace, kdy byla

a) domnělá volná pracovní místa předem odsuzována, aniž by respondent zkusil se zde na práci zeptat.

1/A: Mohla bych jít dělat do masny, ale nechci. Ženský se tam moc rychle střídají, asi tam málo platí.

b) situace byla připisována symbolickému sociálnímu vyloučení – špatné adrese.

Ztráta motivace byla z chronologického hlediska individuální záležitostí, související pravděpodobně s osobnostními dispozicemi.

- Stigmatizace

Vzhledem k tomu, že (dlouhodobá) nezaměstnanost v cílovém souboru postihovala většinou více osob v domácnosti (komunitě), byla stigmatizace nezaměstnaného člena v jejím rámci minimální. Neseťkali jsem se s tím, že by někdy docházelo ke stigmatizaci v rodině, většinou rodina negativně pohlížela na nezaměstnané osoby z „vnějšku“ (vrstevníky mimo komunitu).

10/A/B: S ... (kamarádem) se chce rozejít přítelkyně, pokud si nesežene práci nebo nezačne nějak přispívat na domácnost, protože ho nehodlá žít až do smrti. Sama je na mateřský. On nepracuje, ale permanentně. Byl zaměstnaný dokonce v ... (továrně), ale ani tam nenastoupil, do poslední práce nebyl schopný chodit včas.... Má tulení nemoc. Prostě dělat nechce a je líný... On nejde ani na brigádu, žijou z peněz jejich rodičů, kam chodí na jídlo. Je to ostuda a nedivím se L., že chce od něj pryč, protože to není chlap.

K stigmatizaci dochází samozřejmě především mimo komunitu, lze ale jen velmi obtížně identifikovat stigmatizaci čistě kvůli nezaměstnanosti, která je propojena

se sociální exkluzí, kde veřejnost u sociálně vyloučeného status nezaměstnaného jaksi předpokládá.

Matka 13/B: Ona má dvě zdravý ruce (rozuměj resp. 9/A/B), ale nedělá, protože jí práce smrdí, stejně jako všem z ... (lokality).

26/A (o nezaměstnaných Romech ve městě I): Oni jsou líní, nechce se jim dělat.

Zaznamenali jsme, že ve chvíli, kdy respondenti nastoupili do zaměstnání, se nezměnil pohled osob, které s nimi, jako nezaměstnanými, byly v kontaktu (jakéhokoli typu) na ně. Spíše přetrvávala představa nízké kompetence respondentů v zaměstnání setrvat: „Oni vydrží vždycky pracovat jen chvíli.“ (pers., pracovník MěÚ města I, 2007). I takové postoje mohou podporovat stigmatizaci, rezignaci a v důsledku nízkého sebevědomí ztrátu motivace k hledání dalšího zaměstnání.

- Psychické důsledky

Psychické důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti se dotýkaly především těch respondentů, kteří neměli jinak strukturovaný volný čas – tzn. mladé generace a mužů. Ženy střední a nejstarší generace nadále zastávaly své funkce v domácnosti a v péči o děti, ostatní však nedokázali volný čas relevantně využít (srov. Buchtová, 2002).

- Změny ve vnímání času, rozbití struktury denního času, deprivace z absence pravidelných činností

U dlouhodobě nezaměstnaných respondentů jsme se, na rozdíl od respondentů zaměstnaných, pravidelně setkávali s tím, že nevěděli, jaký je den v týdnu. Spolehlivě rozeznali víkend, ale pracovní dny jim splývaly.

Dlouhodobě nezaměstnaní si často stěžovali na pocit nudy, především pak respondenti mladé generace, kteří neměli tolik povinností v domácnosti atp.

5/A: Je tu nuda. Dlouho spíme. Přes den pomáháme mámě, vařit a tak. Kdybychom alespoň měli auto a řidičák, jely bysme do města II na diskotéku.

22/D: Sem se přišel podívat ... co taky doma, když jsem bez práce.

Režim dne nezaměstnaných respondentů byl nestrukturovaný, odlišný dle pohlaví a generace, obecně s vyšším podílem spánku. V průměru spal soubor nezaměstnaných 10 hodin, zaměstnaných 8 hodin denně.

Ženy mladší generace většinou chodily večer na diskotéky (v letních měsících každý den, po zbytek roku cca. 2x týdně) a poté později spát a vstávaly kolem poledne.

5/A: Když je diskotéka u ..., vracíme se někdy ve dvě, někdy v pět, dneska jsem se vrátila až v sedm.

Značná část dne patřila sledování TV a hovoru s rodinou či přáteli. Nadměrné sledování TV je ale svým způsobem pro romské komunity charakteristické (jak uvádí například Elichová, 2004).

A/5: Hodně spím, koukám na TV, chodím do města, za kamarádkami, sestřenkou, na disco. Pomáhám mámě. Občas jdu na brigádu.

Muži mladší generace trávili čas s vrstevníky, přítelkyněmi, spíše venku, než doma a podíleli se na alternativních zdrojích obživy. Objevovaly se pocity nudy, nenaplněnosti:

10/A/B: Doma mě to nebaví, nudím se, na párty moc nejsem, max. zajdu za ... (6/A). Je to blbý, když jsem zvyklej chodit do práce, ale co mám dělat... Koukám většinu dne na TV, nebo si hraju s malým a se psem.

Muži starší generace zůstávali spíše doma, nejčastěji sledovali TV a snažili se získat finance prostřednictvím alternativních zdrojů obživy.

Zástupkyně střední generace žen uvedla:

1/A: Vstávám brzy, protože připravuju holce do školy svačinu, pak jdu nakoupit a vařit, uklízím, povídám se sestrami. A hned je večer.

Taková situace platila i u ostatních žen střední a starší generace. Některé z nich, vedle péče o rodinu a domácnost, ve městě I nepravidelně docházely na brigády a v letních měsících sbíraly borůvky.

Změny ve vnímání času se projevují negativně při jednání s institucemi. Setkali jsem se s tím, že respondenti měli problém s pravidelností návštěv na úřadu práce (jakožto instituce, s níž byli nejčastěji v kontaktu).

1/A: Nevím, kdy mám jít na pracák, sousedka tam jela dneska, tak se mi tam podívá, aby se nic nepropáslo a nevyškrtili mne.

- Dopad na psychické zdraví (psychosomatická onemocnění, deprese a další).

V souboru dlouhodobě nezaměstnaných jsem nezaznamenala případ, kdy by, v důsledku nezaměstnanosti, došlo k viditelnému dopadu na psychické zdraví. Depresemi trpěla jedna žena, příčiny však v jejím případě byly jednoznačně multifaktoriální a vyplývající především z rodinné situace.

- Sociální důsledky

Dlouhodobá nezaměstnanost může vést k postupné izolaci osob, kterých se týká. V případě sociálně vyloučených komunit se pak tato izolace prohlubuje³⁵.

V rámci rodiny jsme žádné sociální důsledky nezaměstnanosti nezaznamenali. Nijak výrazně se nezměnily vztahy v rodině, či role jednotlivých členů. Po nástupu do zaměstnání sice ubyly respondentkám 3/A a 5/A některé domácí povinnosti, které převzala matka, ale chodu domácnosti se to významněji nedotýkalo.

4.1 Výsledky výzkumu v Slovenské republice

Pro lepší přehled se pokusíme rozdělit romské osady na základě vlastních poznatků a zkušeností vycházejí ze specifíků, které mají vliv na práci terénního sociálního pracovníka:

1. podle velikosti města/vesnice a majority:

- městská osada – práce v této osadě je obtížnější z důvodu negativních městských vlivů, zejména když je osada segregovaná a majoritou odmítána
- vesnická osada – osada ve vesnici, je v ní jednodušší práce, větší interakce s majoritou a poznání osady majoritou

2. podle vzdálenosti od města/vesnice:

- osada podstatně vzdálená od města/vesnice - osada je více segregovaná, vyloučená. Obyvatelé jsou nedůvěřiví, uzavřenější, mají málo základních informací, chybějí jim pozitivní vzory, životní zkušenosti.
- osada, která je součástí města/vesnice, případně v bezprostřední blízkosti města/vesnice – jsou tady výraznější vztahy s majoritou, lepší přístup k informacím, spolupráce na vyšší úrovni a často větší zájem o účast na věcích veřejných.

---

³⁵ Srov. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. 106 s. Praha: Gabal Analysys and Consulting, 2006.

3. podle druhu obydlí a bytových jednotek:
  - osada s typickými chatrčemi z dřeva, hlíny a plechu – často nejnižší sociální úroveň a s ní spojená ekonomická situace obyvatel
  - osada se zděnými domy – osada v minulosti a také v současnosti přizpůsobivá, udržuje lépe vztahy s majoritou a snaží se včlenit mezi majoritní společnost
  - osada s vesnickými byty a panelovými domy – osada většinou městská, vesnické byty nebo panelové domy nejsou jejich majetkem, tato osada je častěji nepřizpůsobivá a problematická
4. podle sociální, vzdělanostní a ekonomické úrovně obyvatel:
  - osada na vyšším sociálně-ekonomickém stupni – vyšší je také vzdělanostní a ekonomická úroveň, která má za následek vyšší zaměstnanost a snahu o integraci
  - osada na nižším sociálně-ekonomickém stupni – nízká vzdělanostní a ekonomická úroveň, velký počet dětí, vysoká nezaměstnanost a chudoba
5. podle velikosti a počtu obyvatel komunity:
  - osada velká – počet obyvatel 500 a více, na Slovensku často od 1500 do 3500 obyvatel
  - osada malá – osady s počtem obyvatel do 300 až 500.

Žádná z reálně existujících osad se přesně nedá specifikovat a zařadit do tohoto dělení. Častá je kombinace více těchto dělení. Z tohoto faktu pro sociálního terénního pracovníky vyplývá, že žádné průhledné dělení mu nemůže podat vyčerpávající informace o teritoriu svého působení, tedy, že pro svou práci a její optimální výsledky musí vycházet z vlastního zkoumání terénu svého klienta.

Naši úlohou bylo zjistit, s jakými problémy se setkávají terénní sociální pracovníci.

Problémy jsme si rozdělili do několika okruhů:

1. Zaměstnanost – zapojení do aktivačního programu, spolupráce s Úřadem práce, sociálních věcí a rodiny a jinými organizacemi kvůli zprostředkování práce.
2. Kvalita života, bývaní.
3. Vzdělávání - podpora vzdělávání dětí, podpora vzdělávání dospělých, předškolní výchova dětí.
4. Zdraví - spolupráce s lékaři, zdravotnickými zařízeními, terénními zdravotními asistenti, podpora klienta k zodpovědnému přístupu ke svému zdraví (zdraví dětí).
5. Sociální integrace - zmírňování sociálně-patologických jevů v komunitě (kriminalita, domácí násilí, sexuální zneužívání, zanedbávání péče o děti, agresivní chování dětí ve školách, užívání drog, alkoholismus, zadluženost, lichva, atd.), pomoc při vybavování dokladů, sociálních dávek apod., podpora kvality komunikace a vztahů mezi klienti a dalšími občany.

Percentuálne vyjadrenie problémov riešených KSP

	Řešený problém	Percentuální vyjádření
1.	Sociální integrace	74,74
2.	vzdělání	9,35
3.	zaměstnanost	6,09
4.	kvalita života, bydlení	5,31
5.	zdraví	4,51
	Celkem	100,00

Jak ukazuje samotný graf, nejvíce opakovaným problémem, teda i řešeným problémem, je sociálna integrace. Tento problém se řeší takřka v 75% podíle na celkovém řešení problému. Po něm následují vzdělání, do kterého patří i záškoláctví, s kterým se terénní sociální pracovník často střetává. Další problémy, především pak zaměstnanost, jsou řešeny v podobném zastoupení.

5. Diskuse

Ačkoli značná část respondentů žijících v sociálně vyloučených lokalitách vykazovala dlouhodobou nezaměstnanost, popisované lokality měly celorepublikově nezaměstnanost nízkou. Kontaktovali jsem největší zaměstnavatele, kteří potvrdili, že několik Romů zaměstnávají a náborů nových zaměstnanců realizují dle potřeby. Zároveň ale konstatovali, že se jedná o pracovní místa určená mužům. To by vysvětlovalo převážný podíl nezaměstnaných žen, které se ve výsledcích objevily.

Problém je rovněž s nízkou kvalifikací respondentů. Ačkoli by se v tomto případě nabízela jako řešení rekvalifikace, fakticky byla nabídnuta pouze jedné respondentce. Na malou účast romských nezaměstnaných na rekvalifikaci poukazuje Sirovátka (2003), který dále uvádí, že sami Romové nemají příliš zájem o programy rekvalifikací v případě, že nemají jasnou perspektivu zaměstnání. Tentýž autor dále uvádí, že většina rekvalifikací není zaměřených na osoby bez kvalifikace. Toto

zdůvodnění by spíše odpovídalo našemu případu, kdy se jednalo o nedostatečné příležitosti k rekvalifikaci.

Hlavní příčinou neúspěchu při hledání pracovního místa je, dle Sirovátka (2003), diskriminace na základě etnické příslušnosti (v 80,4 % dotázaných Romů), což potvrzují i naši respondenti. Mezi nejobvyklejší způsoby racionalizace neúspěchů pak patří položky: absence vhodných pracovních příležitostí v místě bydliště, žádaná příliš vysoká, nebo jiná kvalifikace, než uchazeč má a špatné finanční ohodnocení nabízených zaměstnání. Ve svém výzkumu jsme se nesetkali s názorem nedostatečné kvalifikace, zatímco další dvě uvedené reakce zastoupeny byly.

Nezaměstnanost v romských komunitách vykazuje určité odlišnosti oproti, v literatuře presentovaným, důsledkům nezaměstnanosti v majoritní populaci (srov. např. Kebza, 2005). Zatímco určité uváděné důsledky, jako je snížení životní úrovně, nárůst sociálně patologického chování (především jako průvodní jev alternativních zdrojů obživy), či sociální izolace, se ve zkoumaných rodinách objevily a další (například rozbití struktury dne), ještě navíc ve zvýšené míře, identifikovali jsme rovněž následující specifika.

1) Co se týká snížení sociálního statutu nezaměstnaného a s ním spojených problémů v rodinných vztazích (srov. např. Buchtová, 2002), na základě výše uvedených výsledků se domníváme, že status zaměstnaného a nezaměstnaného v romských komunitách není výrazně odlišný. To může být jedním z důvodů absence výraznějšího dopadu na psychické zdraví v důsledku stresu z nezaměstnanosti v souvislosti jednak s vysokou mírou sociální opory poskytované komunitou, ale také s celkově vysokou nezaměstnaností v komunitě, kde tudíž není jedinec kvůli statutu nezaměstnaného stigmatizován. Podobný názor zastává Mareš (1994), který uvádí, že hloubka relativní deprivace souvisí rovněž s postoji sociálního okolí nezaměstnaného.

2) Naopak stigmatizace, se kterou se nezaměstnaní Romové potýkají „zvenčí“, tedy ze strany majority a která přetrvává mnohdy i po získání pracovního místa, představuje zásadní problém. Dotýká se rodin nejen ekonomicky (nemožností místo získat, či si jej udržet), ale také snižuje sebevědomí a motivaci a v neposlední řadě působí jako stresor. Sirovátka (2003) naopak poukazuje na to, že nezaměstnanost nemá v ČR výrazně stigmatizující charakter, což ilustruje více než dvěma třetinami zkoumaných nezaměstnaných Romů, kteří vypověděli, že nemají žádné, nebo jen malé obavy z budoucnosti. Otázkou je, zda se do takového názoru nemohou promítat také životní strategie Romů zaměřené na přítomné prožívání a jak autor dále uvádí, skutečnost, že se nezaměstnanost postižených jedinců tak výrazně nedotkla po ekonomické stránce.

3) Buchtová (2002) v důsledku nezaměstnanosti dále uvádí zvýšenou spotřebu nikotinu a dalších návykových látek. U svých respondentů jsme zaznamenali opačné chování, kdy kouřili více cigaret v práci, z důvodu zvýšeného stresu.

4) Domníváme se, že stres významně zvyšují alternativní zdroje obživy, neboť se prolínají se sociopatologickým chováním, jehož patologičností si respondenti byli vědomi.

6. Závěr

Otázka nezaměstnanosti Romů v České republice je jevem často zmiňovaným, stejně jako obtížnost jejího řešení. Řada autorů (viz např. Navrátil 2002, Balvín 2009) uvádí, že nezaměstnanost je jednou ze zásadních příčin sociálního vyloučení Romů a řešení situace vidí v inkluzi této cílové skupiny prostřednictvím politiky zaměstnanosti a transformace systému státní sociální podpory. Avšak v současné době chybí funkční nástroje pro řešení a implementace zmíněných teorií do praxe. Jednou ze zásadních překážek může být například nízká vzdělanostní úroveň a kvalifikace, potřebná pro výkon zaměstnání (Balvín 2008). Úřady práce sice nabízejí řadu rekvalifikačních kurzů, avšak ne pro zájemce bez jakékoliv kvalifikace, která je u romské populace velmi častým jevem (nedokončené vzdělání u starší populace a ukončené vzdělání ve speciálních školách u generace současné).

Odborná literatura dále také reflektuje pouze ekonomické dopady nezaměstnanosti. Sociální a psychické dopady doposud zůstávají stranou zájmu odborné veřejnosti. Avšak tyto faktory se značnou měrou podílejí na přístupu romské minority k pracovnímu uplatnění – vedou ke snížení motivace aktivně vyhledávat zaměstnání a s tím spojené rezignaci a především pak prohlubují stigmatizaci nezaměstnaného. Mohou taktéž přispívat k nárůstu sociálně patologických jevů, jako důsledku aplikovaných alternativních zdrojů obživy. V neposlední řadě pak znamenají stres a ten, jak známo, se nepříznivě podepisuje na zdravotním stavu těch, jež postihuje.

Na Slovensku bylo realizováno množství programů, jejichž cílem bylo zlepšit postavení Romů a romských komunit. Bohužel, většina programů nebyla úspěšná a nepřinesla očekávané výsledky.

Naším cílem bylo poukázat na existující program terénních sociálních pracovníků jako možnost řešit problémy v romské komunitě, mezi které ve vysoké míře patří i nezaměstnanost. Již zmiňovaný program po dobu svého fungování prokázal významné výsledky a zlepšení postavení jednotlivce, rodiny, skupiny a v konečném důsledku i celé romské komunity, v které působí terénní sociální pracovník. Přínos terénního sociálního pracovníka spočívá v jeho přímé práci v romské osadě, protože vstupuje do úzkého specifického prostředí. Tady je potřebná vysoká odborná připravenost, jako i morálně-volní vlastnosti. Sociální pracovník při této práci potřebuje hlavně přesvědčení, že chce zlepšit život Romů a podílet se na jejich integraci do společnosti.

7. Literatura

1. BALVÍN, J. Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka. Praha: Radix, 2008
2. BALVÍN, J. Multikulturalita a edukace romského žáka. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálních vied a zdravotníctva, 2009
3. BUCHTOVÁ, B. et al. Nezaměstnanost psychologický, ekonomický a sociální problém. Praha: Grada, 2002. s. 236.
4. Česká republika - Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů. Světová banka, 2008. 41 s.
5. KEBZA, V. Psychosociální determinanty zdraví. 1. vyd. Praha: Academia, 2005. 263 s.
6. KOMRSOVÁ, J. Výskyt sociálně patologických jevů u dětí ve vztahu k zaměstnanosti členů rodiny. České Budějovice: Jihočeská univerzita, ZSF, 2007, 88 s.

7. MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. s. 151.
8. MURPHY, G., ATHANASOU, J. The effect of unemployment on mental health. *Journal of Occupational and Organisational Psychology*, 1999, roč. 72, č. 1, s. 83-99.
9. NAVRÁTIL, P. Strategie sociální inkluze Romů v Brně (východiska) [online], [cit. 2007-07-16]. Dostupné z: <http://www.iqrs.cz/cz/dokumenty.phtml?kid=109>.
10. NEZNÍK, P.: Takzvané dobro. Leibniz ako filozof kultúry, vedy a európskeho ľudstva. In: Andreánsky, E. (Ed.): *Filozofia v kontexte globalizujúceho sa sveta. Zborník príspevkov z 3. slovenského filozofického kongresu konaného v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 7. – 9. novembra 2005*. Bratislava: Iris, 2006, s. 232 – 239. ISBN 80-89238-08-4
11. SIROVÁTKA, T. Otázky sociální inkluze romské komunity. Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi. *Sociální studia*, 2003, roč. 3, č. 10. s. 11-34.
12. SVOBODA, Z., HRUBÝ, M., RANGLOVÁ, K. Podpora vzdělávání jako mechanismus podpory úspěšného vstupu na trh práce. In. *Nová role učitele ve světě práce*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, s. 19-33.
13. ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach*. Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
14. ŠLOSÁR D. 2009. *Edukácia Rómov*. Košice : KSK, 150s. ISBN 978-80-970137-6-9.
15. VAVREKOVÁ, L. Terénna sociálna práca v komunitách na Spiši ako súčasť sociálnych služieb v obci. In: *Dni sociálnej práce. Transformácia sociálnej sféry Slovenskej republiky a sociálna práca (Európa, právo a prax)*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. 29. – 30. novembra 2007. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2008. s. 64 – 71.
16. VAVREKOVÁ, L. Problémy marginalizovaných rómskych komunít, ktoré riešia terénni sociálni pracovníci. In: *Marginalizované skupiny a cesty zvládania marginalizácie. Zborník príspevkov zo záverečnej konferencie s medzinárodnou účasťou projektu: Stratégia rozvoja marginalizovaných skupín Košického samosprávneho kraja konanej dňa 20.08.008 v Košiciach*. Košice: Košický samosprávny kraj, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2008. s. 37 – 43.
17. WINKLER, J. et al. Analýza potřeb integrace Romů na českém trhu práce. In *Účelové programy na lokálních trzích práce*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. s. 104 -121.

Kontakt:

Mgr. Alena Kajanová
Katedra sociální práce a sociální politiky, ZSF JU
Staroměstská 16
370 04 České Budějovice

PhDr. Lenka Vavreková
Duklanska 50/30, Sp. Nová Ves
e-mail: lenkavav@gmail.com
tel: +421 907 583 927

Mgr. David Urban
Katedra supervize a odborné praxe, ZSF JU
Česká 20
370 01 České Budějovice

Migrácia ako cesta k zlepšeniu kvality života

Dirgová Eva (SR)

Abstrakt: Migráciu možno najjednoduchšie definovať ako premiestňovanie jednotlivcov či skupín v geografickom priestore za účelom zlepšenia ich aktuálnej situácie. Základným a hlavným cieľom migrácie je zlepšenie aktuálnej situácie migranta. Ľudia najčastejšie migrujú vo všeobecnom očakávaní lepšieho života, s vyhlídkou zvýšenia sociálnych štandardov alebo v snahe zaistenia bezpečnosti sebe či svojej rodine.

Kľúčové slová: Migrácia, ekonomická migrácia, zamestnanie, kvalifikácia.

Abstract: Migration can be simply defined as relocation of the individuals or groups in the geographic area in order to improve their current situation. The main and basic aim of migration is to improve the current situation of the migrating person. People often migrate because they expect better life with the possible increase in the social standards or they want to ensure the security for themselves and their families.

Key words: Migration, economic migration, employment, qualification.

Úvod

Migrácia ľudí je široký fenomén rozoznateľný v priestore a čase už od dôb prehistórie. Vo všeobecnosti ide o akékoľvek ľudské presúvanie sa, sťahovanie sa z jednej oblasti do druhej. Je však množstvo dôvodov a veľa dôsledkov, ktoré s migráciou priamo či nepriamo súvisia.

Migráciu (z lat. „*migratio*“ – sťahovanie, premiestnenie, cestovanie) možno najjednoduchšie definovať ako premiestňovanie jednotlivcov či skupín v geografickom priestore za účelom zlepšenia ich aktuálnej situácie. Základným a hlavným cieľom migrácie je zlepšenie aktuálnej situácie migranta.¹ Ľudia najčastejšie migrujú vo všeobecnom očakávaní lepšieho života, s vyhlídkou zvýšenia sociálnych štandardov alebo v snahe zaistenia bezpečnosti sebe či svojej rodine. Ide o dávny ľudský fenomén, ktorý možno nahliadať okrem iného aj historicky - ľudia sa presúvali z najrôznejších pohnútok už od dávna a nie je tomu inak ani dnes. Naopak, predpokladať možno ešte zintenzívňovanie migrácie s postupovaním procesu *globalizácie*, ktorý podporuje migráciu ako presun ľudí v „zmenšujúcom sa svete“. Zasahuje oblasť práva, ide o fenomén sociálny, politický, ekonomický, aj psychologický. Zahŕňať môže dokonca aj ekologické aspekty. Následne dokáže radikálne meniť politiky štátov a život ich spoločností. O to viac si zasluhuje pozornosť a skúmanie.

Dnes je fyzické migrovanie osôb výrazne jednoduchšie ako kedykoľvek predtým. Migrácia tak nadobúda dosiaľ nezažitý charakter a rozmery. Aj preto vstupujú do hry regulátory migrácie, ktoré sa ju snažia kontrolovať, obmedzovať či dokonca znemožňovať. Ide napr. o politické opatrenia, nástroje práva či konkrétne prejavy migračnej politiky na hraniciach národného štátu. Týmto snahám dostať sťahovanie ľudí pod kontrolu by však malo predchádzať adekvátne poznanie širokej problematiky migrácie a jej pozadia.

Pozitívne a negatívne determinanty migrácie

---

¹ ŽÁK, Milan a kol.: Velká ekonomická encyklopedie. Praha : Linde 2006, s. 460.

Jestvuje viacero faktorov, ktoré podnecujú migráciu a viacero takých premenných, ktoré vplyvajú na rozhodovanie o nej, teda vplyvajú na voľbu migrácie. Konkrétne ide o celý rad faktorov, v ktorých zohráva základnú rolu **porovnanie individuálnych nákladov a prínosov migrácie**. Motívy migrácie plynú predovšetkým z rozdielnej aktuálnej, reálnej situácie migranta a očakávanej situácie. Pri očakávaniach spojených s migráciou musí migrant **zvažovať** aj **mieru rizika**, ktorú podstúpi v prípade, že sa odhodlá zameniť svoju konkrétnu, aktuálnu a dobre známu situáciu za nejakú inú, iba tušenú, predpokladanú situáciu v inom regióne či dokonca krajine. (Sedláková, 2005).

Keď migrant aj pri vysokom stupni informovanosti nevie úplne, čo ho v prípade migrácie čaká, je treba zohľadniť aj **náklady na migráciu**. Tie nemusia byť len **finančné**, ale môžu vystupovať napr. aj **v psychickej rovine** – čo migrant vníma ako potenciálne bariéry či obeť, ktorú musí migrácii priniesť, ako sa prispôsobí novému prostrediu, novej kultúre, spôsobom a zvykom, ako bude vedieť v novom prostredí komunikovať atď. **Náklady** môžeme následne v ekonomickom duchu vnímať ako **priame a nepriame**. **Priame náklady** spojené s migráciou môžu byť náklady na sťahovanie, dopravu, adaptáciu v novom prostredí (migrant sa musí zorientovať v krajine, meste, jazyku a pod.), na bývanie. **Nepriamymi nákladmi** môže byť ušlý príjem v domovskej krajine – ak zohráva pri rozhodovaní potenciálneho migranta rolu, možno predpokladať, že skôr bude migrovať nezamestnaný človek. Pravdepodobnosť migrácie z krajiny, kde je štedrý sociálny systém, je preto nižšia.

Mobilitu migranta však takisto predurčujú ďalšie faktory a demografické znaky, medzi ktoré zaradujeme **vek** a **dosiahnuté vzdelanie** či **sociálny status**. K migrácii sú náchylnejší ľudia mladší, s vyšším vzdelaním a ľudia bez rodinných záväzkov. Medzi danými charakteristikami a voľbou migrácie teda existuje pozitívna korelácia. Rolu zohráva aj **vzdialenosť** a **príbuznosť** potenciálnej cieľovej krajiny. Čím je konkrétna krajina geograficky a kultúrne bližšia, tým väčšia je pravdepodobnosť voľby migrácie. Prehliadnuť či opomenúť nemožno **stupeň informovanosti** o situácii v cieľovej krajine. Teda či má potenciálny migrant k dispozícii dostatok relevantných informácií o krajine, do ktorej chce odísť, či vie, aká je v nej politická a ekonomická situácia, sociálne pomery, aby v danej krajine dosiahol konkrétny cieľ, ktorý sleduje - teda zlepšenie svojej aktuálnej situácie. K efektívnejšiemu sledovaniu tohto cieľa a k zníženiu rizika plynúceho z migrácie tiež napomáha, ak v cieľovej krajine už existuje komunita krajanov migranta alebo tam žijú jeho príbuzní. Na rozhodovanie o migrácii môžu ďalej kladne pôsobiť faktory, akými sú **znalosť jazyka, uznanie kvalifikácie a vzdelania** v cieľovej krajine a pod.

Uvedené faktory viac či menej kladne alebo záporne pôsobia na rozhodovanie sa o migrácii. Týmto faktorom však predchádzajú iné, tzv. „**spúšťače**“ migrácie, ktoré ju iniciujú a stoja na začiatku celého procesu. Za takýto „**spúšťač**“ **vnútornú nespokojnosť** s konkrétnou situáciou či podmienkami. **Vek** migranta nie je rozhodujúcim faktorom. O migrácii skôr uvažuje niekto, kto je s niečím nespokojný (alebo mu niečo hrozí) a až následne je treba zohľadňovať, že skôr bude migrovať spomedzi nespokojných ten, ktorý je mladý.

Ekonomický aspekt migrácie

Ekonomická migrácia je primárne motivovaná ekonomicky (vyšší zárobok či lepšie pracovné uplatnenie v cieľovej krajine a nemožnosť získať prácu v domácej krajine). Vystupovať tu môžu tiež iné motivujúce faktory, ako napríklad požiadavka získania skúseností inej kultúry pre ďalší profesijný rast, poznávanie či lepšie osvojenie si

cudzieho jazyka, možnosť pracovať na špecializovanom pracovisku, ako aj celkové vyhliadky budúcej kariéry podporenej práve pobytom v zahraničí. Drvivá väčšina migrantov na celom svete je, či už primárne alebo sekundárne motivovaná práve ekonomicky.

Ekonomickú migráciu nemožno synonymne zamieňať s *pracovnou migráciou*, resp. s *migráciou pracovných síl*. Ekonomická migrácia je totiž širším – nadradeným a presahujúcim pojmom vo vzťahu k pracovnej migrácii. Ekonomická migrácia okrem pracovnej migrácie v sebe zahŕňa napr. aj *špekulatívnu migráciu* snažiacu sa vyťažiť zo štedrých sociálnych systémov hostiteľskej krajiny, kedy prichádzajúci migrant rozhodne nemá za primárny cieľ zamestnať sa v novej krajine - a logicky odvádzať náležité odvody do systému, ale má záujem o sociálne dávky. V tejto súvislosti sa potom hovorí o možnom zneužívaní sociálnych systémov.

Tak, ako aj pri iných typoch migrácie, môže ísť aj pri ekonomickej migrácii o migráciu *trvalú* alebo o migráciu *dočasnú* (krátkodobú alebo dlhodobú). Ďalej sa ekonomická migrácia môže *členiť podľa jednotlivých odvetví či pracovných pozícií*, do ktorých smerujú pracovníci. Od pracovníkov bez kvalifikácie až po vysoko kvalifikovaných odborníkov či podľa jednotlivých oblastí – napr. migrácia do oblastí s vyššou pridanou hodnotou a podobne. Základné delenie *migrujúcich pracovných síl* je členenie na *nekvalifikované, polokvalifikované, kvalifikované a vysoko kvalifikované*.² V spojitosti s ekonomickou migráciou treba rozlišovať, že všetci títo jednotlivci so sebou nesú rôzny *ľudský kapitál* (vek, vzdelanie, skúsenosti, prax, atď.). Podľa toho môžu byť v závislosti od aktuálnej situácie a potrieb hostiteľského prostredia pre túto spoločnosť viac či menej zaujímaví. Dôležitými aktérmi sú okrem iných aj *odborníci* a ich vplyv. Odbory väčšinou bránia príchodu imigrantov do sféry ich pôsobnosti

V súvislosti s ekonomickou migráciou je treba zmieniť aj koncept *substitučnej migrácie*. Teórie substitučnej migrácie zdôvodňujú nevyhnutnosť migrácie ako „lieku“ na starnutie populácie a udržanie dôchodkových systémov či systémov zdravotnej starostlivosti. Podľa tohto prístupu majú prisťahovalci vyplniť medzery na trhu práce a zabezpečiť tak funkčnosť systému hostujúcej spoločnosti. Objavujú sa ale pochybnosti, či je tomu naozaj nevyhnutne tak, keď napr. v konkrétnej krajine v relevantnom období príde o prácu porovnateľný počet občanov daného štátu, ako v tomto období pribudne imigrantov v krajine. V takom prípade by skôr bolo na mieste hovoriť o „vytláčaní“ domácich obyvateľov z ich pracovných miest.

Pri ekonomickej migrácii pracovných síl sú kľúčové *geografické rozdiely medzi ponukou a dopytom práce*. V dôsledku zvýšeného dopytu práce majú výkonné ekonomiky aj vyššie mzdy. Tie následne pôsobia motivujúco na prisťahovalectvo. Pri príchode migrantov a náraste zamestnanosti a pri predpoklade, že ekonomika a jej potreby sa ustália a spomalí sa rast, mzdy postupne klesajú a naopak, pri nedostatku pracovníkov a pri nízkej zamestnanosti mzdy rastú, čím opäť motivujú zahraničnú ponuku práce. Prírodné, pracovníci migrujú z oblastí s nižšou mzdovou úrovňou do oblastí s vyššou mzdovou úrovňou. Ak sa mzdy v daných oblastiach vyrovnajú, migrácia motivovaná platovo postupne klesne na minimum až postupne zanikne.

V bohatších (cieľových) krajinách s vyššími mzdami a životnou úrovňou bývajú spravidla aj vyššie životné náklady. Ich zohľadnenie je preto treba rovnako zahrnúť do rozhodovania o migrácii.

---

² ŠÍBL, Drahoš, ŠÁKOVÁ, Beáta: Svetová ekonomika, Internacionalizácia – integrácia – globalizácia – interdependencia. Druhé doplnené vydanie. SPRINT, Bratislava 2002, s. 171.

Záver

Pri rozvoji medzinárodného podnikania zohráva významnú úlohu medzinárodná migrácia pracovných síl. Migrácia pracovných síl v priestore svetového hospodárstva stimuluje rozvoj medzinárodného podnikania, pričom úzko súvisí najmä s medzinárodnými pohybmi tovaru, služieb a kapitálu. Cena práce migrujúcich pracovných síl je obvykle nižšia ako cena práce domácich pracovníkov.

Sociálni pracovníci majú v procese migrácie príležitosť byť nápomocní v každodenných situáciách, v ktorých sa migranti ocitajú a môžu byť nenahraditeľnými sprievodcami na ceste k ich novému životu v novej krajine.

V každom prípade by však migrácia mala byť slobodnou vôľou človeka, nie nevyhnutnosťou.

Literatúra:

Kolektív autorov. 2002. *Európa medzi identitou a integritou*, Prešov: Filozofická fakulta, Prešovskej univerzity.

KOLLÁR, Miroslav, MESEŽNIKOV, Grigorij, BÚTORA, Martin (editori): Slovensko 2007, *Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Bratislava : Inštitút pre verejné otázky.

SEDLÁKOVÁ, Mária. 2005. Právne aspekty sociálnej pomoci ľuďom v hraničných situáciách. In : *Komplexná starostlivosť o človeka v hraničných situáciách, Zborník z vedecko-odbornej konferencie s medzinárodnou účasťou*. FZaSP Prešov. 2005, s. 190. ISBN 80-969449-1-6.

ŠÍBL, Drahoš. 1995. *Ekonomická interdependencia vo svetovej ekonomike*. Bratislava : Ekonomická univerzita.

ŠÍBL, Drahoš, ŠAKOVÁ, Beáta. 2002. *Svetová ekonomika, Internacionalizácia – integrácia – globalizácia – interdependencia*. (Druhé doplnené vydanie.), Bratislava : SPRINT.

Kontakt:

PhDr. Mgr. Eva Dirgová, PhD.

Katedra spoločenských vied a sociálnej náuky Cirkvi PF KU

Nábřežie Jána Pavla II. č. 15

058 01 Poprad

Eva.Dirgova@ku.sk

VPLYV NEZAMESTNANOSTI NA PRACOVNÚ MIGRÁCIU

Korbová Mária (SR)

Abstrakt: V článku je venovaná pozornosť nezamestnanosti na území Slovenskej republiky a v členských štátoch Európskej únie. Autor charakterizuje nezamestnanosť a zaoberá sa migráciou za prácou ako jedným z možných riešení nezamestnanosti.

Kľúčové slová: Nezamestnanosť. Pracovná migrácia. Trh práce. Hospodárska kríza.

Úvod

S migráciou obyvateľstva sa ľudstvo stretáva od je samého prvopočiatku. V dávnych dobách počas osídľovania nových území migrovali celé spoločnosti. Vojnové konflikty, politické systémy, prírodné katastrofy často spôsobujú vlny migrácie obyvateľov. Ľudia migrujú v súvislosti s nejakou zmenou. Významnou zmenou pre Slovenskú republiku bol vstup do Európskej únie.

Pracovná migrácia

1. mája 2004 sa Slovenská republika stala členským štátom Európskej únie. Toto členstvo vytvorilo možnosť voľného pohybu tovarov, služieb, kapitálu a platieb i voľného pohybu osôb na vnútornom trhu EÚ. Slobodný pohyb osôb zahŕňa i možnosť pracovať a žiť v inom členskom štáte. Za prácou do iných krajín najčastejšie cestujú absolventi škôl. Potvrdili to aj výskumy, že častejšie zmeny miesta bydliska a striedanie pracovných miest sú charakteristické pre sociálne skupiny mladšieho obyvateľstva s vyšším vzdelaním, a že muži sú skôr ochotní migrovať za prácou ako ženy.³⁶ Na zahraničných trhoch sú žiadani naši odborníci v oblasti informačných technológií, lekári, zdravotný personál i vysokokvalifikovaní robotníci.

Výskumy potvrdili aj to, že pracovný trh Európskej únie je pre obyvateľov nových členských štátov veľmi príťažlivý vysokou mzdovou úrovňou a vysokou úrovňou sociálneho zabezpečenia. Záujem o imigráciu z chudobnejších členských štátov potrvá, pokiaľ sa nevyrovná mzdová úroveň v celej EÚ. Toto obdobie sa odhaduje na 35 rokov.³⁷ Motiváciou pre prácu v zahraničí okrem zárobku je aj zlepšenie jazykovej zručnosti, nadobudnutie odbornej praxe a poznávanie iných krajín. Mnohí mladí ľudia zostávajú pracovať v zahraničí ihneď po ukončení školy, v tej krajine, v ktorej študovali.

Zmluva o voľnom pohybe pracovníkov zakazuje diskrimináciu medzi pracovníkmi členských štátov v oblasti zamestnávania, odmeňovania za prácu a v ďalších pracovných podmienkach. Ustanovenia o voľnom pohybe pracovníkov sa vzťahujú aj na ich rodinných príslušníkov.

Mobilitu pracovných síl uľahčuje informačná sieť EURES, Európske služby zamestnanosti (European Employment Service). Táto služba je určená jednak záujemcom o prácu a jednak zamestnávateľom. Poskytuje služby pri hľadaní zamestnania ako sú informácie o voľných pracovných miestach v jednotlivých členských štátoch, pomoc pri tvorbe žiadostí o zamestnanie. Zamestnávateľom poskytuje pomoc pri hľadaní zamestnanca zo zahraničia.³⁸

³⁶ Porov. SATMÁR, O.: Mobilita a migrácia obyvateľstva ako dôsledok globalizácie. Dostupné na: <http://www.logistickymonitor.sk/en/images/prispevky/satmar.pdf>

³⁷ Porov. LIPKOVÁ, E.: Migračná politika Európskej únie, Dostupné na: http://fsev.tnuni.sk/fileadmin/kmam_files/HP_EU/CDV_Migracna_politika_EU_BA.pdf

³⁸ Porov. STANEK, V.: 2006, Sociálna politika, Bratislava: SPRINT vfra, 387 s. ISBN 80-89085-66-0

V roku 2008 využilo komplexné poradenské a informačné služby siete EURES 99 700 klientov, z ktorých vyše 52 000 hľadalo prácu v niektorej z krajín EÚ.³⁹

Pracovní migranti na Slovensku

V minulom roku Slovenská republika sa stala po prvýkrát vo svojej histórii v širšej miere cieľovou pracovnou destináciou pre ekonomických migrantov a úrady práce, sociálnych vecí a rodiny zaznamenávali v prvých troch kvartáloch uplynulého roka zvýšený záujem zamestnávateľských subjektov o získavanie zamestnancov zo zahraničia. Najväčší záujem o prácu na Slovensku prejavili z krajín Európskej únie občania Rumunska, Maďarska, Poľska a Česka, spomedzi občanov tretích krajín prevládala záujem občanov Ukrajiny a Vietnamu.⁴⁰

Sociálny dopad migrácie obyvateľstva

Z ekonomického hľadiska migrácia dáva do pohybu aj financie. Migranti posielajú zarobené peniaze svojim rodinám, ktoré ostali doma. Ako sme spomínali legislatívne ustanovenia o voľnom pohybe pracovníkov sa vzťahujú aj na ich rodinných príslušníkov. Sú prípady, keď za prácou vycestuje celá rodina, no nie všetci pracovní migranti berú so sebou aj svoje rodiny. Majú na to rôzne dôvody ako napr. jazyková bariéra, školská dochádzka detí, starostlivosť o starých, chorých rodičov. Tým sa často rodinní príslušníci odcudzujú, deti vyrastajú iba s jedným rodičom a mnohokrát sa takéto rodiny rozpadajú.

V minulosti obyvatelia sa často obávali, že migranti berú pracovné príležitosti našim ľuďom. Dá sa predpokladať, že s možnosťou našich občanov vycestovať za prácou do zahraničia sa obyvatelia už neobávajú ohrozenia migrantmi v oblasti pracovných príležitostí.

Charakteristika nezamestnanosti

Nezamestnanosť je sociálno-ekonomickým javom, ktorý je prirodzený pre trh práce. Je to nesúlad, nerovnováha medzi ponukou a dopytom na trhu práce. Nezamestnanosť býva často nedobrovoľným prerušením pracovno-právneho vzťahu medzi zamestnancom a zamestnávateľom. Dopyt po práci je určovaný zamestnávateľmi. Ponuku trhu práce tvoria všetci zamestnaní i nezamestnaní, všetci, ktorí sú schopní pracovať. Zabezpečovať rovnováhu na trhu práce je úlohou politiky zamestnanosti.

Zo sociálneho pohľadu nezamestnanosť je jav, na základe ktorého môžu vznikať sociálno-patologické javy jednak na úrovni jednotlivca a jednak na celospoločenskej úrovni. Na úrovni jednotlivca to môžu byť rôzne neurózy, depresie a iné zdravotné problémy. Nezamestnanosť často ovplyvňuje, narušuje i vzťahy v rodine. Je to veľmi stresujúca záťažová situácia pre nezamestnaného člena rodiny ako aj pre celú jeho rodinu. Na celospoločenskej úrovni to môže evokovať nárast hospodárskej kriminality.⁴¹

Centrálne riadený hospodársky systém pred rokom 1989 nepripúšťal žiadne percento nezamestnanosti. Práve preto, že každý mal povinnosť pracovať existovala plná zamestnanosť. V skutočnosti to bola prezamestnanosť. Na dnešnom trhu práce by sme tento jav označili ako štrukturálnu nezamestnanosť. Ľudia boli zamestnaní, chodili do

³⁹[http://www.upsvar.sk/rsi/rsi.nsf/0/362faebcdd984f94c12575520023ce4e/\\$FILE/Zamestnanost_022009.pdf](http://www.upsvar.sk/rsi/rsi.nsf/0/362faebcdd984f94c12575520023ce4e/$FILE/Zamestnanost_022009.pdf)

⁴⁰[http://www.upsvar.sk/rsi/rsi.nsf/0/362faebcdd984f94c12575520023ce4e/\\$FILE/Zamestnanost_022009.pdf](http://www.upsvar.sk/rsi/rsi.nsf/0/362faebcdd984f94c12575520023ce4e/$FILE/Zamestnanost_022009.pdf)

⁴¹ Porov. ŽILOVÁ, A.: Komunitná práca s komunitou s vysokou mierou nezamestnanosti. Banská Bystrica: 2002

práce, ale často produkovali výrobky, ktoré boli nepredajné, vyrábali tovar na sklad alebo vykonávali prácu, ktorá nezodpovedala ich kvalifikácii.

V ostatnom období najčastejšie hovoríme o tzv. cyklickej nezamestnanosti. Cyklická nezamestnanosť predstavuje zvýšenie počtu nezamestnaných v dôsledku hospodárskej krízy. Hospodárska kríza postihla pracovné trhy vyspelých i menej vyspelých krajín. Ekonomická kríza sa prejavila aj v poklese dopytu po pracovnej sile.

Nezamestnanosť na Slovensku

Nezamestnanosť na Slovensku v uplynulom období vzrástla v dôsledku negatívnych vplyvov svetovej hospodárskej krízy. Počet uchádzačov o zamestnanie na Slovensku v treťom štvrtroku 2009 je 339.000 ľudí. V porovnaní s druhým kvartálom je to nárast o 36,9 tisíc osôb. Miera nezamestnanosti na Slovensku sa v treťom štvrtroku tohto roka zvýšila na 12,5 percenta, čo bolo najviac od leta 2006.⁴² Mierou nezamestnanosti rozumieme podiel uchádzačov o zamestnanie ku všetkým obyvateľom v produktívnom veku.

Ku koncu septembra tohto roka sa v evidencii úradov práce nachádzalo takmer 33,4 tisíca absolventov stredných a vysokých škôl. V porovnaní s koncom septembra minulého roka ide o nárast o 72 percent.⁴³ Tento údaj potvrdzuje vyššie uvedené, pretože mladí ľudia sú ochotní za prácou cestovať i mimo územie SR.

Tab. č. 1 Vývoj nezamestnanosti na Slovensku v rokoch 2004 - 2009⁴⁴

	2004	2005	2006	2007	2008	2009 (3. štvrtrok)
Počet nezamestnaných (UoZ)	383 155	333 834	273 437	239 938	248 556	339 000
Miera nezamestnanosti	13,07	11,36	9,4	7,99	8,39	12,5

Zdroj: ŠÚ SR

Nezamestnanosť v Európskej únii

Nezamestnanosť stúpa vo všetkých krajinách Európskej únie. Štatistický úrad Európskeho spoločenstva Eurostat uviedol, že EÚ zaznamenala prudký nárast nezamestnanosti. Vo všetkých krajinách EÚ došlo k nárastu nezamestnanosti, nezamestnanosť začala v priemere za EÚ rásť od marca 2008. V máji 2009 bolo bez práce v celej EÚ 21,5 miliónov ľudí, čo je od marca minulého roka nárast o 5,4 milióna. V celej Európskej únii bola v októbri 2009 nezamestnanosť na úrovni 9,3 %. Najviac ľudí bez práce má [Lotyšsko](#) (20,9 %), nasledované Španielskom (19,3 %). Slovensko je na 6. mieste. Najmenej nezamestnaných malo v októbri Holandsko (3,7 %) a Rakúsko (4,7 %).⁴⁵

Najväčší nárast nezamestnaných zaznamenala EÚ v januári 2009 a to okolo 800 tisíc ľudí v priebehu jedného mesiaca. Miera nezamestnanosti je v EÚ najvyššia od mája 1999 v eurozóne a od júna 2005 v EÚ.

⁴² <http://hnonline.sk/ekonomika/c1-39312360-bez-prace-je-rekordne-vela-ludi-najviac-za-tri-roky>

⁴³ http://profesia.pravda.sk/absolventov-bez-zamestnania-je-o-72-percent-viac-ako-vlani-per-/sk-prstud.asp?c=A091128_083605_sk-prstud_p01

⁴⁴ <http://px-web.statistics.sk/>

⁴⁵ <http://www.euractiv.sk/socialna-politika/clanok/socialne-miera-nezamestnanosti-v-eu-dosiahla-93->

Nezamestnanosť mladých rástla od prvého štvrťroka 2008 súčasne s celkovou mierou nezamestnanosti, ale nárast bol v tomto prípade oveľa väčší, približne o 900 tisíc ľudí a tak v marci 2009 bolo v EÚ 4,9 milióna mladých ľudí vo veku 15-24 rokov bez práce. Ako poznamenal vo svojej správe Eurostat, nezamestnanosť mladých ľudí je podiel nezamestnaných v danom veku na ekonomicky aktívnom obyvateľstve (zamestnaní a nezamestnaní) v tejto vekovej skupine. Veľká časť mladých ľudí pritom spadá do tzv. ekonomicky neaktívnej časti obyvateľstva, teda sú to študenti stredných a vysokých škôl, prípadne matky na materskej dovolenke.⁴⁶

Komisia EÚ zverejnila analýzu „Zamestnanosť v Európe 2009“, podľa ktorej nezamestnanosť v EÚ prekoná v roku 2010 úroveň 10 %. Najohrozenejšou skupinou sú mladí ľudia.

Podľa správy nezamestnanosť mladých ľudí v súčasnosti dosahuje historické rekordy. Hospodárska kríza vážne ovplyvnila aj pracujúcich na dobu určitú alebo na základe dočasných zmlúv. Na druhej strane európske trhy preukázali v posledných rokoch značnú dynamiku – každý rok zmení prácu približne 22 % európskych pracovníkov.⁴⁷

Návrat pracovných migrantov na Slovensko

Hospodárska kríza spôsobila, že už v roku 2008 sa vrátila časť občanov SR zo zahraničia domov. Z tých, ktorí sa vrátili, sa prišlo na úrady práce zaevidovať a uchádzať o zamestnanie 10 039 ľudí.

7 892 uchádzačov o zamestnanie malo stredoškolské vzdelanie, 1 245 klientov bolo so základným vzdelaním a vysokoškolské vzdelanie malo 902 uchádzačov o zamestnanie.

Najčastejšie sa vracali Slováci, ktorých predchádzajúcim pôsobiskom bola Česká republika (3 890), nasledovali tí, ktorí sa vrátili z Veľkej Británie (1 983) a Maďarska (1 085). Uplatnenie na trhu práce sa ťažšie hľadalo klientom, ktorí prichádzali z ČR a Maďarska a ktorí disponovali vo všeobecnosti nižším vzdelaním než Slováci vracajúci sa z Veľkej Británie, ktorí mali vysokoškolské vzdelanie.⁴⁸

Z celkového počtu pracujúcich v 2. štvrťroku 2009 bolo zamestnaných v zahraničí 5,2 % (124,6 tis.). Ich počet sa medziročne znížil o 40,8 tis. osôb (o 24,7%). Najvyšší úbytok bol v Českej republike (o 22,3 tis. osôb) a vo Veľkej Británii (o 6,4 tis. osôb). Uplatnili sa hlavne v stavebníctve (31,4 %) a v priemyselných odvetviach (27,3 %).

Najviac zamestnaných v zahraničí bolo z Prešovského a Nitrianskeho kraja (45,2 %). Najvyšší pokles počtu pracujúcich osôb v zahraničí bol z Prešovského kraja (o 16,2 tis.).⁴⁹

Záver

Nedostatok pracovných príležitostí vo vlastnej krajine núti obyvateľov presúvať sa za prácou aj mimo svojej vlasti. V minulosti aj v súčasnosti ľudia migrovali za prácou. Tak ako v minulosti, aj dnes zväčša hlavným dôvodom je zárobok, finančné ohodnotenie práce, ktoré je v jednotlivých krajinách diferencované.

Rastúci počet osôb pracujúcich v zahraničí, môže mať i pozitívny vplyv na život jednotlivých migrantov, (Sedláková, 2005) ako je napríklad lepšia ekonomická perspektíva a vyššie platy, a s tým súvisiaca i vyššia životná úroveň a zlepšovanie kvality života, ale aj poznávanie iných kultúr.

⁴⁶ Inštitút zamestnanosti: Nezamestnanosť začala v EÚ rásť v marci 2008. Dostupné na: <http://www.iz.sk/sk/stanoviska/nezamestnanost-zacala-rast-v-eu-marec-2008>

⁴⁷ <http://www.euractiv.sk/socialna-politika/clanok/nezamestnanost-v-eu-bude-buduci-rok-nad-10--014007>

⁴⁸ [http://www.upsvar.sk/rsi/rsi.nsf/0/362faebcdd984f94c12575520023ce4e/\\$FILE/Zamestnanost_022009.pdf](http://www.upsvar.sk/rsi/rsi.nsf/0/362faebcdd984f94c12575520023ce4e/$FILE/Zamestnanost_022009.pdf)

⁴⁹ <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=18786>

Literatúra:

- LIPKOVÁ, L.: Migračná politika Európskej únie, Dostupné na:
http://fsev.tnuni.sk/fileadmin/kmam_files/HP_EU/CDV_Migracna_politika_EU_BA.pdf
- SATMÁR, O.: Mobilita a migrácia obyvateľstva ako dôsledok globalizácie. Dostupné na: <http://www.logistickymonitor.sk/en/images/prispevky/satmar.pdf>
- SEDLÁKOVÁ, Mária. 2005. Právne aspekty sociálnej pomoci ľuďom v hraničných situáciách. In : *Komplexná starostlivosť o človeka v hraničných situáciách, Zborník z vedecko-odbornej konferencie s medzinárodnou účasťou*. FZaSP Prešov. 2005, s. 190. ISBN 80-969449-1-6.
- STANEK, V.: 2006. Sociálna politika, Bratislava: SPRINT vfra, 387 s. ISBN 80-89085-66-0
- ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach*. Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- ŽILOVÁ, A.: 2002. Komunitná práca s komunitou s vysokou mierou nezamestnanosti, Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 112 s. ISBN 80-8055-721-7
- Inštitút zamestnanosti: Nezamestnanosť začala v EÚ rásť v marci 2008. Dostupné na:
<http://www.iz.sk/sk/stanoviska/nezamestnanost-zacala-rast-v-eu-marec-2008>
<http://hnonline.sk/ekonomika/c1-39312360-bez-prace-je-rekordne-vela-ludi-najviac-zatri-roky>
http://profesia.pravda.sk/absolventov-bez-zamestnania-je-o-72-percent-viac-ako-vlani-per-sk-prstud.asp?c=A091128_083605_sk-prstud_p01
<http://px-web.statistics.sk/>
<http://www.euractiv.sk/socialna-politika/clanok/nezamestnanost-v-eu-bude-buduci-rok-nad-10--014007>
<http://www.euractiv.sk/socialna-politika/clanok/socialne-miera-nezamestnanosti-v-eu-dosiahla-93->
<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=18786>
[http://www.upsvar.sk/rsi/rsi.nsf/0/362faebcdd984f94c12575520023ce4e/\\$FILE/Zamestnanost_022009.pdf](http://www.upsvar.sk/rsi/rsi.nsf/0/362faebcdd984f94c12575520023ce4e/$FILE/Zamestnanost_022009.pdf)

Kontakt:

Mgr. Mária Korbová
Katedra sociálnej práce PF KU
Ružomberok
Maria.Korbova@ku.sk

Občianska poradňa Filia a Migrácia – chudoba – nezamestnanosť a ich sociálne aspekty po siedmich rokoch aktívnej činnosti

Fotul Alexander (SR)

Abstrakt: Občianske poradenstvo v Košiciach defacto a de jure. Analýza činnosti občianskej poradne Filia.

Kľúčové slová: občianske poradenstvo, základné sociálne poradenstvo, špecializované sociálne poradenstvo, legislatíva, klient

V roku 2000 našu organizáciu oslovil britský partner z poverenia Ministerstva pre medzinárodný rozvoj Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska a ponúkol nám možnosť zapojiť sa do prípravy budovania siete Občianskych poradní na Slovensku.

Dnes s vďakou spomíname to, že sme ponuku dostali a prijali ako i na Britské know how, ktoré nás do problematiky uviedlo.

Po ročnom fungovaní pilotných poradní na Slovensku, sa v Bratislave uskutočnila celoslovenská konferencia, ktorá mala zhodnotiť ročné fungovanie a vytýčiť ciele do budúcnosti. Zaujímavé a i dnes po 7 rokoch platné závery si dovoľm prečítať, aby sme si ich porovnali s dnešným stavom:

Záver konferencie Občianske poradenstvo na Slovensku v roku 2003

V polovici marca roku 2003 sa konala konferencia Občianske poradenstvo na Slovensku, určená **pre zástupcov samospráv**, ktorej cieľom bolo otvoriť diskusiu na tému spolupráce pri **zabezpečovaní starostlivosti o občanov**. Viacerí účastníci konferencie prejavili záujem o pomoc pri zriaďovaní nových občianskych poradní vo svojich mestách.

Niektoré konkrétne závery z konferencie:

Poradne pre občanov

Sú vo svete jednou zo základných inštitúcií fungujúcej občianskej spoločnosti. Občania – poradcovia, ktorí absolvujú odbornú prípravu, pomáhajú svojim spoluobčanom – klientom občianskych poradní, nájsť riešenia v problémových životných situáciách. Konferencia o občianskom poradenstve na Slovensku po prvýkrát nastolila túto tému ako predmet verejnej diskusie, ktorá by mala byť kontinuálnou aktivitou. Jej účastníkmi by mali byť predovšetkým občania, reprezentanti verejnej správy a občianski aktivisti, ktorí poradenstvo poskytujú.

Prístupné pre každého

Prvá myšlienka vznikla v roku 1940 vo vojnovom Anglicku ako odozva na neistotu, strach z budúcnosti.

Občianska poradňa na Slovensku je určená pre priemerného občana, ktorý nie je schopný vnímať všetky podstatné zmeny v spoločnosti, nie je pripravený a nedokáže sám riešiť svoje každodenné problémy.

Dôležitým miestom, kam sa ľudia obracajú o radu a pomoc, je verejná správa. Čím viac pokročí decentralizácia moci, tým viac to bude predovšetkým samospráva. Aj napriek tomu takáto občianska aktivita bude aj po decentralizácii stále vysoko žiadaná.

Niekoľko zásadných dôvodov pre podporu občianskeho poradenstva vo vzťahu k verejnej správe:

- Úradníci sú špecialisti na určitú oblasť, ale občan často nevie presne formulovať svoju požiadavku. Výsledkom je, že sa posúva od jedného referenta k druhému, nie je spokojný, ale ani úrad nepracuje efektívne, pretože riešenie zaberá viac času ako je potrebné. V takomto prípade Občianska poradňa pomôže klientovi v orientácii, formulácii a špecifikácii jeho problému a môže ho nasmerovať na správne miesto. Klient tak príde do inštitúcie pripravený a ušetrí čas sebe aj úradníkom.
- Kompetentný úradník - špecialista posudzuje situáciu občana, **radí mu** ako ju riešiť a súčasne **sám rozhoduje** o stanovisku úradu k nej. Takáto pozícia úradníka môže spôsobovať, že na oboch stranách existuje dôvod neposkytnúť vyčerpávajúce údaje a informácie o potrebe a možnostiach jej uspokojenia.
- Existujú mnohé životné situácie, ktorých riešenie nie je v kompetencii žiadneho orgánu verejnej správy. Občan zostáva so svojím problémom sám (napríklad právne služby v občiansko-právnych sporoch pre chudobných ľudí). Poradne pre občanov by mali plniť najmä funkciu sprostredkovateľov medzi občanmi a verejnou správou.

Občianske poradenstvo si však dôveru občanov musí získať. Pomáhajú mu pri tom základné princípy, ktorými sa riadi. Občianska poradňa je:

- prístupná pre každého klienta bez rozdielu
- nezávislá
- služby sú bezplatné
- diskrétna
- poradcovia musia byť maximálne nestranní.

V zmysle komplexnosti poskytovaných služieb občianskych poradní je kľúčová :

- znalosť zákonov a nariadení obce a kraja
- a stále získavanie a aktualizovanie potrebných informácií

Perspektíva a partneri

Optimálna poradenská sieť na úrovni jednotlivých samosprávnych krajov by mala zahŕňať

- **občianske poradne so širokým záberom** - tém (bývanie, pracovno-právne vzťahy, sociálna ochrana, ľudské práva, právna ochrana, rodina, majetkovo právne vzťahy, občianske spolunažívanie a iné)
- **a špecializované poradne**, ktoré slúžia pre určité špecifické cieľové skupiny alebo problémy (sociálne poradne pre zdravotne postihnutých občanov, poradne spotrebiteľov, poradne právnej pomoci, poradne pre jednotlivca, pár a rodinu a podobne).

Konferencia o občianskom poradenstve zavŕšila trojročný britsko – slovenský projekt, pomocou ktorého sa na Slovensku overila funkčnosť osem pilotných občianskych poradní a servisného centra, ktoré pre nich zabezpečuje tréningy a databázu. Odborná a finančná pomoc Ministerstva pre medzinárodný rozvoj Spojeného kráľovstva končí a od nás záleží, ako sa bude občianske poradenstvo ďalej rozvíjať.

Konferencia bola určená pre primátorov a pracovníkov miest a samosprávnych krajov. Títo by sa mali stať partnermi a podporovateľmi občianskych poradní, pretože práve **prostredníctvom občianskych poradní môže samospráva plniť jednu zo svojich základných funkcií: uspokojovať požiadavky občanov.**

Kvalitná občianska poradňa odbremení mestských úradníkov aj poslancov pretože, cieľom činnosti občianskej poradne nie je riešiť problémy klientov namiesto nich, ale

viest' a motivovať ich k tomu, aby svoje problémy neprijímali pasívne, ale aby aktívne hľadali možnosť riešiť ich, prípadne im pri ich riešení pomáhať.

Viacerí zástupcovia miest priamo na konferencii deklarovali záujem pomôcť pri zriaďovaní novej občianskej poradne v ich meste.

Tolko z histórie i keď nie starej ale v našej mladej Slovenskej republike veľmi významnej skutočnosti pri zrode občianskeho poradenstva.

A súčasnosť po siedmych rokoch?

MPSVaR nám dňa 19.9.2001, Rozhodnutím číslo 24/20010I/52.4 udelilo povolenie vykonávať sociálnu prevenciu a poskytovať sociálne poradenstvo.

Opätovne potom dňa 3.10.2003 MPSVaR potvrdilo kontinuálnu platnosť tohto povolenia.

Od tých čias nepretržite poskytujeme poradenské služby, pri ktorých sa zdokonaľujeme štúdiom, hľadáme optimálne metódy ako i spolupracujúcich partnerov. Prispôsobujeme sa legislatívnym zmenám. Podľa pokynov KSK, ktorý nám na poradenstvo prispieva, sa v súčasnosti uchádzame na MPSVaR o akreditáciu „Špecializovaného sociálneho poradenstva v zmysle znenia zákona 448/2008 o sociálnych službách a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov účinný od 01.01.2009

V súčasnosti máme do poradenských projektov zapojený odborný tím poradcov.

Heslo, ktorým sa od nášho vzniku riadime je: “ **Všetci ľudia majú rovnaké práva**“.

Preto naši poradcovia sa zapájajú do riešenia všetkých problémov, s ktorými do poradne ľudia prichádzajú.

Očakávaným výsledkom je zlepšenie kvality života našich spoluobčanov, ktorí trpia rôznymi neduhmi a problémami.

K priblíženiu základnej filozofie, ktorú sme od Britov prevzali dovoľujem si vymenovať 4 základné princípy, sú to **nezávislosť, nestrannosť, dôvernoscť a bezplatnosť**.

Tieto humánne princípy sú poradcami v praxi realizované a klientmi sú vďačne prijímané.

Pre prácu poradcov v n. o. Filia je charakteristické i to že pôsobíme na klientov výchovne. Problémy riešime nie za nich ale s ich zapojením sa a ich aktívnou účasťou. Učíme klientov brať zodpovednosť za vlastný zlý stav i za ďalší vývoj udalosti resp. dosiahnuté ciele. To všetko môžeme iba za predpokladu získania ich plnej dôvery, čo u ľudí ktorí sú osudom stíhaní je dlhodobý proces. Každý prípad považujeme za uzavretý iba vtedy, ak je klient spokojný.

Spolupracujeme najmä s orgánmi verejnej správy, so školami, s Policajným zborom, s rôznymi odbornými inštitúciami a expertmi z rôznych oblastí života. Sumárne je to veľký okruh profesionálov a dobrovoľníkov ktorí sú prizývaní k spolupráci podľa potreby. Ich motív by sa dal vyjadriť pojmom „občianska súdržnosť“.

Migrácia v pravom zmysle slova nie je našou často frekventovanou problematikou. Sú to napr. jednotlivci, ktorí prišli zo zahraničia a na Slovensku na nich doľahol dopad rozdielneho dôchodkového systému Trpia nedostatkom nezapočítaných rokov a pod. Ďalej sú to občania SR ktorí sa vrátili zo zahraničia a priniesli so sebou problémy, ktoré ich tam postihli. Potrebujú a chcú sa začleniť do života na Slovensku, čo býva často príliš zložitcť. Máme i prípad našich klientov, ktorí sa s našou pomocou dostali zo zóny chudoby a často i beznádeje na Slovensku, vybrali sa za prácou v zahraničí

a sporadicky sa s nami kontaktujú. Taktiež abstinujúci závislý ktorý potreboval zmeniť prostredie, rekvalifikoval sa a dnes pracuje na Morave.

Chudoba, je často jadrom problému, ktorý riešime s klientmi. Myslíme pri tom na chudobu, keď klient nemá dostatok finančných prostriedkov na zaistenie si základných životných podmienok nie z vlastnej viny, resp. prevažne nie z vlastnej viny a sám sa nevie z tejto situácie dostať a chce sa zaradiť do normálneho života.

Do skupiny **nezamestnaných** radíme občanov ktorí prácu stratili alebo ju hľadajú. U tejto skupiny je veľmi dôležité dbať na to, aby v núdzi nevstupovali do nevýhodných pracovných vzťahov, čo v ich kritickej situácií je veľmi ľahko možné a niektorí nepoctivci na nich priam striehnu.

K reálnemu priblíženiu práce v OP Filia, uvediem stručne niekoľko príkladov:

Za zmienku stojí prípad 21 ročnej slobodnej dievčiny, ktorá v minulosti dobrovoľne opustila strednú školu. Dnes je bez akejkolvek kvalifikácie, bez prostriedkov, bez rodiny a chce žiť normálne k čomu potrebuje prácu a k tej kvalifikáciu. V tomto konkrétnom prípade sme úspešne prispeli k riešeniu, pri čom sme museli rešpektovať status quo a to že musí pracovať aby mala z čoho žiť, preto môže študovať iba večerne. Bola prijatá na súkromnú strednú školu, ale zapísaná mohla byť len za predpokladu že zaplatí zápisné a školné za prvý polrok. Podarilo sa nám vyriešiť zápis bez „zápisného“ a školné za prvý polrok sa podujal uhradiť donor ktorého sme našli. Pre nás v budúcnosti ostáva úloha byť v kontakte s klientkou a predísť prípadným možným problémom.

Práve takáto skupina mladistvých je nadmieru rizikovou. Ak sa chcú zachrániť a nik im v tom nepomôže, môžu padnúť späť a ďalší ich osud sa dá ľahko predvídať.

Ekonomické aspekty – Je všeobecne známou skutočnosťou to, že prevencia je vždy účinnejšia a lacnejšia ako riešenie už vzniknutého problému. Je de facto nedokázateľné, koľkých z našich klientov sme zachránili pred prepadom do zóny chudoby, závislosti, nezamestnanosti a podobne. Ale s presvedčením môžem povedať, že peniaze vynaložené na poradňu Filia n.o., boli dobrou investíciou a vďaka ním sa predišlo väčším škodám a osobným tragédiám. Dokazujú to samotní klienti svojimi výpoveďami a dôverou s ktorou sa na našu poradňu obracajú.

Sociálne aspekty dopadu všetkých negatívnych javov na ľudí nachádzajúcich sa na okraji spoločností sú veľmi zložité a pre konkrétnych ľudí majú nepríjemné dôsledky. V zmysle Ústavy SR je neprijateľné to, aby s tichým súhlasom spoločností alebo jej vedomím, boli ľudia odsúvaní na perifériu spoločnosti. Je neprípustná tá skutočnosť, že sú obmedzené ich možnosti prijímať a využívať výdobytky spoločností ktoré sú cielene roky pripravované fungujúcim štátnym aparátom, samosprávami a podnikateľskými subjektmi na vytváranie životných podmienok a istôt obyvateľov SR, ako členskej krajiny EÚ.

Záver

Téma konferencie je vysoko aktuálna a akútna.

Preto odporúčame organizátorom konferencie, aby získané poznatky z konferencie boli využité na prípravu odborného materiálu ktorý by poslúžil relevantným inštitúciám pri tvorení a prijímaní takých zákonov, rozhodnutí a právnych noriem, ktoré by de facto vytvárali podmienky v prospech existencie a funkčnosti MVO ktoré sú schopné

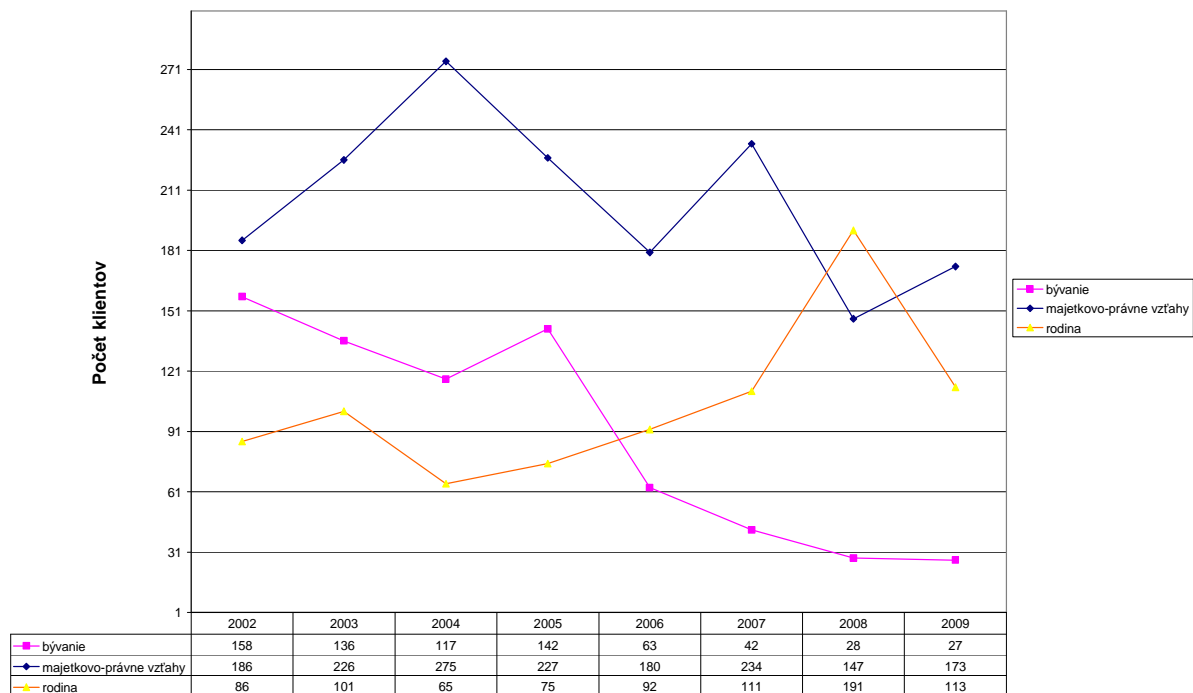
Občianska poradňa so sídlom v Košiciach		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
III	1 sociálne dávky	61	86	76	30	39	37	20	65
	2 sociálna pomoc	33	7	115	4	2	6	6	9
	3 poisťný systém	26	13	26	51	45	54	50	66
	4 bývanie	158	136	117	142	63	42	28	27
	5 pracovno-právne vzťahy	101	94	101	92	37	44	23	32
	6 ľudské práva	22	7	2	14	17	0	1	0
	7 Rodina	86	101	65	75	92	111	191	113
	8 majetkovo-právne vzťahy	186	226	275	227	180	234	147	173
	9 právna ochrana	22	76	101	131	102	167	108	71
	10 občianske spolunažívanie	7	4	6	3	7	8	17	21
	11 školstvo	15	12	18	18	15	16	32	45
	12 Iné	36	101	136	134	182	309	146	85

pomáhať riešiť problémy marginálnych skupín a skupín odkázaných na poradenstvo a pomoc v daných oblastiach.

Očakávaným výsledkom by malo byť zlepšenie kvality života občanov bez rozdielu.

Tabuľka 2 Obsahové zameranie poradenstva

Klient a jeho problémy

Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém

Ružička Vojtech (SR)

Abstrakt: V práci venujeme pozornosť bezdomovstvu v Slovenskej republike, ako narastajúcemu negatívnemu javu vo vývoji spoločnosti. V práci analyzujeme bezdomovstvo v jeho príčinách a procese vzniku, definujeme formy bezdomovstva a jeho dôsledky.

Kľúčové slová: Bezdomovstvo. Sociálna exklúzia. Chudoba. Nezamestnanosť. Marginalizácia.

Úvod

Fenomén bezdomovstva je celosvetovým problémom, s ktorým sa snaží vyrovnáť aj naša krajina. Napriek tomu, že bezdomovci u nás existovali už aj v minulosti, tento problém sa začal výraznejšie prejavovať až po roku 1989 a bolo to spôsobené radikálnymi zmenami v našej spoločnosti.

Bezdomovci tvoria špecifickú skupinu obyvateľstva a tým, že nie sú prispôsobiví požiadavkám majoritného spoločenstva, bezdomovstvo sa stáva sociálnym problémom celej našej spoločnosti.

Byť bez domova vlastne znamená byť bez sociálnych väzieb. Ide o jedincov, za ktorými nikto nestojí, keď sú v kríze a preto končia na ulici. Ďalšou príčinou ich spoločenského úpadku môže byť, že oni sami nie sú schopní existovať s tými, ktorí by im mohli pomôcť. V oboch prípadoch však platí, že ak prekročia magickú hranicu a prídu o svoj domov, cesta späť býva oveľa ťažšia a veľmi ťažko by sa asi dala zvládnuť bez aktívnej pomoci spoločnosti.

Informácie širokej verejnosti o tejto problematike sú aj v súčasnosti veľmi malé a skreslené. Verejná mienka o bezdomovcoch je veľmi negatívna, pretože väčšina obyvateľstva nechápe príčiny spoločenského vylúčenia týchto jedincov.

To bol aj dôvod prečo sme sa rozhodli venovať sa práve problematike bezdomovstva. Snažili sme sa získať čo najviac informácií, pretože aj v tomto prípade platí, že ak chce človek riešiť nejaký problém, musí sa ho najprv snažiť pochopiť.

Cieľom tejto práce je venovať pozornosť najčastejším príčinám vedúcim k bezdomovstvu a sociálne-patologickým javom vyskytujúcich sa v živote tejto sociálne vylúčenej skupiny obyvateľstva.

Bezdomovstvo a sociálne vylúčenie(exklúzia)

A. Je chápané ako nerovnosť v participácii na živote spoločnosti, ktorá je výsledkom nedostatku príležitostí k tejto participácii. Na sociálne vylúčenie je pozerané ako na odraz nerovného prístupu k piatim základným zdrojom spoločnosti: k zamestnaniu, zdravotnej starostlivosti, vzdelaniu, bývaniu a k sociálnej ochrane.

B. Bezdomovstvo ako extrémne vylúčenie zo života:

Extrémne vylúčenie má viaceré rozmery:

- a.) materiálny (nemá strechu nad hlavou, nemá, čo jesť a čo si obliecť)
- b.) sociálny(sociálne vzťahy v rámci rodiny, priateľov, kolegov a pod.)
- c.) pracovný (nemá zamestnanie - je pre spoločnosť nezaujímavý - nič pre ňu neprodukuje)
- d.) kultúrny (nezúčastňuje sa na živote spoločnosti)
- e.) zdravotná starostlivosť (má nedostatočný prístup k zdravotnej starostlivosti)

C. O bezdomovstve ako extrémnom vylúčení pojednáva vo svojom diele aj autorka Nina Beňová- podmienky bývania a prístrešku napĺňa základný krok k vybudovaniu domova, domov však domovom nerobí. Ak aj bezdomovcovi ponúkne prístrešok v nocľahárni či v ubytovni, nestane sa z neho automaticky „bežný občan,“ .

Na základe týchto definícií môžeme vyvodíť, že bezdomovstvo postihuje človeka na dvoch úrovniach“

- 1.) materiálnej - materiálny nedostatok vzniká na základe absencie domova, týka sa základných fyziologických potrieb – prístrešku, stravovania, obliekania
- 2.) sociálnej - to, že človek nemá domov, znamená, že je vylúčený z rodinných, priateľských a pracovných vzťahov – jednoducho vzťahov v sociálne prijímanom prostredí. To ho odsúva na okraj spoločnosti (extrémne vylúčenie) a väčšinou aj spôsobuje zotrvávanie v stave bezdomovstva.

Extrémne vylúčenie je teda stav, keď človek nemá nielen kde bývať, ale nemá omnoho viac, nemá miesto v spoločnosti, spoločnosti je na prít'az a je vylúčený zo všetkých jej „dobier,“ - od prístrešku, jedla, pitia, ošatenia, cez zdravotnú starostlivosť, kultúrne aktivity, profesijné uznanie, sociálne zabezpečenie až po sociálnu sieť.

Príčiny bezdomovstva

Bezdomovstvo v rôznych formách a obmenách pozná ľudstvo už stáročia. Ľudia bez domova, v minulosti vnímaní ako tuláci a najrôznejší čudáci, vždy sprevádzali tú „normálnu,“ časť ľudstva. Aj v budúcnosti budú v spoločnosti vždy takí ľudia, ktorí sa budú vymykať normálu tým, že nebudú mať svoj domov. V čom to tkvie, že sa spoločnosť nemôže zbaviť tohto nežiaduceho javu? Prečo sa niekto stane bezdomovcom?

V odborných kruhoch existujú rôzne názory na vysvetlenie tohto javu. Istá časť tvrdí, že bezdomovstvo je zapríčinené v dôsledku nedostatočných schopností jednotlivca-konkrétneho človeka. Podľa ich názoru si človek za svoje bezdomovstvo môže sám a nesie plnú zodpovednosť za situáciu, v ktorej sa nachádza. Na druhej strane stojí pohľad štruktúrally, ktorý príčiny bezdomovstva vidí v širších sociálnych a ekonomických procesoch a zmenách, ktoré ovplyvňujú spoločnosť ako celok. Ani jedno vysvetlenie nedáva nádej, že by tento jav zo spoločnosti niekedy vymizol, pretože vždy tu budeme mať nekompetentných jedincov a vždy bude spoločnosť prechádzať ekonomickými a spoločenskými procesmi tak, že sa to odrazí na určitej vrstve spoločnosti.

Problém bezdomovstva neobišiel ani Slovensko, slovenská verejnosť ho však začína vnímať až po roku 1989, po zmene politického režimu. Socializmus mal snahu tento jav eliminovať prostredníctvom sociálneho zabezpečenia a represívnych opatrení (každý musel niekde pracovať a niekde bývať). Bezdomovstvo sa vďaka týmto opatreniam podarilo dobre skryť do rôznych ubytovní, inštitúcií či väzenia. Akonáhle sa tento režim skončil, skrytí bezdomovci „vyplávali,“ na povrch a v našej transformujúcej sa spoločnosti „zrazu,“ vznikol „nový,“ problém. Viditeľnejšie sa začal prejavovať od konca deväťdesiatych rokov, keď počet bezdomovcov stúpol natoľko, že sme sa s nimi bežne stretávali na uliciach našich miest.

Podľa Tvrdoňa a Kasanovej k najčastejším príčinám bezdomovstva radíme:

- nezamestnanosť,
- nezamestnatel'nosť,
- závislosti,
- gambling.

K uvedeným príčinám môžeme priradiť aj ďalšie, ktoré vnímame skôr ako „spúšťacie mechanizmy“ procesu vzniku bezdomovstva, alebo sú chápané ako dôsledky vyššie uvedených príčin. Podľa nich sú to:

- chudoba,
- dysfunkčná rodina,
- kriminalita,
- domáce násilie,
- osamelosť a opustenosť niektorých starých ľudí,
- prepustenie z výkonu trestu,
- ukončenie pobytu v detskom domove.

Všeobecne sa dá konštatovať, že príčiny bezdomovstva u mužov a žien sa kvalitatívne líšia:

a.) Príčinou bezdomovstva mužov bývajú obyčajne faktory materiálne a osobné, menej vzťahové a inštitucionálne. Je u nich charakteristické bezdomovstvo verejné. Vedú k tomu dva dôvody : predovšetkým u nich prevládajú ako prvotné faktory materiálne (strata bytu, strata zamestnania, nedostatočný príjem) často v kombinácii s faktormi osobnými (choroba, osamelosť, staroba, alkoholizmus, závislosti) Zároveň je u mužov prirodzenejšia tendencia demonštrovať svoje bezdomovstvo tým, že aktívne vyhľadávajú ponúkané služby, alebo sa predvádzajú na verejnosti.

b.) Príčinou bezdomovstva žien bývajú obyčajne faktory vzťahové, predovšetkým problémy v partnerských vzťahoch, vo väčšine prípadoch sú sprevádzané násilím . Je u nich charakteristické bezdomovstvo skryté. Často riešia svoj partnerský problém spôsobom, ktorý je vlastný práve znevýhodneným ženám: bývaním u priateľa, priateľkine, rodičov prípadne návratom po určitom čase. Je veľmi dôležité zdôrazniť, že ženy viditeľného, skrytého či potencionálneho bezdomovstva majú často so sebou deti.

c.) Príčinou bezdomovstva detí a mladistvých bývajú faktory inštitucionálne (dojčenské ústavy, potom prechod do detského domova, pobyt vo výchovných ústavoch), neúplná rodina, násilie v rodine, zanedbávanie, týranie, problémy spôsobené alkoholom a inými návykovými látkami. V poslednej dobe patrí k týmto príčinám nuda, nezaplnený voľný čas, prepracovanosť rodičov a strata pevnosti rodinných priorít.

Ľudia ohrození bezdomovstvom

Bezdomovstvom sú najviac ohrození ľudia dlhodobo nezamestnaní, hendikepovaní, seniori, ľudia adaptovaní na život v inštitúciách, príslušníci etnických minorít (u nás samozrejme predovšetkým Rómovia) a migranti. Stratou domova sú viacej ohrození muži než ženy, skôr ľudia staršieho alebo stredného veku než ľudia mladší. Menší podiel žien medzi bezdomovcami sa vysvetľuje väčšou orientáciou žien na medzilidské vzťahy. Ženy majú bohatšiu sociálnu sieť, väčšinou sú schopné vytážiť jej zdroje a v kríze sa obrátiť na niekoho, kto sa o ne postará. Muži, ktorí sú menej orientovaní na vzťahy, sa častejšie ocitajú osamotení a „prepadnú“ svojou záchrannou sociálnou sieťou. Medzi bezdomovcami nájdeme ľudí závislých na návykových látkach . Pre túto skupinu je príznačná závislosť na alkohole, a to ako tá, čo bola primárnou príčinou sociálneho vylúčenia, tak aj tá, ktorá vznikla až behom života na ulici. Závislosť nie je problémom väčšiny bezdomovcov.

Podľa Draganovej medzi rizikové skupiny ľudí a faktory, ktoré pôsobia na vznik bezdomovectva patria:

- dlhodobá strata zamestnania, nízka úroveň životného minima, zadlženosť, strata bývania,
- rodinné problémy(rozvod, rozchod, strata partnera, smrť blízkeho človeka),
- psychické a citové zrútenie sa, kolaps, ľudia pod veľkým psychickým tlakom,
- ľudia dlhodobo žijúci v ústavných zariadeniach- v detských domovoch, nápravno- výchovných zariadeniach a iných zariadeniach,
- ľudia závislí od alkoholu, omamných látok, automatov,
- hendikepovaní ľudia (mentálne aj telesne) vyžadujúci pomoc druhej osoby,
- ľudia trpiaci psychickými poruchami,
- osamelí, opustení starí ľudia,
- týrané a sexuálne zneužívané ženy a deti,
- príslušníci niektorých etnických skupín,
- utečenci,
- ľudia postihnutí nepriaznivými živelnými udalosťami (zemetrasenie, požiare, záplavy),
- ľudia postihnutí vojnovými udalosťami,

Uvedené faktory sa môžu navzájom kombinovať a spolupôsobiť pri vzniku bezdomovstva.

Z nasledovného môžeme vyvodiť, že bezdomovcom sa môže stať ktokoľvek. Závisí to od zvládnutia určitých náročných životných situácií, ktorých príčinu nemusíme vždy hľadať v jednotlivcovi, ale aj v celej spoločnosti.

Faktory spôsobujúce stratu domova

Faktory vyvolávajúce fenomén bezdomovstva sa dajú posudzovať z viacerých strán. Rozhodujúce sú faktory objektívne a faktory subjektívne. Objektívne faktory sú ovplyvnené sociálnou politikou štátu, sociálnym zákonodarstvom a pod. Subjektívne faktory sú ovplyvnené jednotlivcami, rodinami, spoločenskými skupinami.

- Objektívne faktory – zahrňujú celkovú spoločenskú klímu, napr. politiku zamestnanosti, bytovú politiku, postavenie etnických minorít, postoj väčšinovej spoločnosti k marginálnym skupinám, sociálnu politiku daného štátu a ďalšie dielčie faktory.
- Subjektívne faktory – spoluutvárajú celkovú sociálnu situáciu jednotlivého človeka, ktorá je podmienená hlavne úrovňou jeho vlastnej schopnosti sociálnej adaptácie (tá v najhrubších rysoch súvisí hlavne s rodinným zázemím, osobnosťou, prítomnosťou / neprítomnosťou hendikepu, dosiahnutou úrovňou vzdelania, atď.)

Faktory objektívneho charakteru môžu pôsobiť napr. na dodržiavanie ľudských práv, na zachovanie integrity práva a rešpektovania zásady rovných príležitostí pre všetkých občanov, vzdelanosť a kvalifikáciu občanov. Objektívne faktory rovnako pôsobia na boj s nezamestnanosťou, na zabezpečenie v starobe a chorobe, na začleňovanie mládeže do trhu práce. Význam objektívnych faktorov je tiež v ich pôsobení na legislatívu, na rovnosť žien a mužov, na integráciu invalidov, na kriminalitu. Spoločenské faktory v konečnom dôsledku môžu pôsobiť tiež na problémy menšín, exilu a migrácie.

Subjektívne faktory sa dajú rozdeliť do štyroch kategórií:

- materiálne faktory (strata bývania, neisté bývanie, strata zamestnania, dlhodobá nezamestnanosť, nedostatočné príjmy, dlhy, neschopnosť obhospodarovať vlastný rozpočet, tragická udalosť vo forme straty živiteľa, majetku a pod.)

- vzťahové faktory (rodinné alebo manželské problémy, diskriminácia žien, narušené vzťahy medzi partnermi, medzi rodičmi a deťmi, medzi deťmi a rodičmi, rozvod manželov, rozdelenie alebo rozpad rodiny, násilie v rodine, osamelosť)
- osobné faktory (mentálna retardácia, duševná či telesná choroba, nesamostatnosť, osamelosť, invalidita, alkoholizmus, hráčstvo, sociálna nezrelosť)
- inštitucionálne faktory (prepustenie z ústavu, z väzenia, opustenie detského domova).

Dôsledky bezdomovstva

Už zo samotného označenia „ bezdomovec“, vyplýva, že najväčším problémom týchto ľudí je to, že nemajú domov. To znamená, že buď nemajú vôbec kam zložiť hlavu, alebo prespávajú v rôznych provizóriách. Rovnako to však znamená, že nemajú rodinné zázemie, nemajú nikoho kto by ich podoprel, kto by im pomohol. Mnohí z nich sú veľmi osamelí. Životný štýl bezdomovcov je determinovaný potrebou prežiť. Tomu je prispôsobené spoločenské správanie, stravovacie a hygienické návyky a sociálne konanie.

Podľa Draganovej medzi najčastejšie problémy, s ktorými sa bezdomovec stretáva, patria:

- zlá strava, nedostatočná hygiena, prespávanie na ulici, zanedbávanie zdravotnej starostlivosti- tieto problémy vedú k vzniku tzv. sociálnych chorôb (TBC, AIDS, infekčné ochorenia, atď.)
- postavenie na okraji spoločnosti prehľbuje depresívne a sebevražedné tendencie, môže napomáhať rozvoju psychického ochorenia, sociálnej izolácii
- negatívny postoj spoločnosti k bezdomovcom vplýva na stratu sociálnych návykov a u niektorých aj na stratu sebavedomia, čo môže vyústiť do byrofóbie (chorobného strachu jednať s úradmi, inštitúciami).Dĺžka pobytu na ulici ovplyvňuje schopnosť človeka vrátiť sa do „ normálneho života.,,
- neschopnosť alebo nemožnosť zamestnať sa a to z viacerých dôvodov: strata alebo krádež dokladov, neexistujúca adresa bydliska, zlý zovňajšok, strata schopnosti pracovať, nedostatočné vzdelanie, záznam v registri trestov
- sociálne deviácie – prostitúcia, užívanie drog, alkoholu, kriminalita

Psychické a sociálne dôsledky

Napriek tomu, že najväčší problémom bezdomovcov je absencia vlastného domova, z ich spôsobu života plynú aj ďalšie problémy, ktoré možno rozdeliť na zdravotné, psychické, sociálne a kultúrne.

a.)Zdravotné – Bezdomovci sú skupinou, ktorá je pre svoj spôsob života značne ohrozená. Títo ľudia dávno stratili záujem o svoj zdravotný stav. Väčšina z nich trpí nejakou chorobou alebo postihnutím. Preventívne lekárske prehliadky pre nich nič neznamenajú a ak aj ochorejú, buď sa neliečia, alebo si zabezpečia iba voľne dostupné lieky, a pri tom si neuvedomujú, že svojim konaním môžu ohroziť ďalšiu skupinu ľudí vo svojom okolí. A keďže mnohí z nich nie sú poistení, nemajú z hľadiska legislatívy nárok na zdravotnú starostlivosť.

b.) Psychické - Postavenie na okraji spoločnosti prehľbuje depresívne a samovražedné tendencie, u bezdomovcov môže napomáhať rozvoju psychického ochorenia, depersonalizácii, emocionálnej deprivácie, či sociálnej izolácii.

Pre znázornenie závažnosti týchto problémov ponúkame odborné vysvetlenie pojmov depersonalizácia a emocionálna deprivácia.

Depersonalizácia – znamená doslova odosobnenie, odborne nešpecifikovaný súbor príznakov (syndrémov) presvedčení o strate vlastnej osobnej identity, spojený s chronickým pocitom neskutočna, odlišnosti od ostatných, dojemom, že sa človek vytratil zo sveta, s absolútnym odcudzením. Súčasťou syndrómu depersonalizácie je i pocit neskutočnosti okolitého sveta (všetko sa javí ako zvláštne, nereálne, nepevné). Je to vlastne pocit neskutočnosti vlastného ja. Ďalšími sprievodnými a charakteristickými príznakmi depersonalizácie sú: apatia, emocionálna prázdnota, problémy s vyjadrovaním, problémy s organizáciou vlastných myšlienok, pocit prázdnoty. Ku špecifickým príznakom depersonalizácie sa dajú zaradiť závrate, pocity rozhojdania okolia a strach zo straty sebakontroly ny verejnosti. Aj čiastočná depersonalizácia pôsobí komunikačné a adaptačné problémy v akejkolvek spoločnosti, alebo skupine.

Deprivácia- znamená dlhodobú frustráciu, stav bez niečoho, dlhodobé nedostatočné uspokojovanie telesných a psychických potrieb.

emocionálna deprivácia – obmedzenie, chýbanie podnetov na citové uspokojenie, napr. nedostatok rodičovskej lásky

sociálna deprivácia – neuspokojenie potreby sociálneho kontaktu, napr. nútená izolácia od ostatných ľudí, nedostatočné zabezpečenie potrieb- peniaze, služby, ktoré jednotlivci alebo skupiny pokladajú za životne dôležité. Dlhotrvajúca deprivácia spôsobuje zaostávanie duševného vývinu s typickým oneskorením sociálneho, mentálneho, citového rozvoja.

c.) Sociálne- negatívny postoj spoločnosti k bezdomovcom vplýva na stratu sociálnych návykov a sebavedomia, čo môže vyústiť do byrofóbie- chorobného strachu jednať s úradmi, inštitúciami.

Pojem sociálna izolácia charakterizuje vedomé a zámerné vyčlenenie jedinca zo spoločnosti. Sociálna izolácia je motivovaná subjektívne a týka sa strachu a úzkosti z medziľudských kontaktov, odporu a nechuti vytvárať interpersonálne vzťahy.

Utvrdzujeme sa teda v závere, že absencia bývania u bezdomovcov spôsobuje to, že sa ťažko zamestnajú. A to z troch rôznych príčin:

1.) Strata dokladov. Obnova dokladov je veľmi zdĺhavá a máloktorý bezdomovec je schopný si ich obstaráť bez pomoci. Bezdomovci sú veľmi často obeťami drobnej kriminality. Častým javom, ktorý sa vyskytuje u bezdomovcov je akási „byrofóbia,, chorobná obava z jednanja s úradmi a inštitúciami, často generovaná odbitím, aroganciou a pohrdaním niektorých úradníkov.

2.) Zamestnávateľa zaujíma, kde uchádzač o prácu býva. Ak uvedie stanicu, či útulok, nemá veľkú nádej, že ho zamestnajú.

3.) Ak je človek dlhodobo nezamestnaný, a navyiac žije na ulici, po čase stráca schopnosť pracovať. To je objektívna skutočnosť, potvrdená psychológmi, zaoberajúcimi sa bezdomovstvom.

Ďalším vážnym problémom, okrem absencie domova a nemožnosti zamestnať sa (živia sa príležitostnými brigádami, žobraním a podobne), je že väčšina z nich ani nemá nárok na podporu v nezamestnanosti či na sociálne dávky. To všetko je totiž viazané na trvalé bydlisko (aj keď fiktívne), ktoré bezdomovci buď nie sú schopní preukázať(opäť- strata dokladov), alebo je tak ďaleko od miesta, kde prebývajú, že nie sú schopní sa tam dostať, respektíve tam opakovane dochádzať (napr. taký bezdomovec z východu Slovenska ide do Bratislavy, kde má viacej šancí nájsť pomoc či dokonca prácu, alebo si to aspoň myslí, ale v Bratislave zase nedostane podporu ani žiadne iné dávky).

A v neposlednom rade je tu problém negatívneho vzťahu nás, „slušných občanov,, , k týmto ľuďom. Čo si o nich myslíme, ako sa na nich pozeráme, ako na nich reagujeme. To im takisto „nepridáva,,.

3.2 Ochorenia u bezdomovskej populácie

Bezdomovstvo sa vyskytuje vo vyspelých i chudobných krajinách a predstavuje nielen sociálny, ale i zdravotnícky problém. Tento spôsob života má svoje osobitosti, ktoré jednotlivcov predisponujú k špecifickým zdravotným problémom. Avšak fenomén bezdomovstva sa významne podieľa na šírení niektorých ochorení v celej populácii, a spoločnosť by mu mala venovať väčšiu pozornosť.

Takže ďalším závažným problémom bezdomovcov je ich zdravotný stav. Skoro 90% bezdomovcov trpí nejakou chorobou alebo postihom. Navyiac väčšina z nich trpí tiež nedostatkom kvalitnej stravy (mnohokrát dokonca hladom) a nedostatočnou hygienou. A pretože mnohí z nich nie sú zdravotne poistení (strata/krádež dokladov, byrofóbia...), spôsobuje to mnohokrát problémy pri ich ošetrovaní. Problémom býva často aj ich odmietavý postoj k pomoci. Týmto všetkým je daná ich relatívne krátka životná cesta. Každoročne potom zomrú v uliciach desiatky bezdomovcov.

U bezdomovcov sa stretávame obyčajne s nedostatočnou hygienou tela, dlhodobým nosením špinavého oblečenia, osobitne spodného prádla, čo napomáha šíreniu infekcií. Dlhé státie a spanie často v sediacej polohe spôsobuje venostázu a v spojení s nekvalitnou obuvou predisponuje k chorobám nohy. Expozícia chladu ich ohrozuje vznikom omrzlín, častejšie pády (poloha pri spaní, vyčerpanie) a bitky vznikom otvorených rán, ktoré sa ľahko infikujú a ťažko hoja. Všeobecne je u bezdomovcov častejší alkoholizmus, intravenózne užívanie drog a silné fajčenie. Tieto faktory narušujú ďalej normálne funkcie pečene, pľúc a predstavujú riziko šírenia infekcií kvapôčkovou i krvnou cestou, vrátane HIV.

Takže medzi najčastejšie zdravotné problémy, ktoré so sebou prináša život na ulici sú:

- úrazy (popáleniny, omrzliny, zlomeniny, poranenia brucha....)
- respiračné choroby, TBC
- závislosti
- kožné ochorenia - svrab, mykózy
- infekčné choroby
- parazity (vši, blchy)

Vzhľadom na široké spektrum ochorení či úrazov u tejto skupiny ľudí môže byť bezdomovec ošetrovaný tak v rámci ambulantnej, ako aj ústavnej starostlivosti. Najčastejšie sú bezdomovci hospitalizovaní na chirurgickom, kožnom, traumatologickom, infekčnom, pľúcnom, doliečovacom oddelení.

Záver

Bezdomovstvo sa ukazuje byť extrémnym prejavom spoločenského vylúčenia. Sme ním konfrontovaní a často z neznalosti alebo preto, že nás obťažuje, odmietame sa ním zaoberať. Problém bezdomovcov nie je len problémom určitej skupiny ľudí, ale týka sa celej spoločnosti. Stáva sa stále viac aktuálnym, pretože sme s ním čoraz viac konfrontovaní v uliciach slovenských miest.

Bezdomovstvo vo všeobecnosti ovplyvňuje človeka v mnohých smeroch. V zmysle psychologickom sa stretávame s akýmsi začarovaným kruhom marginality - postavenie na okraji spoločnosti prehĺbuje depresívne a sebevražedné tendencie, môže napomáhať vzniku a rozvoju psychických chorôb, má vo všeobecnosti deštruktívny vplyv na

sebahodnotenie a emocionalitu. Na druhej strane sú marginalizáciou ohrození práve a predovšetkým ľudia zraniteľní, ľudia s nižšou sociálnou inteligenciou, hendikepovaní, hraničné osobnosti. Bezdomovstvo je komplexným javom so spleťmi príčinami a dôsledkami. Tomu by mala zodpovedať aj štruktúra organizovanej pomoci. V bezdomovskej problematike sa nie je možné zaobísť bez multidisciplinárnej spolupráce, ak chceme, aby naša snaha zlepšiť postavenie bezdomovcov mala reálne a trvalé výsledky.

Kontakty:

PhDr. Vojtech Ružička

Trnavská Univerzita, FZaSP

vojtech.ruzicka@post.sk 0908 421 271

Nezamestnanosť ako spoločenský problém v kontexte sociálnej politiky štátu

Glosíková Martina (SR)

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá problémom nezamestnanosti v kontexte sociálnej politiky štátu. Pozornosť je venovaná najmä dopadom globálnej finančnej krízy a hospodárskej krízy na nezamestnanosť, analýze celého problému i opatreniam, ktoré sú určené na jej zníženie. Chudoba, ktorá je často charakterizovaná v súvislosti s nezamestnanosťou dotvára problematiku v širších súvislostiach. Nadväzuje na to migrácia pracovných síl ako fenomén, ktorý v súčasnosti vystupuje často do popredia.

Kľúčové slová: sociálna politika, politika zamestnanosti, chudoba, migrácia, nezamestnanosť, zamestnanie, opatrenia trhu práce, svetová kríza.

Nezamestnanosť ako spoločenský problém predstavuje v súčasnosti tému, ktorej je venovaná veľká pozornosť najmä v politických kruhoch v rámci sociálnej politiky štátu, i členmi odborných komúní. Svoj obzvlášť závažný význam v celosvetovom meradle nadobudla nielen v kontexte sociálnych politik jednotlivých štátov, ale aj v kontexte celosvetovej hospodárskej a ekonomickej krízy. Dôležitú úlohu tu zohráva štát vystupujúci ako sociálny právny štát spolu s funkciami, ktoré v tejto oblasti plní. Príspevok sa zaoberá v súčasnosti veľmi aktuálnym spoločenským problémom, ktorým je nezamestnanosť. Cieľom príspevku je analýza súčasného stavu nezamestnanosti, príčin jej vzniku i opatrení, ktoré boli prijaté na jej zníženie, problém chudoby i fenomén migrácie pracovných síl.

Sociálna politika verzus nezamestnanosť

Sociálna politika je najčastejšie charakterizovaná ako časť celku, ktorým je štát. (Helena Draganová a kol., 2006, s. 74) Rovnako ide o politiku, ktorá sa primárne orientuje na človeka, rozvoj a kultiváciu jeho životných podmienok i dispozícií k rozvoju jeho osobnosti a kvality života. (Vojtech Stanek a kol., 2006, s. 15) Významnú úlohu pritom zohrávajú prvky tvoriace štát ako organizačnú sústavu ľudskej spoločnosti na určitom území. Najčastejšie sú uvádzané ekonomické, sociálne, ekologické a politické prvky. (Helena Draganová a kol., 2006, s. 74) K uvedeným prvkom je potrebné zaradiť aj právny prvok, ktorý ostáva v tejto súvislosti opomínaný. Jeho nevyhnutnosť predstavuje predpoklad i potreba právnej regulácie ľudského správania sa v určitých situáciách a následné zakotvenie v právnych normách. Právny prvok potom súvisí s každým z ostatných prvkov a je aj ich základom.

Prioritou sociálnej politiky je aj riešenie problému nezamestnanosti, ktorá sa najčastejšie vymedzuje ako sociálno-ekonomický jav spojený s existenciou trhu práce a ako dôsledok a prejav nerovnováhy na trhu práce medzi ponukou a dopytom po práci. (Eva Rievajová, Vojtech Stanek, Alena Krausová, 1997, s. 11) Ide o stav, kedy ľudia, ktorí chcú pracovať a hľadajú si prácu, ktorá by bola pre nich zdrojom obživy, nemôžu primeranú a platenú prácu získať. Nezamestnanosť vzniká poklesom potreby pracovných síl. (Ján Jandourek, 2007, s. 170 – 171) Definície nezamestnanosti sú len odrazom koncepcie, ktorú si spoločnosť v danom okamihu vytvára o nezamestnanosti. Predtým, ako vznikol skutočný trh práce definovaný ponukou a dopytom po práci, pojem nezamestnanosť neexistoval. V súčasnosti existujú rôzne definície a bez ohľadu na to, aká definícia je prijímaná, vyjadruje len administratívnu situáciu a nezamestnaní

sú tí, ktorí sú za nezamestnaných uznávaní podľa platných právnych predpisov. (Raymond Boudon a kol., 2004, s. 127) Práca ako taká predstavuje pre človeka zdroj príjmov, ktoré mu slúžia na uspokojovanie potrieb. Poskytuje aj aktivitu, kde v rámci pracovnej činnosti môže uspokojovať potrebu zmysluplnej aktivity. Práca poskytuje aj sebarealizáciu, sociálny kontakt a samostatnosť i nezávislosť na spoločnosti či rodine. (Marie Vágnerová, 2008, s. 732) S problémom nezamestnanosti sa stretávame v posledných rokoch čoraz častejšie. Za najvýznamnejšie vplyvy zvyšujúce nezamestnanosť možno označiť najmä nepriaznivú situáciu hospodárstva vo svete, časté organizačné zmeny u zamestnávateľov, skončenie pracovného pomeru na vlastnú žiadosť zamestnanca, zmena bydliska z rodinných dôvodov, migrácia pracovných síl, nepružnosť pracovných síl, nedostatok pracovných príležitostí a nízka ponuka práce, zvyšujúca sa miera pracovného zaťaženia zamestnancov, nedostatočné finančné ohodnotenie pracovného výkonu zamestnancov, nízka produktivita pracovných síl, nezáujem o prácu, mobbing, zhoršujúce sa medzilidské vzťahy na pracovisku, slabá prepojenosť politiky zamestnanosti na oblasť politiky vzdelávania, absencia pracovných skúseností v potrebnom odbore, nevhodné smerovanie ekonomiky vo väze na trh práce, slabé motivačné činitele pre uplatnenie sa na trhu práce.

Ľudia neboli na takýto jav pripravení a nevedeli ho ani riešiť. Nezamestnaný prechádza nasledovnými fázami:

- fáza šoku a hnevu – neschopnosť pripustiť vlastnú nezamestnanosť a nakoniec hnev, že k tomu vôbec došlo
- fáza aktívneho hľadania nového miesta – nezamestnaný si hľadá zamestnanie a vynakladá na to určité úsilie
- fáza prechodu do kategórie dlhodobej nezamestnanosti
- fáza adaptácie na životný štýl nezamestnaného – poznačená často rezignáciou, stratou nádeje, pasivitou a apatiou
- fáza pretrvávajúcej nedôvery – nezamestnaný si prácu nájde, ale pretrváva u neho nedôvera, podozrievavosť, pocity neistoty, problémy pri zvládaní novej situácie. (Marie Vágnerová, 2008, s. 734 – 735)

Dôsledkami nezamestnanosti sú často strata sociálneho statusu, zníženie životnej úrovne, sociálna izolácia.

Opatrenia trhu práce a chudoba

Do popredia sa v tejto súvislosti dostáva sociálno-právna legislatíva v oblasti nezamestnanosti i programové vyhlásenie vlády k politike zamestnanosti. Vláda Slovenskej republiky vo svojom programovom vyhlásení považuje za jedno zo základných kritérií úspešnosti štátnej hospodárskej a sociálnej politiky čo najvyššiu mieru zamestnanosti. Dôležitú úlohu pritom majú zohrať politiky podporujúce rast trvalo udržateľnej zamestnanosti, zníženie nezamestnanosti a ekonomickej nečinnosti. Snaha sa sústreďuje najmä na vytváranie nových pracovných miest, zvyšovanie aktívnosti pracovných miest, zvyšovanie kvality práce, zvyšovanie produktivity práce. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky) Legislatívnym vyjadrením úpravy právnych vzťahov pri poskytovaní služieb zamestnanosti v oblasti politiky zamestnanosti je zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Pod pojmom služby zamestnanosti je potrebné rozumieť systém inštitúcií a nástrojov podpory a pomoci účastníkom trhu práce pri hľadaní zamestnania, zmene zamestnania, obsadzovaní voľných pracovných miest a uplatňovaní aktívnych opatrení na trhu práce

so zreteľom na pracovné uplatnenie znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie. Ich inštitucionálne zabezpečenie na území Slovenskej republiky predstavujú Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, právnické osoby a fyzické osoby, ktoré vykonávajú sprostredkovanie zamestnania, poskytujú odborné poradenské služby a uplatňujú aktívne opatrenia na trhu práce. Ďalej je to právnická osoba a fyzická osoba, ktoré vykonávajú sprostredkovanie zamestnania za úhradu, agentúra dočasného zamestnávania a agentúra podporovaného zamestnávania. Na riešenie zásadných otázok zamestnanosti a na schvaľovanie použitia aktívnych opatrení na trhu práce zriaďujú úrady práce vo svojich územných obvodech výbor pre otázky zamestnanosti. Do jeho pôsobnosti patrí schvaľovanie priorít podpory zamestnanosti v územnom obvode úradu a použitie tých aktívnych opatrení na trhu práce, na ktoré nie je právny nárok a ktoré nie sú financované za podpory európskeho sociálneho fondu. (Zákon NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti) V snahe zefektívniť prepojenosť politiky zamestnanosti a školstva a tým prispieť k eliminácii nezamestnanosti už v jej počiatočných štádiách kladne prispievajú aj burzy informácií organizované úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny. Sú určené pre absolventov základných, stredných i vysokých škôl, nezamestnaných i verejnost'. Ich cieľom je poskytnúť informácie o trhu práce toho ktorého kraja, prezentácia zamestnávateľov, jednotlivých škôl, ich študijných odborov, programov zameraní a možnostiach následného uplatnenia ich absolventov. Informovanosť účastníkov dotváraajú aj informácie o aktívnych opatreniach na trhu práce. Význam majú aj burzy práce, kde sa zúčastňujú zamestnávatelia ponúkajúci voľné pracovné miesta a uchádzači o zamestnanie i záujemcovia o zamestnanie ponúkajúci svoju pracovnú silu. Výsledkom sú najmä uskutočnené pracovné pohovory, prísluby následného uzatvorenia pracovných pomerov, získanie prehľadu a informácií o stave voľných pracovných miest a podmienkach ich obsadzovania. Nástroj aktívnej politiky trhu práce na zvýšenie zamestnanosti predstavuje aj inštitút agenta pre pracovné miesta (ďalej „agent“). Z jeho činností možno spomenúť najmä aktívne vyhľadávanie voľných pracovných miest na základe osobného kontaktu so zamestnávateľom za účelom zistenia voľných pracovných miest zamestnávateľa a možnosti ich obsadenia uchádzačmi o zamestnanie. Agenti poskytujú zamestnávateľom aj informácie o aktívnych opatreniach na trhu práce, získavajú aj informácie o hromadnom prepúšťaní. K úlohám, ktoré im vyplývajú z tejto funkcie patrí aj evidencia a aktualizácia evidencie voľných pracovných miest a zamestnávateľov.

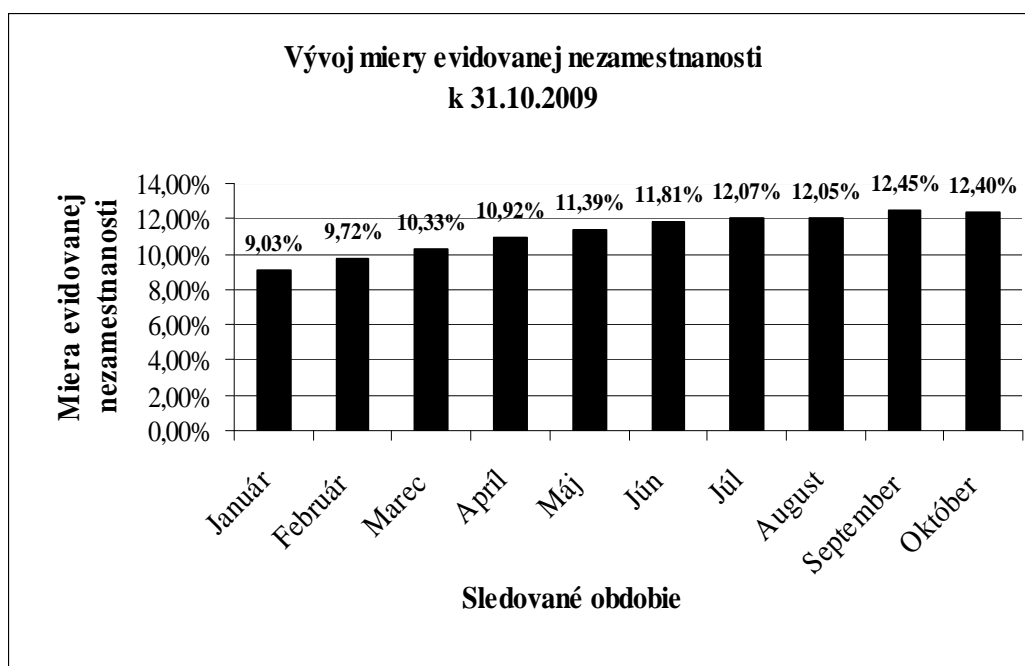
Svetová hospodárska a ekonomická kríza sa z USA postupne preniesla do celého sveta. Zasiahla aj Slovenskú republiku. Pozornosť je venovaná aj problému krízy a jej riešenia i zmierňovania jej dopadov na nezamestnanosť. Pokles voľných pracovných miest je spôsobený znížením počtu nahlásených voľných pracovných miest, prehodnocovaním počtu aktuálnych voľných pracovných miest a opatrným nahlasovaním voľných miest. Uvoľnené pracovné miesta sa obsadzovali len výnimočne. Ako nevyhnutnosť sa ukázala podpora udržania pracovných miest a podpora vytvorenia nových pracovných miest. V rámci aktívnych opatrení trhu práce boli navrhnuté konkrétne opatrenia. Medzi najvýznamnejšie možno zaradiť podporu udržiavania zamestnanosti a zamestnávateľa riešiaceho dôsledky dopadu globálnej finančnej krízy a hospodárskej krízy, podporu mobilizácie pri hľadaní a prijatí zamestnania, zintenzívnenie medziregionálnej pracovnej mobility, podporu spracovateľov a predajcov domácich poľnohospodárskych produktov, vytvorenie priaznivejších podmienok pre samostatnú zárobkovú činnosť, podporu vytvárania nových pracovných

miest. (Návrh opatrení na zmiernenie dopadov globálnej finančnej krízy a hospodárskej krízy na zamestnanosť) Z dôvodu realizácie týchto opatrení bolo nevyhnutné novelizovať zákon NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. S účinnosťou od 1. marca 2009 tak boli zavedené:

- príspevok na podporu udržania zamestnanosti,
- príspevok na podporu vytvorenia nového pracovného miesta,
- príspevok ku mzde zamestnanca,
- príspevok na podporu samostatnej zárobkovej činnosti,
- príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť v oblasti spracovania poľnohospodárskych výrobkov a obchodovania s nimi.

Tieto príspevky sa poskytujú najdlhšie do konca roka 2010. (Zákon NR SR č. 49/2009 Z. z.) Niektoré z týchto opatrení sa s odstupom času ukázali ako málo funkčné, najmä príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť v oblasti spracovania poľnohospodárskych výrobkov a obchodovania s nimi. Napriek uvedeným opatreniam má nezamestnanosť prevažne stúpajúcu tendenciu, i keď v jednotlivých mesiacoch boli zaznamenané pozitívne odchýlky. Prostredníctvom analýzy vývoja nezamestnanosti za obdobie od začiatku januára 2009 do konca októbra 2009 možno sledovať situáciu v oblasti vývoja miery evidovanej nezamestnanosti.

Graf č. 1

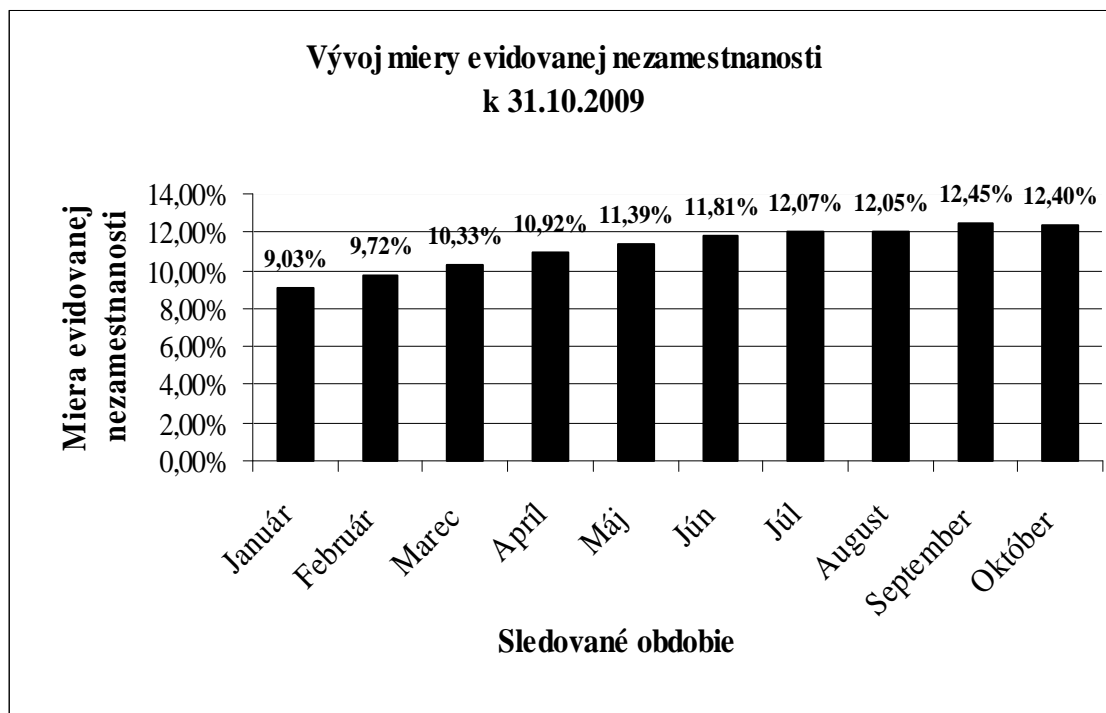

(Zdroj: ÚPSVaR)

Rastom nezamestnanosti a neustále stúpajúcimi životnými nákladmi rastie chudoba. Kľúčovými opatreniami na zníženie chudoby sú zabezpečenie podpory príjmu, podpory prístupu k zamestnaniu, vzdelávaniu a integrácii na trhu práce, prístupu k verejným službám a rozvoj ľudského kapitálu v nadväznosti na utváranie legislatívneho rámca a inštitucionálneho rámca, prijímania a realizácie opatrení, ktoré to zabezpečia. Blížiaci sa rok 2010 bude Európskym rokom boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Slovenská republika v tejto súvislosti vyjadrila záväzok dosiahnuť „rozhodujúci vplyv na odstránenie chudoby“ strategickým dokumentom, ktorým je Národný program

Slovenskej republiky k Európskemu roku boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. (Národný program SR k Európskemu roku boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu, 2009, s. 4 – 5) Pre porovnanie možno uviesť vývoj miery evidovanej nezamestnanosti v SR za obdobie roka 2008.

Graf č. 2

(Zdroj: ÚPSVaR)

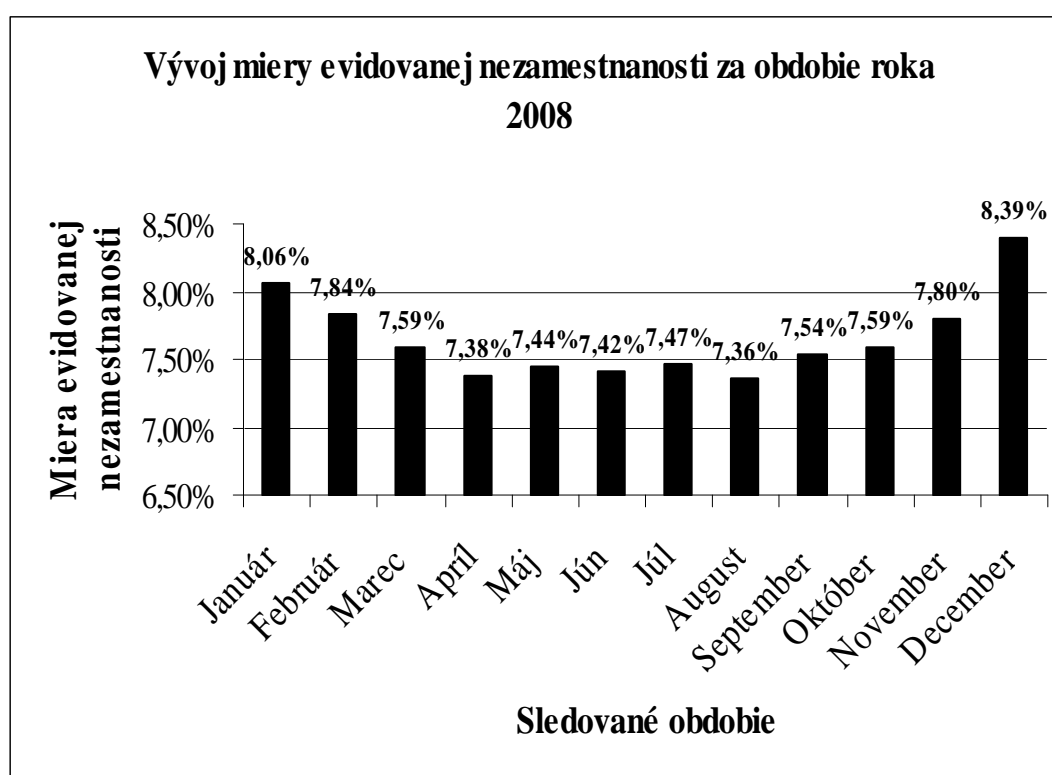
Najnižšia miera evidovanej nezamestnanosti bola v roku 2008 zaznamenaná v apríli a auguste. Naopak najvyššia bola začiatkom roka 2008 v januári a v decembri. Oproti decembru 2008 došlo v januári 2009 k nárastu a miera evidovanej nezamestnanosti si udržala stúpajúcu tendenciu až do júla 2009. V auguste 2009 poklesla len o 0,02%. V mesiaci september došlo opäť k nárastu, ale oproti októbru 2009 možno vidieť pokles o 0,05%.

Migrácia pracovných síl

S nezamestnanosťou úzko súvisí migrácia pracovných síl ako priestorové rozmiestňovanie osôb cez hranice spojený často so zmenou bydliska. V rámci Európskeho spoločenstva je zabezpečený a garantovaný voľný pohyb pracovníkov Zmluvou o založení Európskeho spoločenstva. Zahŕňa aj zrušenie diskriminácie pracovníkov členských štátov na základe štátnej príslušnosti, pokiaľ ide o zamestnanie, odmenu za prácu a ostatné pracovné podmienky. (Ján Mazák – Martina Jánošíková, 2009, s. 493 – 494) V čase celosvetovej hospodárskej a ekonomickej krízy bola Slovenská republika po prvý krát v širšej miere cieľovou pracovnou destináciou migrantov. Zvýšil sa aj záujem zamestnávateľských subjektov o získavanie

zamestnancov zo zahraničia. Najväčší záujem o prácu na Slovensku prejavili občania Rumunska, Maďarska, Poľska, Česka, Ukrajiny a Vietnamu. Celkový počet cudzích štátnych príslušníkov, ktorí pracovali na území Slovenskej republiky k 31.10.2009 je 15 763. K 31.12.2008 to bolo 14 241 a k 31.12.2007 presne 4 008 cudzincov. V rámci geografického rozmiestnenia najviac z nich sa umiestnilo na trhu práce na západnom Slovensku, potom nasleduje stredné Slovensko a východné Slovensko. Migračným fenoménom bol návrat časti občanov Slovenskej republiky zo zahraničia späť. Najviac sa vracali z Českej republiky, Maďarska a Veľkej Británie, pričom sa vracali prevažne do Prešovského kraja, o čosi menej do Nitrianskeho kraja, Banskobystrického kraja a Košického kraja. (Zamestnanosť a sociálna politika, 2008, s. 4 – 5) Migračný pohyb možno vidieť aj na grafickom znázornení počtu cudzincov zamestnaných na území Slovenskej republiky v období od 1. januára 2009 do 31.10.2009.

Graf č. 3

(Zdroj: ÚPSVaR)

Aj napriek uvedenému, stále existujú bariéry mobility pracovných síl. Zatiaľ čo v predchádzajúcich rokoch bol závažným problémom trh s nehnuteľnosťami, kde náklady na kúpu bytu alebo podnájmu boli v určitých regiónoch Slovenska, ale i vo svete vysoké, v súčasnosti je to hlavne pokles potreby počtu pracovných síl a nízky nárast nových pracovných miest. Problém predstavuje aj nízke finančné ohodnotenie určitej práce v porovnaní s nákladmi, ktoré je potrebné vynaložiť na vycestovanie za prácou. Ďalším dôvodom je význam rodiny a priateľov ako prostriedku podpory v prípade nezamestnaných.

Nezamestnanosť ako spoločenskému problému v kontexte sociálnej politiky štátu sa venuje v súčasnosti zvýšená pozornosť aj z dôvodu svetovej hospodárskej a ekonomickej krízy. Výhody, ktoré zamestnanie poskytuje sa premietajú do jej

motivačných činiteľov a zamestnanie ako také nadobúda na svojej dôležitosti a tým horšie je znášaná jeho strata. Cieľom je dosiahnuť čo najnižšiu mieru nezamestnanosti s podporou opatrení smerujúcimi k jej zníženiu a následnému udržaniu v miere, ktorá je vzhľadom na ekonomické, politické a spoločenské okolnosti štátu prípustná. Prijaté opatrenia, ich vhodnosť a účinnosť možno hodnotiť až po dlhšom časovom odstupe. V prípade neúčinnosti určitých opatrení je potrebné okamžite prijať nové a účinnejšie. Spolu s riešením problému nezamestnanosti je potrebné pozornosť venovať aj chudobe, ktorá má rovnako stúpajúcu tendenciu a opatrenia smerovať k udržaniu zdravej strednej vrstvy, ktorá sa vytráca. Zvýšená je aj migrácia pracovných síl ovplyvnená nielen krízou, ale aj tým, že voľný pohyb pracovných síl v rámci Európskeho spoločenstva získava viac na svojej popularite. Komplexnou analýzou faktorov ovplyvňujúcich nezamestnanosť, ich včasným rozpoznaním a prijatím vhodných opatrení možno predísť problémom na trhu práce, ktoré by v budúcnosti mohli vzniknúť.

Použitá literatúra:

- BOUDON Raymond a kol. 2004. Sociologický slovník. Olomouc : Univerzita Palackého, 249 s. ISBN 80-244-0735-3.
- DRAGANOVÁ, Helena a kol. 2006. Sociálna starostlivosť. Martin : Osveta, 195 s. ISBN 978-8063-240-3.
- JANDOUREK, Ján. 2007. Sociologický slovník. Praha : Portál, 288 s. ISBN 978-80-7367-269-0.
- KATUŠČÁK, Boris. Zvýšený záujem o Slovensko. In: Zamestnanosť a sociálna politika. 2008. Bratislava : Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny a Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 27 s. ISSN 13365053.
- MAZÁK, Ján – JÁNOŠÍKOVÁ Martina. 2009. Základy práva Európskej únie : Ústavný systém a súdna ochrana. Bratislava : IURA EDITION, 740 s. ISBN 978-80-8078-289-4.
- Národný program SR k Európskemu roku boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Dostupné na <http://www.employment.gov.sk/index.php?SMC=1&mod=news&nid=307>.
- Návrh opatrení na zmiernenie dopadov globálnej finančnej krízy a hospodárskej krízy na zamestnanosť. Dostupné na www.employment.gov.sk/index.php?id=15421.
- Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky. Dostupné na <http://www-8.vlada.gov.sk/1682/3-1-politika-zamestnanosti.php>.
- RIEVAJOVÁ, Eva – STANEK, Vojtech – KRAUSOVÁ, Alena. 1997. Transformácia sociálnej sféry v Slovenskej republike, Bratislava : Sprint vfra, 203 s. ISBN 80-88848-16-4.
- STANEK, Vojtech a kol. 2006. Sociálna politika, Bratislava : Sprint vfra, 391 s. ISBN 80-89085-66-0.
- ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach*. Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- VAGNEROVÁ Marie. 2008. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha : Portál, 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4.
- Zákon NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

CHUDOBA V KONTEXTE IMPORTU CHUDOBY

Ďurkovský Peter (SR)

Abstrakt: Referát hodnotí najdôležitejšie zlomové body od novembra 1989, v ktorých ekonomické násilie spôsobilo majetkovú diferenciaciu obyvateľstva bez ohľadu na prirodzenú spravodlivosť. V závere stručne hovorí o minimálnych možnostiach sociálnej práce v súčasnosti.

Abstract: Short report speaks about the most important points after novembre 1989. Economic violence caused economic differences. The report finishes the talk about minimum possibilities of social work.

Kľúčové slová: Ekonomické násilie. Chudoba. Import chudoby. Sociálna práca.

Keywords: Economic violence. Import of poverty. Poverty. Social work.

Úvod

„Ľudský mozog žije v dvadsiatom storočí, ale srdce väčšiny ľudí v dobe kamennej. Väčšina ľudí ešte nezložila skúšku zrelosti z nezávislosti, rozumnosti a objektívnosti. Potrebujú mýty a idoly, aby uniesli skutočnosť, že človek je vo všetkom sám sebou, že okrem človeka neexistuje žiadna iná autorita, ktorá by dávala životu zmysel.

E. Fromm“¹

Chudoba sprevádza človeka od objavu pästného klinu, ktorým sa tento prvýkrát vyčlenil z ríše zvierat a vydal na cestu obchodovania. Názory na mocenské zásahy do trhového mechanizmu sa dodnes odlišujú. Kedy je chudoba spravodlivým trestom za neochotu brať osud do vlastných rúk a dospieť, a kedy je nespravodlivým výsledkom agresie silnejšieho voči bezmocnému však možno určiť jednoznačnejšie.

Chudoba v kontexte importu chudoby

17. november roku 1989 odštartoval revolučný proces premeny administratívne riadeného národného hospodárstva na krajne liberálne. Z jedného dňa na druhý došlo ku deregulácii cien a o niečo neskôr k zavedeniu dane z pridanej hodnoty na všetky výrobky a služby, v ktorých už predtým táto daň bola pod iným názvom zahrnutá. S najväčšou pravdepodobnosťou trestné právo nebolo úmyselne vôbec pripravené na vtedajšie koristnícke obohacovanie ľudí so zdrojmi na úkor väčšiny. Možno konštatovať, že sa zneužilo všeobecné očakávanie návratu Dubčekovho socializmu s ľudskou tvárou. (Tento nebol nereálnou ilúziou. Napríklad Švédsko sa niečím podobným môže chváliť doposiaľ.) Z hľadiska hlbinej a sociálnej psychológie išlo o premyslené a arogantné aktivovanie pravzorov (archetypov) v kolektívnom nevedomí spoločnosti. Podľa C. G : Junga „niet takého zla, ktorému by človek pod nadvládou nejakého archetypu nemohol prepadnúť.“¹ Pod hlavičkou takmer všetkých politických ideológií sa zamlčovala a ešte zamlčuje jedna zo zákonitostí trhového mechanizmu. Tento bez cieľavedomej makroekonomickej politiky štátu (vlády, zákonodarného zboru, centrálnej banky štátu) „vedie k diferenciacii výrobcov a vytvára nedokonalú konkurenciu. Pri narušených konkurenčných podmienkach niektoré ekonomické subjekty získavajú neoprávnené výhody a dostávajú sa na trhu do monopolného postavenia. Monopol je pre spoločnosť škodlivý.“¹ Nech ho ovláda akákoľvek časť politického spektra, je skrytou totalitou. Mocenský diktát mamutích korporácií v poprevratovom období deväťdesiatych rokov 20. storočia podporil i symbol Nežnej

revolúcie a zároveň posledný československý prezident volený komunistami Václav Havel a ľudom, ktorí stratili zvyšok životnej istoty verejne odkázal: „Chodte kam chcete. Robte, čo chcete.“ Otvorenie železnej opony spoločne so spomínanou neupravenou dereguláciou a neúmerň rasti cien vďaka daňovému navýšeniu odštartovalo cválajúcu infláciu. Takzvané vyspelé priemyselné štáty využili situáciu, ktorú v podstate vyvolali, a ďalšiu infláciu do posttotalitných štátov všetkými možnými spôsobmi ďalej vyvážali. Dovozy chudoby zo západu neznamenal slobodu, ale tvrdú diktatúru ekonomickým násilím. Peniaze veľmi rýchlo začali strácať funkciu uchovávateľa hodnoty. Ekonomický chaos sa zákonite premietol do praxe. Politickej, justickej, obchodnej i občianskej. „Dopyt po práci je odvodeným dopytom, to znamená, že závisí od dopytu po výsledku tejto práce, po výrobkoch a službách.“¹ V rokoch transformácie nízky dopyt po práci bol výsledkom slabej kúpyschopnosti schudobneného obyvateľstva agresiou medzinárodných koncernov. Po roku 2007 ho spôsobuje globálna finančná kríza. Špekulačné americké kultúry a sekty v bankách väčšinu úverov kryli nehnuteľnosťami, pričom počítali s neustálym rastom ich cien. Keď hodnoty založených nehnuteľností zákonite klesli, peniaze, ktoré tieto a s nimi previazané banky v Európe vyrobili, jednoducho zmizli. V súčasnosti nízky dopyt po práci determinuje absencia týchto financií. Pre ľudí v stredoeurópskom priestore z toho vyplýva, že migrácia za prácou na rozdiel od migrácie za ňou pred desiatimi rokmi veľa nevyrieši. Špekulačný kapitál popritom pokračuje v tendencii presunu na východ, kde sú omnoho lacnejšie vstupy, a teda i pracovná sila.

Myšlienka Európskej únie, ktorá doposiaľ nezískala právnu subjektivitu, paralelne s dôsledkami legislatívne nezvládnutej transformácie ekonomiky a globálnej finančnej krízy paralyzuje klasický štát. Presun kompetencií centrálnych bánk krajín menovej únie na Európsku centrálnu banku je veľmi spornou záležitosťou. Členské krajiny sa vzdali brzdy a protiváhy v prípade neadekvátnej politiky vlády vrátiť krajinu do stavu ekonomickej rovnováhy monetárnou politikou. Ide o formu hospodárskej politiky, „ktorá je zameraná na kontrolu množstva peňazí v obehú a úrokovej miery s cieľom ovplyvniť rozhodujúce makroekonomické veličiny.“¹ Európska centrálna banka síce túto funkciu má, ale vplýva na hospodárenie členských krajín ako na celok. Pre chudobnejšie krajiny to znamená najmä nový nútený import chudoby. Neexistuje v nich brzda a protiváha v prípade zlej hospodárskej politiky vlády, ani v prípade ekonomického násillia krajín Európskych spoločenstiev (ES), často ani v prípade ekonomického násillia krajín Európskeho hospodárskeho priestoru. Medzinárodné korporácie majú tým pádom voľnejšie ruky pri diktovaní podmienok subjektom s menším počtom zdrojov. Inicjuje to klientelizmus a korupciu. Jednoduchšie vyjadrené: ak subjekt nepatrí ku silnej hospodárskej skupine, s chudobou rátať musí čoraz viacej.

Ak štát prišiel o jednu z možností účinného zásahu pre zaistenie primeranej životnej úrovne obyvateľstva, sociálna práca ich zatiaľ veľa nezískala. Väčšinou začína, aj končí na akademickej pôde. Spomínané negatíva hospodárskej praxe a ich dôsledky nemôže ovplyvniť ani priamo, často ani nepriamo. Samotná má problém s prežitím. Flexibilné donucovacie kultúry a sekty však svoju činnosť často nazývajú práve sociálnou prácou. Robia jej takto veľmi zlé renomé. Pod zámienkou lásky k blížnemu lákajú od verejnosti peniaze na ťažko kontrolovateľné projekty (boj s hladom v Afrike, boj s hladom v Indii, hodinová mzda pre opustené deti, peniaze na chlieb pre bezprizorných...), alebo verejne vystupujú neerudovane s nepodloženými štúdiami proti uplatneniu zásady solidarity v praxi. Pritom ľudia, ktorí sociálne dávky potrebujú na prežitie, museli byť solidárni pri veľkej a malej privatizácii, ktorá veľmi pomohla aj týmto donucovacím

skupinám. Zákon o združovaní občanov¹ síce dokázal odštartovať demokratické procesy, avšak biele miesta v ňom v priebehu devätnástich rokov zákonodarca nevyplnil. Zhubným kultom a sektám takto dáva priestor. Väčšinou majú perfektnú marketingovú stratégiu, dokážu osloviť a viditeľne nemajú problém s nadviazaním kontaktov s fiškálnymi skupinami. Už z kreačných aktov týchto kultov a siekt je jasný rozpor reality s propagáciou. Ak napríklad jeden človek je praktickým psychoterapeutom (čo si vyžaduje úplné pracovné nasadenie), zároveň je i primárom oddelenia v nemocnici, predsedom jedného občianskeho združenia, tajomníkom druhého, členom výboru tretieho, popritom je so známou osobnosťou z kultúry spoluzakladateľom niekoľkých občianskych združení na pomoc týraným, zneužívaným a zanedbávaným deťom, a okrem týchto faktov značnú časť pracovného času strávi na služobných cestách v zahraničí – jednoznačne to ukazuje na čiernu ekonomiku. Nie je potrebné dokazovať nekvalitné prerozdeľovanie zdrojov a ziskov vďaka takémuto občianskemu združeniu a chudobu ako jeho dôsledok.

Záver

„Ius est ars boni et aequi –

- Právo je umenie dobrého a spravodlivého.

- Celsus¹⁴“

Známa definícia rímskeho právnika je v skratke návodom pre skutočnú sociálnu prácu na eliminovanie chudoby. Osamelosť postihnutých transformačnými procesmi a agresiou kapitálu v rámci globalizácie (kognitívna, behaviorálna, emocionálna¹) je azda najväčším závažím. Človek v sociálnej núdzi ako dôsledku hmotnej núdze väčšinou o existencii sociálnej práce vie iba z amerických filmov, kde existuje aj v praxi. Bez politických kontaktov sa daný stav zmeniť nemôže.

Literatúra

1. Fromm, E. : Strach ze svobody. Praha: NAŠE VOJSKO, 1993. ISBN 80-206-0290-9
2. Jung, C.G.: Archetypy a kolektívne nevedomie. Košice : Knižná dielňa Timotej, 1998. ISBN 80-88849-05-5
3. Lisý, J. a kol. : EKONÓMIA. Všeobecná ekonomická teória. Bratislava : IURA EDITION, 1998. ISBN 80-88715-43-1
4. Rebro, K. : Rímske právo súkromné. Bratislava : Obzor, 1980.
5. Šlosár D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach.* Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
6. Žiaková, E. a kol. : Osamelosť ako sociálny a psychologický jav. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2008. ISBN 978-80-8068-731-1
7. Zákon č. 83/1990 Zb. : Zákon o združovaní občanov.

Kontakt:

PhDr. Peter Ďurkovský

e-mail: durkovsky@post.sk, durkovsky@email.cz

Katolícka Cirkev a jej starostlivosť o chudobných

Majda Martin (SR)

Abstrakt: Katolícka Cirkev sa snaží pomáhať chudobným už od svojho vzniku. Okrem konkrétnej pomoci chudobným sa snaží analyzovať aj príčiny chudoby a hľadať možnosti jej odstraňovania. Príčiny nevidí len v nedostatku materiálnych dohier, ale najmä v nedostatku ľudských a duchovných kvalít u mnohých ľudí, ktorí sú chamtiví po zisku a po moci.

Kľúčové slová: Katolícka Cirkev, chudoba, bohatstvo, moc, zisk, duchovný rozvoj,

Situácia vo svete, ohľadom chudoby a bohatstva, je dnes asi takáto, dovoľím si použiť slová Jána Pavla II., ktoré napísal v liste Na začiatku nového tisícročia: „Náš svet poskytuje malému množstvu „šťastných“ veľké možnosti, zatiaľ čo milióny a milióny osôb ponecháva nielen na okraji pokroku, ale aj v existenčných podmienkach hlboko pod minimom, potrebným na dôstojný ľudský život.“ A ďalej sa pýta: „Je možné, aby sa v našom čase ešte umieralo od hladu, aby niekto ostával odsúdený k negramotnosti, aby niekomu chýbala základná zdravotná starostlivosť a aby niekto nemal domov?“¹ A naozaj obrazom dnešného sveta je, že popri „šťastných ľuďoch“ žijúcich v nadbytku sa v tej istej ľudskej rodine nachádzajú jednotlivci i spoločenské skupiny, ktoré trpia hladom.“¹

Je dôležité dodať, že zlo bohatstva nespočíva v tom, že človek vlastní majetok, ale v tom, že ho nevhodne nadobúda, nesprávne vlastní, alebo zle užíva. A hriech bohatstva sa potom prejavuje zabúdaním na Boha a na človeka.¹ Ján Pavol II. dodáva: „Zlo nepozostáva vo "vlastnení majetkov" ako takých, ale v spôsobe, akým ich človek vlastní: že totiž neberie ohľad ani na vlastnosti, ani na správnu stupnicu vlastnených hodnôt. Tieto vlastnosti a stupnica hodnôt sú určené skutočnosťou, či sú podriadené a či slúžia "bytiu" človeka a jeho pravému povolaniu.“¹

Vidíme koľko je vo svete nespravodlivosti a Cirkev sa svojím spôsobom snaží túto nespravodlivosť odstraňovať a tak pomáhať tým najbiednejším dostať sa z materiálnej, ale aj duchovnej chudoby.

Láska Cirkvi k chudobným patrí k jej pevnej tradícii. Nadchýna sa Ježišovou chudobou a jeho pozornosťou voči chudobným (porov. KKC bod 2444).¹ Cirkev sa vždy venovala starostlivosti o chudobných, ktorí potrebovali jej pomoc, podľa vzoru Ježiša Krista, ktorý bol veľmi pozorný na potreby chudobných, a tým prispievala nezastupiteľnou mierou k odstraňovaniu fenoménu negatívnej materiálnej chudoby medzi ľudstvom. Veď už v Starom zákone existovali rozmanité právne opatrenia (rok odpustenia, zákaz požičiavať na úroky, zákaz zadržovania mzdy, povinnosť desiatok, každodenná výplata najatým robotníkom, právo paberkovať a zbierať klasy na poliach), uskutočňovali povzbudenie knihy Deutronómia: "Chudobní nebudú chýbať v krajine, kde budeš bývať, preto ti nariaďujem, aby si otváral svoju ruku núdznemu a svojmu chudobnému bratovi, ktorý bude s tebou v krajine bývať" (Dt 15, 11).¹ A Ježiš nás vyzval, aby sme spoznali jeho prítomnosť v chudobných, ktorí sú jeho bratmi (porov. KKC bod 2449).¹ Toto je hlavným motívom záujmu Cirkvi o chudobných.

Ján Pavol II. vo svojom liste Novo millennio ineunte, v tom istom duchu ako Katechizmus Katolíckej cirkvi, ukazuje smer Cirkvi, ktorým sa má uberať v budúcnosti:

„Storočie, tisícročie, ktoré sa začínajú, budú ešte musieť vidieť – a je žiaduce, aby to videli čo najdôraznejšie – aký stupeň úsilia vie dosiahnuť láska k najchudobnejším. Ved' Kristus je zvláštnym spôsobom prítomný v chudobných, čo ukladá Cirkvi úlohu prednostne sa rozhodnúť pre nich.“¹ Aj v budúcnosti sa prednostnou úlohou Cirkvi stáva práve starostlivosť o chudobných. A dôležitým motívom, príčinou tejto starostlivosti a tohto záujmu je, že v týchto ľuďoch vidíme svojho Učiteľa – Ježiša Krista. Ako sám Ježiš hovorí: "Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili" (Mt 25, 40).¹

Treba taktiež pripomenúť, že Cirkev nielen o láske k blížnym učila a učí, ale aj skutočne sama dáva príklad. Ved' predovšetkým Cirkev má nezastupiteľnú úlohu pri organizovaní pomoci chudobným, a to nie len dnes, ale aj v minulosti a dnešný stav solidarity s biednymi, ktorý je výsledkom určitej úrovne civilizačného vývoja, je tu aj vďaka Cirkvi.

Predovšetkým zasvätené osoby sú nám povzbudením v horlivej starostlivosti o najchudobnejších. Nešetria sily a slúžia maličkým tohto sveta. Kolíky z nich sa snažia formovať budúcich vychovávateľov a ľudí zodpovedných za spoločenský život, a tak pomáhajú odstraňovať štruktúry útlaku a podporujú formy solidarity na pomoc chudobným. Bojujú proti hladu a jeho príčinám, podnecujú činnosť dobrovoľníkov a humanitárnych organizácií, verejné i súkromné inštitúcie robia citlivejšími na potrebu spravodlivého rozdelenia medzinárodnej pomoci. Národy naozaj za veľmi veľa vďaka týmto neúnavným pracovníkom a pracovníčkam v diele milosrdenstva, ktorí svojou vytrvalou, obetavou službou v značnej miere prispievali a naďalej prispievajú k humanizácii sveta.¹

Ján Pavol II. poukazuje taktiež na fakt, že solidarita s chudobnými sa stáva hodnovernejšou ak sami kresťania žijú v jednoduchosti, v skromnom spôsobe života, nasledujúc Ježišov príklad a tak sa sami stávajú žiarivými príkladmi evanjelia v praxi.¹ Z toho vyplýva výzva žiť v určitom zmysle skromným spôsobom života.

Je pozoruhodné, že sociálne učenie Cirkvi ide v analyzovaní príčin chudoby k samému človekovi. Pozerá na príčiny morálneho rázu v konaní ľudí a dodáva, že hriech a štruktúry hriechu sú kategórie, ktoré sa zriedka aplikujú na situáciu dnešného sveta, ale práve oni spôsobujú toľko zla a chudoby. Ján Pavol II. za najväčšie príčiny považuje nezriadený zhon po zisku a smäd po moci.¹ Podobne Pavol VI. vidí veľké nebezpečenstvo v zneužívaní vlastníctva a v zneužívaní moci.¹

Ján Pavol II. konštatuje, že skutočný rozvoj a odstránenie biedy vo svete nie je len otázkou vlastníctva materiálneho bohatstva,¹ ale potrebný je celkový rozvoj aj v ďalších oblastiach, a to v – spoločenskom, kultúrnom a duchovnom rozmere.¹ Charta spojených národov rozvoj chápe iba ako podporu hospodárskeho a sociálneho pokroku všetkých národov. Duchovný rozvoj nevníma ako prioritu. Všeobecná deklarácia ľudských práv chápe rozvoj ako podporu ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv, ktoré sú nevyhnutné pre dôstojnosť a slobodný rozvoj každej osoby.¹ Tu je náznak duchovného rozvoja, ak ho pričleníme ku kultúrnemu rozvoju.

Učenie Jána Pavla II., o nutnosti duchovného rozvoja, vychádza z komplexného pohľadu na človeka, ktorého zložkou nie je len telesnosť, ale aj duchovnosť.¹ A ak človek má jediný cieľ v živote iba „mať“, to ho nijako nezdokonaľuje, ak zároveň to nenapomáha obohacovaniu jeho „bytia“,¹ lebo „človek je viac hoden preto, čím je, než preto, čo má.“¹ "Čo osoží človekovi, keby aj celý svet získal, ale svojej duši by uškodil?" (Mt 16, 26).¹

Literatúra

JÁN PAVOL II.: 2007. *Sollicitudo rei socialis*. In: Dokumenty sociálnej náuky Cirkvi, Trnava : SSV, 597 s. ISBN 978-80-7162-694-7.

PAVOL VI.: 2007. *Populorum progressio*. In: Dokumenty sociálnej náuky Cirkvi, Trnava : SSV, 597 s. ISBN 978-80-7162-694-7.

FITTE, Hernán.: 2007, *Teológia a spoločnosť*, Bratislava : LÚČ, 239 s. ISBN 978-80-7114-617-9.

JÁN PAVOL II.: 1996, *Vita consecrata*, Trnava : SSV, 201 s. ISBN 80-7162-341-5.

JÁN PAVOL II.: 2000, *Ecclesia in Asia*, Trnava : SSV, 149 s. ISBN 80-7162-146-3.

JÁN PAVOL II.: 2001, *Novo millennio ineunte*, Trnava : SSV, 86 s. ISBN 80-7162-345-8.

JÁN PAVOL II.: 1981, *Dives in misericordia*. Rím : SÚCM.

JANÁČ, Pavol.: 2002, *Z viery pre vieru*. Námestovo : Kubík, 216 s. ISBN 978-80-970129-0-8.

Katechizmus Katolíckej Cirkvi, Trnava : SSV, 918 s. ISBN 80-7162-370-9.

Sväté písmo, Trnava : SSV, 777 s. ISBN 80-7162-086-6.

Kontakt:

Lomnička 31, 065 03 Lomnička

martinmajda@gmail.com

tel. č. 0911 417062

Sociálnopsychologické dimenzie chudoby

Kudelášová Vladimíra, Radačovská Lenka, Piliarová Monika (SR)

Abstrakt: Chudobu chápeme ako komplexný jav ekonomický, psychosociálny, právny a morálny. Čoraz častejšie sa začína diskutovať o problematike chudoby nielen v súvislosti s krajinami tretieho sveta, ale aj ako celosvetového fenoménu. My sa snažíme načrtnúť problematiku chudoby na Slovensku, jej príčiny a najčastejšie následky v komplexnom nazeraní na jedinca ako na biopsychosociálnu bytosť. Chudobou je v súčasnosti postihnutých 11% obyvateľov Slovenska, čo v praxi znamená, že 11% obyvateľov musí mesačne vyžiť z menej ako 186 eur. V rámci celej Európskej únie je chudobou postihnutých 16% obyvateľstva. Je teda nesporné, že ide o čoraz naliehavejší problém. Chudoba ako jav spoločenský si vyžaduje spoluprácu štátu, spoločnosti a jednotlivcov. Zodpovednosť jednotlivca by mala byť podľa nášho názoru na prvom mieste. Pomoc štátu by mala byť subsidiárna a adresovaná tým, ktorí si nevedia pomôcť sami

Kľúčové slová: chudoba, nezamestnanosť, duševné zdravie

Abstract: Poverty can be seen as a global phenomenon of economic, psychosocial, legal, moral, as well as the failure of the individual, society and so on. Increasingly, begins to discuss the problem of poverty not only in relation to third world countries, but also as a global phenomenon. We will try to outline the problems of poverty in Slovakia, its causes and consequences. Poverty currently affects 11% of Slovak citizens, which means that 11% of the monthly live on less than 186 euros. Across the European Union, poverty affected 16% of the population. It is therefore undisputed that the increasingly urgent problem. Poverty as a social phenomenon requires the cooperation of state, society and individuals. Individuals should be in our opinion, the first people to have. State aid and should be addressed to the subsidiary and those who can not help themselves.

Key words: poverty, [unemployment](#), psychological health

Úvod

Podľa istého prieskumu sa až 79% Slovákov obáva, že sa ocitne pod hranicou chudoby. Čísla v rámci Európskej únie sú takisto dosť hrozivé a tak sa čoraz častejšie diskutovanou problematikou stáva chudoba a nástroje na jej elimináciu. V našom príspevku sa snažíme nazrieť na chudobu ako na jav sociálny, právny a psychologický. Príčiny a následky chudoby v Slovenskej republike a to aj z pohľadu našich klientov a to telesne a duševne postihnutých jedincov, ktorí často žijú v zlých sociálnych podmienkach. Facilitas n.o. pôsobí aktívne 7. rok na scéne pomáhajúcich organizácií. Cestou skupinovej a individuálnej terapie, sociálno-právneho poradenstva, edukácie a mnohými inými aktivitami sa snažíme pomôcť našim klientom, zmierniť negatívne dôsledky, ktoré so sebou prináša ich postihnutie. Nesporne k nim patrí aj chudoba.

V slovenskej legislatíve nie je pojem chudoba zakotvený. Za jeho synonymá môžeme považovať pojmy „hmotná núdza“, (stav, kedy príjem občana nedosahuje životné minimum ustanovené osobitným predpisom) Pojem hmotná núdza sa odvádza od pojmu životné minima, ktoré definuje zákon o životnom minime ako spoločensky uznanú minimálnu hranicu príjmov fyzickej osoby, pod ktorou nastáva stav jej hmotnej núdze (životné minimum pre plnoletú fyzickú osobu predstavuje 185,19eur, 129,18 ak

ide o ďalšiu spoločne posudzovanú plnoletú fyzickú osobu, 84,52 eur ak ide o nezaopatrené dieťa alebo zaopatrené neplnoleté dieťa). Toto všetko sú však iba legálne definície, ktoré v skutočnosti majú iba malú výpovednú hodnotu.

Čo je to vlastne chudoba?

Pomôžeme si trocha definíciou OSN z roku 1995, podľa ktorej je chudobný ten človek, ktorý trpí hladom a podvýživou, nemá prístup k pitnej vode, hygienickým zariadeniam ani k zdravotnej starostlivosti, má obmedzený alebo nijaký prístup k vzdelaniu a informáciám. Okrem toho býva v neadekvátnych podmienkach, navyše v nezdravom životnom prostredí a v rámci jeho sociálnej skupiny rastie úmrtnosť. Ak život jednotlivca spĺňa uvedené atribúty, je sociálna diskriminácia a vylúčenie už iba ich logickým dôsledkom. Hranicu chudoby teda neurčuje len disponibilný príjem, ale napríklad aj prístup k sociálnym službám.

Chudobu môžeme vymedziť aj z objektívneho a subjektívneho hľadiska. Z objektívneho hľadiska sa chudoba definuje najčastejšie za pomoci objektívnych kritérií, ktorými sú najčastejšie príjem jednotlivca alebo majetok. Subjektívne hľadisko sa zameriava na to, či sa jednotliviec sám cíti chudobný, pociťuje príznaky chudoby, resp. sám seba zaraďuje medzi chudobných. Teoretické koncepcie ďalej rozlišujú absolútnu a relatívnu chudobu.

Pri absolútnej chudobe ide o fyzické (holé) prežitie. Znamená taký nedostatok prostriedkov na uspokojenie základných potrieb, že po určitom čase to ohrozuje život. Tento koncept sa považuje za použiteľný už len v chudobných rozvojových krajinách.

Relatívna chudoba je taká chudoba, keď ľudia nemajú zdroje, postačujúce na zaistenie takého druhu stravy, participácie, životných podmienok a požitkov (nie pôžitkov), ktoré sú obvyklé v príslušnej spoločnosti (P. Townsend). Takéto chápanie sa veľmi približuje ponímaniu chudoby podľa EÚ. Tento koncept sa používa prevažne v rozvinutých krajinách, kde obvykle už nejde o prežitie.

Priama chudoba sa meria až po transformácii príjmov do spotreby. Predovšetkým je to kúpna sila peňazí.

Nepriama chudoba tu sa hodnotí disponibilný príjem či už jednotlivca alebo domácnosti. Meria sa príjem pred spotrebou.

Preskriptívna chudoba meria sa úroveň potrieb vo forme spotrebných košov, životného minima alebo zaručených minimálnych príjmov určujú experti. Kto je pod určenou úrovňou, je chudobný.

Konsenzuálna chudoba je vecou dohody spoločnosti, spoločnosť (zastúpená napr. parlamentom) určuje, čo je nevyhnutne potrebné k životu. Vyskytuje sa napr. vo forme:

- primeraného životného minima;
- zoznamu položiek nevyhnutne potrebných pre život;
- vyjadrenia verejnosti, akú úroveň podpôr je ochotná financovať.

Nakoniec tu máme definíciu prijatú Európskou komisiou v roku 1984. Podľa nej za chudobných možno považovať osoby, rodiny a skupiny osôb, ktorých zdroje (materiálne, kultúrne a sociálne) sú také obmedzené, že ich vylučujú z minimálne akceptovateľného spôsobu života členských štátov, v ktorých žijú.

Meranie chudoby

V súčasnosti existuje viacero ukazovateľov, ktorými meriame chudobu a ktoré vychádzajú z toho ako chudobu definujeme. Chudobu môžeme merať podľa výšky príjmov, výdavkov na spotrebu, životného, či existenčného minima atď. Pri meraní

chudoby je preto dôležité poznať prečo, ako, čo a kto meria. Dôvody, ktoré vedú k meraniu chudoby, do veľkej miery určujú aj priebeh merania. Rôzne ciele totiž môžu viesť k rôznym metódam merania, teda aj k rôznym výsledkom. Od toho, čo chceme merať, závisí, aké indikátory (ukazovatele) chudoby použijeme, a teda aj ako vymedzíme hranice chudoby, voči ktorej sa indikátory budú posudzovať. Hranica chudoby je potom určená porovnávaním deprivácie, meranej pomocou indexu a príjmom, vyjadreným ako násobok veľkosti nároku na soc. podporu.

Všeobecne sa pri meraní chudoby uplatňujú tri prístupy. Profesionálni experti často vytvárajú tzv. budget standards a definujú nevyhnutný okruh tovarov a služieb pre rôzne typy domácností. Konsenzuálny – „demokratický“ – prístup sa opiera o názory celej populácie, nielen o názory expertov. Participatívny prístup vychádza z presvedčenia, že ľudia zažívajúci chudobu, sú sami najlepšími odborníkmi na tento problém a ich názory by sa mali zohľadňovať v každej fáze merania či výskumu o chudobe; nemali by teda byť len objektmi, ale aj subjektmi výskumného procesu.

Meranie chudoby:

1. Príjmy: A. Priemerný príjem
B. Mediánové príjmové rozdiely
C. Najnižší kvantil (decil)
2. Minimálny štandard: A. Životné minimum
B. Sociálna podpora
3. Spotreba a výdavky : A. absolútne miery:
  - náklady na základné potreby
  - spotrebný kôš (subjektívna záležitosť)
  - podiel výdavkov na stravuB. relatívne miery: - meranie deprivácie
- subjektívne vyjadrenie

(Decil = rad hodnôt rozdelený na 10 rovnakých častí alebo kvantil na určitý počet častí s rovnako veľkým počtom prvkov, medián = stredná hodnota, nie priemer).

Na meranie rozdeľovania príjmov a na porovnávanie jednotlivých krajín z tohto hľadiska sa používa Giniho koeficient. Koeficient je súhrnnou mierou nerovnosti v príjmoch. Veľkosť koeficientu predstavuje podiel celkového príjmu, ktorý treba prerozdeliť, aby sme dostali úplne rovné rozdelenie príjmu. Teda čím je hodnota vyššia, tým je rozdelenie nerovnomernejšie, alebo naopak čím je hodnota koeficientu nižšia, tým je miera prerozdelenia v krajine vyššia.

Na Slovensku sa na meranie chudoby využívajú štandardy prijaté Európskou radou a tie pokrývajú viaceré oblasti života napríklad úroveň vzdelania, zamestnanosť, zdravotný stav. Prednostne sa však orientujú na príjem. Chudoba sa tu definuje ako podiel ľudí žijúcich v domácnostiach, ktorých príjem je menší ako šesťdesiat percent mediánu. Medián je, zjednodušene povedané, taká výška príjmu, pri ktorej presná polovica obyvateľstva zarába viac a druhá polovica menej. Chudobou je v súčasnosti na Slovensku ohrozených 11% obyvateľstva (to sú údaje ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny), pričom priemer v Európskej únii je 16%. V praxi to znamená, to že v roku 2009 11% obyvateľstva muselo vyžiť zo sumy menšej ako je 185, 19 (cca 5580). Navyše ešte stále pretrváva rozdiel medzi jednotlivými regiónmi Slovenska. K regiónom, kde je na Slovensku najvyšší výskyt chudoby patria Košický, Prešovský a Banskobystrický. Výrazne lepšie je na tom oproti zvyšku Slovenska Bratislavský kraj..

Medzi chudobou najviac ohrozenými skupinami obyvateľstva sú deti do 15 rokov, nezamestnaní, dôchodcovia a osamelí rodičia. Pozornosť si vyžadujú i tzv. ohrozené skupiny, čiže skupiny u ktorých je zvýšené riziko vzniku chudoby. Miera rizika vzniku chudoby vzrastá u nezamestnaných ľudí a podľa údajov EUROSTATU viac ako polovica z nich žije pod hranicou chudoby. Prekvapivý je údaj týkajúci sa samostatne zárobkovo činných, kde je takmer jedna štvrtina vystavená riziku chudoby. Takisto dôchodcovia, kde ženy sú viac vystavené tomuto riziku ako muži.

Podľa typu domácnosti je najvyššia miera chudoby medzi neúplnými rodinami, v ktorých žije najmenej jedno dieťa. Miera chudoby stúpa s rastúcim počtom detí v domácnosti. Riziku sú ďalej vystavení dlhodobo nezamestnaní, ľudia bez kvalifikácie, s nižším vzdelaním alebo so vzdelaním, ktoré nezodpovedá dopytu na trhu práce, ale aj osoby žijúce v rómskych komunitách a migranti.

Chudoba so sebou prináša množstvo negatívnych sociálnych dôsledkov. Ide najmä o sociálnu izoláciu, depriváciu, sociálnu diskrimináciu, nedostatočný prístup k sociálnym službám a pod.

Sociálnu izoláciu môžeme definovať ako absenciu kontaktov s ľuďmi, najmä s tými, ktorým jedinec pripisuje sociálny význam. Jedinec stráca kontakt s priateľmi, kolegami, niekedy aj z najbližšou rodinou. Často sa za svoje postavenie hanbí. Deti majú problémy v škole, stretávajú sa s výsmechom, niekedy dokonca so šikanovaním zo strany spolužiakov.

Ďalším negatívnym javom je deprivácia. Deprivácia je zlý psychický stav, ktorý vzniká, keď človek nemôže uspokojovať svoje potreby. Existuje index relatívnej deprivácie. Je zostavený z určitých položiek, ktoré charakterizujú určitý nedostatok (napr. chýba denne jedno teplé jedlo, v byte nie je WC, rodina si nemôže dovoliť pobyt na dovolenke mimo bydliska, škála ukazovateľov je podstatne širšia). Najznámejší je Townsendov index, cca 65 položiek.

Townsend rozlišuje tri rôzne formy relatívnej deprivácie:

1. deprivácia z nedostatočnej výživy, ošatenia a ďalších potrieb, ktoré sú v danej spoločnosti obvyklé,
2. deprivácia z poklesu pod obvyklú životnú úroveň,
3. deprivácia z poklesu pod to, čo by bolo úrovňou väčšiny, pri lepšej redistribúcii prostriedkov.

Diskriminácia ako taká je veľmi často diskutovaným problémom, ktorý ponecháme iným odborníkom. Pokiaľ ide o fenomén chudoby tak tu sa najčastejšie stretávame so sociálnou diskrimináciou. Práve v dôsledku chudoby je jedincom sťaženie, niekedy úplne obmedzenie prístupu k sociálnym službám, k zdravotnej starostlivosti, k vzdelaniu, ale i k práci.

Nezamestnanosť a jej psychosomatické následky

Pre jednotlivca je povolanie obvyklou formou zaistenia existencie, ekonomického štandardu a takisto určuje zaradenie jedinca na určitú spoločenskú priečku. Umožňuje jedincovi priestor pre seberealizáciu, uplatnenie svojich schopností a dáva mu pocit spoločenskej užitočnosti, pre niektoré osoby znamená pravé uspokojenie a zmysel života. Človek, ktorý stratil zamestnanie, reaguje na zmenu svojej sociálnej role v niekoľkých fázach. Dôležitou úlohu tu zohráva vnútorný spôsob prežívania a hodnotenia tejto záťaže, ktorá je pre každého jedinca individuálna. Spravidla sa jedná o fázy pesimizmus - optimizmus a pasivita - aktivita.

1. Prvá reakcia na stratu zamestnania býva šok. Človek nemôže uveriť tomu, čo sa stalo. Môžu nasledovať i pocity pozitívne, ako úľava od pracovnej povinnosti, voľnosť a dostatok času.
2. V druhej fáze nezamestnanosti hľadá aktívne nové možnosti a je stále optimistický. Pokiaľ však prácu v krátkej dobe nenájde, či aspoň nádej, jeho postoj sa zmení.
3. Tretia fáza je akési rozhranie. Nezamestnaný človek zisťuje, že je ohrozený rovnako ako na začiatku. Prežíva svoju situáciu ako stresovú, stráca pocit pohody a vnútornej rovnováhy, cíti napätie, úzkosť, depresiu. Postupne sa stáva pesimistickým. Ako významná hranica je uvedený časový interval 6 mesiacov trvania nezamestnanosti.
4. Pokiaľ nemôže nezamestnaný nájsť prácu dlhšiu dobu, dostáva sa do fázy adaptácie na štýl života nezamestnaného. Tento stav je typický rezignáciou, stratou nádeje, pasivitou a apatiou. Človek prestáva byť aktívny, pretože sa domnieva, že hľadať prácu aj tak nemá zmysel, znižuje sa jeho sebavedomie.

Obr. 1 Grafické znázornenie jednotlivých fáz nezamestnanosti

CITOVÝ STAV

Fyzické zdravie

Jednou z reakcií pri strate zamestnania je zhoršenie zdravotného stavu jedinca. Dochádza k nemu vo všetkých vekových kategóriách. Títo pracovníci žijú v neustálom napätí, úzkosti, bez možnosti predvídať a plánovať svoju budúcnosť. Problém vzťahu medzi nezamestnanosťou a fyzickým zdravím má spoločnú príčinu v strese, ktorý dáva do pohybu imunitný a kardiovaskulárny systém človeka. K stresu, ktorým je strata zamestnania sprevádzaná, sa často pridružujú ďalšie sprievodné zosilňujúce faktory, ako sú fajčenie, požívanie alkoholu a drog (Mareš, 1998).

Neuróza z nezamestnanosti

Prežívanie straty práce je pre väčšinu ľudí závažnou psychickou záťažou. Prepustenie z práce vyvoláva pracovnú neistotu, vzájomnú nedôveru, pokles výkonnosti, vyvoláva stavy úzkosti, poškodzuje psychické zdravie jedinca. Viac než polovica dlhodobo nezamestnaných prejavujú príznaky emocionálnej instability, neurotických a psychosomatických ťažkostí, podráždenosť, bolesti hlavy, nespavosť, zvýšenú únavu, žalúdočné ťažkosti a pod.

Tento beznádejný boj spojený s pocitom bezcennosti a viny môže byť u senzitívnejších, predisponovaných jedincov tiež spúšťačom vážnych psychopatologických procesov, ako poruchy nálady (depresie), fobickou-úzkostné poruchy, či psychózy. Nezamestnanosť zvyšuje taktiež riziko suicidálneho jednania. Často ide o skratovú reakciu na existenciu záťaže, niečo ako "volanie o pomoc", kedy si človek s nastolenou situáciou nevie rady. U starších ľudí, ktorí si uvedomujú obmedzenie možností pri hľadaní zamestnania, sa môžu vyskytovať i premyslené, bilančné sebevraždy (Vágnerová, 2000).

Psychologické pozorovanie nezamestnaných ľudí vyústilo k utvoreniu pojmu „neuróza z nezamestnanosti.“ Nezamestnaní sú často bez záujmu a majú veľmi málo iniciatívy. Svoje nevyžitie voľného času prežívajú ako nenaplnenosť svojich schopností a vnútornú prázdnotu. Pre neurotické osobnosti je časté, že vlastné chyby prehlasujú za osudové následky. Ospravedlňujú sa tým, že keby mali prácu, bolo by všetko inak. Fatalizmus u nezamestnaných ich akoby zbavuje ich zodpovednosti pred sebou samými i pred inými. Akékoľvek zlyhanie zvažujú takýto jedinci na nespravodlivý osud, čo je typický prejav externalizmu. Ide o slabú kontrolu seba samého v rozhodovaní, či svojmu osudu podľahnú, alebo nie. Je nutnou podmienkou uvedomiť si, že nadbytok voľného času je potrebné zmysluplne využiť vytvorením vlastného denného režimu, stať sa napríklad dobrovoľným pomocníkom, neplateným pracovníkom, chodiť na prednášky, vzdelávať sa, čítať, športovať, zaujímať sa o aktuálne dianie atd... Kto ostáva vnútorne vzpružený má väčšiu šancu v konkurenčnom boji pri hľadaní zamestnania ako ten, kto sa stal apatickým (Frankl, 1996). Je ale nutné poznamenať, že nie vždy všetky psychické problémy, ktoré sú dôsledkom nezamestnanosti vyústia do psychickej poruchy. Často je táto porucha príčinou samotnej nezamestnanosti než je dôsledkom.

„Duša pre peniaze“ (kazuistika)

38 ročný klient začal navštevovať krízové rehabilitačné centrum v roku 2003, kedy mu diagnostikovali emočne nestabilnú poruchu osobnosti s depresívnou symptomatikou v popredí. Toho času ešte pracoval v USS (20 rokov) bol prakticky finančne nezávislý, k práci mal zodpovedný vzťah, pracoval ako nástrojár a svoj vzťah k zamestnaniu hodnotil ako uspokojivý. Motivovala ho aj potreba starať sa o matku, ktorá je na starobnom dôchodku. Výraznú dekompenzácia jeho stavu dáva klient do súvislosti s úmrtím otca, ktorý zomrel keď mal klient 17 rokov, doteraz žije s matkou v spoločnej domácnosti, je slobodný, bezdetný. Klient postupne strácal záujmy, cítil sa unavený, bez energie, pociťoval pocity osamelosti, beznádeje straty zmyslu života, cítil sa ako stroj. V popredí sa zväzňovala depresívna symptomatika, úzkostné ladenie, apatia anhedónia, klient sa následne niekoľkokrát pokúsil o suicídum a bol opakovane hospitalizovaný na psychiatrickej klinike.

Počas epikrízy klient požiadal spolupracovníka aby ho pichol nožom do brucha a on ho pichol. Pridružili sa výrazné telesné ťažkosti (bolesti chrbtice, DK) jeho pracovný výkon výrazne klesal. Klient sa cítil viac frustrovaný, roztržitý, podráždený, uzavretý do seba, až autistický. V rodine sa postupne stupňovali konflikty s matkou kvôli peniazom. V tom čase sa zadlžil v hodnote 200 000 SK, ktoré spláca dodnes. U klienta sa postupne začali prejavovať psychotické príznaky, nutkavé myšlienky koncentrované na suicidálny obsah, skreslené vnímanie reality, paranoidné percepcie, bludné predstavy, adaptabilita na bežné sociálne situácie degradovala, objavili sa zvláštnosti v správaní (oslovovanie detí na ulici a pod.). Napriek tomu mal klient snahu zotrvať v pracovnom

proces. Po vyústení ochorenia do dg. paranoidná schizofrénia, klient opustil zamestnanie definitívne. Toho času je klient vďaka dlhodobej psychoterapeutickej a psychiatrickej liečbe kompenzovaný a zúčastňuje sa na aktívnych prácach (ergoterapie), ktoré naše centrum ponúka ako súčasť komplexného psychosociálneho rehabilitačného programu. Ambivalentný postoj k hodnote peňazí je u klienta jedným z dominantných obsahov jeho rozštetu (konflikt potrieb: 1. svet materiálny, primárne reálny vs. 2., „alterego“: svet duchovný, popieranie potrieb, obavné, trestajúce myšlienky). Tento konflikt je viditeľný napríklad v klientových pseudofilozofických úvahách: „Všetci sme biologickí roboti, lebo nemáme vieru, peniaze sú potrebné, ale bez viery...som šťastný? Hľadal som dušu cez peniaze, myslel som si, že ma oslobodia, ale nepočul som samého seba.... „Smutné sú peniaze čo dnes hýbu svetom, veď každé dieťa dá ti úprimnú odpoveď, človek pre svoju vieru v seba sa v okamihu stal bezdomovcom, neveril iným ale v seba, chcel len naplniť zmysel svojho života v ozajstnej viere.“

„Pre hlúpe peniaze, čo už väčšina ľudí stratila česť i charakter, čo rúti sa somnou, či do záhuby vo svete, veď už nevie posúdiť čo má dnes hodnotu a čo nie, už nehľadá lásku, či uznanie stať sa človekom, ale túži stať sa ich otrokom a ich moci obeťou charakteru, či duše, viery v seba, na planéte menom zem....

Kto môže za vznik chudoby?

Azda najdiskutovanejšou otázkou je otázka kto nesie zodpovednosť za vznik chudoby. Je to štát? Jednotlivec? Či spoločnosť? V našej spoločnosti pretrvávajú predsudky a chudoba sa často spája z lenivosťou a neschopnosťou. Mnohokrát sme sa už stretli z názorom, že bezdomovec si za to môže sám, že Rómovia sú leniví a pod. Pravda je ako zvyčajne niekde v strede. Je však oveľa jednoduchšie zvaliť všetku zodpovednosť na negatívne povahové vlastnosti jednotlivcov, ktoré majú mať chudobní ľudia, na krízu, prípadne na dobu v ktorej žijeme. Takéto zjednodušené nazeranie na vec nám bráni venovať sa podstate problému a vyvára negatívne precedensy a predsudky. Snažíme sa odstrániť následky chudoby, no nepátrame po príčinách.

Z pohľadu štátnej podpory nastáva zložitá situácia. Podľa nášho názoru podpora zo strany štátu by mala byť primeraná (aj keď si uvedomujeme vágnosť tohto pojmu), no iba natoľko aby zbytočne neudržiavala jedinca v tejto fáze, ale aby ho motivovala k úsiliu zmeniť svoju situáciu. Z tohto dôvodu by mala byť i časovo obmedzená. Prikláňame sa teda k názoru konzervatívcov, že štát by mal garantovať základný životný štandard, pričom zdôrazňujeme slovo základný.(t.j. prístup k základnej zdravotnej starostlivosti, dostatok jedla na prežitie a strechu nad hlavou). Prvotná by však mala byť zodpovednosť jednotlivcov a tá by mala byť neustále posilňovaná. Posilňovanie zodpovednosti by malo smerovať k tomu aby štát neposkytoval pomoc len tak bez protihodnoty, bez vyžadovanie nejakej aktivity zo strany toho, komu sa pomoc postihuje. Jedine tak sa naučíme spoliehať sa na vlastné sily a uvedomovať si následky svojho konania. Každý nesie zodpovednosť sám za seba, vynímajúc osoby ťažko duševne postihnuté, preto sa netreba vždy spoliehať len na štát, ale pomoc treba hľadať aj v sebe a najbližšom okolí. Konzervatívci hovoria o prirodzenej pomoci, to znamená pomoci dobrovoľnej, čiže pomoci rodiny, cirkvi a mimovládnych organizácií. Pomoc štátu by mala byť subsidiárna a adresovaná hlavne tým, ktorí si z objektívnych dôvodov nevedia pomôcť sami, to znamená, že by sa v oveľa väčšej miere malo zohľadňovať individuálne hľadisko.

V našej praxi sa stretávame najmä s telesne a duševne postihnutými osobami, ktorí sa taktiež často nachádzajú vo veľmi nepriaznivej finančnej situácii. Práve pri tejto skupine ľudí má sociálna pomoc od štátu medzery. Obracajú sa na nás s klienti, ktorým nebol priznaný invalidný dôchodok, pretože majú nejakú podlžnosť voči štátu, nie sú schopní pracovať a tým pádom nemôžu ani splatiť svoj dlh. Väčšinou sa bezúspešne snažia dosiahnuť nejaký kompromis so štátom, ale pokiaľ majú nejaké záväzky voči štátu tak im podľa platnej legislatívy nepatrí nič. S najväčšou pravdepodobnosťou sa ešte viac zadlžia, pohľadávka je postúpená exekútorovi a nastáva zložitá a takmer neriešiteľná situácia. Pri priznávaní nároku na invalidný dôchodok je problematická i doba dôchodkového poistenia. V kategórii nad 28 rokov musia byť žiadatelia najmenej päť rokov dôchodkovo poistený. Pričom sa posudzuje doba pred vznikom nároku na invalidný dôchodok. Väčšina z nich nemá odpracovaní dostatočný počet rokov a zjednodušene povedané nespĺňa ani požadovaný počet rokov dôchodkového poistenia. Určitý kompromis práve pre takýchto ľudí mala priniesť očakávaná novela zákona 461 z roku 2003 o sociálnom poistení. Dlžníci sociálnej poisťovne by mali dostať šancu zbaviť sa svojich dlhov a to prostredníctvom tzv. generálneho pardonu. Generálny pardon sa týka dlžného poistného a nezaplatených príspevkov na dôchodkové sporenie, ktoré vznikli pred 1. januárom 2010. Fyzické a právnické osoby budú mať nárok na mimoriadne odpustenie penále ak po 31. decembri tohto roka budú v čas a v stanovenej sume odvádzať svoje príspevky. Zohľadniť by sa mali aj osoby, ktorým práve kvôli nedostatku odpracovaných rokov nebol priznaný invalidný dôchodok.

Záver

Naším príspevkom sa nesnažíme nájsť riešenie na takmer nevyriešiteľnú problematiku, pretože chudoba tu vždy bola a nedá sa úplne odstrániť. Neprinášame ani žiadne praktické rady a odporúčania. Chceme však poukázať na to, že je to problém, ktorý je možné spoločným úsilím eliminovať. Vyžaduje si správnu mieru participácie spoločnosti, jednotlivcov, štátnych orgánov, neziskových organizácii a pod. Európska únia vyhlásila rok 2010 bojom proti chudobe a sociálnej izolácii, čo je pre nás všetkých, ktorí pracujeme v sociálnej sfére veľkou výzvou.

Použitá literatúra:

BEBLAVÝ, Miroslav : 2009. Sociálna politika. Vysokoškolská učebnica, Bratislava: Artfrum, 168 s. ISBN 978-80-89244-47-8

FRANKL, Viktor.E.: 1996. Lékařská péče o duši. Brno : Cesta, 132s.

GERBERY, Daniel- LESAY, ŠKOBLA, Ivan a kol: 2007. Kniha o chudobe. Spoločenské súvislosti a verejné politiky, Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung- Priatelia Zeme – CEPA, 144 s. ISBN 978-80-968918-9-4

MAREŠ, Petr : 2002. Ztráta zaměstnání: reakce, plány a flexibilita nezaměstnaných. Brno: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, [on-line cit. 2009 -12-04]. Dostupné na: <www.vupsv.cz/-zpravy.htm>

VÁGNEROVÁ, Marie : 2000. Psychopatologie pro pomáhající profese, Praha : Portál, 210s. ISBN 878-88-68246-3

ZÁKON č.461/2003 Z.z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov

Kontakt:

Facilitas n.o . Krízové a rehabilitačné stredisko, Spišské námestie č.4, 040 120, Košice
facilitas@post.sk   lradacovska@gmail.com   vladimira.kudelas@gmail.com

Proces vzniku Koncepcie integrácie cudzincov v Európe a na Slovensku

Eliášová Martina (SR)

Abstrakt: Téma migrácie a následne integrácie je dnes jednou z kľúčových politík Európskej únie ako aj každého členského štátu únie, vrátane Slovenskej republiky. Stúpajúci príliv predovšetkým ekonomických migrantov núti prijímajúce krajiny prehodnotiť svoje doterajšie migračné politiky a integračné modely a následne novými opatreniami eliminovať negatívne dôsledky spojené s medzinárodnou migráciou. A súčasná globálna ekonomická kríza len evokuje nutnosť racionálneho a komplexného riešenia tohto problému. Predovšetkým západné európske krajiny sa poučili z chýb minulosti t.j. neprepracovaných integračných modelov, na ktoré doplácajú ešte aj dnes a preto sa snažia podieľať na vytváraní jednotných spoločných mechanizmov v rámci Európskej únie a zosúladiť integračnú politiku. Uvedený príspevok bližšie predstaví integračné modely v Európe pred 90.tymi rokmi a v súčasnosti. Taktiež sa podrobnejšie zameriava aj na proces vzniku koncepcie integrácie cudzincov na Slovensku, nakoľko Slovenská republika je ešte stále vo fáze formovania a tvorby svojej migračnej a integračnej politiky.

Kľúčové slová: cudzinec, Európska únia, integračná politika, koncepcia integračnej politiky, migrácia, Slovenská republika

Od 90.tych rokov 20.storočia si Európa stále viac začala uvedomovať otázky spojené s fenoménom migrácie. Aj keď ide o fenomén, ktorý síce sprevádzal ľudstvo už od prvopočiatkov, ale rastúci prísun predovšetkým ekonomických migrantov do vyspelých európskych krajín, geopolitické zmeny po páde železnej opony a otvorenie hraníc postavili najmä štáty bývalého socialistického bloku vrátane Slovenska pred nový spoločenský problém – migráciu. V Európe sa otvorili problematické otázky týkajúce sa migračnej politiky a následne integrácie nových prisťahovalcov. Majoritné obyvateľstvo ako aj autochtónne menšiny sú následkom migračných prúdov vystavené pred neľahkú úlohu vyrovnať sa s touto realitou, nakoľko účinky migrácie zasahujú do všetkých sfér spoločenského života. Podľa Divinského (2005) aj keď ide o komplexný širokospektrálny problém, môžeme členiť účinky zahraničnej migrácie na ekonomické, sociálne, politické, kultúrne, demografické, sídelné, psychologické, environmentálne a inštitucionálne.¹ Migračná politika je jedna z najdynamickejších politík v rámci Európskej únie. Zmluva o založení Európskeho spoločenstva umožňuje občanom Európskej únie slobodne sa pohybovať a zdržiavať sa na území členských štátov, ponúka voľný pohyb osôb ako jednu zo základných slobôd vnútorného trhu. Zmluva taktiež vytvorila podmienky na vytvorenie pravidiel podmienok vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín. Slovensko je od 1.mája 2004 členom Európskej únie. Vstup Slovenska do Európskej únie znamenal aj liberalizáciu hraničných kontrol na úsekoch štátnej hranice s členskými krajinami. Tým sme sa zároveň stali aj frekventovanou diaľnicou do Európy pre migrantov smerom na bohatší Západ. Náš vstup do tzv. Schengenského priestoru dňa 21.decembra 2007 nám pridal na atraktivite v očiach migrantov. Slovensko sa však postupne transformuje z tranzitnej krajiny migrantov na už aj cieľovú krajinu, a sú tendencie k narastaniu tejto krivky. Slovenská republika v minulom roku, ešte pred zasiahnutím svetovej finančnej krízy zaznamenala prvý krát vo svojej histórii nárast počtu ekonomických migrantov. Najväčší záujem

pracovať na Slovensku prejavili z členských krajín Európskej únie občania Rumunska, Maďarska, Poľska a Českej republiky, spomedzi tretích krajín to boli občania Ukrajiny a Vietnamu. Predpokladá sa, že aj napriek zaznamenanému klesajúcemu počtu cudzincov ku koncu roka 2008 príchod migrantov nezastaví ani ekonomická kríza, ba naopak, markantnejší nárast počtu cudzincov v Slovenskej republike sa predpokladá až od roku 2015.

Neoddeliteľným komponentom migračnej politiky každého štátu je integračná politika, nakoľko s migráciou úzko súvisí integrácia cudzincov ako „postupné začleňovanie cudzincov do spoločenských štruktúr prijímajúceho štátu“¹. Je to dlhodobý a kontinuálny proces, ktorý si vyžaduje obojstrannú interakciu pre udržanie sociálnej súdržnosti a pozitívne ekonomické napredovanie prijímajúcej krajiny. Barša uvádza tri modely európskej integrácie, ktoré boli typické pre Európu do 90.tých rokov:¹

1, etnicko-exkluzivistický model - v rámci ktorého je imigrácia podmienená potrebami trhu a pobyt migrantov je len dočasný, preto sa spoločnosť nemusí snažiť o ich integráciu, pretože sa očakáva ich návrat do svojej domácej krajiny /jeho prototypom bolo do konca 90.tých rokov západné Nemecko/

2, asimilačný model - tento model prijíma imigrantov ako rovnoprávných členov spoločnosti za podmienky, že sa plne asimilujú do dominantných kultúrnych vzorcov /prototypom je Francúzsko/

3, pluralistický či multikultúrny model - vníma imigráciu ako trvalú a prístupovcov ako kultúrne odlišnú komunitu /prototypom je Veľká Británia/

Od konca 90.tých rokov však dochádza k spĺývaniu presných liniek týchto národných integračných modelov. Aj keď jednotlivé štáty aplikujú pri integrácii svoje vlastné prístupy a politiky, v rámci Európskej únie je nevyhnutná harmonizácia spoločnej migračnej a integračnej politiky. Členské krajiny Európskej únie sa spoločne zhodli na hlavnom ciele integračnej politiky a to nadobudnutie sebestačnosti migrantov t.j. umožniť migrantom viesť nezávislý život pokiaľ ide o bývanie, zamestnanie, vzdelávanie, sociálnej siete, zdravotnú starostlivosť a život v spoločnosti. Slovenská republika sa prikláňa k integračnému modelu, ktorý je založený na bilaterálnej adaptácii cudzincov a prijímajúcej krajiny. Základným predpokladom cudzinca pre jeho integráciu je povolenie pobytu na území

Slovenskej republiky, nakoľko primárnym záujmom Slovenskej republiky je integrácia cudzincov, ktorí majú povolený pobyt na našom území najmenej na jeden rok. Základy migračnej politiky Slovenska boli prijaté už v roku 1993 uznesením vlády č.846/1193 - „Zásady migračnej politiky Slovenskej republiky“. Avšak v spojitosti s našim vstupom do Európskej únie bola táto koncepcia vzhľadom na nové podmienky prepracovaná Migračným úradom Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a napokon schválená uznesením vlády Slovenskej republiky č.11/2005. Zatiaľ bola táto koncepcia rámcovým dokumentom určujúcim smerovanie a vykonávanie migračnej politiky Slovenska, v ktorom sa uplatňujú tieto elementárne princípy: princíp suverenity, princíp zákonnosti, princíp regulácie legálnej migrácie, princíp aktívnej spolupráce s Európskou úniou, princíp zákazu diskriminácie a princíp flexibility.

Zámerom Koncepcie migračnej politiky Slovenskej republiky bolo zabezpečiť:¹

- ochranu národných záujmov Slovenskej republiky a realizáciu cieľov a priorít v oblasti migrácie
- vytváranie podmienok v oblasti ľudských, materiálnych a finančných zdrojov a koordinácia kompetentných inštitúcií v tejto oblasti

- aktívna účasť Slovenska pri tvorbe práva Európskych spoločenstiev a Európskej únie v oblasti migrácie
- ďalšia harmonizácia právnych predpisov Slovenskej republiky s právom Európskej únie a Európskych spoločenstiev
- rozvoj inštitucionálneho rámca nevyhnutného na implementáciu politík v tejto oblasti

Dynamický vývoj situácie si však vyžadoval opätovné reflektovanie nových podmienok do legislatívnej úrovne, výsledkom čoho je dokument „Konceptia integrácie cudzincov v SR“, schválený uznesením vlády SR č. 338 v máji tohto roku. Tento dokument vychádza z dokumentu EÚ „Spoločné základné princípy politiky integrácie prisťahovalcov v EÚ“ a zohľadňuje odporúčania, smernice a nariadenia Európskych spoločenstiev a Európskej únie. Nový dokument určuje legislatívne, organizačné, koncepčné a praktické opatrenia ako aj hlavné ciele a nástroje integračnej politiky Slovenskej republiky. Ide o naozaj rámcový dokument a aplikačná prax tejto koncepcie si vyžaduje aktívny prístup zo strany všetkých štátnych orgánov, hlavne Ministerstva vnútra, Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, Ministerstva zahraničných vecí, Ministerstva spravodlivosti, Ministerstva zdravotníctva a Ministerstva školstva, Štatistického úradu, taktiež aj orgánov miestnej štátnej správy a samosprávy ako ZMOS, Únia miest Slovenska, predsedovia samosprávnych krajov ako aj zainteresovaných mimovládnych organizácií ako je napríklad Slovenský helsinský výbor, Slovenská humanitná rada, Bjornsonova spoločnosť či Spoločnosť ľudí dobrej vôle. Novoprijatá koncepcia berie na vedomie súčasnú ekonomickú a finančnú krízu, opatrenia v oblasti integrácie však definujú úlohy na obdobie najbližších troch až piatich rokov a z hľadiska časového horizontu predstavujú víziu na obdobie približne desiatich rokov. Kľúčovým predpokladom úspešnej integrácie cudzinca je jeho ekonomická samostatnosť a uplatnenie sa na trhu práce. Je preto potrebné podporovať rovnaký prístup k možnosti zamestnania cudzincov s legálnym pobytom. Toto právo cudzincov u nás chráni aj Zákonník práce, ktorý zakazuje diskrimináciu cudzincov v pracovno-právnych vzťahoch. Treba však mať na zreteli, že zamestnávanie cudzincov je tohto času ovplyvnené aj globálnou ekonomickou krízou a preto aj počet zamestnaných cudzincov bude závisieť od vývoja na pracovnom trhu. Napriek tomu, práve v tomto kritickom období je potrebné integráciu cudzincov podporovať, pretože práve cudzinci môžu spadať pod prvú vážne ohrozenú skupinu. Je nevyhnutné podporovať programy zamerané na integráciu a antidiskriminačné opatrenia, napríklad ako je zaradenie cudzincov na pracovný trh. Napriek týmto skutočnostiam, slovenské politické strany v porovnaní s krajinami západnej Európy, venujú tejto otázke pomerne malú pozornosť. Kým v krajinách západnej Európy sa politické strany pretekajú pred voličmi, kto im ponúkne najlepšiu koncepciu a stratégiu migračnej politiky, zvlášť v predvolebnom období, u nás je zakomponovanie otázok migračnej politiky do vládnych programov politických strán ešte len v zárodku, a to aj napriek tomu, že táto problematika sa dotýka viacerých sektorov – od ekonomického, sociálneho, školstva, zdravotníctva či vnútornej bezpečnosti.

V dnešnom otvorenom globalizovanom svete je potrebné venovať patričnú pozornosť otázkam migrácie a jej neoddeliteľného komponentu - integrácii. Európa naozaj doháňa „zmeškaný vlak“ a aj keď moderná migračná politika Slovenska je stále vo fáze tvorby, pozitívnym signálom je, že fenomén migrácie stále častejšie rezonuje v spoločenskom diskurze. Úspešná integrácia migrantov je síce náročný

multidimenzionálny proces, ale len dobre zvládnutá migračná politika a následne aj integrácia prisťahovalcov je jedným z predpokladov konsenzu v spoločnosti.

Použitá literatúra:

Baršová, A.; Barša, P. 2005. Přistěhovaectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku, Brno: Masarykova univerzita v Brně, mezinárodní politologický ústav, 308 s. ISBN 80-210-3875-6.

Dostupné na: <http://www.cepsr.com/dwnld/pos16.pdf>

Divinský, B. 2005. Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Stav, trendy, spoločenské súvislosti, Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 218 s. ISBN 80-89149-04-9.

Divinský, B. 2007. Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Vývojové trendy od roku 2000. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 68 s. Dostupné na: <http://www.iz.sk/download-files/sk/sfpa-boris-divinsky-Zahranicna-migracia-v-Slovenskej-republike.pdf>

Koncepcia integrácie cudzincov v SR. Dostupné na:

https://lt.justice.gov.sk/Attachment/KICttextpoMPKf7_doc.pdf?instEID=160&attEID=8712&docEID=47907&matEID=1239&langEID=1&tStamp=20090416153031513

Koncepcia migračnej politiky Slovenskej republiky. Dostupné na:

www.minv.sk/?azyl-migracia&subor=10500

Kontakt:

Mgr. Martina Eliášová

PREŠOVSKÁ UNIVERZITA

Filozofická fakulta /doktorandské štúdium/

Adresa: Matice slovenskej 3

080 01 Prešov

Email: eliasovam@unipo.sk

Tel.kontakt: 0918 446 764

Prínos učenia sociálnej náuky Cirkvi pri riešení chudoby

Svetlák Vladimír (SR)

Abstrakt: Celé sociálne učenie v sociálnych encyklikách je adresované práve chudobným, ktorým sa snaží takouto formou pomôcť. No nielen to, snaží sa nájsť odpovede na konkrétne otázky doby. V tomto svetle prevencie je možné vidieť celú materiú sociálnej náuky cirkvi, ktorá sa snaží odpovedať na otázku ako by mala vypadáť spoločnosť v súlade s Božím plánom. Prínosom sociálnej náuky cirkvi je ohlasovanie evanjelia, pretože ono prispieva k vyriešeniu naliehavej otázky rozvoja práve hlásaním pravdy o Kristovi, o človekovi a tým, že ju aplikuje na konkrétnu situáciu. Ku riešeniu sociálnych otázok prispieva sociálna náuka cirkvi aj predstavením princípov.

Kľúčové slová: princípy, sociálna náuka Cirkvi, solidarita, láska, sociálna spravodlivosť, subsidiarita, spoločné dobro.

V súčasnosti sa do popredia záujmu spoločnosti dostáva chudoba, ktorá nie je len realitou v rozvojových krajinách, ale i súčasťou vyspelých štátov. Hlavnou príčinou chudoby je nespravodlivosť, ale i osobný hriech každého človeka. Vo vyspelých spoločnostiach sa stávame svedkami nespravodlivého rozdelenia bohatstiev, kde väčšina bohatstva sa dostáva do rúk jednotlivcov. Benedikt XVI. vo svojej sociálnej encyklike *Cariatas in veritate* už len konštatuje, že hranica chudoby nie je taká jasná ako za čias Pavla VI. „V absolútnom význame rastie svetové bohatstvo, no narastá aj nerovnosť. V bohatých krajinách schudobnievajú nové spoločenské skupiny a rodia sa nové formy chudoby. V najchudobnejších oblastiach si niektoré skupiny márnотratne a konzumisticky užívajú istý druh superluxusu, ktorý neprijateľným spôsobom kontrastuje s pretrvávajúcimi situáciami neľudskej biedy. Pretrváva „hlasne volajúce pohoršenie nerovnosti“. Korupcia a nezákonnosť sú, žiaľ, prítomné tak v správaní sa ekonomických a politických subjektov v bohatých krajinách, starých i nových, ako aj v samotných chudobných krajinách“ (CIV 22).

V tejto práci by som sa chcel pozrieť na to, čím Cirkev prispieva k riešeniu chudoby. V prvom rade je potrebné zdôrazniť, že problém chudoby nebude nikdy stopercentne vyriešený, preto úlohou predstaviteľov štátov a Cirkvi je zmierniť chudobu a nie ju úplne odstrániť. Učenie sociálnej náuky cirkvi nie je len reakciou na konkrétne dianie, ale je charakteristické aj určitou nadčasovosťou, čo v konečnom dôsledku vychádza z koreňov učenia Cirkvi, ktorými sú Božie zjavenie vyjadrené vo Sv. písme a prirodzený zákon, ktorý je nadčasový. Celé sociálne učenie v sociálnych encyklikách je adresované práve chudobným, ktorým sa snaží takouto formou pomôcť. No nielen to, snaží sa nájsť odpovede na konkrétne otázky doby. V tomto svetle prevencie je možné vidieť celú materiú sociálnej náuky cirkvi, ktorá sa snaží odpovedať na otázku ako by mala vypadáť spoločnosť v súlade s Božím plánom. Ako píše Košč charakteristickým prínosom sociálnej náuky cirkvi je ohlasovanie evanjelia, pretože ono prispieva k vyriešeniu naliehavej otázky rozvoja práve hlásaním pravdy o Kristovi, o človekovi a tým, že ju aplikuje na konkrétnu situáciu. Hlavným cieľom učenia sociálnej náuky je vysvetľovať a skúmať jednotlivé ťažkosti, v čom sa zhodujú alebo líšia od hlavných bodov učenia evanjelia o človeku a jeho pozemskom a zároveň nadprirodzenom povolaní. Ku riešeniu sociálnych otázok prispieva sociálna náuka cirkvi predstavením princípov, v ktorých podľa Košča je zdôraznený určitý postoj ako nutný, a to vždy

a všade, za každých okolností, vo všetkých súvislostiach, v ktorých sa tá, či oná sociálna problematika objaví.¹

Prvým hlavným príspevkom je princíp lásky v pravde, ktorá je kostrou celej sociálnej náuky a odráža sa v celom učení Cirkvi (porov. CIV 6). Už sv. Pavol vo svojom liste Korint'anom píše: „Keby som hovoril ľudskými jazykmi aj anjelskými, a lásky by som nemal, bol by som ako cvendžiaci kov a zuniaci cimbal. A keby som mal dar prorocstva a poznal všetky tajomstvá a všetku vedu a keby som mal takú silnú vieru, že by som vrchy prenášal, a lásky by som nemal, ničím by som nebol. A keby som rozdal celý svoj majetok ako almužnu a keby som obetoval svoje telo, aby som bol slávny, a lásky by som nemal, nič by mi to neosožilo“ (1Kor 13; 1 – 3).

Tento dôraz na lásku sa odráža v celom Sv. písme, ktoré je zjavením Božej lásky k svojmu vyvolenému ľudu a to začínajúc knihou Gn a končiac Zjavením sv. Jána, ktoré nie je ničím iným ako víťazstvom Kristovej lásky. Dôraz na lásku vidno aj u Jána Pavla II., ale aj u Benedikta XVI., ktorý ju predstavuje vo svojej prvej sociálnej encyklike a dôraz na ňu vidno aj v jeho druhej sociálnej encyklike Caritas in veritate. Jeho zameranie sa na lásku nie je len náhodným zámerom, ale reakciou na konkrétne dianie v súčasnej spoločnosti, v ktorej dochádza zdôrazňovaním individualizmu a konzumizmu k degradácii osoby na úroveň vecí. Tento jav je spôsobený absenciou lásky. Veľkým prínosom jeho učenia je predstavenie princípu lásky v pravde, ktorá pomáha človeku objaviť svoju skutočnú hodnotu. Vo svojej encyklike poukazuje na spojitosť lásky a pravdy. Zdôrazňuje, že bez pravdy sa láska stáva určitým sentimentom, prázdnu škrapinou, ktorú možno ľubovoľne naplniť. Len v pravde žiari aj láska, ktorú možno vtedy autenticky žiť (porov. CIV 3). Ďalej pravda je podľa neho „lógos“, ktorý tvorí „dia – lógos“, teda komunikáciu a spoločenstvo. Ona umožňuje človeku výjsť zo samého seba, zo svojich subjektívnych pocitov a tak pomáha povzniesť sa nad kultúrne a historické determinácie, zhodnúť sa v posudzovaní hodnôt a v podstate vecí. Podľa neho „pravda otvára a zjednocuje mysle v lógos lásky: v tomto spočíva kresťanské ohlasovanie a svedectvo lásky“ (CIV 4). V jeho encyklike Caritas in veritate vidno aj dôraz na skutočnosť, že caritas je prijatá, ale i darovaná láska, milosť, ktorej zdrojom je láska Otca k Synovi v Duchu Svätom, a ktorá zároveň zostupuje v Synovi aj na nás. Práve tejto dynamike prijatej a darovanej lásky zodpovedá sociálna náuka cirkvi, ktorá je podľa Benedikta XVI. „caritas in veritate in re sociáli“: hlásanie pravdy Kristovej lásky v spoločnosti. „Taktó chápaná náuka je službou lásky, ale v pravde. Pravda uchováva a vyjadruje oslobodzujúcu moc lásky v stále nových dejinných udalostiach. Rozvoj, sociálny blahobyt, primerané riešenie závažných ekonomických a sociálnych problémov, ktoré trápia ľudstvo, potrebujú túto pravdu. No ešte viac potrebujú, aby bola táto pravda milovaná a dokazovaná skutkami. Bez pravdy, bez dôvery a lásky k pravde niet sociálneho svedomia a sociálnej zodpovednosti a sociálna činnosť je pohltená súkromnými záujmami a logikou moci s ničivými dôsledkami na spoločnosť, o to viac na spoločnosť smerujúcu ku globalizácii v ťažkých okolnostiach, ako sa to deje práve v súčasnosti.“ (CIV 5).

Druhým princípom, ktorý je v podstate vonkajším prejavom lásky je princíp solidarity, ktorý je predstavený aj v sociálnych encyklikách. V prvej encyklike od Leva XIII. sa spomína v súvislosti s riešením robotníckej otázky. V neskorších encyklikách aj v riešení pomoci rozvojovým krajinám trpiacich chudobou. Etymologicky možno solidaritu chápať ako vzájomnosť, svornosť. Ako píše Uhál „je to snaha o vzájomnú podporu stojacu na spolucítení a altruizme.“¹ Princíp solidarity je vlastne praktickým prejavom princípu lásky, pretože lásku prejavuje navonok formou praktickej pomoci

blížnemu. Princíp solidarity v sociálnej náuke cirkvi je založený na výmene dobier, kde pomáhajúci sa delí o svoje dobrá s tým, komu je pomáhané. Jednou z vlastností solidarity, ako píše Uhál' je subsidiárnosť. Pomoc má byť vždy primeraná potrebám človeka rešpektujúca jeho slobodu. To podľa neho znamená, že pokiaľ je subjekt odkázaný na pomoc, je potrebné mu pomáhať viac a v prípade ak sa začne osamostatňovať a preberať svoje úlohy a kompetencie, pomoc sa má umenšovať. Pri tomto procese je potrebné, aby pomoc pomáhajúceho bola taká, aby sa dotknutý subjekt cítil sám tvorivý a tým cítil potrebu aj spokojnosť z rastu vlastnej tvorivosti. Solidárna pomoc nemá suplovať kompetencie niekoho iného, ale má pomáhať k tomu, aby si neskôr dokázal problémy vyriešiť sám.¹ Toto pravidlo je jasne viditeľné v encyklike Pavla VI. *Populorum progressio*, ktorý zdôrazňuje, že „čoraz väčšími účinnejšími svetová solidárnosť má umožniť všetkým národom, aby sa ony samy stali strojmi svojho osudu. Mladšie a slabšie národy sa dožadujú činnejšieho účasti na budovaní lepšieho sveta, ktorý by mal vo väčšej úcte práva a povolanie každého“ (PP 65). Druhým znakom solidarity je rešpektovanie a dvíhanie dôstojnosti človeka. Pri tomto znaku dáva Uhál' do popredia celistvý – holistický prístup k človeku, kde solidarita má pomáhať nielen materiálne, ale i duchovne a viesť ho k získaniu sebaúcty. V tejto súvislosti mi nedá poukázať na Benedikta XVI., ktorý v súvislosti s medzinárodným rozvojom dáva do popredia integrálny rozvoj človeka.¹ Iným znakom solidarity je systémovosť. Nasledujúcim znakom solidarity je jej kontrolovateľnosť. Solidarita je aj formou pomoci k spásu.¹

Tretím princípom sociálnej náuky cirkvi prispievajúcim sociálnej pomoci je princíp subsidiarity. Výraz subsidiarita pochádza z latinského „*subsidium*“, čo znamená pomoc zo zálohy. V spoločnosti subsidiarita znamená doplnkové pomocné zasahovanie väčších skupín.¹ Subsídium by sme mohli preložiť aj ako pomoc, podpora, posila.¹ Základná myšlienka subsidiarity predpokladá dva princípy a to princíp spoločného dobra a princíp solidarity, ale nie je s nimi identická. Klasická definícia subsidiarity sa nachádza v encyklike *Quadragesimo anno*. To, čo človek môže urobiť z vlastnej iniciatívy a vlastnými silami, nemôže mu byť odňaté a má sa zahrnúť do spoločenskej činnosti. Podobne by sa priečilo, keby spoločenstvo si robilo nárok na to, čo menšie obce robia a môžu doviest' do úspešného konca. Akákoľvek činnosť spoločnosti je chápaná subsidiárne. Spoločnosť má podporiť činnosť členov, ale nie ich rozbiť a vysať. Činnosť a výkonnosť zo strany spoločnosti má vždy podpornú funkciu a má dopĺňať činnosť jednotlivca, rodiny.¹ Súťor sa na subsidiaritu pozerá ako na „kompetenčné pravidlo“.¹ „Je to pravidlo, ktoré pomáha v tom, aby sa vždy určitý druh činnosti vykonával tam, kde je výkon najefektívnejší.“¹ Tento princíp slúži na to, aby sa zamedzilo tomu, že spoločnosť bude obmedzovať v kompetenciách či právach nižší celok. Vymedzuje princíp kompetencií, kedy a za akých okolností má a môže vyšší celok zasahovať do kompetencií nižšieho celku. Zameriava sa na celky, ktoré majú k nesprávnemu konaniu najbližšie.¹

Iným princípom sociálnej náuky cirkvi je princíp spoločného dobra. Spoločné dobro je všetko to, čo patrí ľuďom v spoločnosti alebo v tom, ktorom štáte. Ide o všetky dobrá, ktoré človek potrebuje k tomu, aby mohol slobodne vykonávať svoje úlohy, naplňovať svoje plány a ciele. Sú to tie hodnoty, dobrá, ktoré patria všetkým ľuďom v spoločnosti, a ktoré každý z nás potrebuje, aby mohol realizovať svoje ciele a plány. Spoločné dobro je zamerané na produkciu dobier, ktoré môžu byť úplne v nemajetkovej podobe. Ide o dobrá, ktoré sú v človeku ako tvorcovi hodnôt. Môžu mať podobu čisto duchovných hodnôt a dobier ako je schopnosť vytvárať dobrú klímu, posilňovať vzťahy, ale aj iné

ľudskej cnosti.¹ Benedikt XVI. sa na spoločné dobro pozerá z pohľadu lásky v pravde. Podľa neho „milovať niekoho znamená chcieť jeho dobro a účinne sa o to pričiniť. Popri individuálnom dobre jestvuje aj dobro spojené so sociálnym životom ľuďmi: spoločné dobro. Je to dobro onoho „my - všetci“, tvoreného jednotlivcami, rodinami a prechodnými skupinami, ktoré sa spájajú v sociálnom spoločenstve.⁴ Nie je to dobro, hľadané preň samo, ale vzhľadom na osoby, ktoré tvoria sociálne spoločenstvo a ktoré len v ňom môžu skutočne a efektívne dosiahnuť svoje dobro. Chcieť spoločné dobro a pričiniť sa on je požiadavkou spravodlivosti a lásky. Angažovať sa za spoločné dobro znamená na jednej strane starať sa a na druhej slúžiť si tým komplexom inštitúcií, ktoré právne, občiansky, politicky a kultúrne vytvárajú štruktúru sociálneho života, ktorý tak nadobúda formu pólis, mesta. Blížneho milujeme o to účinnejšie, čím viac sa pričiniť o spoločné dobro, zodpovedajúce aj jeho skutočným potrebám“ (CIV 7).

Iným princípom prispievajúcim k riešeniu chudoby je princíp personaly. Košč ho uvádza ako princíp osoby.¹ Ján XXIII. poukazuje na skutočnosť, že jednotliví ľudia sú základom, cieľom i subjektami všetkých ustanovizní, v ktorých sa prejavuje a uskutočňuje spoločenský život (porov. MM 203). Celá sociálna náuka Cirkvi poukazuje na skutočnosť, že človek bol stvorený na Boží obraz. Uhál pri predstavovaní princípu personaly poukazuje na zjavenie Sv. písma, ktoré poukazuje na človeka ako súčasť stvoreného sveta presahujúcu ho svojou prirodzenosťou. Je povolaný k večnému životu v spoločenstve s Bohom. V zjavení sa dozvedáme, že je stvorený z lásky a pre lásku. Jeho poslaním je budovať vzťah s Bohom a s ľuďmi. Skutočnosť, že bol stvorený na Boží obraz ho predurčuje na spoločenstvo s inými ľuďmi, v ktorých objavuje svoju hodnotu, ale i limity. Jedine v spoločenstve je schopný sa rozvíjať. Benedikt XVI. v sociálnej encyklike *Caritas in veritatis* píše: „Jedna z najhlbších foriem chudoby, ktorú môže človek zakúšať, je samota. Je dobré vidieť, že aj iné druhy chudoby vrátane materiálnej sa rodia z izolácie, z toho, že sa človeku nedostáva lásky, a z ťažkosti milovať. Chudobu často rodí odmietnutie Božej lásky, prvotné tragické uzavretie sa človeka do samého seba, keď si myslí, že si vystačí sám, alebo že je len bezvýznamným a prchavým bodom, „cudzincem“ vo vesmíre, ktorý vznikol náhodou. Človek je odcudzený, keď je sám, alebo keď sa odtrháva od reality a odmieta myslieť alebo veriť v nejaký Základ“ (CIV 53). Jeho život nie je niečím náhodným, ale má svoj hlboký význam a cieľ. Uhál píše, že človek v porovnávaní sa s prírodou zisťuje, že sa líši od ostatných živočíchov. Tak dostáva inú dôstojnosť. Zo zjavenia zisťuje, že je Božím dieťaťom a dedičom neba.¹

K predurčeniu človeka pre spoločenstvo poukazuje aj fakt, že bol stvorený ako muž a žena. Tieto dve skutočnosti sa medzi sebou líšia a vzájomne sa dopĺňajú. Stvorenie človeka je vrcholom stvorenia sveta. Človek je povolaný pretvárať tento svet, ktorý má slúžiť jemu a nie opačne človek svet.¹

Neoddeliteľne k ľudskej prirodzenosti patria povinnosti a práva človeka. Prvý krát sa im vo svojej encyklike *Pacem in teris* venuje Ján XXIII. Košč na margo tejto encykliky poznamenáva, že niekedy býva charakterizovaná ako Katalóg ľudských práv.¹ V tejto encyklike analyzuje prirodzené práva, ktoré sú všeobecné, nenarušiteľné a neodcudziteľné (porov. PT 4 – 19). Benedikt XVI. poukazuje na skutočnosť, že práva predpokladajú rámec povinností, bez ktorých by sa zmenili na určitú svojvôľu. Reaguje tak na určité protirečenie, kde na jednej strane sa vymáhajú domnelé práva, ktoré majú povahu svojvoľnosti a na druhej strane sa zneužívajú a odopierajú elementárne a základné práva veľkej časti ľudstva. „Často bolo možné pozorovať súvislosť medzi vymáhaním práva na zbytočnosti či dokonca priestupky alebo neresti v bohatých

spoločnostiach a nedostatkom jedla, pitnej vody, základného vzdelania či zdravotníckej starostlivosti v istých oblastiach zaostalého sveta i na perifériách veľkých metropol. Táto súvislosť spočíva v skutočnosti, že individuálne práva, pozbavené rámca povinností, ktoré im dávajú plný zmysel, sa stávajú pomätenými a roztáčajú špirálu prakticky neobmedzených požiadaviek bez akýchkoľvek kritérií. Stupňovanie práv vyúsťuje do zanedbávania povinností. Povinnosti vymedzujú práva, pretože poukazujú na antropologický a etický rámec, do pravdivosti ktorého spadajú aj práva, vďaka čomu sa nestávajú svojvoľnými. Z tohto dôvodu povinnosti posilňujú práva a podnecujú do ich obrany a presadzovania ako záväzku, ktorý treba prijať v službe dobra“ (CIV 43).

Ako už bolo spomenuté v úvode tohto príspevku, chudoba je aj dôsledkom nespravodlivosti. V celom učení sociálnej náuky Cirkvi je možné vidieť snahu o nastolenie spoločnosti založenej na spravodlivosti. Osobitným prínosom sociálnej náuky cirkvi je sociálna spravodlivosť. Do katolíckej sociálnej náuky bola prijatá v čase Pia XI. Podľa Peschkeho sa týka hospodárskeho blaha spoločenských skupín. Vyžaduje si pomerný podiel sociálnych partnerov na plodoch ich hospodárskej spolupráce. Vyžaduje úmerné a spravodlivé rozdelenie bohatstva národa medzi jeho skupiny a oblasti zeme. Zaväzuje hospodársky rozvinuté krajiny k pomoci menej rozvinutým a zvlášť tým, ktorí trpia chudobou.¹ Benedikt XVI. sa na spravodlivosť pozerá zo zorného uhlu, ako sám hovorí, princípu lásky v pravde, kde zdôrazňuje primát lásky. Láska prevyšuje spravodlivosť pretože milovať znamená dať – ponúknuť osobné vlastníctvo niekomu druhému. „Nikdy však nie je bez spravodlivosti, vedúcej dať druhému to, čo je „jeho“, čo mu patrí z dôvodu jeho bytia a jeho činnosti. Nemôžem „darovať“ inému z môjho, kým mu najskôr nedám to, čo mu patrí na základe spravodlivosti. Kto miluje druhých slúžiacou láskou, je voči nim predovšetkým spravodlivý. Spravodlivosť nielen že nie je cudzia láske, ani nie je paralelnou alebo alternatívnou cestou lásky: spravodlivosť je „neoddeliteľná od lásky“, je s ňou vnútorne zviazaná. Spravodlivosť je prvou cestou lásky, alebo, ako by povedal Pavol VI., jej „minimálnou mierou“, integrálnou časťou tej lásky, ktorá miluje „skutkom a pravdou“ (1 Jn 3, 18) a na ktorú nás vyzýva apoštol Ján“ (CIV 6).

Druhým veľkým prínosom Cirkvi pre sociálnu prácu je jej praktická pomoc chudobným, (Sedláková, 2009) ktorej počiatky je možné vidieť už v začiatkoch kresťanstva pri službe agape, kde jednotliví kresťania sa delili o svoje vlastníctvo s chudobnými. V histórii sociálnej pomoci je vidieť prácu rehoľných spoločností a kongregácií pomáhajúcich práve tým chudobným. Skutočným prínosom kresťanskej viery je vzťah založený nielen na altruizme, ale na pomáhajúcej láske caritas, ktorá pomáha veriacemu človekovi nevidieť len zúboženého človeka, ale Kristovu tvár. Úlohou veriaceho človeka je predovšetkým ohlasovať Božie slovo skutkami lásky, ktorými pomáhajúci chudobnému pomáha spoznať jeho vlastnú hodnotu (porov. DC 20).

Literatúra:

- BENEDIKT XVI.: sociálna encyklika Caritas in veritate. In: <http://www.kbs.sk/?cid=1252661180> (29.10.2009).
- BENEDIKT XVI.: sociálna encyklika Deus caritas est. In: <http://www.kbs.sk/?cid=1141306743> (1.12.2009).
- JÁN XXIII.: sociálna encyklika Mater et magistra. In: http://www.kbs.sk/do_pdf/index.php?cid=1117035308 (2.11.2009).

- JÁN XXIII.: sociálna encyklika *Pacem in terris*. In: <http://www.kbs.sk/?cid=1117035321> (1.12.2009).
- PAVOL VI.: sociálna encyklika *Populorum progressio*. In: <http://www.kbs.sk/?cid=1117103084> (1.12.2009).
- HÖFFNER, J.: Sociálna náuka Cirkvi : Voľný preklad a výber z Kresťanskej sociológie od kardinála Jozefa Höffnera.
- KOŠČ, Stanislav. 2007. Katolícka sociálna náuka , Ružomberok : Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 128 s. ISBN 978-80-8084-151-5.
- PESCHKE, Karl – Hans. 2004. Kresťanská etika , Praha : Vyšehrad, 694 s. ISBN 80-7021-718-9.
- SEDLÁKOVÁ, Mária. 2009. Chudoba – dôvod rezignácie na zmysel života? In : *Sociálne posolstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet II.- Chudoba. Zborník z vedecko-odbornej konferencie*. PF KU, Poprad, 2009, s. 243. ISBN – 978-80-8084-459-2.
- UHÁL, Martin. 2006. Sociálna náuka cirkvi v základných princípoch , Košice – Myslava : TypoPress, 160 s. ISBN 80-89089-49-6.

Kontakt:

ThDr. Vladimír Svetlák, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: vladimir.svetlak@ku.sk

VPLYV SOCIÁLNYCH FAKTOROV NA RAST A VÝVOJ ŠKOLSKÝCH DETÍ

Rimárová Kvetoslava (SR)

Projekt je podporovaný grantami MEHO EU Public Health a projektom VEGA MŠ č. 1/0421/09.

Abstrakt: Rómska populácia má veľmi slabý socio-ekonomický status, nízku respektívne veľmi nízku úroveň vzdelania, vysokú nezamestnanosť a s ňou spojenú nízku úroveň vzdelania. V priebehu rokov 2005 - 2009 sa na sídlisku Luník IX v Košiciach uskutočnila prierezová antropometrická štúdia. V rámci štúdie sa vyšetrilo 594 rómskych detí vo veku 3 - 16 rokov, z toho 277 chlapcov a 317 dievčat. Vek probantov bol stanovený podľa desiatinného členenia veku. U probantov boli zisťované základné antropometrické parametre: výška, hmotnosť, obvod hrudníka, brucha a bokov. Súčasťou výskumu bola aj pilotná dotazníková štúdia prostredníctvom otázok adresovaných rodičom vyšetřovaných detí a zameraných na sociálny status rodín a stravovacie návyky. Vzhľadom na minimálnu spoluprácu a veľmi obtiažne porozumenie dotazníka nebolo možné presne štatisticky vyhodnotiť vplyv sociálnych faktorov na výšku hmotnosť a rast. Údaje boli porovnané s celoštátnymi meraniami a poukazujú na priepastné rozdiely hlavne vo výške detí, čo potvrdzuje teóriu zostávania v raste v dôsledku socio-ekonomických faktorov z výživy.

Kľúčové slová: rómska populácia, deti školský vek, telesná hmotnosť, celoštátne meranie

Úvod

Zdravie populácie určuje komplex vzťahov medzi faktormi genetickými, medicínsko-biologickými, demografickými, socio-ekonomickými a environmentálnymi (1, 2, 13). Najdôležitejšími ukazovateľmi rastu a vývinu okrem funkčných ukazovateľov, znakov biologickej a sociálnej zrelosti sú antropologické ukazovatele. Antropometrické parametre detí dobre odrážajú tak genetické faktory, ako aj vplyv externých environmentálnych faktorov. Z najdôležitejších externých faktorov je nutné spomenúť sociálno - ekonomické faktory, ktoré vplyvajú na ostatné, výživové a iné rozdiely v rodine a spoločnosti (1, 10, 11, 12).

Rómska komunita patrí k vzdelanostne a ekonomicky najslabším vrstvám slovenskej spoločnosti. Antropometrické ukazovatele sú nielen ukazovateľmi rastu a vývinu, ale možno ich zahrnúť aj do základných indikátorov zdravia. Existujúcich údajov telesného rastu a vývoja podobného druhu je veľmi málo a sú datované prevažne do spoločnosti bývalého socializmu, keď prístup k problematike Rómov bol úplne iný. Socialistický politický systém finančne podporoval Rómov bez nútenia zapojenia tejto populácie do vzdelanostných a pracovných aktivít. Problematika etnickej, kultúrnej, antropologickej odlišnosti a základných rozdielov v zdravotnom stave medzi rómskym etnikom a ostatnou populáciou nadobúda dnes mimoriadny význam vzhľadom na nárast podielu rómskeho etnika a nutnosti riešiť jeho problémy komplexne (3, 4, 5, 13).

Materiál a metodika

V priebehu mesiacov január a február 2009 sa na sídlisku Luník IX v Košiciach uskutočnila prierezová antropometrická štúdia. V rámci štúdie sa vyšetrilo 594 rómskych detí vo veku 3 - 16 rokov, z toho 277 chlapcov a 317 dievčat. Vek probantov

bol stanovený podľa desatinného členenia veku. U probantov boli zisťované základné antropometrické parametre: výška, hmotnosť, obvod hrudníka, brucha a bokov. Súčasťou výskumu bola aj pilotná dotazníková štúdia prostredníctvom otázok adresovaných rodičom vyšetřovaných detí a zameraných na sociálny status rodín a stravovacie návyky. Vzhľadom na minimálnu spoluprácu a veľmi obtiažne porozumenie dotazníka, možno výsledky nadobudnuté z dotazníkov spracovať a vyhodnotiť ako nespoľahlivé.

Antropometrické meranie sa realizovali podľa klasickej metodiky (6, 9, 10) merania hmotnosti na lekárskej váhe s presnosťou 0,5 kg, merania výšky výškomerom. Obvodové miery boli hodnotené ohybným tzv. krajčírskym metrom. Databáza antropometrických vyšetření bola vytvorená v programe Excel, z uvedených údajov boli vypočítané indexy BMI a WHR. Výsledky antropometrického merania boli spracované štatistickým programom ANOVA. Výsledkami bolo štatistické porovnanie výsledkov našej štúdie s výsledkami celoštátnych meraní v roku 2001 (11).

Výsledky

Prehľad počtu vyšetřovaných detí školského a predškolského veku uvádza tabuľka 1.

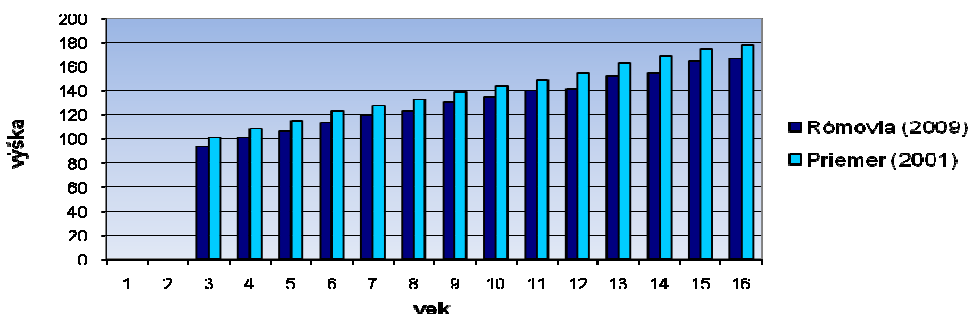
Tab. 1. Vek a počet vyšetřovaných rómskych detí r. 2009 sídlisko Luník IX.

Vek roky	Pohlavie		Spolu
	Chlapci	Dievčatá	
3	18	15	33
4	18	17	35
5	26	28	54
6	33	24	57
7	27	34	61
8	30	38	68
9	24	27	51
10	33	33	66
11	17	30	47
12	15	20	35
13	10	13	23
14	11	17	28
15	9	17	26
16	6	4	10
Spolu	277	317	594

Pre prehľad sa uvádzajú na obrázku 1 rozdiely telesnej výšky medzi chlapcami rómskymi a celoštátnym priemerom v jednotlivých vekových skupinách. Z obrázku vyplývajú jednoznačné trendy nižšej telesnej výšky u chlapcov vo všetkých vekových skupinách.

Trendy presných rozdielov v telesnej výške (tab. 2) dosahujú v rómskej skupine chlapcov až 13,6 cm, čo sú výsledky markantných rozdielov a potvrdzujú významné

zaostávanie v raste v tejto vekovej skupiny. Nižšie rozdiely v telesnej výške sú u chlapcov v predškolskom veku, vyššie v školskom veku.

Obr. 1. Porovnanie výšky rómovských chlapcov (2009) a celoslovenského priemeru (2001)

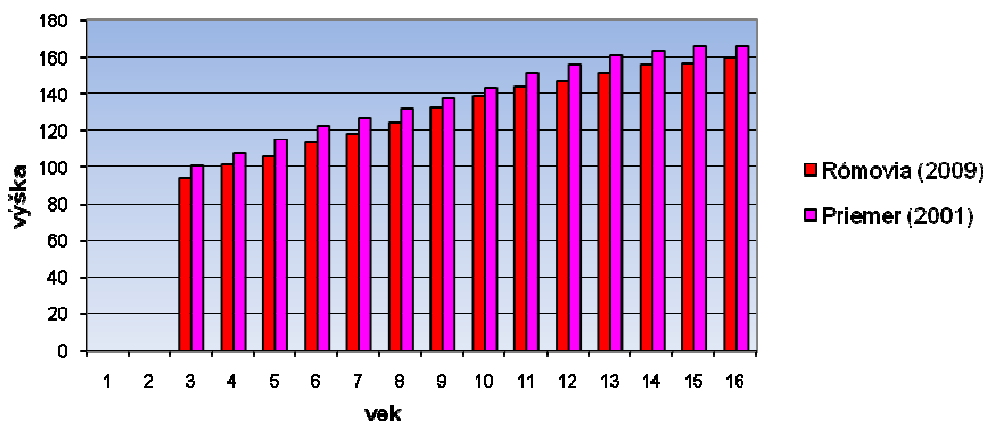
Tab. 2. Porovnanie výšky rómovských chlapcov (2009) a celoslovenského priemeru (2001)

Vek (roky)	Výška							
	Rómovia (2009)			Celoslovenský priemer (2001)			Rozdiel (cm)	Štatist. význam. p
	n	x (cm)	s _x	n	x (cm)	s _x		
3	18	94,11	5,55	772	101,13	2,46	-7,02	n.s.
4	18	100,75	4,86	477	107,84	5,9	-7,09	**
5	26	105,71	4,89	581	115,22	6,22	-9,51	**
6	33	113,12	5,57	492	123,15	6,16	-10,03	**
7	27	119,32	5,56	884	127,46	6,55	-8,14	***
8	30	122,93	6,07	982	132,72	6,46	-9,79	***
9	24	130,17	5,78	816	138,53	6,62	-8,36	**
10	33	134,92	9,13	747	143,47	7,36	-8,55	**
11	17	140,06	7,31	782	148,61	7,49	-8,55	**
12	15	141,47	7,33	869	155,03	8,39	-13,56	***
13	10	151,40	8,51	527	162,76	9,12	-11,36	**
14	11	154,91	9,17	527	168,51	9,26	-13,60	**
15	9	164,22	9,76	1356	175,09	7,48	-10,87	*
16	6	166,33	7,51	1140	178,08	6,71	-11,75	*

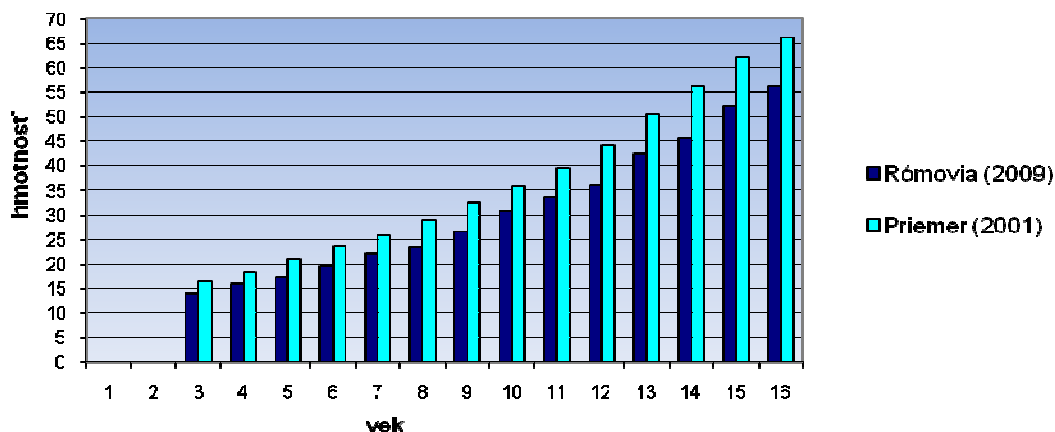
Štatisticky nižšie parametre telesnej výšky sa podobným spôsobom prejavili vo všetkých vekových skupinách dievčat (obr. 2). Štatistická významnosť je nižšia u 9 až 11-ročných dievčat.

Nižšie parametre telesnej výšky u rómovských chlapcov a dievčat sú v súlade s literárnymi údajmi (1, 4, 5), ktoré poukazovali na tento fakt a zdôvodňovali ho tak etnickými rozdielmi, ako aj vplyvom environmentálnych a sociálnych faktorov. Trendy

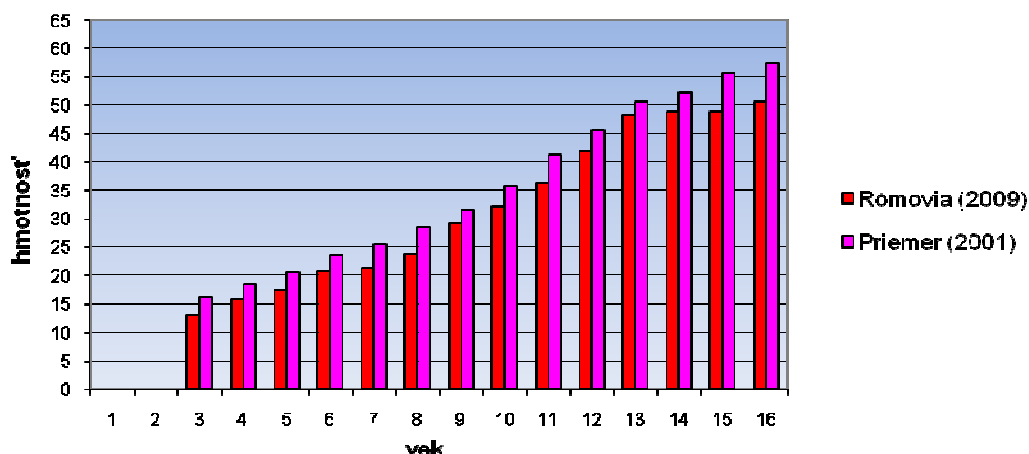
k nižšej telesnej výške sa viac prejavujú v skupine chlapcov než dievčat.

Obr. 2. Porovnanie výšky rómskych dievčat (2009) a celoslovenského priemeru (2001)

Obr. 3. Porovnanie hmotnosti rómskych chlapcov (2009) a celoslovenského priemeru (2001)

Obr. 4. Porovnanie hmotnosti rómskych dievčat (2009) a celoslovenského priemeru (2001)

Podobné rozdiely sa prejavujú aj v oblasti všetkých ostatných parametrov. Porovnanie hmotnosti u chlapcov a dievčat s celoslovenským priemerom poukazuje tiež

na výrazné rozdiely, pričom platí pravidlo, že výraznejšie sú rozdiely u chlapcov než u dievčat a v parametri výška v porovnaní s hmotnosťou (ob. 3 a obr. 4). Tento fakt už potvrdili aj naše predchádzajúce štúdie.

Diskusia

Rómska populácia má na rozdiel od majoritnej populácie iné antropometrické charakteristiky ovplyvnené aj geneticky - etnickou príslušnosťou. Antropometrické a somatické výskumy rómskej školskej populácie v bývalej ČSR začali po roku 1960 (1). Výskumy mali za cieľ určiť tzv. antropologické štandardy pre rómske deti a mládež. Jednu skupinu tvorili rómske deti zo špeciálnych zariadení, ktoré boli vychovávané v tzv. detských domovoch. Druhú skupinu tvorili Rómovia vyrastajúci v rodinnom prostredí. Výskumy potvrdili, že Rómovia zo sociálnych zariadení sú telesne vyšší a ťažší ako Rómovia žijúci doma, ale zároveň ľahší ako česko-slovenský celoštátny priemer (1).

Nižšie hmotnosti Rómov sa prejavujú už od novorodeneckého obdobia (1). Pre rómsku populáciu boli dokonca navrhnuté iné normy pre tzv. nízku pôrodnú hmotnosť, ktorá je medzinárodne stanovená ako 2500 g a menej. Tieto rastové trendy pretrvávajú aj v školskej detskej populácii (1).

Kľúčové porovnanie rómskych antropometrických výsledkov s výsledkami celoštátneho prieskumu v SR z roku 2001 potvrdzuje významné rozdiely. Výsledky Rómov žijúcich na Slovensku sme neporovnávali s českými údajmi vzhľadom na to, že české deti sú ešte stále vyššie a ťažšie (2). Štatistický rozdiel medzi SR a ČR sa ale vyrovnal už v roku 1971.

Závery poukazujú na fakt, že v rómskych podmienkach života sa nič nezmenilo, čo znamená aj minimálnu akceleráciu telesného rozvoja a rastu. Rómske deti v porovnaní s nerómskymi sú ľahšie a menšie. Túto retardáciu môžeme pripísať zhoršeným sociálno-ekonomickým faktorom (5), genetickým faktorom a tiež tomu, že rómska populácia ešte stále vytvára dosť izolovanú sociálnu skupinu (4, 7, 8).

Záver

Práca aj jej výsledky majú prínos hlavne pre hygienickú, pediatrickú a preventívnu prax a tiež sú významné pre verejné zdravotníctvo a prípravu programov pre zlepšenie zdravia tejto marginalizovanej skupiny obyvateľstva. Závery prierezovej štúdie poukazujú na fakt, že rómske deti školského a predškolského veku výrazne zaostávajú v raste za celoslovenskou populáciou, čo môže mať v dospelosť závažný odraz na celkovej chorobnosti a na vyššom počte chronických ochorení v tejto špecifickej skupine populácie.

Výsledky jasne potvrdzujú na nutnosť ďalšieho špeciálneho sledovania zdravotných indikátorov u rómskeho etnika či už v rámci národných alebo medzinárodných programov. Vysoká miera pôrodnosti minoritnej populácie bude viesť k zvyšovaniu počtu rómskeho etnika a k zhoršovaniu zdravotných indikátorov celkovej populácie. Riešenie rómskej problematiky nebude jednoduchou záležitosťou v kontexte tak jednotlivých štátov EÚ ako aj v globálnom meradle.

Literatúra

1. Bernasovský, I., Bernasovská, J.: *Antropology of Romanies (Gypsies)*. I. vyd., Nauma, Brno 1999, 197 s.

2. Bláha, P., Vignerová, J.: Investigation of the growth of Czech children and adolescents, I. vyd., Štátny zdravotný ústav, Praha 2002, 130 s.
3. Brázdová, Z., Fiala, J., Hrstková, H.: Výživové zvyklosti romských dětí. Čs. Pediat., 53, 1998, č. 7, s. 419-423.
4. Ferák, V., Siváková, D., Siegllová, Z.: Slovenskí cigáni (Rómovia) – populácia s najvyšším koeficientom inbrídingu v Európe. Bratisl. lek. Listy, 1987, 87, s. 168 – 175.
5. Ginter, E.: Aká je stredná dĺžka života Rómov na Slovensku?, Medicínska Monitor, 2002, č. 5, s. 16-17.
6. Groch, J. a kol.: Príručka k praktickým cvičeniam z hygieny. Vysokoškolské skriptá, LF, UPJŠ, SPN, 1984, 173 s.
7. Horváthová, E.: Cigáni na Slovensku. SAV, Bratislava 1964, 59 s.
8. Hováthová, E.: Contribution to ethnographic and migrative dynamics of Romanies. Slovenský
9. Klementa, J. a kol.: Somatológia a antropológia. SPN, Praha 1981, 503 s.
10. Lipková, V., Ševčíková, A., Bakičová, Z., Oravec, J., Šintajová, L.: Hygiena dětí a dorostu. Avicenum, Praha 1977, 162 s.
11. Ševčíková, E., Nováková, J., Hamade, J.: Telesný vývoj dětí a mládeže v SR. (Výsledky VI. celoštátneho prieskumu v roku 2001), Úrad verejného zdravotníctva SR, Bratislava 2004, 184 s.
12. Turner, R.L.: The position Romani in Indo-Aryan. Journal of the Gypsy Lore Society, 3, 1926, č. 5, s. 145-189.
13. UNDP report: Únik z pasce závislosti. Rozvojový program OSN. Regionálny úrad pre Európu, Bratislava 2003, 129 s.

Kontakt:

Kvetoslava Rimárová, MUDr., CSc.
Ústav verejného zdravotníctva
Lekárska fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
040 80 Košice, Slovenská republika
Email: kvetoslava.rimarova@upjs.sk

Dôsledky hospodárskej krízy na nezamestnanosť v Slovenskej republike

Dvorská Soňa, Antolová Vladimíra (SR)

Abstrakt: V článku sa zaoberáme dopadom svetovej hospodárskej krízy, ktorá zasiahla aj Slovenskú republiku s vážnym dôsledkom na nárast nezamestnanosti. Poukážeme na dopady nezamestnanosti na človeka a najmä na návrhy riešenia nezamestnanosti zo strany štátu, ktoré sa premietli do zákona o službách zamestnanosti v podobe aktívnych opatrení trhu práce.

Kľúčové slová: nezamestnanosť, hospodárska kríza, aktívne opatrenia trhu práce

Úvod

Dopady svetovej hospodárskej krízy na reálnu ekonomiku vedie k spomaleniu ekonomického rastu a aj k ďalšiemu znižovaniu zamestnanosti v niektorých sektoroch. Svetová finančná kríza ovplyvnila aj hospodársky vývoj na Slovensku, a zvýšila nezamestnanosť.

1 Aktuálny stav nezamestnanosti v Slovenskej republike

Nezamestnanosť, ako pojem, možno posudzovať z rôzneho uhlu pohľadu a každý autor definuje tento pojem z hľadiska posudzovania rôznych atribútov. Pracovať ešte neznamená byť zamestnaný.

P. Mareš uvádza, že je nutné rozlišovať pojem práca, ktorý sa odlišuje od významu pojmu zamestnanie, ktoré sa vzťahuje k práci na zmluvnom základe, zahrňujúcim i materiálnu odmenu za prácu. Týmto upresnením je možné vylúčiť všetky činnosti, ktoré jednotlivец vykonáva pre uspokojovanie vlastných potrieb a cieľov bez ekonomických cieľov. Nejde teda nemať prácu, ale nemať platené zamestnanie, a teda nemať ani príjem zo zamestnania (Mareš, 2002).

Miera nezamestnanosti v Slovenskej republike je druhá najvyššia v EÚ. Hospodárstvo EÚ začalo pociťovať dôsledky najhoršej finančnej krízy od čias veľkej hospodárskej krízy v 30-tych rokoch. Výroba v Európe klesá a nezamestnanosť rastie. (http://ec.europa.eu/news/employment/081216_1_sk.htm).

Keď porovnáme rok 2008 kedy bolo počet evidovaných uchádzačov o zamestnanie 248 556, v roku 2009 bol v treťom štvrtroku nárast až na 339 000 osôb (ŠÚ SR, 2009). Miera nezamestnanosti v roku 2009 má stále stúpajúcu tendenciu.

Ukazovateľ		2009					
		1.	3.	5.	7.	9.	10.
Počet uchádzačov o zamestnanie	a)	269 465	311 76 3	336 92 6	355 862	368 02 1	368 982
	b)	239 252	273 77 9	301 87 1	319 937	329 860	328 583
Miera evidovanej nezamestnanosti v %		9,0	10,3	11,4	12,1	12,5	12,4

Tab.č.1 Uchádzači o zamestnanie v SR v roku 2009

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny¹

Vo svetovom meradle môžeme pozorovať rovnakú tendenciu nárastu nezamestnanosti. Vo všetkých 27 krajinách Európskej únie došlo k nárastu nezamestnanosti. Podľa údajov Inštitútu zamestnanosti, nezamestnanosť začala v EÚ rásť od marca 2008. V máji 2009 bolo bez práce v celej EÚ 21.5 miliónov ľudí, čo je od marca minulého roka nárast o 5.4 milióna, zo 6.7 % na 8.9 % . Eurostat informoval, že „ najväčší nárast nezamestnaných zaznamenala EÚ 27 v januári 2009 a to okolo 800 tisíc ľudí v priebehu jedného mesiaca. Miera nezamestnanosti je v EÚ najvyššia od mája 1999 v eurozóne a od júna 2005 v EÚ27“ (<http://www.iz.sk/sk/stanoviska/nezamestnanost-zacala-rast-v-eu-marec-2008>).

Jednotlivé krajiny EÚ zasiahla zvýšená nezamestnanosť postupne. Podľa Eurostatu sa tzv. "turning points" teda body zvratu, kedy začala nezamestnanosť narastať, nedajú identifikovať podľa nejakého geografického umiestnenia krajiny alebo susedstva krajín. Najskôr sa dôsledky krízy prejavili v Španielsku a Taliansku a to už v máji 2007, potom v Holandsku, Nemecku a Bulharsku v novembri 2008. Na Slovensku, rovnako ako v Českej republike, Poľsku, Slovinsku a Malte v septembri 2008.

2 Dopad nezamestnanosti na človeka

Nedostatok životnej náplne

U každého človeka existuje potreba zmysluplnej aktivity. Ak však stratí zamestnanie, alebo si nemôže dlhodobo nájsť adekvátne pracovné miesto, táto jeho potreba nie je uspokojená. Pociťujú narušenie denného režimu a bežného životného stereotypu. Tým, že nemajú žiadne povinnosti môžu upadať do apatie a nečinnosti. Častou obrannou reakciou na takúto situáciu je formálne zachovanie stereotypu. (Vágnerová, 1999).

Najvhodnejším riešením tejto situácie je nájsť si vhodnú alternatívu - zmysluplnú činnosť, ktorá by vyplňala voľný čas nezamestnaného. Dlhodobá nezamestnanosť mladých ľudí je v rozpore s predchádzajúcimi vývojovými úlohami a vedie k osobnostnej a vzťahovej nestabilite so zdravotnými a sociálnymi dôsledkami (Vymětal, 2003).

Spoločenské aktivity poskytujú väčšie možnosti pre sebarozvoj a upevňovanie rolí ako individuálne aktivity. Zníženie počtu sociálnych kontaktov a spoločenských zážitkov vedú nezamestnaných k tomu, že uprednostňujú aktivity individuálne (Češková, Kučerová, 2006).

Finančné problémy

Ekonomická deprivácia je pre nezamestnaného človeka zložitý a konzistentný problém. Nezamestnaní pociťujú nielen nedostatok vecí osobnej potreby, ale aj stratu možnosti potvrdiť svoj sociálny status výdavkami. Padajú na nižšiu úroveň, nemôžu si dovoliť to, čo ostatní z ich sociálnej vrstvy. Nedostatok financií sťažuje jednotlivcom plánovanie a organizovanie svojej budúcnosti, znižuje ich osobnostnú autonómiu a schopnosť žiť zabehaným životným štýlom. Dôsledkom ekonomických obmedzení sa mení životný štýl dlhodobo nezamestnaných. (Mareš a kol., 2003).

Sociálna izolácia

Neznamená len fyzickú osamelosť jedinca, ale predovšetkým izoláciu od väčšiny populácie. Tento problém nastáva predovšetkým v miestach, kde je vysoká miera nezamestnanosti a kde nezamestnaní nežijú obklopení zamestnanými, ale ľuďmi s rovnakým osudom. Do izolácie sa dostáva taktiež rodina nezamestnaného. Strata zamestnania vedie človeka k sociálnej izolácii a osamelosti. Rušia sa sociálne kontakty, ktoré si jedinec na pracovisku vybuďoval a nie je možné nahradiť ich, len ťažko sa dajú ďalej udržiavať. Pochádza to predovšetkým z toho, že sa strácajú spoločne zdieľané zážitky a skúsenosti. Ďalším motívom vedúcim k obmedzeniu sociálnych kontaktov je pocit stigmatizácie stratou zamestnania. Nezamestnaní sa zväčša vyhýbajú tým, ktorí prácu majú a vyhýbajú sa aj kontaktom s inými nezamestnanými, pretože sú pre nich depresívne (Mareš, 2002).

3 Opatrenia na znižovanie miery nezamestnanosti v zákone o službách zamestnanosti

Zákon o službách zamestnanosti č. 5/2004 Z.z. definuje niekoľko aktívnych opatrení trhu práce, ktoré platili už pred hospodárskou krízou. Súčasný negatívny stav si vyžadoval nové opatrenia, ktoré by pomáhali aspoň sčasti minimalizovať dôsledky krízy.

Medzi nové aktívne opatrenia pribudli:

- Príspevok na podporu udržania zamestnanosti

Príspevok sa poskytuje zamestnávateľovi, ktorý z vážnych prevádzkových dôvodov nemôže zamestnancom pridelovať prácu a poskytuje im náhradu mzdy vo výške najmenej 60 %. Príspevok je určený na úhradu povinných odvodov do poisťných fondov na zdravotné poistenie a sociálne poistenie platených zamestnávateľom a zamestnancom, pričom zamestnancovi bude pripočítaný k poskytovanej náhrade mzdy. Príspevok sa poskytuje najdlhšie 60 kalendárnych dní v úhrne za rok. Cieľom tohto opatrenia je predísť alebo obmedziť prepúšťanie zamestnancov zamestnávateľa riešiaceho dôsledky dopadu globálnej finančnej krízy a hospodárskej krízy.

- Príspevok na podporu vytvárania nových pracovných miest

Príspevok sa poskytuje zamestnávateľovi, ktorý vykonáva svoju činnosť najmenej 1 rok ak vytvorí pracovné miesto pre uchádzača o zamestnanie vedeného v evidencii uchádzačov o zamestnanie najmenej 3 mesiace a zachová

ho najmenej 12 mesiacov. Mesačná výška príspevku v bratislavskom kraji je 15 % a v ostatných krajoch 30 % z celkovej ceny práce vypočítanej z priemernej mzdy v hospodárstve SR, najviac však 50 % celkovej ceny práce prijatého zamestnanca. Príspevok sa poskytuje najviac 12 kalendárnych mesiacov.

Cieľom tohto opatrenia je podporiť vytváranie nových pracovných miest najmä pre občanov, ktorí boli prepustení zo svojho pôvodného zamestnania pre zrušenie pracovných miest u ich pôvodných zamestnávateľov v dôsledku globálnej finančnej krízy a hospodárskej krízy.

- Príspevok ku mzde zamestnanca
Príspevok sa poskytuje zamestnancovi, ktorý bol pred prijatím do pracovného pomeru vedený v evidencii uchádzačov o zamestnanie najmenej 3 mesiace, bol poberateľom dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke v hmotnej núdzi, našiel si sám zamestnanie a jeho mzda nedosahuje 1,7 násobok sumy životného minima (304,16 €). Príspevok sa poskytuje mesačne počas prvých 12 mesiacov vo výške 22 % a počas ďalších mesiacov vo výške 11 % z priemernej mzdy zamestnanca v hospodárstve SR, najdlhšie 22 mesiacov. Cieľom tohto opatrenia je podporiť motiváciu hľadať a prijať aj nízko platené zamestnanie.
- Príspevok na podporu samostatnej zárobkovej činnosti
Poskytuje sa uchádzačovi o zamestnanie, ktorý bol vedený v evidencii uchádzačov o zamestnanie najmenej 3 mesiace a poberal dávku v hmotnej núdzi, stal samostatne zárobkovo činnou osobou. Príspevok sa poskytuje na úhradu preddavku na poistné na zdravotné poistenie najdlhšie počas 22 mesiacov po preukázaní zaplatenia poistného a po uplynutí 18 mesiacov od začatia vykonávania samostatne zárobkovej činnosti aj na úhradu poistného na sociálne poistenie, najviac 4 mesiace; výška príspevku sa vypočítava z minimálneho vymeriavacieho základu. Vylučuje sa súbeh poskytovania iných príspevkov podporujúcich samostatnú zárobkovú činnosť.
- Príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť v oblasti spracovania poľnohospodárskych výrobkov a obchodovania s nimi
Poskytuje sa uchádzačovi o zamestnanie, ktorý bol vedený v evidencii uchádzačov o zamestnanie najmenej 3 mesiace a požiadal o vyradenie z evidencie uchádzačov o zamestnanie z dôvodu vykonávania týchto činností v oblasti spracovania poľnohospodárskych výrobkov a obchodovania s nimi. Príspevok sa poskytuje na úhradu odvodov do poistných fondov tak, ako pri príspevku na podporu samostatnej zárobkovej činnosti. Cieľom týchto opatrení je zvýšiť záujem uchádzačov o zamestnanie vykonávať samostatnú zárobkovú činnosť v rôznych oblastiach nenáročných na počiatkové investície a zodpovedajúcich zručnostiam najmä nízko kvalifikovaných skupín uchádzačov o zamestnanie, resp. podporiť spracovateľov a predajcov domácich poľnohospodárskych produktov

Všetky nové príspevky sa poskytujú najdlhšie do konca roka 2010 (http://www.upsvarn.sk/Dokumenty/z_1.pdf).

Zoznam bibliografických odkazov

- ČEŠKOVÁ, Eva, KUČEROVÁ, Hana. 2006. Psychopatológia a psychitria. 1. vydanie. Praha: Portál, 2006. 317 s. ISBN 80-7367-15
- MAREŠ, P. 2002. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 151 s. ISBN 80-901424-9-4
- VÁGNEROVÁ, M. 1999. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 1999. 444s. ISBN 80-717-8496-6
- VYMĚTAL, Jan a kolektiv. 2007. Speciální psychoterapie. 2. vydanie. Praha: Grada Publishing, 2007. 396 s. ISBN 8-80-247-1315
- http://ec.europa.eu/news/employment/081216_1_sk.htm
- <http://www.iz.sk/sk/stanoviska/nezamestnanost-zacala-rast-v-eu-marec-2008>
- <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=16251>
- http://www.upsvarnsn.sk/Dokumenty/z_1.pdf

Kontakt:

PhDr. Soňa Dvorská, PhD., PhDr. Vladimíra Antolová, PhD.
Katedra sociálnej práce
Pedagogická fakulta
Katolícka univerzita v Ružomberku
Hrabovská cesta 1, Ružomberok 034 01

sona.dvorska@ku.sk, vladimira.antolova@ku.sk

Enuréza a její výskyt u dětí romského etnika

Bockschneiderová Alena⁵⁰, Urban David⁵¹ (ČR)

Abstrakt: Autoři v první části článku teoreticky vymezují problematiku enurézy, popisují prevalenci výskytu a komplikace, které dané onemocnění jedincům přináší. V další části hledají možnou spojitost s výskytem tohoto onemocnění u dětí a romským etnikem, všímají si podmiňujících faktorů, které ve velké míře zapříčiňují vznik popisovaného onemocnění a které se též ve zvýšeně nápadné míře vyskytují u jmenované cílové skupiny. Poznatky vycházejí z odborné literatury, z letních táborů pořádaných pro děti trpící enurézou a enkoprézou a z pozorování autora článku, které se uskutečnilo v rámci zpracovávání dat pro disertační práci.

Abstract: The authors in the first part of the paper theoretically unclosethe problems of enuresis; describe prevalence of the occurrence and complication, which the given disorder bears. In the next part describe possible continuity increased incidence disorder by Romany children, they noting conditional probability factors, which also in increasingly striking measure occur by nominative objective group. The information's are from literature and summer camps, organized by ZSF JU in České Budějovice for children distressful enuresis.

Klíčová slova: enuréza – Romové – enkopréza – letní tábor

Key words: enuresis – Romany children – enkopresis - summer camp

Vymezení enurézy

Enuréza je výrazem pro pomočování, mimovolní močení vyskytující se po 4. roku věku (Vokurka, 2004). V odborné literatuře (Hort, 2000) bývá uváděno, že lze ještě za fyziologické považovat, když se dítě do pěti let občas pomočí. Vyskytuje se nejčastěji v noci (enuresis nocturna), méně často ve dne (enuresis diurna) (Vokurka, 2004). Dítě (popř. i dospělý) močí ve spánku i ve věku, kdy již normálně ovládá svůj močový měchýř. Enurézu rozdělujeme na *primární* (dítě se vždy pomočovalo) a *sekundární* (dítě se začne pomočovat po období, kdy již zůstávalo suché) (Dvořáček, 2000). Ta se většinou objevuje jako reakce na psychickou zátěž, a to především v období, kdy dítě ještě dostatečně neovládá funkci svěračů a také nemá zafixovány návyky udržování čistoty (Vágnerová, 2004).

Negativní vliv na rozvoj pomočování má i dlouhodobé odloučení od rodičů nebo hospitalizace v nemocnici. Další příčinou může být dětské nevědomé upoutávání pozornosti rodičů, například při narození sourozence, nebo při nedostatečné citové výchově, kde dítě cítí, že se mu nedostává lásky a porozumění. Na vzniku enurézy se může podílet velmi brzy započatý trénink na nočník, nebo nesprávně prováděný trénink, kdy dítě ještě není připraveno na tento způsob vyměšování (Nakonečný, 2003).

Pomočování je jedním z nejčastějších symptomů dětského věku. Podle epidemiologických přehledů se vyskytuje noční pomočování u 15 až 20% pětiletých dětí s převahou chlapců. Průměrně u 15% dětí dochází každým rokem ke spontánnímu ústupu pomočování, ale i tak se jich ještě v 15 letech stále pomočuje 1 až 2% (Gut, Doležal, Ženíšek, 1999). Výskyt enurézy má tři věkové vrcholy, nejvíce je rozšířený v předškolním věku okolo pěti let, potom ve školním věku okolo devíti let a překvapivě

⁵⁰ Mgr. Alena Bockschneiderová, Sukova 8, 370 01, České Budějovice, e-mail: abock@zsf.jcu.cz

⁵¹ Mgr. David Urban, Kanovnická 12, 370 01 České Budějovice, e-mail: urban@zsf.jcu.cz

další vrchol, o kterém se nikde a nikdy nemluví, protože je to mimo rodinu tabu, je věk teenagerů asi okolo patnácti let. Enuréza více trápí chlapce než dívky a to v poměru 2 : 1 (Train, 2001).

Enuréza je řazena mezi psychické poruchy se somatickými projevy. Neorganická enuréza je porucha, u níž nenacházíme přímou organickou příčinu, ale při jejímž vzniku spolupůsobí vlivy hereditární a psychosociální. Důležitou úlohu při vzniku poruchy hraje odolnost dítěte a jeho zranitelnost. Jde o souvislosti vrozených a získaných vlastností, temperamentu, životního stylu, emotivity a prostředí, v němž pacient vyrůstal, v němž aktuálně žije, o vývojovou etapu, ve které se nachází, o dřívější choroby, o celkovou i orgánovou odolnost nebo zranitelnost. (Hort, 2008).

Jak uvádí Šmakal (2006), únik moče ve věku, kdy je většina vrstevníků plně kontinentních, je vnímán dítětem i rodiči jako výrazný sociální handicap. Děti s pomočováním mají nižší sebevědomí a vykazují větší procento odchylek v chování. Tento autor dále popisuje, že společnost v naší zemi má na děti velké nároky v časnosti udržování kontinence. Zde vidí souvislosti se zařazením dítěte do předškolního zařízení a plné kontinence již po 3. roce věku.

Aronová (2006) uvádí, že příčiny enurézy jsou různé a mohou se kombinovat. Patří sem nezralost centrálního nervového systému (dále jen CNS), onemocnění močového ústrojí (vrozené vady, infekce), poruchy regulace tvorby moči v závislosti na denní době, roli sehrává i rodinná dispozice. Bylo zjištěno, že matky enuretiků mají určité podobné vlastnosti, které mohou působit na vznik enurézy u jejich dětí. Jedná se především o předčasné vyžadování udržování čistoty, perfekcionismus a netolerantnost k dětem.

Podle Vymětala (2003) naopak, velká tolerance k dětskému pomočování vede k tomu, že děti, které se ve starším školním věku stále pomočují, nikdy nenavštívily lékaře. Neméně významné jsou psychické problémy dítěte (stres, duševní trauma).

V rámci diagnostiky a léčby je nezbytné vyloučení organické příčiny a podle výsledku vyšetření je na posouzení lékaře, jakou taktiku léčby či intervencí zvolí. Léčba této poruchy vyžaduje mezioborovou spolupráci (Hort 2008). Jednou z variant je rehabilitační pobyt, kde se dbá na režimová opatření (režim dne, pitný režim), rehabilitační cvičení a pro děti trpících enurézou je uzpůsobený denní program (Břízová, 2006).

Romské děti a možné faktory zapříčiňující enurézu

Podklad pro vznik enurézy je často datován do dětského věku. Výše uvedené spouštěcí faktory, které mohou zvýšit pravděpodobnost výskytu tohoto onemocnění, se až nápadně často vyskytují v prostředí romských rodin a ovlivňují romské dětství.

Z majoritního hlediska jsou romské děti často hodnoceny jako zanedbané a žijící v nevyhovujících podmínkách. Ze stejného úhlu pohledu je pak nahlíženo i na způsob jejich stravování, jež je vzhledem k podmínkám zdravé výživy hodnoceno jako nevyhovující a nepravidelné. Jakkoli si Romové váží zdraví – svého i svých dětí jejich péče o něj se projevuje jinak než u majority (Davidová, 2004).

Samostatnou kapitolu pak tvoří přístup romských rodičů k lékařským prohlídkám dětí (oproti majoritě je zde vyšší výskyt infekčních chorob, ekto i endoparazitů) (Dunovský, 1999). Nemocnost romských dětí je rovněž vyšší. Také proočkovanosť a návštěva dětských poraden, jak uvádí Dunovský (1999), má sestupující tendenci.

V této souvislosti jsou zajímavé poznatky Wilkinsona (2005), který dětství řadí mezi jednu z deseti determinantů zdraví. Ve své publikaci zmiňuje, že základy zdraví v dospělosti se vytvářejí v raném dětství a před narozením. Špatné podmínky během

těhotenství, kterým jsou romské ženy, mohou ohrožovat optimální vývoj plodu, což uvádí výše zmiňovaný autor jako zdravotní riziko, které se může projevit v pozdějším věku. Jedním ze zdravotních rizik, které jsou možným následkem špatných podmínek během těhotenství, je právě lehká mozková dysfunkce a porucha CNS, což je dle Svobody (Svoboda, 2008) jedním ze spouštěcích faktorů enurézy.

Také kojenecké zážitky jsou důležité pro pozdější zdraví. Nejistá emocionální vazba a chudá stimulace může vést ke snížené připravenosti na školní docházku, problémovému chování, oslabení volního jednání, atd. Romské děti mají často problémy se školní docházkou, v 55% případů dle Svobody (2008) jsou přeřazovány do pomocných škol. Vlivem nízkých dorozumívacích komunikačních prostředků a často špatné znalosti českého jazyka mají děti problémy v kontaktu jak se svými vrstevníky, tak s vyučujícími. V tomto případě jsou opět romské děti více predisponovány ke vzniku problematického sebepojetí, což je dalším přidruženým faktorem pro vznik enurézy.

Též samotná romská rodina představuje určité specifikum, které ovlivňuje vývoj dítěte. Jak uvádí Matoušek (2003), je dětství v takové rodině ve srovnání s většinovou populací kratší, stabilita rodin je také výrazně ovlivňována nepřítomností některého z dospělých, který je ve výkonu trestu, popřípadě se dítě ocitá z rozličných důvodů v ústavní péči.

Dalším negativním faktorem, který popisuje Hirt (2006), je množící se sociální patologie v rodině – prostituce, gamblerství, drogy a alkohol. Zejména poslední zmiňované patologie jsou v romské rodině relativně novým faktorem, které se nijak neshodují s tradiční romskou rodinou a hodnotami, které zmiňuje Davidová (2004).

Dítě dle Svobody (2008) již od věku 11 let aktivně participuje na životě rodiny, ve smyslu péče o mladší sourozence, starost o domácnost. Dítě spolurozhoduje a podílí se na životě rodiny. Výchova a dohled nad dětmi jsou podřízeny spíše skupinové sociální kontrole než individuálnímu vedení. Zatímco české děti vyrůstají v prostředí plném hraček, děti romské se s něčím takovým nesetkávají. Romská matka má s dítětem spíše tělesný kontakt, zatímco řečový kontakt je menší. Děti jsou zvyklé vyrůstat ve skupině lidí, lidská individualita u nich nemá příliš velký význam (Říčan, 2000).

Ochrana dítěte před fyzickým ohrožením a poskytování emočního bezpečí je nenahraditelnou rodičovskou funkcí. Pro romské rodiče spočívá poskytnutí ochrany a bezpečí dítěti především v tom, že se jej snaží co nejvíce začlenit do společenství rodiny, což spočívá i v zapojování dítěte do řešení složitých rodinných, leckdy i sociálních problémů.

Na základě této volné výchovy romské děti velice těžko, dle Bakaláře (2004), akceptují hranice, vzpírají se režimovým opatřením a mají problémy při kontaktu s veřejnými institucemi, což jsou další charakteristické znaky pro děti trpící enurézou.

Tyto negativní podmínky vývoje romského dítěte právě zapříčiňují, jak popisuje Nakonečný (1996), vznik problémů v navazování kontaktu, problémy v respektování hranic v chování, oslabené volní úsilí, atd. Respektive se jedná právě o ty faktory, které byly popsány výše a které podmiňují vznik enurézy.

Enuréza u romských dětí

V rámci zpracovávání disertační práce autora byla posbírána data (informace) ohledně výskytu enurézy u romských dětí. Ta byla získána díky přítomnosti autora článku na táboře pro romské děti a mládež, které organizovalo středisko dětí a mládeže. Tábora se účastnilo celkem 34 romských dětí ve věku 6 až 15 let.

Ze slov ředitele střediska vyplývá, že toto onemocnění se u těchto dětí vyskytuje:

„Aby ty rodiče byli příjemnější k dětem, protože někdy jsou ty podmínky opravdu špatné, mají strach a deseti – dvanáctileté děti se v noci pomočují.“

(ředitel střediska pro práci s romskou mládeží, východní Slovensko)

Výše zmiňovaný dále udává, že tímto problémem na tábore trpí asi 12 dětí. Jedná se především o děti ze špatného socio - kulturního prostředí, kde se v rodině vyskytuje nějaká sociální patologie.

Přítomnost tohoto onemocnění u romských dětí je dle zjištění poměrně častá, pouze se jí v prostředí romské rodiny nepřikládá takový význam a vlivem nedostatečné lékařské péče se ani patřičně neřeší.

Sociální význam poruch regulace vyměšování

Schopnost ovládat vyměšování a regulovat jej tak, aby byla respektována běžná společenská pravidla, je důležitým předpokladem přijatelného sociálního hodnocení. Nedostatek v této oblasti je tolerován pouze v raném dětství, a pokud přetrvává i později, je pro postiženého jedince značně stigmatizující. Znečištění močí či stolicí je obecně akceptovaným důvodem k odmítání a ztrátě prestiže. Sociální význam nezvládnutí regulace vyměšování je jednoznačně negativní. Vědomí, že určitý jedinec je postižen něčím takovým, respektive zápach, který problém signalizuje, vyvolává odpor, nechuť, někdy i soucit. Oproti tomu není tento problém považován za tak závažný, aby byla postiženému přiznána nějaká privilegia, aby na něj ostatní brali větší ohledy. Děti s poruchou regulace vyměšování nemají lehkou pozici ve skupině svých vrstevníků. Často bývají izolovány, neúčastní se mnoha aktivit z důvodů, že by se mohl projevit jejich hendikep (Vágnerová, 2004). Poruchy vyměšování jsou zejména pro starší dítě sociálně závažné, ohrožují jeho sebedůvěru. Dítě, které se pomočuje, je obvykle terčem výsměchu a pohrdání. Pomočování je velmi stigmatizující projev, proto jej děti pečlivě tají. S rostoucím věkem roste i negativní dopad tohoto typu problému na dětskou psychiku. Pro dítě (a potažmo i jeho rodinu) je pomočování velmi stresujícím faktorem. Je spojeno s pocity ponížení či viny u dítěte, často i s (fyzických i psychickým) trestáním ze strany rodičů, ale i s omezením aktivit dítěte (pobyty na táborech, školách v přírodě, vícedenních výletech apod.) (Mazehová, 2008).

Možnosti pro děti trpící enurézou

Dětem trpícím enurézou se nevěnuje velká pozornost, přestože tento problém je v populaci hojně zastoupen. Jedním ze subjektů, který se těmto dětem a jejich rodinám věnuje je Sdružení pro enurézu (dále jen SEN). Tato organizace sdružuje pacienty trpící monosymptomatickou enurézou, jejich rodiny a odborníky zabývající se touto problematikou, stejně jako další jednotlivce, organizace a instituce, které mají vztah k těmto dětem. Sdružení usiluje o všestranné hájení zájmů nemocných enurézou a jejich rodin, iniciuje akce ve prospěch dětí s enurézou a seznamuje veřejnost s touto problematikou. Prosazuje také zkvalitnění zdravotnické péče pro takto postižené jedince (www.enureza.cz).

Pro děti, které trpí enurézou, jsou také pořádány letní tábory (dále jen LT). V České republice je pořádají dvě organizace zaměřující se pouze na práci s enuretickými dětmi, a to Psychiatrická léčebna Šternberk a Občanské sdružení Žlutý květ. Ministerstvo zdravotnictví České republiky (dále jen MZ ČR) umožňuje prostřednictvím projektu z programu Vyrovnání příležitostí pro občany se zdravotním postižením Letní tábor pro děti trpící enurézou a enkoprézou, realizaci rehabilitačních pobytů na základně Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity (dále jen ZSF JU) (www.enureza.cz).

Sdílení skupinové zkušenosti s dalšími lidmi (např. na letním táboře), kteří mají podobné zájmy nebo cíle, se ukazuje jako velmi užitečné. Pro člověka, který si připadá se svým problémem osamocený nebo přímo vyčleněný ze společnosti „normálních“ lidí, přináší úlevu a posilu zjištění, že není ve své situaci sám, že také někdo jiný se potýká se stejným trápením (Vágnerová, 2001).

Letní tábor pro děti trpící enurézou a enkoprézou

Jak bylo již zmíněno, děti různého věku, které trpí enurézou nemají mnoho možností, jak trávit např. období prázdnin jako děti bez tohoto problému. Nemohou jet na letní tábor s dětmi bez zmíněného problému a zároveň potřebují specifický režim a péči. Aby měly tyto děti šanci zúčastnit se těchto typických prázdninových aktivit, pořádají se pro ně speciální pobyty. Bohužel většina organizací se zaměřuje na pobyty, které jsou realizované v areálech Psychiatrických léčeben, což není pro všechny rodiče dětí akceptovatelné nebo se jedná o tzv. integrační tábory, kde jsou jak děti enuretici, tak děti netrpící enurézou. Jediný letní tábor, který je určen pro děti trpící enurézou a enkoprézou a na němž se s těmito dětmi specificky pracuje na základě jejich individuálních potřeb vyplývajících ze zmíněné diagnózy, je LT, který pořádá ZSF JU.

Letní tábor pro děti trpící enurézou a enkoprézou je pořádán pod patronací ZSF JU jako od roku 2002 (Program vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením). Od roku 2002 do roku 2006 byly realizovány vždy 2 turnusy, které byly naplněny 30ti dětmi. V letech 2007, 2008 a 2009 probíhal LT pouze na 1 turnusu pro 30 dětí, a to zejména z toho důvodu, že děti, které se LT účastnily pravidelně (některé na oba turnusy) po několik let již enurézou netrpí. Za dobu realizace projektu jsme tedy umožnili více než 300 dětem prožít bezstarostných 14 dní v příjemném prostředí LT v Jižních Čechách bez pocitu zahanbení, posměchu a stresu pomočení. Asi polovina dětí s námi jelo na LT min. 2x, mezi nimi jsou i děti, kteří jsou dnes starší 15ti let.

LT je personálně zajištěn vedoucími a zdravotníky s vysokoškolským vzděláním ve zdravotně sociální oblasti, dále psychologem, rehabilitačním pracovníkem a konzultujícím speciálním pedagogem. K psychologickému vyšetření jsou využity arteterapeutické metody. Na základě práce s dětmi na LT lze prezentovat několik společných znaků pro děti trpící enurézou.

U většiny lze vysledovat křehkost CNS, z čehož následně vyplývá výrazná unavitelnost, problémy s pozorností, kolísavá výkonnost, neefektivní práce s vlastní energií apod. Další charakteristikou těchto dětí jsou problémy v kontaktu, v jejichž pozadí stojí nejčastěji problematické sebepojetí. Tyto děti oscilují mezi sklonem k neúměrnému sebepodceňování a tendencí k někdy až neadekvátnímu sebepřeceňování se. Do kontaktů s okolím se potom promítá jejich emoční zablokovanost formou menší schopnosti souznění, tendencí manipulovat, u některých (zejména starších) až projevy negativismu, někdy i útočnosti. Tyto děti obtížně akceptují hranice. Dokonce i v kontaktu s autoritou se obtížně podřizují, vzpírají se režimovým opatřením a snaží se je nejružnějšími způsoby obcházet. Často lze u nich nalézt nápadný typ bezradnosti. Některé z těchto dětí se podvědomě či dokonce vědomě cítí tímto problémem „ocejchovaní“. Jsou to děti, které prahnou po ocenění, toto ocenění však obtížně přijímají a prožívají. U většiny z nich lze nalézt signály zásadnější emoční nevyzrálosti, s níž souvisí i zvýšená senzitivita. Obecně je lze charakterizovat jako děti značně úzkostné, pocitující perspektivní tenzi. Jsou to jedinci s často nápadně oslabeným volným úsilím. Na druhou stranu z projektivních technik jasně vyplývá, že i přes jejich „přízemní“ problém by jich hodně chtělo „vzlétnout“ ke svým vysněným cílům a k

možnosti „držet krok“ se svými vrstevníky. U některých z těchto jedinců lze vystopovat deprivační rysy.

Často se jedná o děti z vícečetných rodin, kde je akcentovaná sourozenecká rivalita. Rodinné zázemí bývá měkké, úzkostné, hyperprotektivní, výchovně nedůsledné, bez trvalejších režimových opatření. Rodiče těchto dětí bývají mnohdy psychicky nezralí, do své rodičovské role vstoupili ne zcela připraveni a „vyzbrojeni“. Jiným typem rodičů dětí s enurézou bývají rodiče jasně výkonově orientovaní, kteří dítě přetěžují neúměrností svých nároků a požadavků (Mazehóová 2008).

Děti účastníci se letního tábora

Letní tábor je určen pro děti s diagnózou enuresis nebo enkopresis ve věku od 6 do 15 let. Děti s enurézou je většina (asi 25 dětí) s převahou chlapců, což odpovídá vyššímu výskytu tohoto problému v rámci chlapecké populace. Některé děti se tábora účastní opakovaně již několikrát. Kromě základní diagnózy, která se vyskytuje téměř u všech dětí, jsou uváděny i další potíže a problémy (např. potíže se soustředěním, opoždění ve vývoji, vady řeči, migrény, astma a alergie). Prostředí, ze kterého pochází děti trpící enurézou je různé. Od roku 2002, kdy pořádáme LT, jsme se setkali s dětmi z úplných i neúplných rodin, s dětmi z dětských domovů i s dětmi v pěstounské péči. Většina dětí přichází ze sociálně slabých rodin (kritéria: rodinné zázemí, finanční situace, vzdělání rodičů, výsledky dítěte ve škole, zájmy dítěte...), dětských domovů (dále jen DD) a pěstounské péče (asi 75% dětí). Děti z dobře situovaných rodin, děti nadané apod. tvoří asi 25%. Děti rómské národnosti se výše zmíněného LT zúčastnily opakovaně (každý turnus LT 1-2 děti) a z poskytnutých informací o těchto dětech jejich zákonnými zástupci vyplynulo, že enurézou trpí mnoho vrstevníků dětí tohoto etnika.

Pro ilustraci mohu uvést případ jednoho rómského chlapce, který byl poprvé na LT (jiný nepoznal) v 10 ti letech. Tento chlapec měl v DD dalších 6 sourozenců ve věku 5-14 let a všichni se pomochovali. Na LT mohl jet pouze on, další rok jeho sestra (na jakýkoli placený pobyt jel vždy pouze 1 sourozenec z důvodu finanční náročnosti pobytu mimo domov). Zde se nabízí otázka „Z jakého důvodu se neúčastní děti rómského etnika těchto pobytů, které zaujímají významnou roli v působení na zmíněné onemocnění?“ Osobně se domnívám, že zde může hrát určitou roli celkový nezáměr rodičů. Tuto domněnku je možné vzít v potaz v souvislosti s absencí návštěv u lékaře i na pravidelných lékařských prohlídkách, o jiné specializované péči, které toto onemocnění vyžaduje, nemluvě. Pokud rodiče dítěte staršího pěti let, které se pomočuje konzultují tento problém s pediatrem, doporučí jim možné intervence v rámci zmíněných obtíží. Mohu také spekulovat o významu poplatku za LT (je zde nutná spoluúčasť rodiny, přestože je tato částka nepoměrně nižší než u jiných LT), což potvrdili i „náhradní“ rodiče (pracovníci DD) zmíněného rómského chlapce.

Závěr

Nelze tvrdit a též žádná, autorům dostupná literatura neuvádí, že by romské děti byly více predisponovány k možnosti vzniku enurézy. Bylo by ale jistě účelné tuto otázku reflektovat na základě výzkumného šetření. Tento článek by mohl být využit jako podklad pro zpracování výzkumného šetření (rodinné prostředí, životní styl a výchova se může v jistých případech významně podílet na vzniku tohoto onemocnění). Ovšem zvýšenou náchylnost pro vznik popisovaného onemocnění u cílové skupiny potvrdily výpovědi pracovníků nejmenovaného DD i pozorování jednoho z autorů v romské komunitě. Také na základě poznatků z letních táborů je patrné, že výskyt enurézy u

romských dětí není ojedinělý. Většina romských dětí se ale na tábor nedostane, psychosociální dopady se u nich může stupňovat a vést k sociálnímu vyloučení.

Použitá literatura

- ARONOVÁ, J., et al. Na co se často ptáte – ze zkušeností dětského lékaře. Praha: Amosia, 2006. .
- BAKALÁŘ, P. Psychologie Romů. Praha: Votobia, 2004.
- BALVÍN, J. Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka. Praha: Radix, 2008.
- BALVÍN, J. Multikulturalita a edukace romského žáka. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálních vied a zdravotníctva, 2009.
- BŘÍZOVÁ, B. Zhodnocení letních táborů pro děti s enurézou, enkoprezí a inkontinencí v letech 2004 a 2005. Vox pediatrie. Časopis praktických lékařů pro děti a dorost. 2006, roč. 6, č. 3, s. 30 – 32.
- DAVIDOVÁ, E. Romano drom – Cesty Romů 1945 – 1990. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.
- DVOŘÁČEK, J. Urologie praktického lékaře. Praha: ISV, 2000.
- DUNOVSKÝ, J. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. In DUNOVSKÝ, J. a kol. Sociální pediatrie: vybrané kapitoly. Praha: Grada Publishing, 1999.
- GUT, J., DOLEŽAL, J., ŽENÍŠEK, J. Pomočování u dětí. Praha: Galén, 1999.
- HIRT, T., JAKOUBEK, M. Romové v osidlech sociálního vyloučení. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006.
- HORT, V., et al. Dětská a adolescentní psychiatrie. Praha: Portál, 2000.
- MAZEHOVÁ, Y. Charakteristika dětí zúčastněných letního tábora pro děti trpící enurézou a enkoprezí na základě psychologického vyšetření s použitím arteterapeutických metod. Závěrečná zpráva k projektu MZ ČR, 2008.
- MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Slon, 2003.
- NAKONEČNÝ, M. Motivace lidského chování. Praha: Academia, 1996.
- NAKONEČNÝ, M. Úvod do psychologie. Praha: Academia, 2003.
- <<http://www.enureza.cz/o-sdruzeni>> [online]. [cit. 2009-02-16].
- ŘÍČAN, P. S Romy žít budeme – jde o to jak. Praha: Portál, 2000.
- SVOBODA, Z. Systémový přístup jako determinanta efektivity sociální integrace Romů v sociálně vyloučených lokalitách. In Interkulturalita a rómska národnostná menšina v sociálních a pedagogických súvislostiach. Nitra: Ústav romologických štúdií, 2008.
- ŠMAKAL, O., FLÖGELOVÁ, H. Diagnostika a léčba dítěte s pomočováním v ambulanci PLDD. Pediatrie pro praxi. 2006, roč. 7, č. 5. str. 247-249.
- ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach. Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- ŠLOSÁR D. 2009. Edukácia Rómov. Košice : KSK, 150s. ISBN 978-80-970137-6-9.
- TRAIN, A. Nejčastější poruchy chování u dětí. Praha: Portál, 2001.
- VÁGNEROVÁ, M. Psychologie problémového dítěte školního věku. Praha: Karolinum, 2001.
- VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004.
- VAVREKOVÁ, L. 2008. Komunitná – či terénna sociálna práca? In: Interra 5. Interkulturalita a rómska národnostná menšina v sociálních a pedagogických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 25. – 26.

septembra 2007 v Spišskej Novej Vsi. Nitra: UKF v Nitre, FSVaZ, Ústav romologických štúdií. ISBN 978-80-8094-314-1. s. 189 – 197.

VAVREKOVÁ, L. 2008. Terénna sociálna práca v komunitách na Spiši ako súčasť sociálnych služieb v obci. In: Dni sociálnej práce. Transformácia sociálnej sféry Slovenskej republiky a sociálna práca (Európa, právo a prax). Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. 29. – 30. novembra 2007. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2008. ISBN 978-80-8094-231-1. s. 64 – 71.

VOKURKA, M., HUGO, J. Praktický slovník medicíny. Praha: Maxdorf, 2004.

WILKINSON, R., MARMOT, M. 2005. Fakta a souvislosti: sociální determinanty zdraví. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2005.

Kontakt:

¹ Mgr. Alena Bockschneiderová, Sukova 8, 370 01, České Budějovice, e-mail: abock@zsf.jcu.cz

¹ Mgr. David Urban, Kanovnická 12, 370 01 České Budějovice, e-mail: durban@zsf.jcu.cz

Hodnotenie podmienok v Detskom domove pre maloletých bez sprievodu v Hornom Orechovom z pohľadu maloletých bez sprievodu

Antolová Vladimíra SR

Abstrakt: V príspevku sú prezentované čiastočné výsledky skúmania aktuálneho stavu maloletých bez sprievodu v Slovenskej republike. Respondenti kvalitatívneho výskumu boli šiesti maloletí bez sprievodu z Afganistanu, umiestnení v Detskom domove pre maloletých bez sprievodu v Hornom Orechovom, ktorí vypovedali o svojom pobyte v Slovenskej republike, poskytovanej starostlivosti, pozitívach a negatívach nového sociálneho prostredia.

Kľúčové slová: Maloletý bez sprievodu, Detský domov pre maloletých bez sprievodu

Úvod

Migrácia osôb je dlhodobý a stále sa meniaci fenomén, čo je kvantitatívne a kvalitatívne ovplyvnené viacerými faktormi. Ľudia k odchodu zo svojej krajiny sú motivovaní jednak finančnou situáciou, lepšou perspektívou v budúcnosti, ale príčinou migrácie môže byť donútenie z existenčných dôvodov. Extrémna chudoba, porušovanie ľudských práv, útek pred vojnovými konfliktami, ohrozením života je každodennou realitou niekoľko miliónov utečencov.⁵² Veľakrát je donútená opustiť svoju krajinu celá rodina, často sa však stáva, že utiecť sa podarí len deťom, ktoré buď stratili všetkých svojich blízkych, alebo ich vyslala vlastná rodina v nádeji zabezpečiť aspoň im bezpečný život. Maloletí bez sprievodu⁵³ (ďalej len MBS) majú zraniteľné postavenie z hľadiska ich odlúčená a ďalších súvisiacich faktorov.

Od roku 2002 prišlo na naše územie viac ako 3000 maloletých bez sprievodu a tento stav si vyžaduje precíznejšie monitorovanie, analýzu a navrhovanie postupov, ktoré prispejú ku skvalitneniu starostlivosti.

Práve stupňovanie počtu odlúčených detí bolo impulzom k uskutočneniu prvého kroku o začatie starostlivosti o túto zraniteľnú skupinu. Tento impulz prišiel najmä zo strany mimovládnych organizácií, ktoré sa takmer výhradne zaoberali sledovanou problematikou. Poukazujú na to aj projekty, ktoré boli realizované.⁵⁴

Až v roku 2005 vstúpil do platnosti zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele (ďalej SPOD a SK), ktorý prvý legislatívne upravil opatrenia pri MBS.

---

⁵² Porov. FABIAN, Anton : Svet utrpenia zobúdzá svet solidarity. In: Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou 16. 05. 2008. Košice : KSK a UPJŠ 2008, str. 7-13. ISBN 978-80-969932-1-5.

⁵³ MBS je osoba vo veku do 18 rokov, ktorá sa nachádza mimo krajiny svojho pôvodu a je odlúčená od oboch rodičov, alebo predchádzajúcich zákonných/obvyklých opatrovateľov

⁵⁴ Súhrn projektov mimovládnych organizácií v rokoch 2002-2008: 1.Odlúčené deti, systém a asistancia, 2. Ochrana práv maloletých cudzincov bez sprievodu v azylovej procedúre nachádzajúcich sa na území SR, 3. Zabezpečenie najlepšieho záujmu maloletých detí bez sprievodu poskytovateľmi starostlivosť, 4. Sociálne, právne a psychologické poradenstvo a asistancia, materiálna starostlivosť a zabezpečenie voľno-časových aktivít žiadateľom o azyl a azylantom s dôrazom na starostlivosť o maloletých a ostatné zraniteľné skupiny na Slovensku II, 5. Identifikovanie a podpora vhodných postupov pre maloletých bez sprievodu.

1 Detský domov pre maloletých bez sprievodu v Hornom Orechovom

Prevádzka špecializovaného Detského domova pre maloletých bez sprievodu v Hornom Orechovom pri Trenčíne bola otvorená v roku 2005. Zriaďovateľom je ÚPSVaR v Trenčíne. Súčasná kapacita je pre 38 maloletých. Starostlivosť v zariadení je maloletým poskytovaná rovnako ako v detskom domove pre deti, ktoré sú občanmi Slovenskej republiky, v súlade so zásadami rovnakého zaobchádzania a s prihliadnutím na ich vek a rozumovú vyspelosť a najmä kultúrne odlišnosti. Na udržanie náboženskej kultúry je snaha v zariadení o vytvorenie podmienok na ich náboženskú výchovu a účasť na cirkevných obradoch v súlade s vierovyznaním dieťaťa.⁵⁵

V zariadení pôsobí šesť vychovávateľov, jedna vychovávateľka je zároveň aj zdravotná sestra, sociálna pracovníčka je jedna. Detská lekárka ani psychologička nie sú zamestnancami domova. Ich služby si musia v prípade potreby špeciálne objednávať. V domove je zriadená učebňa, kde sa deti venujú výučbe slovenského jazyka, pričom sú rozdelené podľa veku a kultúry. Zatiaľ v detskom domove boli umiestnení len maloletí starší ako 15 rokov, čo znamená, že po zvládnutí slovenského jazyka boli umiestnení do vzdelávacieho procesu strednej školy.⁵⁶

Rozhovorom so sociálnou pracovníčkou detského domova sme zistili najčastejšie problémy, s ktorými sa stretáva pri svojej práci.⁵⁷ Hlavným problémom je, že dieťa, ktoré je tu umiestnené často neposkytuje pravdivý údaj o svojom veku. Stáva sa, že osoba je viditeľne staršia ako tvrdí a konkrétne aktivity ako aj opatrenia sú naplánované pre maloletého, čo zapríčiňuje sťažujúcu prácu aj ostatným pracovníkom – vychovávateľom. Pracovníci SPOD a SK nezabezpečia pre MBS potrebné doklady (ako napr. predbežné opatrenie, ustanovenie opatrovníka) pred jeho umiestnením do zariadenia. Nevýhodou je malá možnosť využitia tlmočnických služieb. Tie sú obmedzené najmä z dôvodu vysokej finančnej nákladnosti. Maloletý teda nie je vždy informovaný o všetkých postupoch v jazyku, ktorému rozumie.

V roku 2007 sa uskutočnil výskum realizovaný organizáciou UNHCR, ktorý bol zameraný na hodnotenie začleňovania žiadateľov o azyl a azylantov v SR (UNHCR, 2007).⁵⁸ Dotazovaní maloletí poukázali na nedostatočnú výučbu slovenského jazyka, nedostatočne citlivý prístup ku kultúrnym odlišnostiam a ich nízku informovanosť o právach, povinnostiach, azylovom procese a pod.

2 Metodológia

Primárnym cieľom výskumu bolo zistiť aktuálny stav sociálnoprávnej ochrany pre maloletých bez sprievodu. Jedným z čiastkových cieľov bolo zistiť ako MBS vnímajú poskytovanú starostlivosť a svoj pobyt v Slovenskej republike.⁵⁹

Ako výskumná metóda bol použitý pološtruktúrovaný rozhovor. Rozhovor bol zvolený z dôvodu zistenia konkrétnejších názorov respondentov na skúmaný problém. Zamerali sme sa na oblasti ako dôvody odchodu maloletého z krajiny pôvodu, spokojnosť s poskytovaním starostlivosti v Detskom domove a s tým súvisiace

---

⁵⁵ interné materiály Detského domova pre maloletých bez sprievodu v Hornom Orechovom, 2007

⁵⁶ interné materiály Detského domova pre maloletých bez sprievodu v Hornom Orechovom, 2007

⁵⁷ Interné materiály, 2008

⁵⁸ Výskum bol realizovaný v spolupráci s mimovládnyimi organizáciami, Migračným úradom MV SR, Inštitútom pre výskum práce a rodiny SR

⁵⁹ Výskum bol realizovaný v roku 2009, podporený Grantovou agentúrou Pedagogickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku

jednotlivé oblasti života maloletých. Výhodou osobného rozhovoru je, že ho možno doplniť aj ďalšími technikami ako je napríklad pozorovanie ako dieťa reaguje pri jednotlivých otázkach.

Výberový súbor tvorili MBS, ktorí boli v čase výskumu umiestnení v Detskom domove v Hornom Orechovom. Z celkového počtu 8 detí bola vybratá vzorka 6 MBS. Krajiny pôvodu, z ktorých maloletí prišli: 6 z Afganistanu, jeden zo Srí Lanky a jeden z Vietnamu. Kritériom pri výbere bolo ovládanie slovenského alebo anglického jazyka maloletými bez sprievodu na zrozumiteľnej úrovni, prípadne afgánskeho jazyka, pretože sme mali k dispozícii tlmočníka v tomto jazyku.

3 Výsledky

Všetci maloletí pochádzali z Afganistanu, odkiaľ museli z dôvodu obavy o svoj život odísť. Maloletí stručne opísali Afganistan ako krajinu, kde nie je bezpečie, obávajú sa o svoj život a životy svojich blízkych, rovnako nemohli slobodne navštevovať školu.

„ V Afganistane nie je život, iba problémy. My sme mali veľa problémov – u nás je Taliban, problém medzi každými, všade bitka, zabíjanie....Náš bratranec býval v Iráne, mal 25 rokov, prišiel do Afganistanu , Taliban ho zabil... Rodičia a 2 bratia ostali doma. My sme boli v ťažkej situácii, bratia boli aj oveľa mladší, nemohli ísť so mnou...“

Okrem násilností, prenasledovania porušovania ľudských práv sú evidentné aj ekonomické ťažkosti, ktoré sú každodennou realitou väčšiny rodín.

„..... Ťažký život, ekonomické ťažkosti, robota nie je. V každom režime bol „diktátor“... Aj moja rodina sa bála a pomáhala, aby som odišiel z Afganistanu radšej. Rodičia mi zomreli a mám 2 mladšie sestry a 1 brata... Do školy som nechodil, nemohol som...“

3.1 Detský domov pre MBS – vnímanie podmienok života v zariadení

Maloletí boli v Detskom domove v Hornom Orechovom umiestnení 1 mesiac, ich adaptačná fáza ešte stále trvá. Za tento krátky čas ešte dobre nespoznali nové prostredie, pracovníkov detského domova a opatrovníčku, ktorá je určená. Napriek tomu sme zisťovali ich názor na základné podmienky ich pobytu, ako vnímajú poskytovanú starostlivosť.

„Dobre sa mi tu žije. Ale nie som slobodný, aspoň trocha slobody by som chcel. Chcel by som takú slobodu, aby som mohol ísť sám do mesta, na prechádzku a nie aby sme všetci chodili spolu s vychovávateľom. Aspoň trocha byť sám. Nemám tu žiaden iný problém.“

Maloletí mali viacmenej podobné odpovede, keď mali zhrnúť svoj dojem z poskytovanej starostlivosti: *„Normálna starostlivosť, ani veľmi dobrá, ani zlá.“*

3.2 Vychovávateľa, sociálny pracovník, komunikácia

U maloletých sme zisťovali ako sú spokojní so starostlivosťou, ktorú im poskytujú vychovávateľa a sociálny pracovník. Všetci šiesti MBS boli spokojní so starostlivosťou poskytovanou zo strany vychovávateľov a sociálneho pracovníka v DeD. Každý vychovávateľ má momentálne prideleného jedného maloletého. Pokiaľ majú MBS nejaký problém vedia, že im môže pomôcť vychovávateľ, prípadne sociálny pracovník.

3.3 Vzdelávanie, komunikačná bariéra

Komunikačná bariéra je len čiastočne eliminovaná. Štyria maloletí priznali, že majú problém vyjadriť sa v slovenskom jazyku a rozumejú len niekoľko základných slov.

„Je to dosť ťažké. Ten druhý chlapec od nás vie lepšie slovensky, tak on nám prekladá také menšie veci, keď je niečo dôležitejšie, ťažšie, tak nám prídeš ty tlmočiť (tlmočník).“

Ďalší dvaja sa dorozumievajú skôr intuitívne ale vedia už tvoriť krátke vety: „*V komunikácii je trocha problém... Sú to len základné frázy.*“

Tlmočník v detskom domove nie je prítomný. Zúčastňuje sa len pri zisťovaní najlepšieho záujmu. V rôznom období sú v detskom domove umiestení maloletí z rôznych krajín. Je preto náročné zabezpečiť tlmočníkov v každom jazyku, ktorí by boli denne prístupní pre maloletých.

Všetci maloletí sa zúčastňujú slovenského jazykového kurzu, ktorý pre nich zabezpečuje jedna z trenčianskych stredných škôl. Prostriedky na financovanie kurzu bolo veľmi náročné získať. Túto položku nezahrňuje ani jeden z rezortov starostlivosti o MBS.

3.4 Strava

DeD nemá vlastnú kuchyňu, kde by sa pripravovali obedy. Strava je maloletým donášaná zo školskej jedálne. So stravou boli spokojní štyria maloletí, aj keď mali malé pripomienky k niektorým jedlám, na ktoré neboli zvyknutí. Dvaja maloletí sa vyjadrili, že strava nie je zlá, ale nemôžu si vyberať, musia jesť, čo im pripravia.

„*Niektoré veci nemôžeme jesť, lebo sme moslimovia. Dobré je, že cez víkend si sami varíme a to čo môžeme jesť a máme viac.*“

V školskej jedálni nie je možné objednať osobitné obedy pre ľudí so špeciálnymi stravovacími požiadavkami, teda ani pre moslimov. Ako sa vyjadril riaditeľ DeD stravná jednotka je rovnaká pre každé dieťa. Aj keď pripomienkovali, že v DeD pre MBS sú umiestnení maloletí, ktorí majú špeciálne stravovacie potreby a je potrebné k tomu prispôsobiť aj stravnú jednotku, navyiac financie im neboli poskytnuté.

3.5 Praktizovanie náboženstva

V DeD pre maloletých bez sprievodu sa stretávajú deti z rôznych kultúr a rôznych vierovyznaní. Zaujímalo nás, či sú v DeD vytvorené podmienky pre vykonávanie náboženských praktík – modlitby.

Ani jeden maloletý nemal problém s praktizovaním modlitby.

„*Nie je problém, máme modlitebňu.*“

V DeD je zriadená osobitná miestnosť, ktorá slúži ako modlitebňa a tu môžu maloletí meditovať, alebo sa modliť.

3.6 Voľný čas

Dospievajúci mladí chlapci, ktorí sú umiestnení v detskom domove majú záujmy podobné chlapcom z majoritnej spoločnosti. Ich možnosti sú však obmedzené tým, že sa nemôžu voľne pohybovať po meste.

„*Buď sa učím, alebo pozerám telku, robíme blbosti s ostatnými, alebo idem spať. A chcel by si robiť niečo iné? Keby som slobodný, idem do mesta, pozerám ľudí, mesto. Tu nemôžem nič.*“

V areáli detského domova je malé ihrisko, kde chlapci hrávajú futbal. Tejto aktivite sa venujú všetci maloletí. Treba však podotknúť, že v rámci možností detského domova je to jediná športová aktivita, ktorej sa môžu venovať. Jeden chlapec rád hráva šach. Traja chlapci sa vo voľnom čase venujú pozeraniu televízie. Dvaja z opýtaných chlapcov sa vo voľnom čase radi učia, aby si zlepšili svoju komunikáciu v slovenskom jazyku.

Aktívne využívanie voľného času je závislé na možnostiach, ktoré maloletí v detskom domove majú.

Detský domov sa snaží získať financie aj z iných zdrojov – od súkromných sponzorov, mimovládnych organizácií. V lete sa podarilo zabezpečiť pre chovancov detský tábor, kde budú všetci aktívne tráviť niekoľko dní. Rovnako si deti pripomenuli aj Svetový deň utečencov, pri príležitosti ktorého sa konali pre nich športové hry.

3.7 Sociálne prostredie

Práve tým, že zatiaľ nie sú v kontakte s majoritnou populáciou, najmä s rovesníkmi, s ktorými by sa rozprávali, nemajú toľko možností na výmenu informácií.

Výpoveď maloletého: *My sme odišli z Afganistanu, aby sme žili slobodne a tu sme tiež zavretí a nemôžeme nikam ísť.*

Na túto skutočnosť reagovali aj odpoveďou na otázku, či majú kamarátov, ktorým dôverujú a či sú to kamaráti aj zo strany majoritnej spoločnosti.

„... Nemôžeme chodiť von, stále sme tu zavretí, nie sme slobodní, rozprávame ako „tátárskou pafgánčinou“ medzi sebou, a potom nám Jarka (sociálna pracovníčka) povie, rozprávajte sa slovensky, ale ako keď sme sami afgánci medzi sebou, to je nám ľahšie. Keby sme mohli chodiť vonku a nájsť kamarátov, tak by sme sa mohli rozprávať po slovensky a učili by sme sa.“

Názor ďalšieho maloletého: *„... nemôžeme nikam chodiť ... A keby sme chceli utiecť tak už dávno utečieme, ale my nechceme, chceme tu žiť. Ale sme stále zavretí.“*

Detský domov má určené pravidlá, ktoré musí rešpektovať každý maloletý. Sú to deti, ktoré prišli z rôznych nebezpečných miest a môžu byť ohrozované aj v inom štáte cez prevádzáčov, ktorí ich môžu sledovať. Ďalším faktorom je komunikačná bariéra, možné rasisticky motivované násilie v host'ovskom štáte. Tým, že sú maloletí umiestnení v detskom domove len krátky čas, nie sú schopní sa samostatne o seba postarať a ani brániť. Je však potrebné a žiaduce, aby mali dostatočný kontakt so spoločenským prostredím a vytvárali si postupne sociálnu sieť. To je úloha pre vychovávateľov, sociálneho pracovníka, aby pravidelne organizovali stretnutia s rovesníkmi maloletých majoritného obyvateľstva v rôznych krúžkoch, pri návšteve mesta. Tieto kontakty sa tiež intenzívnejšie budú vytvárať potom, ako deti začnú navštevovať školu.

4 Diskusia

Analyzovali sme vyjadrenia MBS, ktorí vypovedali o vnímaní ich súčasného pobytu v Slovenskej republike, problémoch, s ktorými sa stretávajú.

Obmedzením pri realizácii rozhovorov v tejto časti výskumu bola nutnosť tlmočenia. Aj keď tlmočník pochádzal priamo z Afganistanu a na Slovensku žil niekoľko rokov, úroveň slovenského jazyka nedosahovala vynikajúcu úroveň zrozumiteľnosti a pochopenia. Tým mohli nastať niektoré komunikačné nejasnosti, prípadne zovšeobecnenie niektorých odpovedí.

So životom v Detskom domove vyjadrili spokojnosť, napriek tomu, že sú v ňom umiestnení len krátky čas (cca 6 týždňov).

Positívne hodnotili maloletí starostlivosť vychovávateľov, sociálneho pracovníka.

Bolo identifikovaných niekoľko oblastí, v ktorých bola zaznamenaná čiastočná nespokojnosť. So stravou boli spokojní štyria maloletí a zvyšní dvaja vyjadrili nejednoznačnú odpoveď. Ako jeden z najväčších problémov vnímame dovoz jedla zo závodnej jedálne. Požiadavky ľudí so špeciálnymi stravovacími potrebami tak nie sú zohľadnené. Teda ani to, že moslimovia nemôžu konzumovať bravčové mäso. Stravná jednotka je rovnaká pre každé dieťa, a preto detský domov nemá poskytnuté zvýšené dotácie na zabezpečenie osobitných obedov. Kuchyňa v detskom domove nie je.

Odporúčanie: Zvážiť prístavbu kuchyne v detskom domove. Tým by sa ušetrili finančné prostriedky na objednávku a dovoz obedov, aj keď by vznikli výdavky na ďalšiu pracovnú pozíciu kuchára. Možno by bolo možné kumulovať niektorú funkciu. Stravovanie by bolo prispôsobené potrebám klientov. Bola by možná každodenná príprava jedla (to znamená, že aj počas víkendov, kedy školská jedáleň nefunguje).

Jedným z viditeľných problémov je jazyková bariéra. Tlmočník v detskom domove nie je prítomný, čo je zapríčinené aj rôznymi krajinami pôvodu, z ktorých maloletí prichádzajú a teda potreba zabezpečenia viacerých tlmočníkov. Tlmočník je zabezpečený po niekoľkých dňoch, kedy sa s maloletým uskutočňuje prvý oficiálny rozhovor, na ktorom sa zisťuje jeho najlepší záujem.

Odporúčanie: zabezpečiť, aby bol tlmočník v detskom domove už prvý deň po umiestnení maloletého, ktorému by vysvetlil základné informácie o pobyte a o ďalších opatreniach. Zabezpečenie tlmočnických služieb musí byť jasne definované aj v zákone o SPOD a SK a MPSVaR musí túto požiadavku zaradiť do rozpočtu pre detský domov. Sociálna pracovníčka by tak mohla tiež zistiť aktuálny psychický stav maloletého a následne zabezpečiť psychologickú pomoc.

Pri skúmaní jazykovej vybavenosti maloletých sme sa zaujímali aj o ich vzdelávanie. Pozitívnym zistením bola pravidelná výučba slovenského jazyka. Realizácia tohto kurzu však bola spojená s nedostatkom financií, ktoré by pokryli náklady.

Odporúčanie: Tento problém by malo riešiť MPSVaR v spolupráci s MV SR a zakomponovať priamo do zákona povinnú výučbu slovenského jazyka a určenie zdrojov, z ktorého budú kurzy financované ako aj subjektov, ktoré budú vzdelávanie realizovať.

Významnou oblasťou pri skúmaní maloletých je trávenie voľného času. Keďže maloletí v čase výskumu ešte nenavštevovali školu (s výnimkou jazykového kurzu) mali nadbytok voľného času. Ten bol vyplnený len niekoľkými aktivitami, ktoré môžu v detskom domove praktizovať. Uvedomujeme si, že k rozvoju záujmov a zručností detí dochádza v sociálnom prostredí. To, že maloletí nemôžu voľne navštevovať mesto vplýva aj na ich spôsob trávenia voľného času. Aj keď je to len dočasný stav, ako sa vyjadrili pracovníci detského domova, pokiaľ nadobudnú maloletí samostatnosť a najmä jazykovú zdatnosť, treba zvážiť alternatívne spôsoby aktívneho trávenia voľného času.

Práve v oblasti vytvárania sociálnych sietí, spoločenských kontaktov, bolo zaznamenaných niekoľko negatívnych vyjadrení od maloletých.

Odporúčanie: rozšíriť možnosti spoločenských hier, účasť na podujatiach v škole, v meste za prítomnosti vychovávateľov. Navrhnuť spoluprácu so školami, občianskymi združeniami, ktoré by zabezpečili dobrovoľníkov, ktorí by sa mohli stať **mentormi maloletých** a istými „uvádzateľmi“ do nového spoločenského prostredia. Tým by sa zabezpečil aj kontakt so spoločenským prostredím i ochrana maloletých.

Zoznam bibliografických odkazov

Detský domov pre maloletých bez sprievodu v Hornom Orechovom: *interné materiály*, 2007
Detský domov pre maloletých bez sprievodu v Hornom Orechovom: *interné materiály*, 2008
UNHCR: Hodnotenie začleňovania žiadateľov o azyl a azylantov v SR s ohľadom na ich vek, pohlavie a iné odlišnosti, 2007, s. 5-6

Kontaktná adresa:

PhDr. Vladimíra Antolová, PhD.

vladimira.antolova@ku.sk

Katolícka Univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta, Katedra sociálnej práce

Úloha sociálnej práce pri riešení problematiky bezdomovectva

Rybová Katarína, Ružička Vojtech (SR)

Abstrakt: V príspevku sa venujeme niektorým formám činnosti sociálnej práce pri práci s ľuďmi bez domova s poukázaním na príčiny a dôsledky tohto nežiaduceho spoločenského javu. Charakterizujeme najmä činnosť sociálneho pracovníka pri konkrétnej práci s klientom ako aj pôsobenie sociálnej práce prostredníctvom tretieho sektora, kde popisujeme aktivity niektorých organizácií zaoberajúcich sa problematikou bezdomovcov.

Kľúčové slová: Bezdomovec. Sociálna práca. Komunita. Charita. Sociálna exklúzia. Sociálna pomoc.

Pred rokom 1989 bolo bezdomovectvo oficiálne neexistujúcim javom, ktorý vystupuje do popredia práve od zmeny politického režimu, kedy prišlo k rozsiahlym zmenám vo všetkých oblastiach spoločenského života.

Bezdomovci sú skupinou obyvateľstva, na ktorú sa v pravom zmysle vzťahuje definícia chudoby. Ide o skupinu ľudí vyznačujúcu sa nedostatočnou participáciou na živote spoločnosti, teda sociálnym vylúčením, exklúziou. Matoušek (2003) pod pojmom sociálna exklúzia označuje nedostatok účasti jednotlivca, skupiny alebo miestneho spoločenstva na živote celej spoločnosti. Znamená život v chudobe, bez účasti na trhu práce, bez príjmu, bez dostatočného ubytovania, obyčajne sa jednotlivec nachádza v izolácii, v skupine ľudí, ktorí sú podobne deprimovaní, vylúčení zo spoločnosti. Dlhodobý pocit sociálneho vylúčenia je zdrojom chronického stresu, prostredníctvom ktorého má človek pocit nízkeho sebavedomia. Stres pramení z nízkeho príjmu, nedokončeného vzdelania, zlého duševného a telesného zdravia, zlého ubytovania, vysokého veku, nefunkčnosti rodiny, vysokej úrovne kriminality v mieste pobytu, závislosti na návykových látkach, nezamestnanosti, chýbajúcim zdravotnom a sociálnom poistení. So sociálnym vylúčením je priamo spojená tzv. statusová chudoba, ktorú Mareš (1999, s.44) popisuje ako „chudobu charakteristickú predovšetkým pre sociálne kategórie a osoby na trhu práce marginalizované a diskriminované a pre osoby z účasti na trhu práce dlhodobo či trvale vylúčené“. Ide predovšetkým o nekvalifikovaných pracovníkov, nezamestnaných, príslušníkov etnických menšín, starých ľudí a v neposlednom rade aj o bezdomovcov.

Pojem bezdomovec u nás nie je presne definovaný, obyčajne sem zaraďujeme žobrákov, tulákov, ľudí bez prístrešia. Sú označovaní ako spoločensky neprispôsobivé osoby. Podľa Strieženca (1996, s.27-28) sa za „bezdomovca pokladá občan, ktorý je z najrozličnejších dôvodov v momentálnej situácii bez možnosti trvalého či prechodného ubytovania, bez možnosti užívania základných hygienických potrieb a bez možnosti pravidelného stravovania. Ide prevažne o ľudí nachádzajúcich sa v sociálnych kolíziách, ktorí sú neprispôsobení spoločenským normám, ľudí vracajúcich sa z výkonu trestu, alkoholikov, narkomanov, ako aj trvalo či prechodne nezamestnaných.“ Pomerne často ide aj o odchovancov z detských domovov, najmä tých, ktorí nemajú žiadne rodinné zázemie alebo majú minimálne, či takmer žiadne vzdelanostné a osobnostné predpoklady na presadenie sa v spoločnosti. V najvšeobecnejšom význame je bezdomovec človek s absenciou bývania, na jednej strane sociálne vylúčený a zároveň začlenený do nebytových priestorov, zbúranísk, kontajnerov, pivníc, kanálov, autobusových staníc, parkov, ulíc, to všetko môžeme chápať ako náhradné bývanie, ako

inklúziu bezdomovcov. Absenciu príjmu riešia často žobraním, vyberaním kontajnerov, či krádežami. Príčinami bezdomovstva môžu byť rozvody, rodinné konflikty, ukončenie výkonu trestu a následne nezvládnutá resocializácia, alkoholizmus, drogová závislosť a pod. Títo ľudia sa často ocitajú pod hranicou existenčného minima v stave hmotnej núdze, mnohokrát aj absolútnej chudoby, kedy nie sú schopní sami si zabezpečiť základné životné podmienky, čím je ich existencia vážne ohrozená a ich život mnohokrát končí tragicky ako dôsledok podvýživy, nedostatku tepla hlavne v zimnom období, zlá hygiena atď.

Najúčinnejšia je dlhodobá a hĺbková práca, pretože vytvára najvhodnejšie podmienky pre ich sociálne začlenenie. Vzhľadom k tomu, že problémy bezdomovcov majú cyklický charakter a navzájom sa podmieňujú, je potrebné ich riešiť naraz. V prípade, že sa riešia iba čiastkovo, je možné, že výsledok snaženia pomoci bezdomovcovi a tiež snaženia samotného bezdomovca zanikne a minie svoj pôvodný zámer v opakujúcom kruhu nevyriešených situácií. Je veľmi dôležité poskytovať bezdomovcovi viaceré služby súčasne, napríklad ubytovanie spoločne s pracovnou terapiou, komunikačnými tréningami a vytvorením splátkového kalendára dlhov. (Beňová, 2008)

Práca sociálneho pracovníka prebieha v určitých etapách, ide vo väčšine prípadov predovšetkým o metódu sociálnej práce s jednotlivcom. Práca s bezdomovcami je špecifická a jednotlivé kroky sociálnej pomoci rozdelila Beňová (2008) nasledovne:

- ✓ nadviazanie kontaktu, získanie dôvery klienta s ponukou rovnocenného vzťahu, ktorý na jednej strane dáva, na druhej strane vyžaduje,
- ✓ snaha o priblíženie sa k mysleniu, konaniu klienta, vytvorenie atmosféry prijatia,
- ✓ úsilie o prebudenie vnútornej motivácie klienta,
- ✓ posilňovanie činnorodej aktivity klienta a pomoc k sebestačnému napĺňaniu potrieb,
- ✓ dlhodobá práca,
- ✓ stanovenie čiastkových splniteľných cieľov, neurýchľovanie procesu sociálneho začleňovania,
- ✓ súbežné riešenie rôznorodých, ale navzájom.

Optimálny spôsob riešenia prípadu človeka bez prístrešia možno podľa Rašlovej (2006) načrtnúť nasledovne:

- po „zaregistrovaní“ bezdomovca a sociálnom šetrení materiálna pomoc,
- pomoc pri vybavovaní osobných dokladov,
- ubytovanie v útulku s možnosťou stravovania,
- pomoc pri riešení zdravotných problémov, prípadne problémov so závislosťou a pod.,
- pomoc pri hľadaní zamestnania – možnosť zamestnania v kontrolovaných podmienkach, napr. v príbuzenskej inštitúcii alebo so zmluvným partnerom (podnikateľom),
- ak sa klient osvedčí v práci, presťahovanie do chráneného bývania (štartovacie ubytovanie),
- ponuka terapie, sociálneho, právneho, psychologického poradenstva, odvykacej kúry a pod., orientácia na hľadanie zmyslu naplnenia života v podmienkach, ktoré aktuálne má, motivácia k samostatnému riešeniu problémov,
- po bezproblémovom pobyte v chránenom bývaní pomalé uvoľňovanie vzťahov, pomoc pri hľadaní samostatného bývania, ubytovanie vo vlastnom alebo prenajatom byte,
- možnosť podpory v ťažkých životných situáciách prostredníctvom individuálnej terapie/poradenstva alebo v svojpomocnej skupine s cieľom prehĺbenia motivácie

k samostatnému riešeniu vlastných problémov ako aj motivácie otvorenia sa a pomoci druhým ľuďom s podobnými problémami,

- motivácia k účasti na riešení problémov podobne postihnutých ľudí,
- dobrovoľníctvo v organizácii, účasť na streetworku a pod.

Schwarzová (In: Matoušek, 2005) uvádza delenie sociálnej práce v praxi, ktorá je cielená na klienta bez domova a na čo by mala byť zameraná, aké možnosti ponúka:

A) preventívne aktivity (sociálne poradenstvo)

Základnou úlohou sociálneho poradenstva je priviesť človeka k sebestačnosti a k svojpomoci. Jeho cieľom je odporučiť klienta na úradníkov, ktorí sú ochotní klientovi všetko zrozumiteľne vysvetliť alebo klienta orientujú na dostupné sociálne služby a napoja ho na žiadanú službu. Základným parametrom poradenstva je jeho dostupnosť.

B) služby zamerané na naplnenie základných potrieb (jedlo, teplo, základná lekárska starostlivosť, očista, ošatenie, azylové ubytovanie, chránené byty)

Podmienkou úspešnej reintegrácie je zabezpečenie základných životných potrieb. Zanedbaný človek budí pozornosť, pohoršenie, nie je považovaný za dôstojného partnera pri jednaní s úradmi, so zamestnávateľmi, nemá veľké šance na úspech a s tým súvisiacu sebestačnosť. K službám orientovaným na základné potreby zaraďujeme všetky formy azylového bývania (krátkodobé, strednodobé, dlhodobé), ktoré saturujú základné životné potreby človeka bez domova. V závislosti od typu azylového zariadenia, jeho cieľom je pomoc pri preklopení krízového obdobia, nácvik zručností vedúcich k samostatnosti, k prevzatíu zodpovednosti človeka za vlastný život, zabezpečenie kontaktu so spoločnosťou a poskytnutie šance na úplnú integráciu.

C) služby zamerané na reintegráciu a sebestačnosť (vzdelávanie a rekvalifikačné služby, chránené a podporované zamestnania, verejnoprospešné práce, sociálne firmy)

Služby zamerané na reintegráciu a sebestačnosť ponúkajú výcvik v potrebných sociálnych zručnostiach a služby podporujúce zamestnanosť. Sem patria:

- chránené dielne – prostredie pracoviska je minimálne záťažové, berie sa ohľad na potreby klientov, hlavným cieľom je terapia a rozvoj osobnosti,
- podporované zamestnania – medzistupeň medzi sociálnou službou a otvoreným pracovným trhom, klient oproti chránenej dielni, uzatvára pracovnú zmluvu, má viac povinností, kompetencií a očakáva sa od neho samostatnosť. Cieľom je pripraviť klienta na otvorený pracovný trh a pomôcť mu na ňom uspieť,
- aktivačné práce – patria k podporovaným zamestnaniam, ktoré vznikajú najčastejšie v spolupráci s úradom práce a organizácií pracujúcimi so sociálne vylúčenými ľuďmi. Sú zamerané na poskytnutie práce dlhodobo nezamestnaným, nekvalifikovaným ľuďom s nedostatočnou praxou, aby sa mohli uplatniť na pracovnom trhu,
- sociálne firmy – poskytujú zamestnanie ľuďom, ktorí sú znevýhodnení, zároveň sú však firmami, ktoré vytvárajú zisk, sú produktívne a konkurencie schopné. Tieto typy firiem nie sú komerčnými, ale ani neziskovými organizáciami, zamestnávajú ľudí, ktorí majú špeciálne potreby a snažia sa im vyjsť v ústrety. Medzi firmou a zamestnancom existuje pracovnoprávny vzťah podľa zákonníka práce.

Niektoré činnosti a aktivity mimovládnych organizácií

Sociálna práca zabezpečuje pomoc pre ľudí bez domova aj prostredníctvom tretieho sektora, ktorý zásadným spôsobom kultivuje nové hodnoty spoločnosti ako je pomoc iným, dobročinnosť, solidarita a filantropia. Občianske združenia, nadácie, záujmové, cirkevné organizácie a podporné spolky patria medzi sociálne subjekty, ktoré sa snažia najčastejšie pomôcť občanom a to sociálnymi programami, pričom tvorba zisku nie je

ich hlavným cieľom. Pri práci s bezdomovcami sa môžeme stretnúť s činnosťou a aktivitami na pomoc pre bezdomovcov ako napr.:

FEANTSA – Federation Europeenne d associations nationales travaillant avec sans-abri – je európska federácia národných organizácií pracujúca s bezdomovcami. Vznikla v roku 1989 a je zameraná na odstránenie bezdomovectva v Európe. Viac ako 90 členských organizácií pochádza z 29 európskych krajín, vrátane EU. Členovia sú nevládnymi organizáciami poskytujúcimi ľuďom mnohé služby vrátane ubytovania a sociálnej podpory. Medzi jej hlavné ciele patrí:

- vytváranie stáleho dialógu s európskymi inštitúciami, národný a regionálny rozvoj na uplatňovanie efektívnej miery boja s bezdomovectvom,
- vytvárať európske národné a regionálne uvedomovanie si naliehavej potreby efektívne predchádzať bezdomovectvu,
- vytvárať vo verejnosti vedomie zložitosti bezdomovectva a problémov týkajúcich sa bezdomovcov,
- rozvíjať výmenu informácií, skúseností a praktických zážitkov medzi členskými organizáciami, pričom táto výmena umožní členom bojovať proti bezdomovectvu efektívne a inovačným spôsobom,
- organizovanie pravidelných európskych seminárov a konferencií týkajúcich sa dôležitých javov a tém ako napr. bývanie, zamestnanie, zdravotná a sociálna starostlivosť (www.feantsa.org)

NOTA BENE – ide o pouličný časopis, lat. Venujte pozornosť, vznikol v Bratislave v septembri 2001 v rámci medzinárodného projektu No Borders. Je výsledkom činnosti Občianskeho združenia „Protí prúdu“, ktoré vydáva pouličný celoslovenský časopis, ktorého hlavné ciele sú:

- pomôcť ľuďom preklenúť ťažkú životnú situáciu,
- napomáhať v prevencii kriminality,
- poskytnúť možnosť dôstojného príjmu pre ľudí bez domova a tým, ktorým hrozí z finančných dôvodov strata strechy nad hlavou.

Pouličný časopis rozpútal kampaň za ľudí bez domova. Cieľom je zviditeľniť vzrastajúcu problematiku bezdomovectva a prispieť k znižovaniu predsudkov voči bezdomovcom. Na stránkach NOTA BENE majú ľudia bez domova možnosť po prvý krát sami prezentovať svoje problémy a potreby bez podtónu senzácie a škandálu, ktorý často sprevádza mediálne výstupy a príspevky o danej problematike. Projekt pouličný časopis NOTA BENE ponúka verejnosti možnosť efektívne podporiť slabších členov spoločnosti. Predajca nie je pasívnym objektom pomoci, ale pomáha si sám. Forma aktívnej účasti mu dodáva pocit dôstojnosti a sebavedomie, pretože má ešte stále čo spoločnosti ponúknuť a zároveň rozvíja svoje komunikačné a sociálne zručnosti, čo zvyšuje i jeho šance na zaradenie do pracovného procesu. Predajcami sú väčšinou ľudia žijúci na ulici a v útulkoch alebo aj ľudia, ktorým hrozí, že vzhľadom na nepriaznivú finančnú situáciu a neschopnosť uhrádzať mesačné poplatky za bývanie, prídu o strechu nad hlavou. (Šlosár, D. 2008)).

Jednou z foriem pomoci pre ľudí bez domova je aj komunitné bývanie. Je charakteristické hlavne pre cirkevné organizácie. Zatiaľ čo klasické azylové domy sa zameriavajú na biologické a psychologické potreby, komunita okrem uspokojovania týchto potrieb vedie svojich zverencov aj duchovne. Komunitné bývanie je charakteristické najmä pre cirkevné organizácie, predstavuje komplexné intenzívne resocializačné pôsobenie na osobnosť človeka (Beresecká, 2003).

Zriaďovateľom charitatívno-sociálnych centier sú väčšinou diecézne charity Slovenskej katolíckej charity na území Slovenska, ktorá sa v súvislosti s problematikou ľudí bez domova spolupodieľa na mnohých celoslovenských aj medzinárodných projektoch. Poskytujú najmä sociálne poradenstvo, pomoc pri vybavovaní osobných dokladov, jedlo, šatstvo, obuv a v niektorých centrách je možnosť osobnej hygieny. Niektoré centrá majú zriadené Azylové centrá pre bezdomovcov, kde sú poskytované kvalifikovanými sociálnymi pracovníkmi služby širšieho rozsahu zamerané na návrat občana do spoločnosti.

Záver

Problematika bezdomovectva je nežiaducim spoločenským javom, ktorého riešenie je komplikovanejšie vzhľadom k spoločenským predsudkom. Bezdomovci sa stretávajú s neochotou pri zamestnávaní, s nedostatočným porozumením pracovníkov, najmä na úradoch, ale aj s prístupom averzie zo strany mnohých ľudí. Aj to môže mať za následok, že bezdomovci prijímajú tento životný štýl a stávajú sa príkladom etiketizačnej teórie (teórie nálepkovania), čím prijímajú rolu bezdomovca na základe postojov majoritnej spoločnosti k tejto problematike. Mnohí bezdomovci tak hľadajú riešenie svojej situácie v úniku do alkoholu, či závislosti na iných omamných látkach a rovnako sa mnohí odmietajú prispôbiť pravidlám v azylových domoch, či v charitatívnych organizáciách, ktorých prioritnou snahou je úspešná integrácia bezdomovcov do spoločnosti. A tak sa pre nich tieto subjekty stávajú len útlkom na zabezpečenie toho najzákladnejšieho a síce jedla, ošatenia, hygieny a spánku.

Úlohou sociálnej práce by malo byť preto poskytovanie efektívnej sociálnej pomoci, ktorá by nikdy nemala byť nadstavená len na uspokojovanie základných životných potrieb, ale v rovnakej miere by mala vyvíjať aj aktivity a riešenia, ktoré by zabezpečili včasné začlenenie bezdomovcov do spoločnosti.

Použitá literatúra:

- Beňová, N. 2008. *Bezdomovci, ľudia ako my*. Košice: OTA 2008. 75 s. ISBN 978-80-969924-1-6
- Berešková, M. 2003. *Formy práce s bezdomovcami na Slovensku*. Nitra: Diecézna charita, 2003. 22 s.
- FEANTSA – členské organizácie. [online]. [citované 2009-12-10]. Dostupné na internete: <http://www.feantsa.org/code/fr/pg.asp?Page=4>
- Mareš, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: SLON 1999. 248 s. ISBN 80-85850-61-3
- Matoušek, O. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0
- Matoušek, O. 2005. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X
- Rašlová, K. 2006. *Teória a metódy charitatívnej práce*. Trnava: SAP 2006. 85 s. ISBN 80-89104-91
- Strieženeč, Š. 1996. *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava: AD 1996. 256 s. ISBN 80-967589-0-X
- ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár, D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach*. Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Kontakt:

PhDr. Katarína Rybová, PhD.

Trnavská univerzita, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce

Katedra sociálnej práce

rybova@post.sk

PhDr. Vojtech Ružička, PhD.

Trnavská univerzita, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce

Katedra sociálnej práce

vojtech.ruzicka@post.sk

CHUDOBA V RÓMSKYCH KOMUNITÁCH V SÚČASNOSTI

Cina Stanislav (SR)

Abstrakt: Autor vo svojom príspevku opisuje sociálne postavenie Rómov v sieti chudoby. Poukazuje na príčiny sociálnej exklúzie rómskych komunít, zdôrazňuje formy sociálneho odlúčenia v spoločnosti. Príspevok poskytuje stručný prierez genézy postoja štátu k riešeniu daného problému a zdôrazňuje niektoré nástroje sociálnej politiky.

Abstract Author describes in his contribution to the social status of Roma poverty in the network. It refers to the causes of social exclusion of Roma communities, stresses form of social separation in society. Contribution section provides a brief genesis of law approach to solving the problem and highlights some of the instruments of social policy.

Kľúčové slová: Rómske komunity, Sociálna exklúzia, Priestorové vylúčenie, Chudoba, Rómske osady, Segregácia, Sociálna politika a jej nástroje, Nástroje sociálnej, sociálna práca,

Key words: Roma communities, Social exclusion, Spatial exclusion, Poverty, Roma settlement, Segregation, Social policy and its tools, Social tools, Social work,

Chudoba v rómskych komunitách

Ponovembrové zmeny znamenali pre život Rómov špecifický rozmer - bola ním vysoká nezamestnanosť, strata sociálnych istôt, v chudobných rómskych osadách vzrastala bieda. S pocitom beznádeje a neschopnosti riešiť vlastné existenčné problémy narastal alkoholizmus, kriminalita, vyhrocovali sa vzťahy medzi Rómami a majoritným obyvateľstvom.

Počas socialistického režimu chudoba existovala a týkala sa aj Rómov, pričom táto národnostná menšina bola v kategórii chudobných zastúpená nadštandardne. Po roku 1989 sa pojem chudoba začal naplňať novým obsahom na základe nerovností medzi jednotlivcami na jednej strane a celými sociálnymi kategóriami na strane druhej.

Rovnaké chápanie chudoby ako demografickej – t. j. vytlačenie do rodín a spájanie chudoby s určitou životnou situáciou – uplatňoval aj socialistický štát. Zmenil tak chudobu z verejnej záležitosti na vec súkromnú, čím tá stratila svoj rozmer sociálneho statusu. Chudoba sa tak chápala ako individuálne zlyhanie. Štát to reguloval intervenciami založenými na silnej redistribúcii, subvenciách do infraštruktúry, cien základných potravín a miezd (Kusá, 1997).

Chudoba v rómskych osadách je úzko previazaná so životnými podmienkami a ešte konkrétnejšie, s úrovňou integrácie alebo segregácie. Chudoba medzi Rómami úzko súvisí s 3 základnými faktormi:

- ekonomické podmienky v regióne,
- veľkosť a koncentrácia rómskeho obyvateľstva v osade,
- stupeň geografickej integrácie alebo segregácie osady a jej vzdialenosť od najbližšieho mesta alebo dediny.

Z hľadiska pracovného zapojenia bolo možné už v období socialistického režimu hovoriť o istom „monotype“ rómskej rodiny: rodina robotníckych či poľnohospodárskych nekvalifikovaných zamestnaných, bez odborného či všeobecného stredného vzdelania, s nízkym priemerným príjmom na jedného člena rodiny, v prevažnej miere s mužom, ktorý pracuje mimo obce svojho bydliska. Od roku 1989 sa

zvýšila nezamestnanosť aj u rómskych mužov, a tak sa zvýšil počet rómskych rodín, v ktorých sú bez zamestnania muži aj ženy (Džambazovič, 2000).

V prípade tej časti rómskej populácie, ktorá žije alebo je ohrozená chudobou, možno pozorovať rôzne formy nerovnosti:

- príjmová nerovnosť (nerovnosť bohatstva);
- nerovnosť v spotrebe a životnom štýle (nerovnosť životných šancí);
- nerovnosť statusová (symbolické vyjadrenie nerovnosti);
- nerovnosť v schopnostiach a nerovnosť na trhu práce (teória ľudského kapitálu);
- nerovnosť vo vzdelaní a v prístupe k vzdelaniu (teória ľudského kapitálu);
- nerovnosť v privilégiách a sile zdieľaných sociálnych sietí (teória sociálneho kapitálu);
- nerovnosť v rozdelení vplyvu a moci (teória politického kapitálu) (Mareš, 1999).

Chudoba ako jeden z faktorov ovplyvňujúcich sociálne vylúčenie rómskych rodín, vyplýva predovšetkým z ich znevýhodnenej situácie na trhu práce. Príjmy dlhodobo nezamestnaných plynú len z dávok sociálnej starostlivosti, ktorými sa príjmy dorovnávajú do životného minima danej rodiny. Životné minimum je však nastavené tak, aby preklenovalo iba krátkodobú nepriaznivú sociálnu situáciu, ktorá najčastejšie vzniká pri strate zamestnania a trvá do nadobudnutia nového pracovného miesta. Nie je však v ňom zahrnuté riziko, že toto obdobie môže trvať aj niekoľko rokov (Navrátil, 2003).

Životný štandard, tvorený z príjmov plynúcich dlhodobo len z dávok v hmotnej núdzi, sa nemôže rovnať priemernému životnému štandardu platnom v danej spoločnosti.

Koncentrácia chudobných skupín obyvateľov dlhodobo stojacich mimo oficiálneho pracovného trhu v určitých lokalitách, veľmi rýchlo vedie k tzv. kultúre chudoby, ktorá má svoje špecifické pravidlá, medzi nich mimo iné patria krátkodobé životné stratégie, ktoré sú často mylne prisudzované špecifickej mentalite rómskej komunity. (Navrátil, 2003).

Pomerne novým fenoménom, ktorý je spojený s chudobnými rodinami z rómskej komunity, je tzv. úžera. Ide o systém finančnej pôžičky v rámci komunity na vysoký, až 100 % -ný úrok. Pôžička s takýmto vysokým úrokom vedie veľmi rýchlo k vzniku závislosti klienta v bludnom kruhu úžery.

Chudoba a dlhodobá materiálna deprivácia je z vyššie uvedených dôvodov pre sociálne vylúčených príslušníkov rómskej komunity charakteristická. (Šlosár, D. 2008) Okrem tohto faktu vedie k ďalšiemu vylučovaniu – od znevýhodneného prístupu ku vzdelávaniu cez sociálne patologické správanie po zlý zdravotný stav.

Rómske sídla - osady

Azda najvýraznejším spôsobom sociálnej exklúzie sú rómske komunity vnímané skrz typického chatrčového osídlenia v obciach. Lokalizácia môže byť umiestnená separovane, t.j. na periférii obce, ktorej je súčasťou alebo segregovane v extraviláni obce, neraz aj niekoľko sto metrov až kilometrov od posledných domov v obci.

Evidentným sprievodným javom sociálnej exklúzie a chudoby je priestorová exklúzia. Prejavuje sa koncentráciou vylúčených osôb a sociálnych skupín v určitých geografických priestoroch. V prípade Rómov priestorová exklúzia spočíva v ich existenčnom žití v segregovaných rurálnych osadách či iných osídleniach, čo je doprevádzané ich dvojnásobnou marginalizáciou (Loran, 2009)

Miera sociálnej deprivácie je veľmi výrazná, integrácia obyvateľov, žijúcich v týchto zoskupeniach je takmer nemožná. Veľkou vzdialenosťou od majority sú rómske rodiny

geograficky vzdialené od sociálnych, edukačných či zdravotníckych služieb. Ich sociálny status je na úrovni priemeru danej lokality, demotivujúce prostredie vytvára pre deti od predškolského veku po adolescenciu málopodnetnú kulisu, ktorá im vytvára základné ciele, t.j. dokončiť aspoň povinnú školskú dochádzku a zostať v obci na aktivačných dávkach. V týchto osadách prevláda tradičný model rómskej rodiny, t. j. mnohodetnosť, takmer žiadny záujem o vzdelanie, nezáujem podieľať sa na spoločenskom dianí v majoritnej spoločnosti.

Život v týchto lokalitách je bezútešný a pre samotných obyvateľov aj bezvýhodiskový. Ľudia tu žijú v stave celkovej letargie, častokrát si nie sú schopní pomôcť. Volia krátkodobé životné stratégie, cielene len na uspokojovanie základných potrieb. Nerozumejú prostrediu okolo seba, cítia sa v ňom stratení. Žijú v pocite ohrozenia a strachu zo zmien a nových vecí s nedostatkom životného rozhľadu a kreativity. Boli zbavení spoločenských väzieb so všetkým pozitívnym, čo tieto väzby znamenali, vrátane nepísaných pravidiel sociálnej kontroly. V rámci takéhoto prostredia vznikol svet pravidiel a hodnôt, ktoré sú vzdialené od majoritných.

Bačová (1992) poukazuje na odlišnosti Rómov v komparácii s majoritou. Pri vnímaní môže byť dojem odlišnosti vyvolaný jednoducho menšou početnosťou, t.j. malou frekvenciou výskytu javu, čiže samým faktom minority. Pri bližšom poznávaní prichádza na rad odlišnosť v komunikovaní, uznávaných hodnotách, normách správania. Všetko toto platí v prípade vnímania Rómov majoritou. Druhým významným faktorom je skutočnosť, že odlišnosť Rómov je majoritou vnímaná ako negatívna odlišnosť. Negatívne správanie a charakteristiky sú vo všeobecnosti ako viac odlišné v porovnaní s pozitívnym alebo neutrálnym správaním.

Za patologickú segregáciu je považovaný vznik mestských štvrtí, ktoré sú osídlené obyvateľmi z najnižších priečok sociálneho rebríčka so sprievodnými znakmi ako sú nezamestnanosť či nedostatok vzdelania. Obyvatelia týchto štvrtí trpia sociálnym vylúčením, čo je živnou pôdou pre vznik konfliktov (Baršová, 2001).

V týchto lokalitách je veľká časť rómskej komunity sústredená v určitých typoch domov a bytov. Zvyčajne ide o staršie, samosprávou zanedbané a miestnymi obyvateľmi zdevastované obecné byty z obdobia priemyslového rozvoja bytov nižších kategórií alebo subštandardné bývanie v holobytoch. (Šlosár, 2009)

Podľa odbornej terminológie ide o zoskupenia, ktoré majú niektorú z charakteristík enkláv a v niektorých aspektoch sa blížia k charakteristike geta. (Baršová, 2001). To je definované ako osídlenie istej sociálnej skupiny, ktorá má vybudovaný charakteristický spôsob života s internými pravidlami, ktoré sú odlišné od majoritnej idiokultúry. Geto je nástrojom vytvárania identity segregovaných a má charakter komunity. Vytvára paralelnú inštitúciu voči inštitúcii majority

Práve z dôvodu, že veľká časť príslušníkov rómskej komunity žije v týchto segregovaných lokalitách v bytoch, ktoré sú v majetku a správe mesta, nemá v podstate žiadnu možnosť sa z tejto lokality vymaniť, i keď v nich osobne žiť nechce.

Nedostatok nájomných obecných bytov je rozšíreným problémom, ktorý sa dotýka všetkých skupín obyvateľstva. Príslušníci rómskej komunity však patria k tým, ktorí sú vylúčení z akýchkoľvek alternatívnych spôsobov nadobudnutia bytov. Zároveň patria ku skupine, pre ktorú sú charakteristické viacdetné rodiny. Veľmi typickým javom je nezriedka spolužitie dvoch až troch generácií. Veľký počet osôb žijúcich v spoločnej domácnosti sa samozrejme odráža i vo výške poplatkov za služby, ktoré sú súčasťou nájomného, čo nájomníci často riešia neprihlasovaním členov rodiny, ktorí v bytoch reálne bývajú, čím sú opäť títo obyvateľia bez trvalého pobytu znevýhodnení.

A čo je veľmi podstatné, je skutočnosť, že jednotliví obyvatelia týchto lokalít sú na túto lokalitu a jej obyvateľov odkázaní, pretože sú do nej sociálne i priestorovo vylúčení. Túto situáciu je možné čiastočne zmierniť tzv. komunitnou a terénnou sociálnou prácou, ktorá má nástroje ako tieto potrebné vzťahy znova nastoliť a v budúcnosti ňou predchádzať účelnou diferenciáciou rómskej komunity, jej jednotlivých príslušníkov.

Otázka prístupu k bývaniu je ako jediná v dimenzii sociálneho vylúčenia v kontexte rómskej komunity pomerne dôkladne odborne popísaná. Mikuš (2006) uvádza, že riešenie problému bývania marginalizovaných rómskych komunít je nosným problémom, ktorého vyriešenie má zásadný vplyv aj na ďalšie oblasti života týchto komunít, ktoré chceme zlepšiť v rámci integračného procesu. Jedným z riešení, ktoré umožňuje uspokojuvým spôsobom riešiť bytový problém sociálne znevýhodnených skupín obyvateľstva, je výstavba obecných nájomných bytov nižšieho štandardu, ktoré zohľadňujú ich nižší sociálny status. Po niekoľkoročnom fungovaní tohto prvku bytovej politiky však prax ukazuje, že rozsah neplatičstva sa len minimálne alebo vôbec nezmenil. Príčinou sú ako objektívne, tak aj subjektívne dôvody.

Postoj štátu k problematike chudoby

Štát po roku 1989 na túto skutočnosť reagoval vytvorením systému sociálnej pomoci, sociálnej záchrannej siete. Zužuje však chápanie chudoby na stav tzv. hmotnej núdze a sociálnej núdze. Absencia oprávnení, dôraz na zaopatrenia potvrdzuje chápanie chudoby ako individuálnej zodpovednosti, individuálneho zlyhania, a následne podmieňuje poskytovanie sociálnej pomoci testovaním, meraním, monitorovaním individuálneho správania sa, stratégií. Reprodukuje a posilňuje sa tak kultúra závislosti so všetkými znakmi reprodukovanej chudoby: pocit marginality, ohrozenia, fatalizmu, zúfalstva, pasivity, agresie, pospolitostného uzatvárania sa, impulzívnosti, absencie zmyslu pre plánovanie a sporenie, nedôvera voči úradom (Radičová, 2002).

Základnou stratégiou riešenia životnej situácie, a to tak majoritnej, ako aj rómskej populácie je rodinná spolupráca, vzájomná rodinná pomoc, širšia príbuzenská spolupatričnosť. Rozdiely sú v tom, aký druh pomoci rodina či príbuzenstvo poskytuje, a či vôbec je schopné pomoc poskytnúť. Rodinné stratégie sú určované predovšetkým kultúro–historickým zázemím a podmienkami života jednotlivých rodín. To, aký typ rodinnej stratégie v osídlení, obci preváži, závisí od socio–kultúrneho charakteru, mikroklímy osídlenia, obce podstatne výraznejšie než od demografických charakteristík rodiny. Socio–kultúrny charakter separovaných, ale najmä segregovaných rómskych osídlení je typom kolektívnej marginalizácie a sociálneho vylúčenia bez potenciálu vzájomnej pomoci. Životná stratégia orientovaná na rodinné siete je v tomto prostredí neúčinná, ba priam nemožná. Čím je osídlenie homogénnejšie, tým sú šance účinnosti podporných rodinných sietí menšie. V segregovaných rómskych osadách sú tieto životné stratégie nulové. Absenciu podporných rodinných sietí a vzájomnej pomoci sa snažia nahradiť svojou činnosťou niektoré mimovládne organizácie, ktoré vytvárajú najmä komunitné centrá.

V nových spoločenských podmienkach sa predovšetkým revitalizujú staré, poznané, vyskúšané rodinné stratégie. Segregované rómske komunity však stratégiu samozásobovania nikdy nepoužívali a nepoužívajú. Neprijatie, neprevzatie tejto stratégie majoritná populácia vníma nie ako tradičný, pre Rómov typický spôsob správania sa, ale ako ich lenivosť, pohodlnosť, apriórny sklon ku kriminálnej činnosti, neochota aktívne zmeniť svoju životnú situáciu. Čím je rómska komunita otvorenejšia,

v čím heterogénnejšom prostredí sa nachádza, čím väčšia je miera jej integrácie, tým väčšia je šanca nápodoby vzoru stratégie samozásobiteľstva (Dubayová, 2001).

Existencia chudoby sa často spája s neexistenciou alebo s nedostatkom ekonomických zdrojov, ako jedného z troch najvýznamnejších sociálnych zdrojov (ekonomické zdroje, moc, prestíž) konkrétnej spoločnosti. Chudoba a sociálne vylúčenie má multidimenzionálny charakter. Meranie chudoby a sociálneho vylúčenia sa vykonáva za základe zisťovania o príjmoch a životných podmienkach EU SILC. Ide o harmonizovaný zdroj údajov o diferenciacii príjmov, úrovni a štruktúre chudoby a sociálneho vylúčenia. Zisťovanie realizuje Štatistický úrad Slovenskej republiky a na základe neho vytvára užívateľskú databázu, ktorá slúži pri výpočte spoločných indikátorov o chudobe v rámci EU a pre výskumné účely rôznych aspektov chudoby. V prvom rade sa sledujú údaje o príjmovej chudobe, ale taktiež z hľadiska materiálnej deprivácie a sociálneho vylúčenia vo vzťahu k vzdelaniu, zdraviu, pracovným podmienkam, sociálnej participácie a pod.

Udržateľné zníženie chudoby a odstránenie sociálneho vylúčenia vyžaduje masívnejšie investície do rozvoja ľudského kapitálu tvorcov politík, poskytovateľov služieb a opatrení a vylúčených osôb tak, ako to obsahovala Lisabonská stratégia Slovenska a Národný program reforiem 2006-2008. Uvedené sa odráža v Národnom strategickom referenčnom rámci a operačných programoch štrukturálnych fondov na roky 2007-2013. Strategický prístup Slovenskej republiky v oblasti sociálnej inklúzie reflektuje poznanie celkového procesu globalizácie a demografických zmien, ako aj súvisiace výzvy v oblasti zabezpečenia ekonomického rastu, udržateľnosti verejných financií, zvyšovania zamestnanosti, odstraňovania nezamestnanosti a zvyšovania sociálnych štandardov. Prioritné politické opatrenia sa sústreďujú na chudobou a vylúčením najviac ohrozených jednotlivcov a skupiny populácie, teda deti a mladých ľudí, rodiny s deťmi, nezamestnaných a najmä dlhodobo nezamestnaných, marginalizované rómske komunity, ľudí so zdravotným postihnutím, bezdomovcov, prepustených z výkonu trestu a drogovu a inak závislých. (Strednodobá koncepcia rozvoja rómskej národnostnej menšiny v Slovenskej republike SOLIDARITA–INTEGRITA, 2008)

Ciele sociálnej politiky smerované k odstráneniu chudoby a sociálneho vylúčenia nadväzujú na spoločné ciele členských štátov EÚ. Priority sociálnej politiky v oblasti sociálnej inklúzie sú zamerané na odstraňovanie príčin chudoby a sociálneho vylúčenia jednotlivcov a jednotlivých skupín vrátane rómskych marginalizovaných komunít. Podrobnejšie kroky v oblasti sociálnej inklúzie sú rozpracované v rámci Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na roky 2006 – 2010 a následne sú previazané na Národný program reforiem aktualizovaných v roku 2007. V prvom rade ide o zabezpečenie adekvátnych zdrojov pre každého a ochranu tých, ktorí si nemôžu zvýšiť príjem vlastným pričinením, predchádzanie medzigeneračnej reprodukcie chudoby a vylúčenia v súvislosti s rastom nákladov nízkopríjmových domácností.

Slovenská republika je viazaná záväzkom vyplývajúcim z Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach zabezpečiť každému primeraný štandard bývania.(článok 11 odsek 1 Paktu). Pri realizácii spomínaného práva je potrebné zohľadniť právnu istotu bývania, zabezpečenie prístupu k službám a infraštruktúre, cenovú dostupnosť bývania, obývateľnosť, prístupnosť, primerané umiestnenie bývania, umožňujúce prístup k zamestnaniu, zdravotným službám, školám, škôlkam a ďalším sociálnym zariadeniam.

Literatúra:

- DŽAMBAZOVIČ, R. – Vašečka, M.: Rómovia a chudoba. In: Vagač, L. (Ed.): Národná správa o ľudskom rozvoji – Slovenská republika 2000. Bratislava, United Nations Development Programme 2000, s. 93 – 106
- BAČOVÁ, V. 1992. Vzťahy obyvateľov Slovenska k Rómom. In Mann, A.(Ed): Neznámi Rómovia. Bratislava: Národopisný ústav SAV. 1992. ISBN 80- 900486-2-3, s. 30
- BARŠOVÁ, A. 2001: Problémy bydlení etnických menšín a trendy k rezidenčnej segregácii v Českej republike. Role centrálných a miestnych politikov pri jejich vzniku a riešení. Praha 2001
- DUBAYOVÁ, M.: Rómovia v procesoch kultúrnej zmeny: Kultúrno-antropologická štúdia. Prešov: FF Prešovskej univerzity, 2001 ISBN 80-8068-059-0
- KUSÁ, Z. 1997: Poverty in family lives and family histories, in Past and Present Poverty. Bratislava, Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied, S.P.A.C.E. 1997.
- LORAN, T. 2009: Paradigma kreovania ľudského kapitálu Rómov. Bratislava: Štátny pedagogický ústav. 2009 ISBN 978-80-89225-56-9 s. 26
- MAREŠ, P. 1999: Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha, SLON 1999.
- MIKUŠ, P. 2006: Právne nástroje výstavby, pridelovania, užívania a správy obecných nájomných bytov nižšieho štandardu. Prešov: Spoločnosť Minoritas. 2006
- NAVRÁTIL, P. 2003. Romové v české společnosti. Praha: Portál.2003 ISBN 80-7178-741-8
- RADIČOVÁ, I., 2002. Rómovia na prahu transformácie. In: VAŠEČKA, M. et al.(Ed.): Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 79-91.
- ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach.* Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
- ŠLOSÁR D. 2009. *Edukácia Rómov.* Košice : KSK, 150s. ISBN 978-80-970137-6-9.
- Dokumenty:
- STREDNODOBÁ KONCEPCIA ROZVOJA RÓMSKEJ NÁRODNOSTNEJ MENŠINY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE SOLIDARITA – INTEGRITA – inklúzia • 2007 – 2015 – vychádzajúca z Programového vyhlásenia vlády SR z 31.7.2006
  - Národná správa o ľudskom rozvoji - Slovenská republika 2001-2002, Centrum pre hospodársky rozvoj, str. 47-48 In: http://www.cphr.sk/undp2002sl_08.pdf

Kontakt:

PaedDr. Stanislav Cina
Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity
Regionálna kancelária Prešov
Konštantínova 6
080 01 Prešov
e-mail: stanislav.cina@vlada.gov.sk

Málo pozornosti v nás a v našom okolí

Langstain Karol (SR)

Väčšina z nás mala to šťastie, že vyrastala v rodine, či už v úplnej alebo neúplnej, bezproblémovej alebo problémovej, náhradnej alebo inej, ale základ bol, že v rodine. Rodina je základnou bunkou spoločnosti a preto by jej mala spoločnosť venovať primeranú pozornosť. Odvíja sa v nej rad činností a úkonov, ktoré sú nenahraditeľné pre budúcnosť každého dieťaťa. Najsilnejší je vzor správania sa rodičov, ktorý či chceme alebo nie, vo veľa prípadoch vedome alebo podvedome kopírujeme. Zjednodušene deti vnímajú život tak ako im to determinuje rodina alebo aj celá komunita, v ktorej žijú a sú vychovávané.

Hovorí sa, že každý začíname na tej istej čiare, čo môžeme vnímať ako pravdu, problémom môže byť, že každý máme inú trasu nášho životného prežívania, rôznu smer, prekážky na trase ako aj rôzne fyzické a mentálne dispozície. Jednou vetou sme každý iný ale za to jedinečný. Jednotlivé spoločenské vrstvenie obyvateľstva by sa zjednodušene mohlo pomenovať tromi societami, ktorými môžu byť ľudia žijúci v chudobe – chudobná vrstva obyvateľstva, ľudia žijúci medzi chudobou a bohatou societou – majoritná vrstva obyvateľstva (zatiaľ) a bohatá vrstva obyvateľstva.

Keby sme chceli graficky znázorniť takzvaný „bezproblémový“ životný cyklus podľa väčšinovej teda majoritnej vrstvy vyzeral by asi nejako takto:

plánovanie narodenia potomka → jeho narodenie → dôležité prvé tri roky života → materská starostlivosť → MŠ → predškolská výchova → I.stupeň ZŠ → II. stupeň ZŠ → stredná škola → prípadne VŠ → zamestnanie → vytvorenie zázemia pre partnerstvo → plánované rodičovstvo → narodenie potomkov → aktívna staroba → obhliadnutie späť (retrospektíva) na kvalitu nášho života a koniec našej púti.

(aj keď uznávam, že variabilita môže byť rôznorodá berme to ako ideál)

Nie však všetky prežívania majú šancu byť naplnené touto genézou. Veľakrát zasahuje a ovplyvňuje priebeh genézy – zdravie, schopnosti a zručnosti, typ osobnosti, pôsobenie okolia a udalostí, ktoré nás môžu aj v priaznivo smerujúcom vývoji „vykoľajit“, zmeniť náš smer. Základným predpokladom na vnímanie takejto genézy je aj priblíženie sa k zhode v hodnotových rebríčkoch alebo minimálne obojstranná akceptácia a uvedomenie si inakosti. Inak sa na pomyselný majoritný graf pozerá chudobná vrstva obyvateľstva, ktorá má vnútorne vybudovaný iný hodnotový a postojový rebríček ako societa, ktorá túto genézu zostavila.

Spoločnosť podporujúca ľudský potenciál, ktorá sa zameriava na zmenu myslenia alebo prevenciu pred „vykoľajením“, získava nemalé pozitíva, ktorých samotné pozitívum vnímame veľakrát len v rámci generačných retrospektív. Na to aby spoločnosť vedela racionálne aplikovať prevenciu alebo meniť myslenie, musí najprv dobre poznať spôsoby myslenia vrstvy, ktorú chce pozitívne ovplyvňovať. Bohužiaľ platí to aj v opačnom slede a spoločnosť, ktorá nevkladá určitú kvalitu pozornosti na elimináciu „vykoľajenia“ a zmenu myslenia, môže časom zistiť, že jej „pretiekla pomedzi prsty“ celá generácia alebo aj generácie, ktoré znásobovali znevýhodnenie na základe rôznych príčin, postojov a správania sa.

V súčasnosti sa používa výraz dedenie chudoby. Existujú už minimálne dve generácie, ktoré vyrastali v prostredí rodiny v ktorej nikdy nik nevykonával pravidelnú pracovnú činnosť v zamestnaní. Sú to rodiny žijúce v komunitách, ktoré nemajú snahu deťom dávať vzdelanie, ale naopak ich čo najskôr zapojiť do procesu zvyšovania príjmu

(príjmom väčšinou chápeme poberanie dávok v hmotnej núdzi a príspevky k nim) formou rôznych zberov surovín, materiálu a v niektorých prípadoch aj žobraním a páchaním malých alebo väčších deliktov. Toto správanie má svoje opodstatnenie. Hlavne v rodinách žijúcich v komunitách. Vrstva chudobných ľudí reaguje viac impulzívne na momentálnu potrebu a toto správanie sa prevláda nad snahou, ktorú by aj boli ochotní vložiť na realizáciu zmeny svojho myslenia a postojov. Každodenné riešenie tých najbazálnejších potrieb, aby vôbec prežili, si nevyžadujú akademické vzdelanie ale zdravé ruky, ktoré prinesú hocijaký príjem, aj keď malý a nepravidelný – dôležité je, že teraz v tento deň. Z toho vyplýva aj ďalšia podstata myslenia väčšiny chudobnej vrstvy obyvateľstva a to je vnímanie času. V hodnotovom rebríčku priorít vzhľadom na čas je pre chudobu dôležité tu a teraz. Málokedy funguje myslenie na budúcnosť. Hlad, náhla potreba financií a iné potreby sú tu a teraz – tak ich treba riešiť všetkými prostriedkami a pomoci všetkých členov rodiny, nevynímajúc deti. To, že by deti získali školou a jej úplným ukončením z dlhodobého hľadiska viac pozitív táto vrstva bez pomoci nerieši.

Príklad: Ak komunita má dosah na lokalitu v ktorej v sezóne rastú lesné plody = ide celá rodina, ktorá vládze na zber týchto plodím, ktoré potom pri ceste predávajú alebo predajú do zberne. Veľakrát stačí pri komunitách prejsť okolo v dobe, kedy by mali byť deti v škole. Samozrejme to má emocionálny efekt – to, že keď vedro hríbov predáva dieťa niekedy motivuje kupujúceho si kúpiť komoditu, lebo chce vykonať pomoc dieťaťu. Už len málo kupujúcich by sa ho spýtalo, prečo nie je v škole.

Takéto správanie vnímame hlavne v rodinách žijúcich v komunitách postihnutých chudobou. Paradoxom je, že v každej komunite sa nájde jedinec, rodina alebo pár jedincov, ktorí profitujú z chudoby na základe vykorisťovania – úžery, malých finančných služieb za vysoké úroky. Takto podchytené rodiny, ktoré si „pasú“ sú zdrojom cyklického príjmu v prospech vykorisťovateľa. Zároveň rodina, ktorá sa ocitla v núdzi a požičala si sa nevie vymaniť vďaka úrokom zo zadĺženia. Vykúpenie sa z dlžoby, má potom aj iné rozmery – páchanie protispoločenskej činnosti, sexbiznis, zneužívanie a iné formy naturálneho vykúpenia.

Disparity v rámci genézy života usporiadaného života nie sú badateľné len u rodín a členov týchto rodín pochádzajúcich z málopodnetného prostredia - vrstvy chudoby, problémovými sa v poslednej dobe stávajú aj rodiny a členovia týchto rodín z premotivovaného prostredia – majoritnej vrstvy a vrstvy bohatých. Nevylučuje sa alternatíva, že človek môže mať dostatok alebo veľa peňazí a byť zároveň duchovne chudobný. Veľakrát je to práve čas, ktorý zohráva dôležitú rolu vo výchove. Ak sú rodičia majoritnej skupiny preťažení v práci, alebo vykonávajú viacero zamestnaní neostáva im adekvátny čas na komunikáciu s deťmi, ktoré hľadajú potom túto komunikáciu niekde inde. Nie vždy to musí byť bezproblémová rovesníčka alebo iná skupina ľudí, ktorá ho akceptuje a mení. Premotivované prostredie niekedy spúšťa formu správania sa typu chcem byť iný, chcem zaujať, chcem byť ten, ktorý je vzorom pre iných nevadí, že v negatívnom smere. Paradoxom je, že aj v societe chudobných aj v societe premotivovaných chcú byť niektorí jedinci lídrami svojej skupiny a chcú zaujať väčšinou negatívnym správaním, alebo silou. S malým predpokladom blížiacim sa k jednoznačnému presvedčeniu si dovoľím povedať, že málo „lídrov“ chudobnej komunity získalo svoj status, že vedelo pekne recitovať, počítať a pod.

Jedno aj druhé prostredie, uvedomujúc si, že to platí na všetky prostredia s určitým spoločenským defektom má spoločného menovateľa

Málo pozornosti

Málo pozornosti vo všetkých smeroch, či už sa jedná o mikroprostredie (seba samého), mezoprostredie (rodiny a príbuzenstva, kamarátov, komunitu a pod) alebo makroprostredie (spoločnosť). Málo pozornosti pri vnímaní rozdielov. Rozdielov myslenia, správania sa, príčin tohto správania sa a všetkého toho, čo riadi náš život, udáva mu smer a pripúšťa zmeny myslenia. Na to, aby sme lepšie porozumeli vplyvu chudoby na rodiny, musíme vnímať nielen teoretickú stránku chudoby a s ňou spojených vplyvov, ale hlavne viesť dialóg s tými, ktorí túto chudobu žijú. Akceptuje sa tým aj jedinečnosť každej rodiny pri uvedomovaní si všeobecných schém správania sa komunity a v nej žijúcej rodiny, s ktorou chceme pracovať na zmene myslenia.

Uvedomujem si, že určite nepomenujem všetky „nepozornosti“ a ich dôsledky na prežívanie a bytie ľudských bytostí, ale aj tak sa skúsím venovať niektorým príkladom, v ktorých pozornosť hrá svoju rolu.

1. Málo pozornosti pred narodením dieťaťa

Určite sa väčšina zhodneme na tom, že prenatálna starostlivosť je dôležitá pre budúcnosť samotného ešte nenarodeného dieťaťa. Zameriam sa viac na prostredie, do ktorého by sa malo dieťa narodiť. Pre chudobnú vrstvu sú často „majetkom“ ľudia – čím ich je viac, tým je väčší predpoklad prežitia. Táto schéma myslenia sa zakladá na egoistickom pohľade tých, čo na svet privádzajú nekontrolovateľný počet detí, ktorým ani čisto teoreticky nie sú schopní svojpomocne dať inú budúcnosť a môžu dediť iba ďalej chudobu svojich predkov. Samozrejme aj v tomto, ako vo všetkom ostatnom existujú výnimky potvrdzujúce pravidlo. Spúšťačom tejto nepozornosti je v mnohých prípadoch zažitý mechanizmus správania sa predkov ako aj absencia vnímania budúcnosti a z toho vyplývajúcich zodpovedností a povinností.

2. Málo pozornosti počas prvých troch rokov života dieťaťa

Prvé tri roky života dieťaťa sú základom pre budovanie štruktúry myslenia mozgu. Získavajú jazykovú výbavu, ktorá je veľmi dôležitá pre ich osobnostný rast a hrá významnú úlohu pri získavaní a budovaní slovnej zásoby. Podľa Hartovej a Risleya (Hart, Risley 1995), výskum preukázal, že deti, ktoré vyrástli v rodinách odkázaných na sociálne dávky, počujú počas prvých troch rokov svojho života jeden milión slov od svojich rodičov v porovnaní s tridsiatimi miliónmi slov, ktoré počujú deti z rodín, ktorých rodičia pracujú. V domácnostiach, ktoré žijú zo sociálnych dávok, rodičia dvojnásobne častejšie deťom zabránia v oboznámení sa s jazykom alebo svetom v porovnaní s počtom povzbudení. V domácnosti zamestnaných rodičov je pomer päť povzbudení k jednému zákazu.

Ak akceptujeme vo vývoji ľudstva, že jazyk hrá jednu z najdôležitejších rolí v kvalite života, budúceho vzdelávania a budúcej osobnosti, je potrebné venovať tejto téme dostatočnú pozornosť, ak chceme meniť myslenie pri budúcom možnom „vymanení sa“ z chudoby.

3. Málo pozornosti vo vývoji dieťaťa a zanedbanie predškolskej výchovy

Jazyková výbava je potrebná pre rozvoj osobnosti dieťaťa a pre jeho začlenenie sa v procese vzdelávania, ktorého základy by malo dieťa nadobudnúť v predškolskej výchove. Deti v tomto štádiu svojho osobnostného rastu by mali nadobudnúť vedomosti a zručnosti, ktoré budú základom pre ich nástup do základnej školy. Pri absencii pozornosti v tomto momente nastávajú skraty pri nástupe do základnej školy. V

mnohých prípadoch deťom chýbajú abstraktné vyjadrovacie systémy – nevedia rozlišovať, pomenovať podstatné vlastnosti a vzťahy, na čom je založená forma poznania vo vzdelávacom procese.

4. Málo pozornosti na I. stupni ZŠ

V prípade, že dieťa nie je vybavené určitou databázou vedomostí a zručností, nestíha v prvom ročníku napredovať tak ako ostatné deti. Stáva sa „outsiderom“ a pri nedostatku pozornosti pri zvládaní resp. nezvládaní jednotlivých častí vzdelávacieho procesu je nezvládnutých častí toľko, že nevie napredovať a držať krok s ostatnými. Dieťaťu doma väčšinou nemá kto pomôcť, poradiť, lebo ako rodičia, tak aj súrodenci veľakrát „prišli“ k povrchným vedomostiam vzhľadom na to, že im nemal kto venovať pozornosť v čase, keď oni boli školáci.

Za predpokladu, že sa dieťaťu v tomto nevenuje osoba, ktorá mu vie napomôcť v jeho „handicape“ v správny čas, môže nastať zlom v postoji dieťaťa, ktoré zaujme apatický až negatívny postoj k vzdelávaciemu procesu a tzv. pretrpí povinnú školskú dochádzku s tým, že ako 16 – ročné končí v piatom ročníku ZŠ. Nemá ukončenú základnú školu stáva sa z neho nezamestnateľný nezamestnaný, ktorého budúcnosť je vysoko riziková.

Negatívnym javom v tomto období vývinu dieťaťa je aj negatívny vzor rodičov. Príklad: Rodičia posielajú dieťa do školy a pri tom sú v polohe napríklad - pred televízorom. Dieťa ide do školy a keď sa z nej vracia, nachádza rodičov v tej istej polohe. Napriek tomu, že nič nerobia dostávajú financie z ktorých rodina žije. V tomto momente si dieťa môže povedať, že prečo by ono malo mať povinnosti a chodiť do školy, keď sa dá žiť aj takto. Jediným argumentom rodičov môže byť finančné zvýhodnenie, keď dieťa chodí do školy v podobe príspevku k dávke. Avšak tento príspevok síce motivuje rodičov posielat' do školy ale nemotivuje ku kvalite vzdelávania.

5. Málo pozornosti venovanej chudobe a jej príčinám

Keď sa rodina alebo komunita rozhodne meniť myslenie musí sa stotožniť zo stratégiami riešenia týchto zmien. Ak je príliš úzky výber stratégií môže nastať efekt, že problém pretrváva. Aby sa definovali parametre tejto úlohy, je potrebné porozumieť príčinám chudoby. David Shiper, autor knihy *The Working Poor* (Chudobní pracujúci) hovorí, že v USA ľuďom nie je jasné, čo zapríčiňuje chudobu. Výsledkom je, že im nie je jasné, čo by mali robiť. (Shiper 2004). Mať jasno v príčinách chudoby je veľmi dôležité. Príčiny chudoby môžeme podľa Ruby K. Payne, Ph.D (Seminár „Mosty z chudoby“ - 22.mája 2008, Bratislava) rozdeliť do štyroch skupín:

A) Správanie jednotlivcov - výskum možností volieb, správania, charakteristík a obyčajov ľudí žijúcich v chudobe. (Príklady: závislosť od štátnej podpory, mravnosť, zločinnosť, slobodní rodič, rozpad rodín, medzigeneračné charakterové črty, pracovná morálka, odhodlanie k úspechu, návyky utrácania peňazí, drogová závislosť, mentálna choroba, domáce násilie, plánovacie zručnosti, jazykové znalosti).

B) Ľudský a spoločenský kapitál v komunite – výskum zdrojov, ktoré sú k dispozícii pre jednotlivcov, komunity a podniky. (Príklady: diskriminácia, rasizmus, intelektuálny kapitál, sociálny kapitál, dostupnosť pracovných miest, dostupnosť a kvalita vzdelania, adekvátne zručnosti, starostlivosť o deti pracujúcich rodín, úpadok spoločenskej morálky strednej triedy – únik mozgov, mestské a regionálne plánovanie, úpadok mestských častí).

C) Vykorišťovanie – výskum toho, ako sú chudobní ľudia zneužívaní len preto, že sú chudobní. (Príklady: obchod s drogami, úžerníctvo, nakupovanie na pôžičky, gamblerstvo, dočasná práca, sexbiznis, podvody, poskytovatelia pôžičiek, podniky s vysokým tempom práce za nízku mzdu).

D) Ekonomické/politické usporiadanie – výskum ekonomických, politických a spoločenských stratégií na medzinárodnej, národnej a miestnej úrovni. (Príklady: diskriminácia, rasizmus, globalizácia, ovplyvňovanie legislatívy korporáciami, deindustrializácia, strata pracovných miest, zníženie vplyvov odborov, vysoké zdaňovanie, neprímerané prerozdelenie).

Jednotlivec môže získať odborné vzdelanie alebo zručnosti, získať prácu, ale aj napriek tomu môže ostať chudobným. Táto všeobecne známa realita je dôvodom, prečo musia komunity navrhnúť stratégie naprieč všetkými štyrmi príčinami chudoby, a nielen také, ktoré sa týkajú dvoch príčin. (Šlosár, 2008) Ak sa sústredia len na prvé dve príčiny chudoby, výsledkom bude iba viac chudoby. Ak chcú komunity napredovať a mať udržateľnosť, musia sa venovať všetkým štyrom oblastiam.

Dôvod, prečo venujem pozornosť týmto všetkým aspektom, je jednoduchý a pragmatický. Rodičia detí z málopodnetného prostredia očakávajú od školy, že ich deťom poskytne vzdelanie a neprípúšťajú si, že by mali v tomto procese ako rodičia figurovať – CHYBA! Škola nemá zdroje na podporu outsiderov, necháva ich prepadať s tým, že zodpovednosť nesú len a len rodičia – CHYBA! Spoločnosť má nedôveru voči ľuďom žijúcim v chudobe – CHYBA! Proces zmeny si vyžaduje komplexný prístup a porozumenie.

Čo treba robiť

Na úvod, stačí len venovať chudobe, jej príčinám a dôsledkom viac pozornosti a systémovo nastaviť intervencie smerujúce k zmene myslenia a postojov a verím, že by sa znížil počet:

záškolákov, nezamestnateľných nezamestnaných a v konečnom dôsledku aj detí, ktoré musia opúšťať svoje biologické rodiny z dôvodu neschopnosti rodičov postarať sa o svoje deti.

Literatúra:

Hart, Betty, and Todd R. Risley. *Meaningful Differences in the Everyday Experience of Young American Children*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co., 1995

Shiper, David K. *The Working Poor: Invisible in America*. New York: Alfred A. Knopf, 2004.

Ruby K. Payne, Ph.D - Seminár „Mosty z chudoby“ - 22. mája 2008, Bratislava, Slovensko

ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D. (ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach*. Košice : KSK, UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

Kontakt:

Mgr. Karol Langstain

Mestský úrad

Bánska Bystrica

VPLYV NÍZKEHO VZDELANIA A NEZAMESTANOSTI NA ZDRAVOTNÉ PARAMETRE RÓMSKEJ POPULÁCIE

Rimárová Kvetoslava (SR)

Abstrakt: Výsledky štúdie rómskeho zdravia potvrdili negatívne trendy u rómskych rodičiek a novorodencov, vrátane nižšej pôrodnej hmotnosti, dĺžky, mnohonásobných tehotenstiev, kratšieho gestačného veku, vysokej prevalencie fajčenia u rómskych matiek. Pozitívnym faktorom pre rómskej matky je vyšší počet spontánnych pôrodov. Vo hladine vzdelania sa prejavili extrémne rozdiely medzi vzdelaním rómskych a nerómskych matiek. Takmer 98 % rómskych matiek ma neukončené ako ukončené vzdelanie oproti 7 % v nerómskej populácii, je oveľa vyššie percento nezamestnaných a rodičiek tínedžeriek s vekom nižším ako 18 rokov. Nutričná survey potvrdila nezdravé stravovacie návyky u detí školského veku, významnú prevalenciu fajčenia v rómskych rodinách, extrémne nízky príjem ovocia, zeleniny, mlieka a mliečnych výrobkov. Výsledky vakcinačnej prierezovej štúdie potvrdili v priemere u 10-ročných rómskych školských detí 89 % pokrytie vakcinačnými dávkami. Indikátory zdravia poukazujú na všeobecné zhoršenie zdravotného stavu v rómskej populácii s nutnosťou ďalšieho sledovania a medzinárodného porovnania.

Kľúčové slová: rómska populácia, deti, školský vek, reprodukčné zdravie, nutričná survey, vakcinačné pokrytie

Abstract: Results of Roma health study confirmed negative trends in Roma pregnancy outcomes and newborns health, including lower birth weight, multiply pregnancies, shorter gestational age, higher smoking prevalence. As a positive outcome was found higher frequency of spontaneous labors in Roma mothers. Nutritional survey confirmed unhealthy eating habits in schoolchildren, extremely low intake of vegetables and milky products. Results of the vaccination study claim 89 % coverage in average of all applicable shots in 10 years old children. Health indicators are generally worse in selected Roma population and there is necessary to follow-up them on international level.*Supported by grant MEHO and VEGA 1/0421/09.

Key words: Roma population, children, school age, reproductive health, nutritional survey.

Úvod

Odlíšná etnokultúra, vyšší stupeň chudoby, nedostatočné vzdelanie, nezamestnanosť, možnosti rôznych foriem diskriminácie, problematický prístup k zdravotníckej starostlivosti sú všeobecne dobre známe problémy rómskej komunity v Európe. Je zrejmé, že stratégie na ich dlhodobé riešenia predstavujú výzvy nielen pre rómsku menšinu, ale aj pre vládne, mimovládne a medzinárodné inštitúcie. Na to, aby boli vytvorené vhodné politické mechanizmy a programy pre implementáciu týchto riešení je potrebný prístup k spoľahlivým dátam o Rómoch, o ich vzdelaní, postavení, zamestnanosti, zdravotných determinantoch. Komparatívne štatistické informácie o rómskej populácii v strednej a východnej Európe sú nedostatočné. Doterajšie programy a výskumy sa spoliehali primárne na kvalitatívne informácie na úkor kvantitatívnych. V niektorých prípadoch boli k dispozícii štatistiky z niekoľkých krajín, no keďže dáta chýbali zo všetkých štátov v regióne, alebo boli spracovávané odlišnou

metodikou a prístupom, nebolo možné zostaviť komparatívne štatistiky alebo štandardizovať dáta a informácie (3, 6, 7, 18).

Na svete žije okolo 8 – 12 miliónov Rómov, z toho 7 – 9 miliónov žije v Európe a z nich asi dve tretiny v krajinách strednej a východnej Európy. Najväčší podiel rómskeho obyvateľstva (viac ako 2,5 milióna) žije v Rumunsku, v Maďarsku (viac ako 600 000), v Bulharsku (500 000), na Slovensku (400 000) a v Českej republike (300 000). Do roku 2004 bolo z hľadiska celkového počtu rómskych obyvateľov na prvom mieste z krajín Európskej únie Španielsko s viac ako 650 000 obyvateľmi rómskeho pôvodu (3).

Najnovšie výskumy o stave rómskej komunity realizované v európskych krajinách sa stretávajú s rovnakým problémom – definovať rómske etnikum a identifikovať, kto patrí do rómskeho etnika. Problém identifikácie Rómov vyúsťuje do rôznych počtov a odhadov rómskeho obyvateľstva v jednotlivých krajinách a v celej Európe. V skutočnosti samých seba za Rómov pokladá menej občanov, v porovnaní s hodnotením okolia a s klasifikáciou stanovenou výskumnými organizáciami („self-identification“ versus „hetero-identification“). Výrazný vplyv na klasifikáciu obyvateľov ako Rómov majú sociálne a ekonomické faktory (nízky príjem, nedostatočné vzdelanie, nezamestnanosť, život vo veľkom rodinnom spoločenstve, v osade). Z tohto dôvodu existujú niekoľkonásobne vyššie odhadované počty rómskych obyvateľov v porovnaní s tými, kde sa v skutočnosti identifikujú sami Rómovia. Obyvatelia rómskeho pôvodu sa často hlásia k inej národnostnej menšine, či už z vlastného presvedčenia, alebo z obavy pred odlišným zaobchádzaním respektíve diskrimináciou (13, 15, 17, 19). Existujúce štatistiky a dáta dokazujú, že priemerná dĺžka života, mortalita novorodencov, morbidita a niektoré ďalšie zdravotné indikátory sú na tom podstatne horšie ako v prípade väčšiny populácie v strednej a východnej Európe. EU projekt MEHO preto analyzuje tieto problémy na základe dát, ktoré boli získané výskumami a prieskumami vedenými EU a asociovaným partnerom na LF UPJŠ (14, 16, 17).

Väčšina príčin zlej životnej úrovne rómskych komunit je spojená s chudobou, slabou hygienou a buď neexistujúcou alebo neadekvátnou základnou infraštruktúrou v rómskych komunitách. To znamená, že aj projekty, ktoré nie sú priamo zamerané na zvýšenie zdravotnej úrovne (napríklad rozvoj infraštruktúry) môžu mať významný, aj keď nepriamy pozitívny efekt na ich úroveň zdravia (5, 6).

Z hľadiska biologickej antropológie je možné považovať rómske obyvateľstvo za čiastočne spoločensky podmienenú izolovanú skupinu. V záujme ďalšieho pozitívneho vývoja je potrebné odstraňovať všetky druhy prekážok, ktoré pomáhajú spoločensky izolované skupiny udržať. V prípade, ak je jedna populácia izolovaná v rámci druhej populácie, potom majoritná populácia je určujúcou zložkou spoločenského prostredia a má vytvoriť také podmienky, ktoré by umožnili prechod zo stavu izolácie do stavu integrácie. Ide o prekonanie rozdielu, ktorý vznikol predchádzajúcim odlišným vývojom (1, 9, 10, 12).

Zdravie je jedna z oblastí, kde silnejšia kooperácia medzi medzinárodnými aktérmi je nielen možná, ale aj potrebná. Organizácie ako WHO, UNDP, OSF, UNFPA a UNICEF majú špeciálnu expertízu a skúsenosti, a preto komparatívne výhody vo viacerých oblastiach cieľenej angažovanosti (vakcinácie, tehotenstvo mladistvých a maloletých, plánovanie rodiny, a detská výživa). Organizácie s takouto komparatívnou výhodou v danej oblasti by mali koordinovať svoje aktivity s mnohými donormi v ich oblastiach expertízy (17, 20, 21).

Materiál a metodika

Projekt EU MEHO má tri priority, ktoré sa týkajú balíka 10 – Workpackage 10.

1. Reprodukčné zdravie.
2. Kadio-vaskulárne zdravie.
3. Infekčné ochorenia a vakcinácia.

Výsledky

Ad 1. Reprodukčné ukazovatele

A. Prierezové gynekologicko-pôrodné štúdie zo 7 kliník v Slovenskej republike potvrdili (vzorka cca 5000 novorodencov a rodičiek, z toho približne tretina rómskych) nižšiu pôrodnú hmotnosť a dĺžku rómskych novorodencov a ich nižší gestačný vek. Na negatívnych zdravotných indikátoroch sa podieľajú aj sledované SES parametre, hlavne extrémne nízka vzdelanosť a zamestnanosť rómskych matiek.

Negatívne pôsobiace faktory zo strany matky, ako sú: nižší vek matky, vyššie percento tzv. tínedžerských tehotenstiev, nižší hmotnostný prírastok v tehotenstve, vyšší počet tehotenstiev, majú vplyv na horšie výsledky novorodeneckých parametrov. Ako pozitívne možno hodnotiť v rómskej populácii rodičiek vyššie percento spontánnych pôrodov, nižší počet cisárskych rezov a napriek nižšej hmotnosti aj porovnateľné skóre novorodeneckej vitality označovanej ako APGAR skóre.

Ad 2. Kardiovaskulárne ochorenia

A. V prierezovej štúdii bola sledovaná skupina rómskych a nerómskych detí v dvoch vekových skupinách – 7 a 11 ročných detí s celkovým počtom vyšetrení 252 Rómov a 1952 nerómov. V oboch porovnávaných skupinách boli vykonané merania telesnej výšky, hmotnosti, BMI a celkového cholesterolu. Výsledky porovnaní potvrdili významné zaostávanie v raste rómskych detí, ale zároveň aj nižšie hodnoty cholesterolu. Rozdiely sú výraznejšie v skupine 11 ročných detí v porovnaní so 17 ročnými a v parametri výška v porovnaní s hmotnosťou a BMI. Hodnoty celkového cholesterolu sledujú antropometrické ukazovatele a v rómskej populácii sú napriek nezdravým stravovacím zvyklostiam nižšie.

B. V tej istej skupine boli merané aj krvné tlaky u 7 a 11 ročných detí. Rozdiely v krvnom tlaku neboli potvrdené, okrem rozdielov, ktoré by nezodpovedali odlišnej výške a hmotnosti detí

C. V prierezovej nutričnej survey bolo dotazníkovou metódou vyhodnotené stravovanie 150 rómskych detí v školskom veku. Zistené výsledky poukázali na veľmi nízku až nulovú frekvenciu príjmu ovocia, zeleniny, mlieka a mliečnych výrobkov, ďalej preferenciu sladkých a tučných jedál. Ďalej bolo zaznamenaná nedostatočná frekvencia jedál počas dňa, kde deti udávajú príjem potravy napríklad len 2 – 3 krát denne. Analýza SES poukázala veľmi vysokú prevalenciu fajčenia v rómskych rodinách, nízku pohybovú aktivitu detí a vysoký počet detí v rodinách.

D. Antropometrická prierezová survey detí od 3 – 16 rokov (veľkosť vzorky rómskych detí – 1200) potvrdzuje výrazné zaostávanie vo výške, hmotnosti a ostatných antropometrických ukazovateľoch v porovnaní s celoštátnymi výsledkami antropometrických meraní, zatiaľ čo BMI indexy sa výrazne u školských detí neodlišujú.

E. Tobbaco, Alcohol and Drug study – TAD – (vzorka 350 rómskych detí) poukazuje na negatívne návyky v oblasti príjmu alkoholu a fetovanie prchavých organických látok v rómskej školskej populácii.

Ad 3. Infekčné ochorenia a vakcinačné pokrytie

A. Klinická vakcinačná štúdia pokrytia vakcináciami zahŕňa 200 Rómov školského veku z ambulantnej starostlivosti a poukazuje preliminárne na pomerne dobrú očkovanosť a preočkovanosť. Otáznymi zostáva predĺženie a nedodržiavanie intervalov medzi jednotlivými vakcinačnými dávkami, čo môže viesť k nedostatočnej tvorbe protilátok a k tzv. „outbreakom“ respektíve k vzplanutiam niektorých infekčných ochorení v tejto časti populácie.

Diskusia

Antropometrické a somatické výskumy rómskej školskej populácie v bývalej ČSR začali po roku 1960 (1). Nižšie hmotnosti Rómov sa prejavujú už od novorodeneckého obdobia (1), čo potvrdili aj výsledky MEHO štúdie. Pre rómsku populáciu boli dokonca navrhnuté iné normy pre tzv. nízku pôrodnú hmotnosť, ktorá je medzinárodne stanovená ako 2500 g a menej. Tieto rastové trendy pretrvávajú aj v školskej detskej populácii (1). Kľúčové porovnanie rómskych antropometrických výsledkov s výsledkami celoštátneho prieskumu v SR z roku 2001 potvrdzuje významné rozdiely vyjadrené hlavne v parametre výšky (1, 9, 11, 16).

Závery poukazujú na fakt, že v rómskych podmienkach života sa nič nezmenilo, čo znamená aj minimálnu akceleráciu telesného rozvoja a rastu. Rómske deti v porovnaní s nerómskymi sú ľahšie a menšie. Túto retardáciu môžeme pripísať zhoršeným sociálno-ekonomickým faktorom (5), genetickým faktorom a tiež tomu, že rómska populácia ešte stále vytvára dosť izolovanú sociálnu skupinu (3, 4, 6, 7, 8).

Na antropometrické a zdravotné ukazovatele majú významný vplyv sociálno-ekonomické faktory, od ktorých sa odvíja kvalita života a spôsob stravovania. Etnická skupina Rómov je z hľadiska podrobnejšieho nutričného sledovania pomerne problematická. Jedným z dôvodov je aj komunikačná bariéra. Údaje UNDP naznačujú, že najväčšie riziko podvýživy sa vyskytuje v Bulharsku a Rumunsku (20). Výsledky veľmi negatívnych javov v stravovaní školských detí potvrdili aj výskumu štúdie ostatných autorov (2).

Záver

Práca na MEHO projekte jeho výsledky majú prínos hlavne pre prácu verejných zdravotníkov, komunitných pracovníkov pediatrickú a preventívnu prax a tiež sú významné pre verejné zdravotníctvo a prípravu programov pre zlepšenie zdravia tejto marginalizovanej skupiny obyvateľstva. Závery prierezovej štúdie poukazujú na fakt, že rómske deti školského a predškolského veku výrazne zaostávajú v raste za celoslovenskou populáciou, čo môže mať v dospelosť závažný odraz na celkovej chorobnosti a na vyššom počte chronických ochorení v tejto špecifickej skupine populácie.

Literatúra

14. Bernasovský, I., Bernasovská, J.: *Antropology of Romanies (Gypsies)*. I. vyd., Nauma, Brno 1999, 197 s.
15. Brázdová, Z., Fiala, J., Hrstková, H.: Výživové zvyklosti rómskych detí. *Čs. Pediat.*, 53, 1998, č. 7, s. 419-423.
16. Egyenlőség, egészség és a roma/cigány közösség, Khetanipe for the Roma Unity Association, Madrid 2007, 88s.
17. Ferák, V., Siváková, D., Sieglóvá, Z.: Slovenskí cigáni (Rómovia) – populácia s najvyšším koeficientom inbrídingu v Európe. *Bratisl. lek. Listy*, 1987, 87, s. 168 –

- 175.
18. Ginter, E.: Aká je stredná dĺžka života Rómov na Slovensku?, *Medicínska Monitor*, 2002, č. 5, s. 16-17.
19. Hancock, I.: *My Rómsky národ*, Petrus 2005, 262s.
20. Horváthová, E.: *Cigáni na Slovensku*. SAV, Bratislava 1964, 59 s.
21. Klementa, J. a kol.: *Somatológia a antropológia*. SPN, Praha 1981, 503 s.
22. Lipková, V., Ševčíková, A., Bakičová, Z., Oravec, J., Šintajová, L.: *Hygiena detí a dorostu*. Avicenum, Praha 1977, 162 s.
23. Suchý, J.: Teoretické základy vývojovej antropologie romů (cikánů), *Sborník Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, Biochemie III.*, UK Praha 1975, str.27-35 .
24. Ševčíková, Ľ., Nováková, J., Hamade, J.: *Telesný vývoj detí a mládeže v SR. (Výsledky VI. celoštátneho prieskumu v roku 2001)*, Úrad verejného zdravotníctva SR, Bratislava, 2004, 184 s.
25. ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach*. Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
26. Turner, R.L.: The position Romani in Indo-Aryan. *Journal of the Gypsy Lore Society*, 3, 1926, č. 5, s. 145-189.
27. UNDP report: *Únik z pasce závislosti. Rozvojový program OSN. Regionálny úrad pre Európu*, Bratislava 2003, 129 s.
28. http://www.1sg.sk/data/01/prospekty/2008_2009/inovators/rasizmusa_nacizmus/romovia.html.
29. <http://www.mecem.sk/rpa/?id=health&lang=slovak&show=4515>.
30. <http://www.meho.eu.com>.
31. <http://www.osf.sk/Default.aspx?CatID=75&monitoringID=55>.
32. <http://www.romale.sk>.
33. http://www.rvp.sk/doc/ludske-prava/nap_inel_2004_sk.
34. <http://roma.undp.org>.
35. <http://www.who.ch>.
36. *Zdravotná starostlivosť v sociálne vylúčených rómskych komunitách*, Fundación Secretariado Gitano, Madrid 2007, 61s.

Adresa

Kvetoslava Rimárová, MUDr., CSc.
Ústav verejného zdravotníctva
Lekárska fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
040 80 Košice, Slovenská republika
Email: kvetoslava.rimarova@upjs.sk

MIGRÁCIA – CHUDOBA – NEZAMESTNANOSŤ A ICH SOCIÁLNE ASPEKTY

Mika Ján (SR)

ABSTRAKT: Hlavnou témou práce je cestou analýzy sociálneho prostredia poukázať na sprievodné sociopatologické javy, ktoré sú v priamej príčinnej súvislosti s ich životnou úrovňou, kultúrou a chudobou. Príspevok je rozdelený na jednu kapitolu Migrácia, chudoba, nezamestnanosť a ich sociálne aspekty a dve podkapitoly. Prvá podkapitola je venovaná Postaveniu Rómov na Slovensku v súčasnosti, druhá podkapitola je venovaná Rómovia v okrese Košice – okolie a ich postavenie a tretia podkapitola je venovaná Nezamestnanosti a sociálnym aspektom rómskej komunity
Kľúčové slová: Róm. Rodinné prostredie. Chudoba. . Škola. Nezamestnanosť

1. ÚVOD

Jednou z charakteristických črt posledných rokov je neustály nárast výskytu a závažnosti sociálno - patologických fenoménov, ktoré ohrozujú predovšetkým najzraniteľnejšiu skupinu populácie – deti a mládež. Kríza identity, prehlbovanie sociálnych rozdielov, individualizácia života, chudoba, nezamestnanosť, rozvodovosť, úpadok morálnych a etických hodnôt, neprimerané využívanie voľného času, oslabovanie rodiny a jej výchovnej funkcie a ďalšie negatívne faktory vplývajú na psychický a sociálny vývin jednotlivca. Kriminalita, drogová závislosť a iné sociálno patologické javy sa stali každodennou realitou, súčasťou nášho života. Pochopiteľne, priamo úmerne k tejto negatívnej tendencii v oblasti sociálno-patologických javov, stúpajú nároky na odstraňovanie, resp. Redukciu ich dôsledkov, a to najmä na odbornosť a finančné zabezpečenie.

V súčasnosti je už, vzhľadom na poznatky z etiológie porúch a praktické skúsenosti, všeobecne známy a možno povedať, že i akceptovaný fakt, že problémom a krízovým životným situáciám je menej náročné, ale zároveň efektívnejšie predchádzať alebo zabraňovať narastaniu ich závažnosti a opakovaniu. Poskytnutie včasnej a účinnej pomoci môže zamedziť výskytu stavov hmotnej a sociálnej núdze jednotlivca, rodiny, skupiny a v konečnom dôsledku môže viesť i k predchádzaniu a zabraňovaniu príčin vzniku, prehlbovania, alebo opakovania jednotlivých sociálno-patologických javov a k redukcii, resp. odstráneniu ich sociálnych dôsledkov.

V rámci sociálnej štruktúry našej spoločnosti, spoluobčania, rómskeho pôvodu, ktorých na Slovensku žije cca 480 000 – 550 000, predstavujú špecifický problém. I dnes sú často považovaní za izolovanú skupinu. V dôsledku historického vývoja tejto skupiny obyvateľstva, Rómovia svojím spôsobom života a kultúrno – vzdelanostnou úrovňou značne zaostávajú za úrovňou ostatných obyvateľov.

Cieľom spoločenskej starostlivosti o rómskych občanov je ich sociálne a kultúrne povznesenie a postupná integrácia s ostatnými obyvateľmi. Riešenie rómskej problematiky je dlhodobé, vyžaduje si komplexný prístup. Nestačí však iba snaha spoločnosti. Integrácia sa neuskutoční, ak to nebudú chcieť samotní rómski obyvatelia. Oni musia zviest' boj so sebou, prežitkami minulosti, s negatívnymi charakterovými vlastnosťami.

Dovolím si tvrdiť, že z najzávažnejších problémov rómskeho obyvateľstva patrí delikvencia a kriminalita, ktorá úzko súvisí s ich spôsobom života. Ciele a ambície

Rómov sa líšia od cieľov a ambícií nerómskeho obyvateľstva. Mnohí Rómovia dodnes nepoznajú vzťah medzi vzdelaním a ekonomickým a sociálnym úspechom.

Veľmi nízke právne vedomie často spôsobuje problémy v rozpoznávaní právneho a protiprávneho konania, čo ústí do eskalácie kriminality rómskych detí. Nie je tiež neobvyklé, že zjavná diskriminácia, či porušovanie ľudských práv býva považované za normu, keďže ide o konanie na danom mieste zaužívané alebo sa ho dopúšťa úradná autorita.

Sociálne reformy majú vplyv aj na prehľbovanie problému neplatenia nájomného v mnohých mestách v marginalizovaných častiach Slovenska, v ktorých dlhodobo pretrváva vysoká nezamestnanosť. Nájomcovia dostávajú výpovede z bytov, sú deložovaní a vracajú sa často do osád, z ktorých sa niektorí pred rokmi odsťahovali.

Dôležitou súčasťou riešenia problémov rómskej národnosti sú aj kontakty na expertov z mimovládnych organizácií, prípadne akademickej obce, je potrebné poznať aj výťah z medzinárodných dokumentov týkajúcich sa dodržiavania ľudských práv záväzných pre SR, ako aj z domácich právnych predpisov súvisiacich s ochranou ľudských práv a práv menšín.

2. Postavenie Rómov na Slovensku v súčasnosti

Rómska národnostná menšina na Slovensku sa nachádza vo veľmi zložitej situácii svojho vlastného etnokultúrneho a etnoemancipačného rozvoja. Dlhé obdobia násilnej asimilačnej politiky zanechali negatívne stopy na postojoch k vlastnému etnickému kultúrnemu dedičstvu vrátane jazyka, k prekonávaniu obáv, neochoty i neschopnosti (de facto nevzdelaného až negramotného etnika) deklarovat' svoju etnickú príslušnosť v cenoch, čo s nevôľou prijíma majorita. Výrazná stigmatizácia, negatívna medializácia tém označovaných ako "rómsky problém", "rómska problematika", "rómska otázka", nenapomáha zatiaľ v procesoch prežívania krízy rómskej identity, prekonávania roztrieštenosti etnika, nevyzretosti a neskúsenosti rómskej politickej scény, jej opakovanej neúspešnosti vo voľbách a tým aj nemožnosti aktívne participovať na rozhodovaní o otázkach rozvoja vlastného etnika počas transformačných procesov. Naopak, niektoré už zmienené faktory pôsobiace počas celého 20. storočia na vývoj a postavenie rómskeho etnika u nás, spolu s ďalšími činiteľmi, len prehľbujú obrovské problémy a ohrozenia tejto minority. Sú to najmä obrovská a dlhotrvajúca nezamestnanosť, prepád celých komunít do sociálnej siete, prehľbujúca sa bieda v osadách, zhoršujúce sa zdravotné pomery, neschopnosť riešiť vlastné existenčné problémy, rast kriminality, agresie a rast animozity medzi rómskym etnikom a majoritou. (MATEJOVIČ, P. 2004)

Rómska menšina sa zároveň vyznačuje stále pretrvávajúcimi odlišnými vzorcami reprodukcie, neustálym populačným prírastkom hlavne v zaostalých rómskych osadových komunitách. V dlhodobom časovom horizonte bude pokračovať jej neustály početný rast. Zároveň je charakteristická stále nižším vekom dožitia ako u majority, vyššou úmrtnosťou v detskej zložke aj u dospelých. Nepriaznivý vývoj v nedávnom období v osadách východného Slovenska vyvolal opäť ochorenia, ktoré sa už zdali byť eliminované epidémie žltacky, výskyt tbc, infekčné ochorenia dýchacích ciest, ochorenia v dôsledku zanedbania starostlivosti a v dôsledku absolútnej chudoby (zamrznutie detí).

Na začiatku tohto storočia sa rómska menšina na Slovensku nachádza v dlhodobom nerovnoprávnom postavení na trhu práce, nerovnoprávnom postavení v spoločnosti vôbec. Obrovská dlhodobá nezamestnanosť, ktorá v lokálnych podmienkach

nadobúda etnicko-kultúrny rozmer (bežne 80-100% v lokalitách východného Slovenska) vedie k etnizácii chudoby, ku kultúre chudoby, k sociálnej exklúzii vôbec v dvojito marginalizovaných regiónoch (príklad nerozvinutých oblastí s kumuláciou rómskych osád) bez pracovných príležitostí, nedostatočnou aktívnou politikou zamestnanosti, s otvorenou i skrytou diskrimináciou na trhu práce. Nízka kvalifikácia, jej absencia či nevzdelanosť, negramotnosť u značnej časti Rómov sa podpisujú pod hlboký sociálny prepád po novembri 1989. Vzdelanostná štruktúra rómskej minority má v súčasnosti najhoršie parametre takmer 80% Rómov na Slovensku má sotva ukončené základné vzdelanie, resp. je úplne bez vzdelania. Len málo nad 8% absolvovalo učňovské vzdelanie, vrátane rôznych foriem zaučenia a vyučenia mimo formálnych vzdelávacích inštitúcií (rôzne kurzy počas základnej vojenskej služby v robotníckych profesiách). Vyššie vzdelanie u Rómov (vrátane úplného stredoškolského vzdelania s maturitou, odborného stredoškolského a vysokoškolského vzdelania) nedosahuje ani 2% osôb.

Rómovia sa na prahu ekonomickej transformácie ocitli často v kategóriách nekvalifikovaných, zaučených a pomocných robotníckych profesií, z ktorých mnohé sú už nerentabilné a neefektívne. Spôsobil to povojnový ekonomický vývoj v našom štáte. Jeho začlenenie do vplyvu socialistického tábora predurčilo orientáciu a charakter typu ekonomiky. Extenzívny rozvoj ťažkého priemyslu, baníctva a hutníctva, rozsiahla stavebná výroba, násilná socializácia a kolektivizácia, spotrebovali množstvo pracovných síl robotníckych kategórií. Preto sa aj výchova a vzdelávanie prednostne orientovali na prípravu mládeže pre tieto profesie. Slovensko sa vyznačovalo množstvom disponibilných pracovných zdrojov a desaťročia tvorilo základňu pre ich využívanie v českej časti spoločného štátu. Od 50-tych rokov boli aj Rómovia "nevyčerpatel'nou zásobárňou" pracovných síl na veľké stavby, do technických služieb miest, do prác odmietaných inými pracovníkmi (napriek formálnej kritike, že napr. na výkopových prácach na VSŽ pracovali samí Rómovia, pridružené výroby JRD predávali tieto sily na práce pri výstavbe metra do Prahy a pod.). Demotivujúca mzdová socialistická politika, ktorá zvyhodňovala najmä robotnícke povolania, nenavodzovala potrebu nadobudnutie a zvyšovanie kvalifikácie. Značná časť slovenských pracovných síl, vrátane Rómov, pritom musela znášať následky permanentného cestovania za prácou mimo svoju lokalitu i regiónu. (MATEJOVIČ, P. 2004)

Po novembri 1989 zanikli aj takéto možnosti a Rómovia zostali "uväznení" vo svojich zaostalých, izolovaných lokalitách vo vznikajúcich "hladových dolinách" východného Slovenska, v dvojitej marginalizácii a exklúzii.

Geograficky nerovnomerné dislokovanie rómskej minority na Slovensku a jej kumulácia v juhoslovenskej a najmä východoslovenskej oblasti i špecifické prežívanie rómskej minority v izolovaných, zaostalých osadách (bez akéhokoľvek vybavenia základnou infraštruktúrou) determinovali minimálne počas celého 20. storočia podmienky života tejto minority v nich a spätne poznamenávali tieto lokality a regióny (kumulácia chudobného, nevzdelaného, kultúrne a vzdelanostne zaostávajúceho obyvateľ'stva, pretrvávanie množstva osád a čoraz väčšia devastácia životného prostredia v natesnanom a preľudnenom priestore). Rómske osídlenia a obytné zoskupenia na veľmi nízkom socio-kultúrnom stupni sú negatívnym dôsledkom (a hanbou v súčasnosti) prístupu štátu k otázkam riešenia bytových problémov časti svojich občanov.

Pre nedostatočnú vybavenosť a nízku kvalitu života sa stávajú koncentraciami opakovaných zdravotno-hygienických problémov a kriminality. Absentujú zdroje pitnej vody, verejné osvetlenie, elektrina, prístupové cesty, chatrče sú postavené provizórne z

odpadového dreva, térového papiera, plechov a podobných nevyhovujúcich stavebných materiálov. V takýchto podmienkach dnes žije takmer 4.000 rómskych rodín, v asi 14.000 obydliach s počtom vyše 125.000 osôb (asi dve tretiny chatrčí je na východnom Slovensku v Prešovskom a Košickom kraji). Naprostá väčšina osôb v produktívnom veku je dlhodobo nezamestnaná.

2.1 Rómovia v okrese Košice – okolie a ich postavenie

V okrese Košice – okolie najmä v meste Moldava nad Bodvou a jeho okolí (v meste Medzev, v obciach Turňa nad Bodvou, Jasov, Drienovec, Nižný Lanec a Veľká Ida), ďalej v obci Bidovce, Rozhanovce a v ich okolí, v obci Kecerovce a v jej okolí, je vysoká koncentrácia rómskeho obyvateľstva. Prevažná časť týchto občanov nemá stále alebo žiadne zamestnanie a je odkázaná na finančnú podporu zo sociálnej siete štátu. Mnohí z nich žijú vo veľmi slabých až nevyhovujúcich životných podmienkach. Rómovia tu majú nízku alebo žiadnu úroveň vzdelania a sú prevažne odkázaní na pomoc konkrétnych úradníkov. Táto pomoc však za nimi nechodí a tak sa prehľbuje ich bieda a zaostalosť. Z vlastných prieskumov a skúmaní tejto časti obyvateľstva bolo zistené, že prevažná časť z nich nevie na koho sa má obrátiť v prípade núdze. Dokonca ani sociálne dávky v hmotnej núdzi nepoberajú všetci, ktorým v zmysle platnej legislatívy patria. Nevedia sa obrátiť o pomoc na kompetentné orgány pri podpore starostlivosti o svoje deti, pri starostlivosti o svoje zdravie, pomoc pred rasovo motivovanými útokmi, nevyužívajú dostatočne možnosti podpory tretieho sektora ako charitatívnych organizácií, nevedia sa uplatniť pre pracovnú diskrimináciu kvôli farbe pleti a predsudkom, neobslúžia ich vo verejných stravovacích zariadeniach, nedokážu sa vymaniť zo siete zadĺženosti u šikovnejších spoluobčanov.

Riešenie ich problémov cestou Policajného zboru má len dočasné trvanie, čo je s prihliadnutím na jeho úlohy samozrejmé. Okresné úrady, obecné úrady a ďalšie inštitúcie sú zaťažené svojou agendou, preto nedokážu kvalitne poskytovať informácie, rady alebo usmernenia. Bez náležitej pomoci Rómovia vzhľadom na svoje nízke právne vedomie len s ťažkosťou a neúmerne zdlhavo presadzujú svoje práva. To sa odráža aj v plnení ich povinností ako recipročná obrana v nevedomosti. Uvedená charakteristika má svoju odpoveď v celkovej kriminalite a zvlášť v kriminalite rómskych detí a mládeže. Na túto problematiku je potrebné poukázať a po hlbšom odbornom posúdení príčin, priamych súvislostí a následkov doterajšieho vývoja, bude potrebné zaujať riešenie, výslednicou ktorého je zastavenie rastu detskej kriminality rómskej národnostnej menšiny v okrese a po správne načasovanom termíne znížiť jej úroveň na porovnateľnú s kriminalitou detí majority. Pri súčasnom populačnom trende rómskeho etnika, aj s prihliadnutím, že hromadný, masový odchod Rómov po vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie nenastal, možno očakávať, že spoločnosť prostredníctvom štátnych orgánov za využitia fondov, ktoré máme možnosť čerpať pre túto oblasť, zvládne problematiku kriminality rómskych detí. Okres Košice – okolie, ako územie hraničiace s Maďarskou republikou, bude mať významný podiel na eliminácii celkovej kriminality aj v kontexte s jeho neobvyklou polohou obopínajúc krajské mesto, ako križovatku ciest, obchodu, kultúry, športu a s nimi súvisiacich sprievodných javov, medzi ktoré patrí kriminalita.

2.2 NEZAMESTNANOSŤ A SOCIÁLNO-SPOLOČENSKÉ ASPEKTY RÓMSKEJ KOMUNITY

Dominantné postavenie v spoločenstve Rómov má komunita a nie jedinec. Základný princíp spoločenského poriadku je odlišenie sa od nerómov. Väčšina zákazov sa najmä v tradičnej rómskej komunite vzťahovala na nerómov, navštevovať ich, pracovať s nimi, prípadne stravovať sa s nimi bolo vnímané ako prejav „nečistoty“. Základnou zložkou rómskej identity je vzťah k vlastnému „rómstvu“. Tento vzťah sa prejavuje predovšetkým v tom, či sa Rómovia vôbec hlásia k rómskej národnosti. Demografické ukazovatele potvrdzujú neochotu Rómov prihlásiť k rómskej národnosti. Príčiny nízkej sebaidentifikovanosti spočívajú v tom, že Rómovia boli dlhodobo vedení k tomu, že žiadna cigánska alebo rómska národnosť neexistuje, prípadne majú obavy z možného zneužitia údajov o etnicite v styku s úradmi. U ďalších Rómov je príčinou ich negatívne sebahodnotenie a nevytvorenie si etnickej identity, prípadne aj negatívne hodnotenie Rómov zo strany majority.

Napriek pomoci štátu a iných neštátnych organizácií je sociálne prostredie súčasných Rómov stále nevyhovujúce. (Šlosár, 2009) V súvislosti so zmenami našej spoločnosti, ktoré nastali v poslednom desaťročí a ktoré mnohokrát prinášajú ťaživú ekonomicko-sociálnu situáciu do slovenských rodín, vzrastá sociálna patológia. Veľa rómskych rodín je neúplných, častý je výskyt asociálneho konania, prítomný alkoholizmus rodičov aj detí, a pod., čo všetko prináša rad negatívnych následkov. Deťom začína chýbať stabilnejšie prostredie úzkeho rodinného kruhu, ktoré by im poskytovalo možnosti identifikácie (pozitívnej) so vzorom otca, matky, čo je jeden z predpokladov socializácie detí. Deti sú veľmi skoro zaťažované starostlivosťou o mladších súrodencov, čím výchova a prenos hodnôt, ale i spôsob správania môže byť neprimeraný ich veku. Prostredie rómskej rodiny sa takto pre deti môže stať vysoko deprivačný a retardačný činiteľ. (ĎURIČEKOVÁ, 2000)

Je však chybou, keď sú akosi paušálne rómske rodiny považované za zdroj nekultúrnosti, príživníctva, kriminality a podobne. Takéto informácie pramenia snáď z toho, že bývajú zväčša sprostredkované, nezohľadňujúce poznanie in natura, sú plytké a zaťažené predpojatnosťou. Aj v rómskej komunite je nemálo svetlých príkladov spokojného rodinného života a pozoruhodných osobností, ktoré vzišli z tohto prostredia. Napriek tomu deti z tejto spoločnosti sú veľakrát a priori predurčené za adeptov osobitných škôl. (ĎURIČEKOVÁ, 2000)

Ekonomická transformácia a vývoj na trhu práce sformoval fenomén etnicky špecifickej rómskej nezamestnanosti, ktorej rozsah, ako aj sociálne dopady sú väčšie a hlbšie ako u majoritného obyvateľstva. Táto skutočnosť by mala byť výrazným podnetom na realizáciu takých koncepcných zámerov vlády SR, ktorými sa prostredníctvom príslušných rezortov podarí v praxi tento fenomén postupne eliminovať. Systém sociálnej reformy bol koncipovaný na občianskom princípe. Zohľadňuje určitú skupinu občanov dlhodobo nezamestnaných a ťažko uplatniteľných na trhu práce, predovšetkým z dôvodu nedostatočnej pripravenosti, resp. nepostačujúcej kvalifikácie pre potreby trhu práce. Charakter ponuky práce a neschopnosť časti obyvateľstva na túto ponuku reflektovať spôsobuje, že výrazná skupina ľudí je naďalej odkázaná len na štátnu sociálnu podporu.

Jednou z príčin nezamestnanosti je znevýhodňovanie Rómov pri hľadaní zamestnania. Znevýhodňovanie má rôzne príčiny, napríklad zamestnávateľia odmietajú zamestnať Rómov kvôli ich etnickej príslušnosti, prípadne zamestnávateľia odmietajú

zamestnať Rómov, pretože nemajú potrebnú kvalifikáciu. Tieto skutočnosti je potrebné chápať v širšom kontexte.

3. Záver

Asimilačné praktiky minulosti spolu s nedostatočnou úrovňou prístupu k vzdelávaniu podstatne znížili šance Rómov ekonomicky a politicky sa presadiť v období transformácie.

V každej populácii sú ľudia, ktorým sa pracovať nechce a práci sa vyhýbajú. Rovnako je tomu medzi nerómami aj Rómami. Je však faktom, že mnoho Rómov, ktorí pracovať chcú, majú v porovnaní s nerómskymi Slováckmi oveľa menšiu šancu, že si prácu nájdu.

Rómovia dostávajú sociálne dávky za istých podmienok, ako ktorýkoľvek občan Slovenska. Výška sociálnych dávok, ktoré dostávajú nerómski občania Slovenska a Rómovia je rovnaká, tak isto aj podmienky, ktoré musia byť pre udelenie sociálnych dávok naplnené. Rómovia nie sú v poberaní sociálnych dávok nijako zvýhodňovaní, nezamestnaný Róm nestojí náš štát o nič viac ako nezamestnaný neróm.

Dôvodom, že Róm má menšiu šancu nájsť si prácu bývajú zväčša predsudky a nízke vzdelanie Rómov. Významnú úlohu zohráva aj skutočnosť, že rómske osady sa spravidla nachádzajú v oblastiach najväčšej nezamestnanosti na Slovensku. V miestach, kde je vysoké percento nezamestnanosti aj medzi nerómskou majoritou, majú Rómovia veľmi malú šancu nájsť si prácu, pretože pri prijímaní do zamestnania dostávajú takmer vždy prednosť uchádzači – nerómovia. Možnosti Rómov sa tak zväčša redukujú na najťažšie, fyzicky najnáročnejšie práce, o ktoré ostatní obyvatelia Slovenska nemajú záujem.

LITERATÚRA

- ĎURIČEKOVÁ M. Edukácia rómskych žiakov. In: Metodické centrum Prešov, 2000
MATEJOVIČ, P. : Rómska otázka. In: Domino fórum, Bratislava 2004
ŠLOSÁR D. 2008. Chudoba a stratégie jej zvládania. s. 29-32. In. Šlosár. D.(ed). 2008. *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16.5.2008 v Košiciach.* Košice : KSK,UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.
ŠLOSÁR D. 2009. *Edukácia Rómov.* Košice : KSK, 150s. ISBN 978-80-970137-6-9.

Kontakt:

Ing. Mgr. Ján Mika.
Obvodné oddelenie Policajného zboru v Jasove,
okr. Košice - okolie,
044 23 Jasov, Slovensko,
e-mail: jan.mika@minv.sk

IKAROS medzi študentmi...

Železník Tibor, Štefanová Eva (SR)

Abstrakt: Autori príspevku prezentujú svoje skúsenosti s implementáciou projektu IKAROS na stredných školách Košického samosprávneho kraja. Zároveň predkladajú odporúčania pre prax, ktoré sa týkajú problematiky migrácie osôb v rámci jednotlivých regiónov, štátov a migrácie medzi jednotlivými krajinami Európskej Únie a tretími krajinami. V uvedenom príspevku sú predložené konkrétne návrhy pre budúce dizajnovanie projektov v záujme zefektívnenia pôsobenia na študentov smerujúceho k predchádzaniu rôznym formám diskriminácie, xenofóbie, rasizmu, extrémistickým prejavom a chápaniu globalizácie migrácie ako procesu, ktorý nemá byť ohrozením ale dobrodomím.

Kľúčové slová: globalizácia, migrácia, azylanti, chudoba, extrémizmus, diskriminácia, xenofóbia, rasizmus, prevencia, študenti

V mesiacoch jún až december roku 2009 sme implementovali projekt IKAROS. Súčasťou projektu boli aj aktivity realizované priamo v prostredí študentov stredných škôl, ktorých zriaďovateľom je Košický samosprávny kraj. Navštívili sme 10 škôl a stretli sa so 638 študentmi.

O najzaujímavejších poznatkoch z týchto stretnutí sa s Vami chceme podeliť v tomto príspevku.

Hlavným cieľom projektu bolo aktívnym pôsobením prostredníctvom informačných kampaní na stredných školách v zriaďovateľskej pôsobnosti Košického samosprávneho kraja a prostredníctvom médií prispieť k zlepšeniu porozumenia a prijatiu štátnych príslušníkov tretích krajín s legálnym pobytom na území SR do spoločenského života a tým prispieť k zníženiu miery sociálneho napätia medzi štátnymi príslušníkmi tretích krajín a majoritným obyvateľstvom SR.

Čo sme chceli študentom povedať?

1. Prvým tematickým okruhom bola prezentácia poznatkov o procese globalizácie a jej vplyv na ekonomický a spoločenský život v Slovenskej republike s dôrazom na územie Košického samosprávneho kraja.
2. Druhým tematickým okruhom bola migrácia osôb v rámci jednotlivých regiónov, štátov a migrácia medzi jednotlivými krajinami Európskej únie a tretími krajinami.
3. Tretím okruhom bola konfrontácia kultúr, vierovyznaní a rás.
4. Štvrtým okruhom boli morálne - etické aspekty poskytovania pomoci ľuďom, ktorí žijú v horších sociálne ekonomických podmienkach a snažia sa svoju situáciu zlepšiť migráciou do krajín, o ktorých predpokladajú, že môžu splniť ich túžbu po lepšom živote.

Metodika prípravy na jednotlivé stretnutia so študentmi

Čo sme sa dozvedeli?

1. *Názory a poznatky študentov o procese globalizácie a jej vplyv na ekonomický a spoločenský život v Slovenskej republike.*

Z problematiky globalizácie prezentovali študenti, ktorí sa zúčastnili stretnutí všestranné poznatky. Jednoznačne sa preukázalo, že väčšina detí odkojených internetom surfujú denne po globalizovanom virtuálnom svete bez jazykových bariér. Keďže sa aktivity konali 20 rokov po zmene spoločenského režimu, študenti si nevedeli ani predstaviť, že by im niekto bránil v slobodnom prijímaní informácií. Niektorí študenti však rozvíjali tému slobody šírenia informácií v dimenziách, ktoré nás utvrdili v tom, že otázka slobody a jej hraníc je večná téma. Ich postoje k tejto téme predstavovali celé spektrum od úplnej benevolencie až k určitým formám obmedzenia prístupu k informáciám napr. podľa veku používateľov internetu. Pozitívne bolo, že sme sa nestretli ani s jedným prípadom schvaľovania cenzúry. Samotnú globalizáciu prijímajú podľa prezentovaných postojov ako každodennú realitu. Vnímajú predovšetkým výhody, medzi ktoré zaraďovali najčastejšie možnosť študovať a pracovať v zahraničí a navštevovať iné krajiny bez väčších administratívnych prekážok. Oceňovali aj možnosti voľnej kultúrnej výmeny, predovšetkým hudby, vystúpenia hudobných skupín. Za výhodu považovali aj možnosť kúpiť si výrobky z produkcie celého sveta, najmä módne oblečenie a obuv.

K otázkam negatívneho vplyvu globalizácie najviac priradzovali možnosť prenosu infekčných chorôb z kontinentu na kontinent. Vidíme v tom reakciu predovšetkým na pandemickú chrípku. Vzhľadom na to, že išlo o študentov, neprejavovali obavy o stratu pracovných miest domácich pracovníkov prílevom imigrantov.

2. *Migrácia osôb v rámci jednotlivých regiónov, štátov a migrácia medzi jednotlivými krajinami Európskej únie a tretími krajinami*

Migráciu vnímali ako prirodzenú, vyplývajúcu zo slobody pohybu. Uvádžali príklady, že by boli v budúcnosti ochotní presťahovať sa za lepšie platenou prácou do iného regiónu Slovenska alebo do zahraničia. V školách, ktoré sú prípravou pre vysokoškolské štúdium, študenti chápali migráciu v historických skúsenostiach, sťahovanie národov, kolonizácia novoobjavených kontinentov, migrácia zo Slovenska vo viacerých vlnách a migráciu za lepšími ekonomickými podmienkami po roku 1989. Z prezentovaných postojov študentov sme nadobudli dojem, že migráciu považujú za úplne obvyklú súčasť životnej reality, predovšetkým ako možnosť uplatniť svoje schopnosti a vedomosti na trhu práce, ktorý ponúka lepšie podmienky. Mierne obavy boli zrejmé z možnosti, že imigranti zo zvlášť zaostalých neeurópskych krajín, môžu importovať na Slovensko chudobu.

3. *Konfrontácia kultúr, vierovyznaní a rás*

Z vystúpení študentov bola zrejmá vysoká tolerancia k rôznym náboženstvám a iným kultúram. Nestretli sme sa so žiadnou zjavnou averziou ku skupinám

ľudí podľa vierovyznania. Samozrejme si uvedomujeme, že tento optimisticky vyznievajúci obraz postojov k multikulturalizmu a rôznym vierovyznaniam bol z časti spôsobený aj pôsobením mienkotvorných diskutérov. Pri individuálnom a anonymnom prieskume formou dotazníka by možno výsledky neboli tak jednoznačne pozitívne.

4. *Morálne - etické aspekty poskytovania pomoci ľuďom, ktorí žijú v horších sociálne ekonomických podmienkach a snažia sa svoju situáciu zlepšiť migráciou do krajín, o ktorých predpokladajú, že môžu splniť ich túžbu po lepšom živote*

Naše skúsenosti nás utvrdili v názore, že dialógy o otázkach vzťahu chudobných a bohatých vo vzťahoch ľudí i krajín je potrebné viesť so študentmi stredných škôl takpovediac permanentne. Ozrejmovanie morálnosti a etiky v podnikaní a v nakladaní s takto vytvorenými hmotnými a nehmotnými dobrami ako aj otázky miery prerozdeľovania bohatstva v rámci jednotlivých krajín a celých kontinentov vyvolávali živú diskusiu. Problematika je obzvlášť delikátna pri určovaní subjektívneho podielu jednotlivca na svojej chudobe. To sa prejavilo aj v dialógoch so študentmi. Je to téma, kde sme využili aj Miléniový dokument OSN. K splneniu cieľov tohto dokumentu boli väčšinou študenti skeptickí. V ich postojoch sa výrazne prejavili dostupné údaje o svetovej hospodárskej kríze. Potešujúce však bolo, že študenti vnímali nevyhnutnosť vytvoriť spravodlivý mechanizmus pomoci, chudobnejším, marginalizovaným skupinám, jednotlivcom a krajinám ako prevenciu pred rasizmom, extrémizmom a vznikom vojnových konfliktom.

Čo s tým budeme robiť ?

Získané poznatky využijeme:

- a) na vypracovanie dokumentov spojených s vyhodnotením implementácie projektu IKAROS
- b) pri príprave ďalších projektov dotýkajúcich sa problematiky globalizácie, migrácie a azyľantov.

Odporúčania:

1. Zintenzívniť odbornú prípravu pedagógov, hlavne učiteľov etickej výchovy, dejepisu, občianskej náuky v oblasti migrácie, rasizmu, diskriminácie, extrémizmu a xenofóbie.
2. Aktívnejšie pôsobiť na žiakov ZŠ a študentov SŠ aj prostredníctvom učiteľov etickej výchovy formou besied, inovatívnymi metódami práce so študentmi, zážitkovou formou, nácvikom zručností, modelovými situáciami.....
3. Intenzívnejšie a aktívnejšie využívať vypracované metodické materiály k danej problematike, kde sú zapracované konkrétne aktivity pre prácu so študentmi.
4. Využiť jazykové zdatnosti detí a študentov (hlavne anglický jazyk) v tejto oblasti a využívať príležitosti komunikácie s cudzími štátnymi príslušníkmi za určitých podmienok za účelom poznania iných kultúr, zvykov a poznávania rôznych národov a rás navzájom.

5. Poznanie iných kultúr, zvykov aj prostredníctvom filmov, osobných skúseností, príbehov, médií (internet, TV, rozhlas, hudba....)
6. Zvyšovať zručnosti študentov v komunikácii na spoločensky aktuálne témy (formulovanie vlastných postojov a ich prezentácia kultivovanou formou v dialógu s inými).

Záver

Realizácia projektu IKAROS potvrdila, že Košický samosprávny kraj má dostatočný personálny a odborný potenciál, aby spolu s odbornými partnermi aj naďalej participoval na riešení každodenných úloh spojených s integráciou imigrantov na území kraja.

Kontakt

Železník Tibor, JUDr.
tibor.zeleznik@vucke.sk

Štefanová Eva, PaedDr.
eva.stefanova@vucke.sk

055/6196 646
Košický samosprávny kraj
Nám. Maratónu mieru č.1
042 66 Košice

Pracovné uplatnenie absolventov KU v RK v študijnom odbore magister socialnej práce v čase hospodárskej krízy

Gašpárková Michaela, Račková Kristína (SR)

Abstrakt: V príspevku sa zaoberáme teoretickými definíciami profilu absolventa magisterského študijného programu sociálna práca, zároveň aj absolventom vysokoškolského štúdia, ktorý je znevýhodneným uchádzačom na trhu práce. Pozornosť venujeme aj možným rizikám pracovného uplatnenia, ktoré môžu byť spôsobené globálnou hospodárskou krízou a uvádzame aj vybrané opatrenia realizované EU. V empirickej časti príspevku poskytujeme aktuálne informácie o uplatnení sa absolventov KU v RK v študijnom magisterskom programe .sociálnej práce. Zamerali sme sa na študentov, ktorí ukončili svoje vzdelanie v akademickom roku 2009. Východisko empirických dát predstavuje dotazník, ktorý sme kombinovali aj osobným stretnutím formou otvorených otázok.

Kľúčové slová: Pracovné uplatnenie. Sociálna práca. Profil absolventa. Hospodárska kríza.

Abstract: We deal with teoretical definitions of graduate profile in MA study field social work in this report as well the University graduate as a disadvantaged applicant for a job on the job market. We focus also on potential employment risks which can be due to economic depression and we bring also chosen arrangements realised in EU. In empirical part of the report we present current information about graduate's career of the Catholic University in Ružomberok in study field : Master of social work. We have concentrated on students who have finished their education in academic year 2009. The questionnaire represents the terminus a quo of the empirical data which we have also combined with the personal meeting by the form of the open questions.

Key words: Employment. Social work. Graduate profile. Economic depression.

Profil absolventa magisterského študijného programu socialna praca

Študijný program sociálna práca pripravuje odborných pracovníkov pre výkon povolania v oblasti sociálnych služieb. Absolvent magisterského štúdia sa uplatní ako sociálny pracovník vo všetkých organizáciách štátnej správy a samosprávy, ako sociálny pracovník v zdravotníctve, školstve, v rezorte práce, sociálnych vecí a rodiny, ďalej ako sociálny pracovník v neštátnych a cirkevných organizáciách poskytujúcich sociálne služby, ako riadiaci pracovník vo všetkých organizáciách poskytujúcich sociálne služby, ako pracovník, ktorý vedie a podporuje odborný rast nových a začínajúcich pracovníkov a zabezpečuje praktickú výučbu na pracoviskách, ako učiteľ vyšších odborných sociálnych škôl, ale aj ako výskumník a analytik v inštitúciách zaoberajúcich sa sociálnymi problémami na úrovni lokálnej, oblastnej i centrálnej (detské domovy, domovy dôchodcov, väznice, reedukačné domovy, azylové domy, krízové centrá, v zdravotníckych zariadeniach – nemocnice, kúpele, sanatóriá, liečebne pre dlhodobo chorých, hospice, ale aj v medzinárodných inštitúciách, akými sú UNICEF, UNHCR a pod.).

Od absolventa PF KU v Ružomberku sa očakáva, že sa bude vyznačovať širokým rozhľadom a hlbokými teoretickými aj praktickými vedomosťami zo sociálnej práce a bude rozhladený aj v etických, filozofických a morálnych otázkach svojej špecializácie.

Absolvent VŠ ako znevýhodnený uchádzač na trhu práce

Podľa zákona č. 5/2004 o službách zamestnanosti je absolvent s vysokoškolským vzdelaním znevýhodneným uchádzačom o zamestnanie, ktorým podľa tohto zákona je občan: mladší ako 25 rokov, ktorý skončil sústavnú prípravu na povolanie v dennej forme štúdia pred menej ako dvoma rokmi a nezískal svoje prvé pravidelné platené zamestnanie, i každý uchádzač o zamestnanie do 25. rokov bez ohľadu na to, či skončil sústavnú prípravu na povolanie a bez ohľadu na to, či získal pravidelne platené zamestnanie.

Za najčastejšie bariéry na trhu práce, ktoré bránia absolventom nájsť si prácu môžeme označiť napr. absenciu praxe, nedostatočné ovládanie cudzích jazykov, cestovanie – nevýhodné spoje. Medzi najčastejšie sklamania patria skúsenosti so zamestnávateľmi, a to predovšetkým v rovine komunikácie (MPSVaR, 2005, s. 4-5).

Dôvody pre ktoré si niektorí absolventi škôl nemôžu nájsť po skončení školy zamestnanie možno, nájsť:

v systéme vzdelávania – vo vzťahu medzi štruktúrou stredoškolskej a vysokoškolskej prípravy a možnosťami nájsť uplatnenie pre profesijnú orientáciu v danom regióne, v zmenách pracovných príležitostí v dobe medzi voľbou prípravy na povolanie a ukončením štúdia,

v osobnostných zvláštnostiach (nízka adaptačná schopnosť, situačná vzrušivosť, ...),

v znevýhodneniach (telesných, zdravotných, iných) pre uplatnenie sa v konkurenčnom prostredí (Mikšík, 1999, s. 21).

U absolventov sa oproti ostatným skupinám nezamestnaných ľudí objavujú tendencie riešiť svoju nezamestnanosť alternatívnymi spôsobmi, ako napr. zamestnaním sa v cudzine, rozhodnutím o ďalšom vzdelávaní a u žien – materstvo.

Po ukončení vysokoškolského štúdia vstupuje do popredia aj ďalší problém, nakoľko viacerí z nich si zakladajú, alebo dokonca už žijú vo svojich novovytvorených rodinách. Nedostatočný príjem jedného člena má tak negatívny dopad nielen na jednotlivca, ale aj na zvyšok rodiny.

Riziká pracovného uplatnenia absolventov v čase hospodárskej krízy

Jedným z mnohých závažných problémov, ktoré ekonomická kríza so sebou prináša je aj uplatnenie absolventov, ktorí si hľadajú svoje prvé pracovné miesto. Zamestnávatelia v čase krízy kladú dôraz na výkon zamestnancov a pri výbere ich tak budú zaujímať predchádzajúce skúsenosti a výsledky kandidáta. Zamestnávatelia budú dávať priestor skôr uchádzačom s praxou, budú prijímať skôr ľudí prepustených od konkurencie, ktorí nepotrebujú dlhodobjšie zaúčanie, čo môže mať za následok, že absolventi budú mať problém uplatniť sa na trhu práce (Strenitzerová, 2009, s. 61).

Opatrenia pri uplatnení absolventov na trhu práce prijaté Európskou Úniou

EU v zmysle pomoci mladým ľuďom sa usiluje o to, aby sa spoločnosti v celej EU zaviazali prijať o 5 miliónov viac čerstvých absolventov a stážistov. Plán Komisie sa tiež zasadzuje za okamžitú pomoc nezamestnaným s argumentom, že s narastajúcou dĺžkou nezamestnanosti sa skracujú šance na opätovné uplatnenia sa na trhu práce. Podniky by mali zamestnávať viac učňov a stážistov, čím by mladým ľuďom pomohli získať základy na pracovnom trhu. Týka sa to predovšetkým absolventov stredných a odborných škôl. Odborná príprava by sa mala zamerať na znalosti a zručnosti, po ktorých je najväčší dopyt. Mladí a nezamestnaní by mohli zostať produktívni aj vďaka väčšej podpore pre začínajúcich podnikateľov (Strenitzerová, 2009, s. 62).

Cieľ prieskumu

Hlavným cieľom bolo zistiť pracovné uplatnenie absolventov sociálnej práce. Zaujímali sme sa o aj o spôsob, akým respondenti získali svoje zamestnanie, či vykonávajú prácu sociálneho pracovníka a študijný predmet, ktorý pri svojej súčasnej profesii využívajú najčastejšie. Dôvody neuplatnenia sa a spôsoby, akými sa možno presadiť na trhu práce, sme zisťovali u nezamestnaných respondentov.

Prieskumná metóda

Pri sumarizácii empirických dát sme použili dotazníkovú metódu v kombinácii s osobnými stretnutiami, ktoré prebiehali formou otvorených otázok. Dotazník a otvorené otázky sme si vytvorili samostatne. Získané dáta sme spracovali prostredníctvom deskriptívnej štatistiky v programe SPSS.

Charakteristika respondentov

Absolventi magisterského štúdia sociálnej práce v dennej forme, ktorí ukončili svoje štúdium na Pedagogickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku v akademickom roku 2009.

Interpretácia výsledkov

Tab. č. 1 **Súčasný stav**

Súčasný stav	[%]
Pracujem	52,3
Nepracujem	15,9
Materská dovolenka	4,5
Absolventská prax	13,6
Iné	13,6
Celkom (N=44)	100

Tabuľka č. 2 prezentuje, že 52,3 % respondentov je v súčasnosti zamestnaných. Zvyšné percentá tvoria nezamestnaní absolventi (15,9%), vykonávajúci absolventskú prax (13,6%), absolventky na materskej dovolenke (4,5%). Ako inú možnosť uviedlo 13,6% respondentov, ktorí sa nachádzajú napr. v zahraničí na jazykovom pobyte alebo vykonávajú dobrovoľnícku činnosť.

Na nasledujúce otázky odpovedali respondenti, ktorí sa uplatnili na trhu práce.

Tab. č. 2 **Sprostredkovanie práce**

Sprostredkovanie práce	[%]
Sprostredkovanie z UPSVaR	2,3
Výberom na konkurze s doporučením	9,1
Výberom na konkurze bez doporučenia	27,3
Iné	25,0
Celkom (N=28)	100

Nasledujúca tabuľka informuje o sprostredkovaní práce našich respondentov. ÚPSVaR sprostredkoval prácu 2, 3% respondentov. Prostredníctvom výberu na konkurze s doporučením sa uplatnilo 9,1 % respondentov, bez odporúčenia 27, 3% absolventov. Inú možnosť získania zamestnania uviedlo 25% dotazovaných. Následne sme zisťovali ďalšie spôsoby nadobudnutia práce, medzi ktorými uvádzali napr. „zamestnanie som získala prostredníctvom programu dni kariéry, úplnou náhodou, tlače, internetového portálu profesia.sk, sprostredkovaním pracovnej agentúry.“

Tab. č. 3 **Práca SPPr.**

Práca SPPr.	[%]
Áno	15,9
Nie	47,7
Celkom (N=28)	100

Ústrednou témou nášho prieskumu bolo tiež zistiť uplatnenie absolventov v odbore sociálna práca. Na otázku kladne odpovedalo iba 15, 9 % respondentov, až 47, 7 % pracujúcich uviedlo, že vykonáva inú prácu, než prácu sociálneho pracovníka. Zaujímali nás aj konkrétne profesie, ktoré absolventi zastávajú. Sú nimi napr. soc. pracovník v DD, DSS, preventívny pracovník v krízovom stredisku, vychovávateľ, sociálny kurátor na UPSVaR, sociálny pracovník na mestskom úrade, pedagóg v rómskej komunite, poradca pre služby zakazníkom- západoslovenská energetika, audítor obchodných reťazcov Kaufland, SZČO v oblasti krásy a zdravia, sestra v zdravotníckom zariadení, denné vysokoškolské štúdium.

Domnievame sa, že príčinou relatívne nízkeho uplatnenia sa absolventov v študijnom odbore sociálna práca je nedostatočné vytváranie pracovných miest predovšetkým z ekonomických dôvodov. Ďalším faktorom môže byť aj skutočnosť, že profesia sociálneho pracovníka nie je pre absolventov finančne zaujímavá.

Predmetom nášho záujmu boli tiež respondenti, ktorým sa nepodarilo uplatniť na trhu práce a skúmali sme príčiny tohto stavu. Ako najčastejšiu príčinu svojej nezamestnanosti absolventi uvádzali minimum pracovných príležitostí vo svojom regióne, prevažná väčšina z nich vidí riešenie svojej nezamestnanosti v presťahovaní sa za prácou. Ako ďalšie riešenia uviedli zdokonalenie sa v cudzom jazyku, rekvalifikácia, zlepšenie situácie na trhu práce, nadobudnutie praxe vo vyštudovanom odbore.

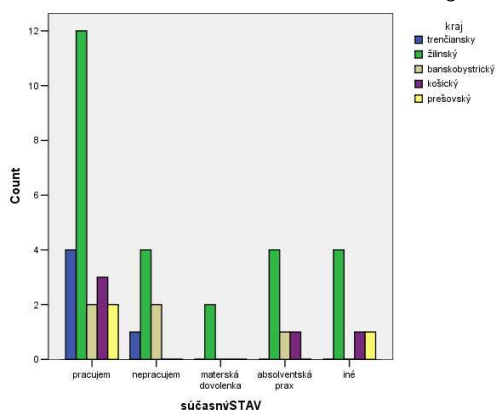
Tab. č. 4 **Komparácia krajov vzhľadom na súčasný stav**

Kraj *Súčasný stav	Pracujem [%]	Nepracujem [%]	Materská dovolenka [%]	Absolventská prac [%]	Iné [%]	Celkom [%]
Trenčiansky	9,1	2,3				11,4
Žilinský	27,3	9,1	4,5	9,1	9,1	59,1
Banskobystrický	4,5	4,5		2,3		11,4
Košický	6,8			2,3	2,3	11,4
Prešovský	4,5				2,3	6,8
Spolu (N=44)	52,3	15,9	4,5	13,6	13,6	100,0

Tabuľka prezentuje percentuálnu komparáciu súborov z hľadiska súčasného stavu a kraja. Vypovedá o zastúpení našich respondentov v jednotlivých krajoch vo vzťahu k ich pracovnému uplatneniu alebo neuplatneniu sa. Pozoruhodná je skutočnosť, že

najväčšie percento nezamestnanosti (9,1%) je v Žilinskom kraji, ktorý je v našej vzorke najpočetnejší. Myslíme si, že túto skutočnosť ovplyvňuje situácia na trhu práce, ktorý môže byť presýtený profesiou sociálnych pracovníkov. Tabuľka prezentuje aj ďalšie charakteristiky.

Graf č. 1 Grafické zobrazenie kraj *súčasný stav

Zhrnutie

Náš prieskum ukázal, že absolventi sociálnej práce majú po ukončení štúdia problém uplatniť sa vo svojom odbore. Zaznamenali sme tiež rozdiely vzhľadom ku kraju a pracovnému uplatneniu sa na trhu práce. Je predčasné robiť komplexné závery nakoľko prieskum bol realizovaný na úzko špecifikovanej vzorke. V budúcnosti by sme radi dotazovali respondentov v početnejšom zastúpení so zámerom zistiť štatisticky významné rozdiely.

Zoznam bibliografických odkazov

ZÁKON č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

MIKŠÍK, O. 1999. *Detekce a optimalizace vztahu „osobnost- životný nároky-aktivity“*. Praha: Katedra psychologie Filozofickej fakulty KU, 1999. s 311. ISBN 80-7226-161-4

MPSVaR SR. 2005. *Zamestnanosť a sociálna politika*. Bratislava: ÚPSVaR, MPSVaR, 2005. s. 16. ISSN 1336-5053

STREINTZEROVÁ, M. 2009. *Dopady hospodárskej krízy na trh práce a zamestnanosť v SR*. [online]. Update on the website a. d. 2009. [cit. 5. 12. 2009]. Dostupné na internete:

<http://ks.utc.sk/casopis/pdf/III2009/strenitzerova.pdf>

Kontaktná adresa:

Mgr. Bc. Michaela Gašpárková, Katedra psychológie, FF UPJS v KE, Petzvalova 4, Košice 040 11, e-mail: michaela.gasparkova@gmail.com

Mgr. Bc. Kristína Račková

Katedra sociálnej práce, PF KU v RK, Námestie A. Hlinku 56, Ružomberok 034 01, e-mail: kristina.rackova@ku.sk

Migrácia – chudoba - nezamestnanosť

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie a konferencie mladých vedeckých pracovníkov konanej dňa 11.12.2009 v Košiciach na tému:

Migrácia – chudoba – nezamestnanosť

Vydal: Katedra sociálnej práce, FF, UPJŠ Košice
Košický samosprávny kraj, Námestie Maratónu mieru č. 1 Košice

Zborník zostavil: JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD.

Recenzenti: Prof. PhDr. Anna Žilová, PhD.
PhDr. Peter Nezník, CSc.
JUDr. Stanislav Krížovský, PhD.

Tlač: Košický samosprávny kraj

Počet strán: 265

Náklad: 500

ISBN: 978-80-970306-0-5

EAN 9788097030605

Nepredajné.

Za obsah a úpravu článkov zodpovedajú autori. Bez gramatickej úpravy